

federico de roberto

«BIBLIOTECA PENTRU TOȚI» —
REEDITĂRI ALE VECILOR NUMERE
(APĂRUTE RECENT SAU ÎN CURS DE
APARIȚIE):

118. Jean Bart — *Europolis*, roman.
411-412. Anton Pann — *Povestea vorbei*,
2 vol.
374-375. H. Beecher Stowe — *Coliba
unchiului Tom*, roman, 2 vol.
240. D. Defoe — *Robinson Crusoe*, roman.
400. J. Swift — *Călătoriile lui Gulliver*,
roman.
311-313. Ch. Dickens — *David Copperfield*,
roman, 3 vol.
1. M. Eminescu — *Poezii*.
136-140. V. Hugo — *Mizerabilii*, roman,
5 vol.

În «Biblioteca pentru toți» apar cele
mai de seamă scrieri din literatura
română și universală, clasică și con-
temporană.

«Biblioteca pentru toți» — cea mai
populară colecție românească de litera-
tură.

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

670

federico de roberto

federico de roberto

viceregii

★★

Ilustrația copertei : *Dumitru Ionescu*

federico de roberto

viceregi

ROMAN

★ ★

TRADUCERE DE ȘTEFAN CRUDU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1971

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PARTEA A DOUA

(continua)

După instalarea guvernului italian, la San Nicola se trăia la fel ca mai înainte, pe vremea napolitanilor ; de altfel, acesta era chiar unul din argumentele invocate de liberali, împotriva „şobolanilor“, în timpul discuţiilor politice, care se încingeau într-una, în umbra porticurilor interioare.

— Aţi văzut : După spusele voastre avea să fie sfîrşitul lumii, mînăstirea urma să fie zvîrlită-n aer, şi cînd colo, e tot în picioare...

Deocamdată, călugării duceau mai departe o viaţă de huzur. Tînărul principe, crescînd, se făcea tot mai îndrăcit. Arogant cu fraţii, le inspira acum o adevărată groază valeţilor, cărora le pretindea lucrurile cele mai interzise : cuţite ascuţite ca să taie trestii din care, înfăşurîndu-le cu sîrmă, făcea puşti şi pistoale ; praf de puşcă pentru încărcatul acestor arme, care — Doamne păzeşte ! — puteau să-i facă explozie în mîină şi să-l orbească ; rachete, pocnitori şi tot felul de alte focuri de artificii, ca să scoată din ele pulberea, ori pucioasă, silitră şi cărbune, ca să şi-o facă singur.

Avea o înclinare firească şi nepotolită pentru vînaătoare : în grădină, în timpul recreaţiilor, pentru

că nu putea să facă altceva, zvîrlea cu pietre după păsări, cu riscul de a-i sparge capul cuiva, ori se cătăra pe ziduri, ca să distrugă cuiburile păsărilor, cu riscul de a-și rupe el însuși gîtul. Iar cînd servitorii nu-l mulțumeau și nu-i făceau rost de plase, de clei ori de praf de pușcă, îi certa, îi denunța maestrului pentru vini cu totul închipuite, îi su-punea la cele mai grele munci, răvășind lucrurile din odaie, după ce ei o dereticaseră. Patima fuma-tului nu îi trecuse nici ea. Punînd amețeala din vremea revoluției pe seama proastei preparări a tutunului, voi să fumeze țigări adevărate și suferi de o amețeală și mai cumplită decît prima. Desco-perindu-l și de data asta, maestrul se hotărî să-i dea o pedeapsă aspră, interzicîndu-i să iasă în oraș timp de o săptămînă ; mai tîrziu, însă, săp-tămîna a fost redusă la trei zile, datorită apropierii Crăciunului.

În fiecare an, cu acest prilej, fiecare dintre novici trebuia să țină o predică și primea un premiu în bani în valoare de o uncie — aproape treisprezece lire în moneda cea nouă — plus o cutie cu ciocolată și două gogoși. Predica de Crăciun îi revenea în acel an — 61 — lui Consalvo Uzeda : o scrisese părintele bibliotecar, care era literat, și de aceea, în locul celor cîteva paginuțe din ceilalți ani, era cuprinsă într-un adevărat caietel. Ca unul care avea o memorie de fier și o neîndoielnică obrăz-nicie, el aștepta ceremonia cu o liniște și cu o si-gurantă necunoscute celorlalți tovarăși, pe care darurile îi costau cincisprezece zile de așteptare chinuitoare și una de adevărată groază. În ziua slujbei, în sala de adunări, unde călugării își și ocupaseră locurile lor din strane, dădu năvală obiș-nuita mulțime a neamurilor de parte bărbătească : femeile, din pricina clauzurii, rămăseseră alături,

în sacristia ale cărei uși fuseseră lăsate deschise. Toată lumea șopti : „Ce băiat frumos ! Cit e de degajat și de sigur pe el !“ — atunci cînd prințisorul, înveșmîntat în stiharul alb, în falduri, urcă în amvon, se uită liniștit la mulțimea spectatorilor și-și aruncă o privire spre sacristie, răsucind în mîini sulul manuscrisului și tușind puțin, înainte de a începe. În fața stranei abatelui, între principe, ducele de Oragua și Benedetto Giulente, *don Eugenio* spunea :

— Priviți ce stăpînire de sine ! zău dacă nu pare un predicator încercat !

Uimirea spori însă fără măsură atunci cînd băiatul, după ce deschise caietul și-și aruncă o singură dată privirea peste el, îl puse jos, spunînd pe dinafară :

— Respectați părinți și frați mult-iubiți, era noaptea, în toiul iernii, atunci cînd într-un staul din Nazaret... ducînd apoi totul la bun sfîrșit, fără să se mai uite măcar o dată la foile scrise, dînd din mîini, făcînd pauze, schimbîndu-și tonul vocii ca un orator priceput, ca un actor îmbătrînit pe scenă. După ce termină și se dădu jos, doar prin minune nu-l înăbușiră cu îmbrățișările și sărutările ; principesa avea ochii în lacrimi, *donna Ferdinanda* era și ea mișcată ; dar, deși mută, admirația deputatului — căruia numai gîndul la mulțime îi încheșta gura și-i încetoșa privirile — nu era cea mai puțin adîncă. „Cîtă prezență de spirit ! Cîtă siguranță !...“ Și toate doamnele îl trăgeau spre ele, îl îmbrățișau, îl sărutau pe obraji : el stătea resemnat, înapoia sărutările pe obraji proaspeți și parfumați, strîmba din nas în fața celor moleșiți și zbîrciți, și, în afară de darurile primite din partea mînăstirii, băga în buzunar li-relé pe care i le dădeau unchii. Cel mai mulțumit,

cu toate astea, era *fra'* Carmelo : i se părea că el era autorul aceluia triumf, că ar fi avut dreptul la o parte din aplauze, din felicitări, din sărutările doamnelor. Nu crescuse, oare, sub ochii lui, băiatul acela, în cei cinci ani de noviciat ? Nu-i lăudase el deșteptăciunea, nu-i proorocise el izbînda ? Maeștrii se plîngeau că nu-i plăcea învățătura : trebuia parcă să se facă avocat, doctor ori teolog ? La benedictini stătea numai ca să fie educat potrivit cu nașterea sa ; pe urmă, avea să se ducă la el acasă și să fie principe de Francalanza.

Aceasta era și ziua pe care o aștepta Consalvo ; de nerăbdare că n-o mai vedea venind, ca să plece de-acolo, se dezmăța tot mai mult, îi teroriza nu numai pe frați și pe servitori, dar chiar și pe maestru. În timpul revoluției, și imediat după, „Chelbosii“ îl scosese din mînăstire pe Michelino ; Cûrcuma — pe Gasparino ; Cugnò — pe Luigi ; și nici novici nu mai intraseră alții, afară de Camillo Giulente, căci se spunea că guvernul avea să desființeze mînăstirile. Rămîneau numai cei pe care familiile îi hărăziseră călugăriei, iar — printre alții — și Giovannino Radali, „fiul nebunului“. Murind taică-său, ducesa, din dragoste pentru întîiul-născut, îl hărăzise pe cel de al doilea călugăriei. Consalvo, care nu trebuia să se călugărească, voia să plece cît mai curînd, dar taică-său, în schimb, îi răspundea cu obișnuitul său fel de-a fi aspru și rece, care nu admitea replică : „Mă gîndesc eu la asta !“ Dar nu se gîndea de loc, iar băiatul simțea cum îi sporea dușmănia față de acel tată rigid, de la care nu-și amintea să fi auzit nici o vorbă frumoasă. Cînd se ducea acasă, în învoire, stătea o clipă cu maică-sa, după care cobora jos, în curte, unde trecea în revistă caii și căleștile și întreba de numele fiecărui obiect din

remiză ; iar rasa îl apăsa, căci nu putea să se urce pe capră și să învețe să conducă. Avea tot timpul să petreacă, îi spunea Orazio, noul vizitiu, căci Pasqualino plecase la Florența, în slujba unchiului Raimondo. dar el voia să petreacă imediat, să scape de sub tutela călugărilor, să facă tot ce avea chef. Iar la gândul întoarcerii în temnița din mînăstire, îi pizmuia pînă și pe oamenii de serviciu, pe Salvatore. fiul *donnei* Vanna, care intrase în slujba familiei Uzeda ca băiat de grajd și-și petrecea toată ziua pe capră, plimbîndu-se cu trăsura prin oraș. Consalvo îl pizmuia și îl admira pentru numeroasele lucruri pe care le știa și pentru vorbele deșuchiate pe care le spunea ; iar *fra'* Carmelo, cînd venea ora să-l ducă înapoi la mînăstire, trebuia să răgușească nițel pînă să-l scoată din grajd ori din remiză.

— Ce ai făcut ? îl întrebau mama și mătușa.

— Nimic, răspundea el, roșu puțin la față.

Stătuse să asculte palavrele lui Salvatore, care îi povestea isprăvile a o mulțime de părinți benedictini :

— Noaptea ies ca să se ducă pe la prietene, iar uneori le-aduc cu ei, chiar în mînăstire, înfășurate în mantăi : portarul se face a crede că sînt bărbați ! Excelența-voastră, care e acolo înăuntru, nu le-a văzut niciodată ?...

El însă nu văzuse nimic și toate lucrurile aflate dintr-o singură dată îl uluiau și-l tulburau.

— Dar nu-i păcat ?

— Ei !... zise rîndășul. Parcă ei au început ! Din totdeauna au făcut călugării așa ! Frații nu-s aproape toți copiii călugărilor bătrîni ?

— Chiar și *fra'* Carmelo ?

— *Fra' Carmelo* ? Cu *fra' Carmelo* lucrurile stau altfel... Este copilul bastard al străbunicului excelenței-voastre, frate vitreg cu *don Blasco*...

— Așadar, unchiul meu ?

— Iar *Baldassare*, la fel... frate bastard al domnului principe... Au știut să petreacă nobilii *Uzeda* ! Mai tirziu, cînd s-o face mare, o să petreacă și excelența-voastră !...

Ah, cum mai aștepta el să crească ! Cu cîtă nerăbdare, cu cît necaz împotriva lui taică-său vedea el scurgîndu-se zilele, săptămînile, lunile și anii, în temnița aia ! Cu ce simțăminte asculta predicile aspre ale călugărilor, acum, după ce le aflase viața ! Discuta deseori despre aceste lucruri tainice cu *Giovannino* și îi spunea ce-o să facă el îndată ce-o să iasă din mînăstire, iar *Giovannino* stătea să-l asculte, uitîndu-se la el uluit, ca și cînd nu l-ar fi înțeles. Așa era făcut băiatul acela : uneori furios ca un diavol, alteori fără viață, ca un bleg. Voia și el să plece din mînăstire și-n cîte-o zi îl apucau furii îngrozitoare, apoi, se lăsa însă, convins de argumentele ducesei, maică-sa, că banii de acasă erau ai fratelui *Michele*, că la *San Nicola* avea să ducă o viață de nobil, printre atîția alți nobili, și se liniștea, nu se mai gîndea să scape, nu mai pizmăia viitoarea libertate a lui *Consalvo*.

Sfîrșindu-se frămîntările politice, dispăruse o însemnată pricină de certuri atît în *Noviciat* cît și între călugări ; aceștia însă descoperiseră un alt motiv de gîlceavă. *Zvonurile* în legătură cu apropiata desființare a mînăstirilor fuseseră confirmate de la *Roma* ; nu putea să mai treacă mult pînă cînd guvernul uzurpatorilor avea să pună mîna pe bunurile Bisericii. *Don Blasco* își luase revanșa împotriva liberalilor, trădători, dușmani ai lui

Dumnezeu și ai lor înșiși, care nu voiseră să-i dea ascultare. Acum, însă, în loc să se ție, trebuia să se ia o hotărîre în vederea aceluia eveniment. La San Nicola se cheltuisese întotdeauna, bucuros, tot venitul mînăstirii, cu siguranța că huzurul avea să țină pînă la sfîrșitul veacurilor ; dar, cu zăpăceala din lume, cu primejdia ca guvernul să desființeze într-adevăr corporațiile religioase, nu era mai nimerit să se micșoreze cheltuielile, pentru a nu se trezi fără nimic ? Ca întotdeauna, abatele se sfătuisese mai înainte de oricine cu starețul. Din modestie, părintele *don Lodovico* nu voise să se pronunțe :

— Ce pot eu să-i spun sfinției-voastre ? Viitorul e în mîna lui Dumnezeu. De la vitregia vremurilor ne putem aștepta la orice. Dușmanii Bisericii sînt în stare de multe. Nu m-aș mira dac-ar începe iarăși asupririle din timpul infernalului Optzeci și nouă ¹.

Era sincer în ura lui împotriva noii stări de lucruri, pe care o sprijinise la început, din motive politice, ca să se pună bine cu proaspăta stăpînire vremelnică. Desființarea mînăstirilor îi nimicea însă toate visele lui de răzbunare, de dominație, de onoruri. Ce-i mai păsa lui acum de bilanțul de la San Nicola, cînd își vedea primejduit întregul său viitor, rodul a cincisprezece ani de politică, și cînd trebuia să se gîndească la o nouă cale de urmat, la un alt scop către care să-și îndrume propria lui activitate ? Iar acel naiv de abate mai stăruia să-i cunoască părerea asupra meschinelor cheltuieli zilnice !

— Spune-mi ce măsuri trebuie să iau ! Ce-ai face tu, în locul meu ?

¹ 1789 (anul izbucnirii revoluției franceze).

Pentru o clipă, *don* Lodovico se simți ispitit să se debaraseze de el ; plecîndu-și însă capul, răspunse cu și mai multă umilință decît la început :

— Sfinția-voastră este prea bună ! Economiiile îmi par totdeauna vrednice de laudă. Dacă Domnul nu va îngădui ca slugile sale să fie puse la încercare, vom putea destina ceva mai mult pentru operele de binefacere...

Ca atare, abatele se pronunțase pentru economii, de acord cu colegiul ; nu toți călugării au fost însă de aceeași părere. Printre cei care nu credeau cu puțină desființarea, printre ceilalți care se temeau că vor fi siliți să renunțe la huzurul de care se bucuraseră tot timpul, partidul economiilor își găsea numeroși potrivnici. În mijlocul celor două tabere, *don* Blasco nu voia să țină cu nimeni, năpustindu-se în același timp și împotriva unora și împotriva altora. De-aici încolo nu mai putea să lupte împotriva economiilor, cu nădejdea că guvernul n-o să săvîrșească jaful, de vreme ce tocmai el prevăzuse acel jaf și li-l reproșase trădătorilor liberali ; și, de altfel, economiile, destinate să fie împărțite între călugări, în caz de desființare, intrau în vederile sale, căci și-ar fi avut și el partea lui, la ieșirea din mînăstire ; totuși, nu voia să renunțe la huzurul cu care se năvălise, iar apoi, însuși faptul că grupul acela era condus de abate și de nepotul stareț și de toți cei din colegiu făcea ca el să se năpustească împotriva lor, numindu-i „cerșetori murdari“ și strigînd :

— Să se apuce să facă pe hangiii și pe negustorii ! Să înceapă să vîndă uleiul, vinul și cașcavalul ! De asta sînt buni ! Pentru meșteșugul ăsta s-au născut !

Auzindu-i, pe de altă parte, pe „patrioți“ legându-se cu ideea că guvernul avea să se gîndească, în orice caz, la ei, își dădea drumul :

— Guvernul o să v-arunce în drum cu lovituri de picioare și-o să vă-ntindă dosul să i-l pupați ! Iuda l-a vîndut pe Cristos, dar barem a primit treizeci de arginți ! Voi aștia o să v-alegeți pe deasupra și cu picioare-n spate !

În fond, la ideea că banii vor fi împărțiți, că o să aibă în sfîrșit și el ceva al său, era pentru economii, deși le combătea. De altfel, la San Nicola cheltuielile erau mari nu atît din pricina valorii lucrurilor care se cumpărau, cît din pricina felului regesc de a risipi banii, de a răsplăti cea mai neînsemnată muncă, de a-i face chiar și pe cei dintîi veniți să se bucure de avuțiile Domnului îngrămădite în beciurile mînăstirii. Cu o anumită ordine, luînd măsuri ca bucătarii să fure mai puțin ca înainte, ca frații puși să administreze moșiile să se îmbogățească într-un timp ceva mai lung decît cel obișnuit, se putea pune deoparte, în fiecare an, o sumă care ar fi însemnat bunăstarea cîtorva familii. Casele dăruite celor ocrotiți de călugări, de pildă, nu se cădea să fie atinse : *don* Blasco ar fi voit să vadă și una ca asta, adică să i se ia apartamentul și prăvălia tutungioaicei ! Și, nici el, nici ceilalți nu voiau să renunțe la drepturile lor : afară de masă și casă, fiecare călugăr avea trei *rotoli* de ulei pe lună, o sarcină de cărbuni și o *salma* de vin, lucruri care luau toate drumul către prietene. Așa că se cădea să se facă economie, dar fiecare își pretindea dreptul său.

De voie sau de nevoie, abatele trebuia să-i lase în plata Domnului. De altfel, adeseori, mai închidea și el ochii, căci trebuia să-și asigure spri-

jinul lor. Camillo Giulente, împlinind douăzeci de ani și exprimându-și hotărîrea fermă de a se călugări trecuse în noviciatul formal. Pentru asta, fusese nevoie să se voteze, iar cei care se ridicau împotriva intrusului, dezlănțuindu-se cu și mai multă înverșunare, țipaseră și amenințaseră în gura mare, căutînd să împiedice ratificarea scandalului. Abatele stăruise însă, personal, pe lângă toți călugării, recomandîndu-li-l pe băiat, scoțînd în evidență strălucitele lui însușiri, progresul făcut la învățătură, situația lui jalnică de orfan sărman. Frunțașilor, luase măsuri să li se vorbească de către episcop și să li se scrie de către rude, de către persoanele care puteau să aibă o oarecare înrîurire asupra inimilor lor : în felul acesta, cîte unul se mai înduplecase, iar alții făcuseră cîte o făgăduială în doi peri și, în cele din urmă, cu toate răcnetele și uneltirile, Giulente fusese primit, dar cu voturi puține. Vestea făcuse vîlvă : nobilii improvizați, de dată recentă, se bucuraseră ca de un succes al lor propriu, recunoscînd aici influența noilor vremuri, opera lipsită de prejudecăți a călugărilor liberali ; printre cei de singealbastru, însă, scandalul continua. Acum, fiindcă trecuse anul de probă, Colegiul trebuia să-și dea încă o dată votul, înainte ca novicele să se poată călugări. Deși era sigur de izbîndă, abatele îi trata însă pe toți cu duhul blîndeții, se consulta cu *don Lodovico* și îi înfățișa noile motive care trebuia să-i convingă pe călugări să spună „da”. După un prim vot favorabil mai era oare cu putință să fie dat altul potrivit, dacă în tot acest răstimp tînărul fusese o pildă vie a respectului, a umilinții, a zelului religios ? De altfel, dacă lucrul de care se temeau avea să se întîmple cu adevărat, dacă guvernul avea să desființeze minăstirile, ce supă-

rări le putea face proaspătul călugăr, celor vechi ? Ba, dată fiind blestemăția vremurilor, era chiar bine să li se arate prigonitorilor bisericii că starea monastică răspundea unei adevărate nevoi sociale, de vreme ce, cu toată primejdia de a nu se mai bucura de avantaje, tinerii cereau totuși să-și ia asupra lor povara asta...

Încredințat deci de *don* Lodovico că totul avea să meargă favorabil, abatele dormea liniștit. Sosind ziua votării și punându-li-se călugărilor în-trebarea dacă-l voiau printre ei pe Giulente, treizeci, din treizeci și doi de votanți, răspunseră „nu”, și numai singuri doi își dădură consimțămîntul.

— De data asta s-a lucrat cu cap ! exclamă *don* Blasco, aproape sub nasul sfinției-sale.

Complotul fusese pregătit pe sub mînă încă de mai multă vreme. La întâia votare, jumătate dintre votanți se lăsaseră înduplecați, știind bine că votul acela nu avea nici o însemnătate și că mai târziu totul trebuia luat de la început ; acum, însă, fiind vorba de ceva serios, se învoiseră cu toții să se împotrivească primirii printre urmașii cuceritorilor regatului și ai viceregilor, a unui strănepot de notari, cum era Giulente. Puțin le păsa lor de apropiatul ori de îndepărtatul sfîrșit al huzurului, ca și de pilda ce se putea da în folosul religiei ; înainte de orice trebuia păstrat la înălțime principiul de „a nu amesteca vitele între ele”, cum spunea *don* Blasco ; dacă tînărul era sărac și orfan, i se putea asigura mîncarea și dormitul ca unuia din acei numeroși paraziți care trăiau pe seama mînăstirii ; dar să i se îngăduie să îmbrace nobila sutană benedictină ? Să i se spună sfinția-voastră ? Să șadă cu ei la masă ?...

Întreaga clientelă a minăstirii scoase un lung murmur de aprobare : așa trebuia făcut, încă de la început ! Frumoasă lecție i se dăduse abatelui !... Tânărul, de necaz și de rușine, stătu o lună fără să mai scoată capul în lume. Cînd apăru din nou, palid și cu ochii roșii, nimeni nu știa ce-o să se întîmple cu el. Întrucît călugării nu-l voiseră, nu mai era cu putință să fie trimis din nou printre novici, la vîrsta lui și, mai ales, după scandalul acela, care atrăgea asupra bietului om batjocurile și insultele prințisorului și ale tovarășilor săi. Abatele trebui deci să-i dea o odaie mai dosnică, în fundul unui coridor nefolosit, iar Giulente, schimbînd veșmîntul sfîntului Benedict cu umila haină de preot, stătea toată ziua să-nvețe din cărțile pe care ocrotitorul său i le trimitea de la bibliotecă. În sala de mese, fiindcă nici călugării și nici novicii nu-l primeau alături de ei, mîncea la „masa a doua“, în tovărășia fraților de serviciu. *Don Lodovico* îi arătă abatelui cît era de îndurerat de această prigoană. El se păzise ca de foc să facă propaganda pe care sfinția-sa îl rugase s-o facă, în primul rînd fiindcă îl oprea înclinarea sa spre neutralitate, iar apoi fiindcă nici măcar el nu-l voia pe Giulente în minăstire. Cu toate astea, fusese singurul care votase „da“ pentru a-i dovedi superiorului devotamentul său, sigur totodată de împotrivirea unanimă a călugărilor. După terminarea votării dădu vina pe fățarnicia călugărilor, care — după atîtea făgăduieli — bătuseră în retragere, în ultima clipă, din pricina unei prejudecăți „prostești“... Și astfel, minăstirea mergea înainte, cu obișnuita agitație a partidelor, cu obișnuitele discuții mai mult sau mai puțin furtunoase, pînă într-o bună zi, cînd toată călugărirea fu pusă în

stare de alarmă de o întâmplare extraordinară, la fel ca pe vremea revoluției.

Garibaldi se afla în Sicilia, să adune oameni, nu se știa pentru ce sau, mai bine zis, se știa foarte bine : ca să meargă împotriva papii. O dată cu înaintarea lui, un freamăt greu stăpînit se ridica pretutindeni, prin orașe și prin sate, în timp ce autoritățile se descurcau cum puteau, fără a ști ce atitudine să ia, așa că, aci se prefăceau că i se împotrivesc, aci îl lăsau să meargă înainte. Cînd ajunse în fața Cataniei, garnizoana, care trebuia să-l oprească, părăsise mai dinainte orașul, iar prefectul coborî în port să se îmbarce pe o corabie de război. Generalul intră deci împreună cu voluntarii săi, printre două șiruri de oameni care aplaudau frenetic, într-o dezlănțuire de entuziasm față de care înseși demonstrațiile de la Șaizeci păreau călduțe și fără viață. Dintr-un balcon al clubului muncitoresc, dominînd șoseaua înțesată de lume care părea un șuvoi, el lămurea scopul noii acțiuni, aruncînd cu o voce blîndă lozinca noului război : „Ori Roma, ori moartea !...” Iar după asta, unde se duse dumnealui să-și instaleze cartierul general ? La San Nicola !

Zăpăceala și strigătele care se iscară acolo, printre călugări, lăsară și ele în urmă demonstrațiile de la Patruzecișiopt și de la Șaizeci. *Don Blasco* deveni furios : spuse tot felul de blestemății și despre „piemontezii” care nu-l împușcau pe Garibaldi, și despre Garibaldi, care nu-i mătura de-acolo pe „piemontezi”. Iar nădejdea lui cea mai vie, credința care îl susținea, era aceasta, ultima : că cele două partide se vor extermina reciproc, că briganzii de la Basilicata vor da ultima lovitură șandramalei, că va avea loc astfel un cataclism,

un potop universal, dar nu de apă, ci de fier și foc, pentru ca lumea să reînviie, purificată, din propria-i cenușă. Iar călugării liberali „acei cogeamite trîntorii“, mai îndrăzneau să și aplaude, în timp ce revoluția urzea ruina finală a ultimului și a celui mai nobil, mai sfînt reprezentant al legitimității : Sfîntul Părinte ! Aplaudau ca niște pierde-vară, ca niște infometați în căutare de plăcintă, ca niște ocași evadați — din care și erau alcătuite noile bande ! Și-si mișcau șoldurile îngrășate pe cheltuiala mînăstirii San Nicola, și-si frecau mîinile pe care fericitul huzur le îngăduia să și le păstreze albe și moi, ca ale doamnelor !

— Ați cîștigat cumva lozul cel mare, ceată de pomanagii ce sînteți ? Nu pricepeți că veți fi zvîrliți în mijlocul drumului, cu atît mai repede cu cit și erezia va birui mai repede ? De ce vă bucurați, trădători mai ticăloși decît Iudă ? Nu vreți să înțelegeți că aveți totul de pierdut și nimic de cîștigat ?

— Și ce-i cu asta ?

— Cum ce-i cu asta ?

— O să ne alegem și noi cu puțină libertate..

Cînd îi dădură acest răspuns, călugărul se albi la față ; apoi, tot sîngele i se urcă în cap, iar ochii pădură gata să-i iasă din orbite.

— Aha, da ; asta vă lipsește ? bolborosea el. Vă lipsește libertatea ? Sînteți închiși în fundul unei temnițe, sărmani nenorociți ?... Care libertate vă lipsește, aia de a vă îmbăta ca niște bețivani ce sînteți ? de a plesni de îmbuibare ? de a vă întreține tîrîturile ? Nu știți, ai, cum vă zice lumea ?... Și le trînti, verde, în față, porecla populară sub care erau cunoscuți în tot orașul : „Porcii lui Cristos !“

În mijlocul zarvei care amenința să se termine cu încăierări, bietul abate părea să nu mai știe cum să se descurce, să nu mai știe ce măsuri să ia, căci nici nu voia să contribuie și el la grăbirea dărîmării bunelor principii, dar nici nu se putea împotrivi venirii garibaldiștilor. Și atunci dădea fuga la stareț, se dădea pe mîna lui, nu se mai dezlipea de el. *Don Lodovico*, plîngîndu-se de blestemățiile vremurilor, cerîndu-i Domnului încetarea acelor încercări grele, luă asupra-și frînele mînăstirii și pregăti primirea lui *Garibaldi* : porunci să se facă aerisirea apartamentului regal, porunci să se pregătească saltele și alimente, goli pivnițele și cămărilor. Cînd sosi generalul, îi ieși în întîmpinare, jos la scara de onoare, îi conduse la locurile lor pe aghiotanți și prezidă prînzul cămășilor roșii, scuzîndu-l pe abate, care — din pricina unei ușoare suferințe — era silit să stea în pat.

Fiindcă nu mai putea să ție împotriva venirii garibaldiștilor, *don Blasco*, galben ca o lămie, se pitulase pentru a doua oară în Noviciat. Aproape toți băieții plecaseră, luați de către familiile respective, care, de teama tulburărilor, se puneau la adăpost. Nu mai erau decît prințisorul, *Giovannino Radali* și încă alți doi, trei, în vreme ce familia *Uzeda* fugise la *Belvedere*, afară de *Ferdinando*, retras ca întotdeauna la *Le Ghiande*, și de *Lucrezia* cu *Benedetto*, care, în acele zile frămîntate, își relua locul lui de luptă printre puținele autorități și rarele notabilități rămase în oraș. El unul s-ar fi și înrolat, ca să facă și noua campanie, împreună cu vechii lui tovarăși de arme, dacă n-ar fi avut datoria să nu-și părăsească soția. Suind pînă la mînăstire, a doua zi după sosirea lui *Garibaldi*, se duse să-l salute respectuos pe *General*, care îl recunoscuse imediat, îi strînse mîna și stătu

de vorbă cu el o oarecare vreme, cu toată vînzoleala comisiilor și delegațiilor de tot felul, venite să-l întîmpine pe Dictatorul de odinioară. Nesiguranta și neliniștea, nădejtile și temerile în legătură cu ceea ce avea să se întîmple erau generale. Ce planuri avea Garibaldi ? Ce ordine aveau reprezentanții autorităților ? Dacă avea să fie cazul, conflictul urma să izbucnească în Catania ? Ce-avea să facă Garda Națională ? Nu se știa nimic ; cîte unii spuneau că guvernul s-ar fi înțeles în taină cu Garibaldi și se prefăcea că i se împotrivesc numai de ochii puterilor străine. Benedetto, care începuse să publice iarăși *Italia Reînviată*, susținea această părere, iar tăcerea ducelui de Oragua, căruia îi trimisese scrisori după scrisori, rugîndu-l să se înapoieze în Sicilia, întrucît prezența sa putea să devină necesară, îl întărea în această părere. Ca atare, îl asigurase pe Dictator de consimțămîntul unanim al întregii țări. După ce-și luă rămas bun și era gata să coboare înapoi în oraș, se auzi striga :

— Excelență !... Excelență ! era *fra'* Carmelo, care fugea după el. Cînd îl ajunse, îi spuse la ureche, cu un aer tainic : Unchiul dumneavoastră, *don Blasco*, are ceva să vă spună...

Pitulat în ultima odaie de pe ultimul coridor al Noviciatului, *don Blasco* ținu să audă de două ori glasul nepotului, înainte de a deschide.

— Așadar ai înnebunit și tu, ditamai dobitocul ce ești ? îi spuse el lui Benedetto, după ce închise ușa în nasul fratelui.

De-abia apucă însă Benedetto să rostească un „pentru ce ?“ timid și supus, că sfinția-sa o și luă de la capăt, cu o nouă violență :

— Cum, pentru ce ? Mai ai și nas să întrebi ? Cu războiul civil pe care sînteți gata să-l dezlăn-

țuți ? Să fie bombardat orașul ? Să fie însîngerate străzile ? Să fie persecutați oamenii cinstiți ? Și mă mai întrebi pentru ce ?

— Nu e vina...

— Nu e vina ta ? A cui, atunci ? A mea, poate ? Sigur ! Eu i-am dezlănțuit, chiar eu ! Cunosce eu și jocul ăsta obișnuit ! Ațîțatori sînt oamenii cinstiți, vinovați fiindcă nu fac tranzacții cînd e vorba de conștiința lor ! Mă mir că n-au venit să mă ares-teze !... Să vină, să vină totuși !... și semăna cu un leu, cu ochii scînteietori.

— Excelența-voastră să fie liniștită... bolborosea Giulente.

— Mă și pot liniști, ai ? Cînd țara mea e amenințată cu prăbușirea din urmă ? Cînd îl văd pe un dobitoc ca tine aplaudînd împreună cu ceilalți, în loc să evite acest iad ?...

— Dar în ce chip ?

— În ce chip ? Făcîndu-i să spele putina ! Să se măcelărească pe cîmp, pe mare, ori unde le-o plăcea, dar nu într-un oraș ca al nostru, unde pagubele nici n-ar putea fi socotite, unde s-ar afla în primejdie femeile, bătrînii, copiii, oamenii cins... Ducă-se să se înjunghie unde le place ; lumea e mare !... Iată în ce chip !

Giulente stătea buimăcit, fără a îndrăzni să-și contrazică unchiul, dar nevoind nici să se dezică după o jumătate de ceas.

— Dar cum să facem ? Tot orașul ține cu Generalul...

— Tot orașul ? Întîi de toate ești un dobitoc ! Care oraș ? Nebunii ca tine ? Iar apoi, dacă-i așa, e și mai bine ! Dacă orașul ține cu el, dacă a intrat în el ca un biruitor, ce mai are de făcut aici ? Dacă ar fi o fortăreață, aș mai înțelege ; dar un oraș deschis în toate patru părțile ? Dacă tre-

buie să se încaiere, ducă-se aiurea ! Să-și ia pe cine vrea și ce vrea și călătorie sprîncenată !...

Încet-încet, călugărul se mai liniștise și rostise ultimele cuvinte aproape cu tonul oricărui om în firea lui ; n-apucă însă Benedetto să întrebe :

— Și cine o să-l convingă ? că el și începu să vorbească din nou, țipînd și mai tare ca înainte și făcînd gesturi furioase :

— Lua-te-ar dracu ! Vorbesc cu un dobitoc sau cu o ființă cu judecată ? Cine trebuie să-l convingă ? Voi aștia care stați pe lîngă el ! Există o Gardă Națională ? Există vreo autoritate ? Tu ce naiba ești ? Căpitan, cetățean de treabă, dracu să te ia ? Voi aveți datoria să i-o spuneți lămurit și răspicat, după ce iepurii tăi piemontezi au dat bir cu fugiții, lăsîndu-ne cu toate astea pe cap ! Sau poate crezi c-aș vrea să intru în vreo încurcătură cu acești criminali, tilhari, oclăși, cod...

La zgomotul unui pas care răsuna pe coridor, *don Blasco* amuți ca prin farmec. Începu să mirie, ca și cînd l-ar fi rîcîit în gît, făcu doi pași prin odaie și se opri o clipă, să tragă cu urechea ; apoi, fiindcă zgomotul încetase, spuse :

— Dacă vrei să pricepi, cu atît mai bine ; dacă nu, viră-ți bine în cap că mie nu-mi pasă nici cît negru sub unghie de tine, de Victor Emanuel și de voi toți la un loc...

Giulente se înapoie acasă îngîndurat și neliniștit. De-abia intrat în odaia nevestei, o văzu pe *Lucrezia* așezată într-un colț, cu ochii roșii, privind în pămînt.

— Ce ai ?... Ce s-a întîmplat ?...

— Nimic. N-am nimic.

— Dar ai plîns, *Lucrezio* ! Vorbește ! Spune-mi ce ai ?...

Ea tăgăduia, fără să i se uite în ochi, încăpățînîndu-se să nu scoată o vorbă și, dacă nu venea Vanna, Benedetto n-ar fi izbutit să afle nimic.

— Stăpîna nu mai vrea să rămînă în oraș, mărturisî camerista. Toate rudele sale au plecat, chiar și lumea săracă se pune la adăpost și numai dumneaei trebuie să rămînă în primejdie ?

— Ce primejdie ? Pentru atîta lucru, Lucrezia ? Dar dacă nu-i nici o primejdie ? De ce te temi ? Nu-s eu aici ? Mie n-o să-mi facă nimic, în nici un caz ! Dacă ar fi vorba de vreo primejdie, chiar îndepărtată, te-aș lăsa eu aici ? O să plecăm și noi, dacă lucrurile se încurcă ; mai e nevoie să ți-o promit ?

După ce vorbi un sfert de oră, băligii și ea :

— Vreau să mă duc la neamurile mele !

— Dar, Sfinte Dumnezeule, de ce ? Azi dimineață erai atît de liniștită ! Ce anume s-a întîmplat ?

Iată ce se întîmplase : nevasta lui Orazio, vizitiul principelui, îi făcuse o vizită fostei stăpîne, ca să-i anunțe, cu sufletul la gură, că pleca și ea la Belvedere.

— Excelență, aici nu se mai poate sta. Nu știți ce s-a întîmplat astăzi ? Soldații piemontezi rămași în infirmerie plecau să-și ajungă trupa din urmă. La Fortino, garibaldiștii au vrut să-i facă prizonieri. Atunci, Isuse și Sfîntă Fecioară, locotenentul a dat ordin să se pună baioneta la armă ! Și eu care tocmai treceam pe acolo, cu copiii !... Tremur încă de spaimă ! Am făcut o legăturică cu cele cîteva zdrențe și astă-seară plec.

Și atunci, dacă nevasta vizitiului pleca, ea, sora principelui, era mai prejos decît nevasta vizitiului ?... Ideea asta nu-i răsărise pe neașteptate în minte. Luptîndu-se să se căsătorească cu Giu-

lente, ea jurase să nu mai aibă de-a face cu familia Uzeda ; toate motivele invocate de ei ca să-l ponegrească pe Giulente și familia lui îi întăriseră tot mai mult hotărîrea pe care-o luase. Biruind însă împotririle, începuse să rumege în minte, în lungile ceasuri de trîndăvie și nemișcare, toate vechile argumente ale mătușii Ferdinanda, ale lui Giacomo, ale duhovnicului ; convingerea de a se fi coborît, căsătorindu-se cu Benedetto, se ciocnise o vreme cu vechea încăpăținare ; în cearta cu frațele, necazul de a nu mai putea să intre în casa viceregilor, de a se simți aproape exilată de către rude, o năpădisese încetul cu încetul, deși ura împotriva acestora continua s-o stăpînească. La începutul tulburărilor, fuga generală a nobililor și a bogătaşilor depășise orice măsură, iar acum ea uita ce spusese împotriva lui Giacomo, răceala ivită între ei doi, hotărîrea nestrămutată de a nu se îndupleca : voia să plece la Belvedere, dacă plecase pînă și nevasta vizitiului...

Giulente tot mai căuta să-i dea sfaturi, cînd sosi poșta ; printre gazete, se afla, în sfîrșit, o scrisoare a ducelui. Ducele spunea că nu mai primise scrisori de la el și că le aștepta cu mare nerăbdare. Veștile din Sicilia îl neliniștiseră atît de mult încît voia să-și facă imediat bagajele ; din nefericire, însă, era împiedicat de treburi multe și grele, „*toate în interesul alegătorilor și al țării*“. De altfel, dacă voia să se afle printre propriii săi concetățeni, era numai pentru a-i avertiza să nu se lase antrenați de Garibaldi. „*Ți-o spun deci ție, care poți face să o priceapă și mințile înflăcărare, că în timp ce se merge cu mai multă stăruință în numele principiilor utopiste, se aleargă, de fapt, către naufragiu. De altfel, guvernul e hotărît să se opună în toate chipurile la o asemenea rătăcire.*

Iar eu cred că face foarte bine și chiar că a pierdut prea mult timp. Garibaldi trebuie oprit cu forța ; nu se poate îngădui ca o națiune de douăzeci și șapte de milioane să fie ținută în frământări de către un om care are merite deosebite, dar care pare să fi jurat să ne facă să le uităm, printr-o purtare ce..." și aici două pagini împotriva lui Garibaldi. „Fiindcă altfel, dacă stăm și judecăm, nici măcar guvernul nu-i liber și nu trebuie să-și dea iluzia unei neintervenții ; există Franța care face un caz al dracului, Napoleon a spus... Austria așteaptă un pretext... toată Europa stă de veghe..." Și încă o pagină de considerații grave cu privire la politica internațională. „Îți recomand, deci, să faci în așa fel ca aceste adevăruri să fie înțelese de prieteni și mai ales de adversari. Trebuie să ne ferim țara de un dezastru serios și toată lumea trebuie să fie încredințată de pericolul situației. Te rog deci să vorbești și la nevoie să și scrii în acest sens ; de altfel, sînt sigur că tu, cu istețimea ta, te-ai și apucat să faci acest lucru.“

Pentru a treia oară în trei ore, careva dintre rudele sale îl împingea deci pe un drum de care lui îi era silă. Minus furia, ducele scria aceleași lucruri pe care don Blasco le spunea prin viu grai ; călugărul burbonic, era, în fond, de acord cu deputatul liberal ; iar nevasta sa, închisă în odaie, îi făcea mutre și uneltea împreună cu camerista ca să-l convingă să-și părăsească postul.

Seara, la o întrunire furtunoasă de la Clubul Național, unde partidul garibaldist și cel de guvernământ erau cît pe aci să se ia la bătaie, se ridică și el să vorbească. În încurcătura care îl copleșea, argumentul sugerat de don Blasco i se păru cel mai nimerit. Nimeni nu putea să pună la îndoială, spuse el, devotamentul său față de

General, iar conștiința nu-i îngăduia nici ea să le dea dreptate celor care voiau să se ridice împotriva eliberatorului Siciliei ; mai degrabă se cădea însă să i se arate, cu respectul ce i se datora, priemejdia la care era expus orașul. Din două una : ori acționa în înțelegere cu guvernul, și atunci nu avea nici un interes să rămână în Catania ; ori guvernul i se împotrivea și atunci trebuia făcut apel la inima sa, pentru a feri de grozăviile războiului civil un oraș populat și înfloritor. Și chiar așa ar trebui să se procedeze, deoarece guvernul hotărîse să i se împotrivească... Discursul acela i-a scandalizat pe vechii săi prieteni ; luîndu-i însă deoparte, unul cîte unul, după ce întrunirea s-a terminat fără a lua nici o hotărîre, i-a rugat să se plece, arătîndu-le adevărul crud, adică veștile trimise de duce.

— Și-atunci, de ce nu vine chiar el ? îl întrebau ei. Ce treabă are la Torino, cînd aici sînt frămîntări ?

Iar el căuta să-l justifice, spunînd că avea să pornească la drum cît mai curînd cu putință, dar că pînă atunci trebuia trimisă o comisie la General, spre a-l convinge să plece.

Propaganda sa obținuse rezultatul dorit. Asupra partidului ostil lui Garibaldi se adunaseră multe bănuieli fiindcă burbonicii, fricoșii fără nici o credință, țineau cu el ; acum, cînd un liberal încercat îndemna nu la rezistență ci la o respectuoasă înfățișare a primejdiei, sfatul acesta își croi drum. Benedetto nu îndrăzni, totuși, să se ducă chiar el la General ca să-i înfățișeze noua sa părere ; lăsă să se ducă alții. Nevoit să-și conducă soția la Belvedere, se înapoie singur în oraș, așteptînd evenimentele, scriindu-i și telegrafiindu-i ducelui ca să-l invite să vină. Trecură cîteva zile fără ca

situația să se schimbe. Din înaltul cupolei de la San Nicola, Garibaldi cerceta adeseori linia orizontului, uitîndu-se cu ocheanul, sau, aplecat asupra hărților, își studia planurile ori primea oamenii și delegațiile care veneau la el. În cele din urmă, se îmbarcă cu toți voluntarii, fără să se știe anume dacă spre Grecia sau spre Albania ; după plecarea sa, în oraș rămase însă un ferment de nemulțumire, o frămîntare surdă, pe care persoanele cu influență și însăși Garda Națională nu izbuteau s-o potolească. Mișcarea era îndreptată acum împotriva nobililor, împotriva bogaților ; Giumente le vorbise celor răsculați, dar nimeni nu îl mai asculta ; iar ducele îi scria iarăși că nu putea să vină, că era cam bolnav, că zădufurile puternice îi distruseseră stomacul...

Într-o după-amiază, cînd *don* Blasco își luase, pentru înțîia dată, inima-n dinți să-i facă o vizită Tutungioaicei, sosi Garino, galben ca un mort :

— Revoluția !... Revoluția !... Au dat foc Cazinoului Nobililor...

Demonstrația se schimbase într-adevăr în răscoală, iar flăcările mistuiau clubul aristocrației. Călugărul, nici nu mai trebuie s-o spunem, se înapoie să se zăvorască în mînăstire și nu o mai părăsi decît atunci cînd armata ocupă iarăși orașul. Tulburarea sufletească, pricinuită de cele petrecute la Aspromonte¹, temerile, primejdiile, nu păreau însă să fi trecut, așa că principele nu se mișcă

¹ În august 1862, Garibaldi a întreprins o nouă campanie, avînd drept scop eliberarea Romei de sub stăpînirea papii și a ocupanților francezi ; regele Victor Emanuel al II-lea trimite trupe piemonteze spre a stăvili înaintarea patrioților ; ciocnirea dintre cele două armate italiene are loc la Aspromonte. Garibaldi este rănit, apoi arestat. Ulterior, sub presiunea valului de proteste venite din lumea întreagă, este „amnistiat“.

de la Belvedere, iar Giulente îl ruga din nou pe duce să dea un semn de viață, să vină să facă pace în țară. Ducele nu veni ; răspunse iarăși că medicii îi interzisese să se înapoieze în Sicilia. „Sînt desperat că nu mă pot afla printre voi, așa cum ar trebui și cum aș dori, nu numai pentru tot ceea ce-mi spui despre Catania, dar și pentru ceea ce s-a întîmplat la Florența...”

Benedetto nu știa la ce anume făcea aluzie ; aproape că nici măcar nu-și aduse aminte că Raimondo se afla în Toscana. Află despre ce era vorba de-abia peste cîteva zile, cînd contele și *donna* Isabella Fersa sosiră împreună și traseră la hotel, tot împreună, ca și cum ar fi fost soț și soție.

4

Impresia produsă de întîmplarea aceea era atît de puternică încît, dintr-o dată, Garibaldi și Rattazzi, Roma și Aspromonte trecură pe planul al doilea. Contele Uzeda împreună cu *donna* Isabella ! Împreună, la hotel, ca și cînd ar fi fost doi îndrăgostiți fugiți de-acasă, ca să forțeze mîna familiilor ! Dar contesa ? Dar baronul ? Cum se petrecuse toată încurcătura ? Și cum avea să se sfîrșească ?

Pasqualino Riso, înapoiat de la Florența o dată cu stăpînul, era asediat cu întrebările. Părea un domn, Pasqualino : costum croit după ultima modă, albituri mai mult decît fine, inele în degete, pantofi de lac și, dacă nu i-ar fi lipsit barba, oricine l-ar fi putut lua drept un cavaler. Iar prin odăile portarilor, prin grajduri, prin cafenelele de birjari, prin anticamerele rudelor, el dădea toate lămuri-

rile dorite. Că domnul conte n-avea s-o poată duce multă vreme cu nevasta, o prevăzuse încă mai dinainte și toată lumea putuse să-și dea seama de acest lucru anul trecut, când *don Raimondo* fugise departe de femeia aceea, care îi amăra viața. Știau toți că el o iubea pe *donna Isabella*; prin urmare, dac-ar fi avut altă fire, ce-ar fi trebuit să facă contesa ? Să umble cu băgare de seamă, din dragoste pentru copii ! În schimb, nu domnilor : plinsete, scandaluri, învinuiri, amenințări, tăl ei, care încurca mereu locul : trebuie să fii de piatră ca să poți îndura toate astea ! Dar, cu toate că răbdarea îl părăsise o primă dată pe bietul conte, el cedase, totuși — fiind, deci, adevărat că nu el era vinovat ! — și uitase trecutul, înduplecându-se să se întoarcă la ea, pentru că erau copiii la mijloc. Bărbații, se știe, nu pot să stea tot timpul legați de fustele nevestelor, iar contele nu făcuse nimic mai mult decât fac toți bărbații. Femeile istețe, cele care au o fărîmă de creier, înțeleg lucrurile astea, închid un ochi și lasă totul în voia Domnului. În schimb, femeia aceea sfîntă care este contesa, după ce făgăduise să fie cuminte, o luase de la început ; dar cum ? Mai rău decât înainte ! Soțul ei nu putea să ia puțin aer fără ca ea să nu-i facă o scenă, dacă se ducea la „Glubbo“, să se-ntîlnească cu prietenii, să facă doi pași, imediat bănuielile, plinsetele, muștrările. Iar scandalurile din pricina plimbării la „Cassine“ ? Contele, care ieșea călare, o întîlnea pe *donna Isabella* în trăsură și se oprea, firește, să o salute ; tocmai atunci, zdrang-zdrang, cine apărea ? Trăsura stăpînei !... Ah, femeia lui Dumnezeu, dacă așa ceva nu-i plăcea, de ce nu se ducea în grădina Dei Popoli, care nu-i mai puțin frumoasă ?... Și, pe urmă, cu copilele ? Cu drăcorul ăla de fată mai mare, care

înțelegea orice, ca o femeie în toată firea ? Copilele ar fi trebuit să le lase pe lângă „Missa“, englezoaica, pe care contele o luase tocmai pentru asta !... Pe urmă, seara, acasă, un iad ! Iar bietul conte, mai bine să tăcem !... Când înceta să se mai țină după el, stăpîna făcea altă ispravă : se închidea în odaie cincisprezece zile în șir, fără să-și arate nici măcar vîrfurile nasului, fără s-asculte nici de argumente, nici de rugăminți, fără să-i pese măcar de copila mai micuță, care avea nevoie să ia aer și nu voia să iasă la plimbare dacă maică-sa rămînea acasă ! Iar contele : ce să mai vorbim !... Asta însă n-ar fi fost nimic : cît timp era nevastă-sa cea care-l sîcîia, stăpînul suferea totul, cu o răbdare înge-rească. Într-o bună zi, ce-i trece însă contesei prin cap ? O duce gîndul să-l cheme pe taică-său, să-l instaleze în casă și să dezlănțuie un război între socru și ginere... Era nebună, fără doar și poate ! Ea, pînă la un anumit punct, putea să se amestece în treburile contelui ; dar taică-său ? Cine era taică-său ? Un străin, un țărănoi ajuns, pe deasupra, ba chiar un pisălog ! Să spunem lucrurilor pe nume : mai înainte de toate nu avea educație : unul care-și obișnuise fetele să-i zică tu ! Apoi, ațîțat fiind de către contesă, se preschimbase într-o fiară, să mă ierte Dumnezeu, iar contele trebuia să-i înghită neobrăzările, chiar în casa sa ! Într-o zi, numai fiindcă spusese că anumite treburi nu-i îngăduiau să-și însoțească nevasta la teatru, bădăranul de baron îndrăzni chiar să-l amenințe cu bastonul ! Doamne Dumnezeule, era cam prea de tot ! Contele nu-i spuse nimic altceva decît un singur cuvînt : „Hamal !“ — pe care și-l merita — și, luîndu-și pălăria, plecă, pentru totdeauna, de data asta. Cine mai putea să-l sfătuiască să ierte încă o dată ? Fetitele, oricum, au

să meargă într-un colegiu sau, dacă doamna ar vrea să și le țină pe lângă ea, stăpînul i le-ar și lăsa... deși... deși... Pentru că lucrul cel mai curios, domnii mei, era că doamna contesă, în vreme ce făcea pe geloasa, se distra și dumneaei în societate ! Nu că s-ar fi întîmplat ceva ; cu mîna pe cuget, asta nu s-ar putea spune și nici stăpînul n-ar fi stat cu mîinile-n sîn, dacă, cumva ! dar trebuia să fi văzut ce patimă avea pentru dusul la baluri, la teatru ; cu ce lux se îmbrăca atunci cînd primea nu știu cîți bărbați, cîți holtei, și, printre alții, pe un anume conte Rossi, proprietarul casei...

Iar istorisirea lui Pasqualino trecea din gură-n gură, vizitiii le-o repetau ajutorilor lor, rîndașii le-o spuneau bucătarilor, portarii, celor care închiriau camere mobilate, și fiecare din ei adăuga cîte ceva de la el, pînă cînd, ajungînd să fie știută de toată lumea, pregătea opinia publică, cîștiga simpatii pentru cauza contelui. Mulți, totuși, clătinau din cap, nu se lăsau prinși în cursă ; și încet-încet, fără să se știe de unde, din unele informații venite de la Florența și de la Millazzo, ori din unele vorbe ieșite chiar din gura lui Pasqualino, cînd se afla între patru ochi cu prietenii intimi, după băutură, adevărul începu să iasă la iveală.

Raimondo jurase s-o rupă cu nevastă-sa chiar în ziua în care unchiul duce îl silise să se întoarcă la ea. Ca de fiecare dată cînd cineva căuta să-l abată de la o hotărîre, el se încapățîna și mai tare. Departe de Matilde și de *donna* Isabella, se bucurase de iluzia acelei libertăți care-i stătea la inimă mai presus de orice : silit să renunțe la ea, își făgăduise să și-o recapete cu orice preț, iar ușoara lui supunere la sfaturile ducelui, prin

însăși docilitatea de care dăduse el dovadă, nu avusese alt scop decît să arate, că vina era a nevestei, singurul punct în care versiunea lui Păscălinu nu era întru totul mincinoasă. Idealul stăpînului său era să se elibereze în același timp și de nevestă și de prietenă; socoteala era făcută însă de unul singur, adică fără *donna* Isabella. Încă de la începutul prieteniei cu Raimondo, încă de cînd, în casa soțului, ea se împotriva curții pe care i-o făcea tînărul, arătîndu-i simpatie, dar opunîndu-i îndatoririle pe care le avea în situația ei, Isabella îi spusese și-i repetase, cu un regret care trebuia să fie dovada sentimentelor ei față de el : „De ce nu ne-am cunoscut înainte, cînd eram liberi amîndoi ! Ce fericiți am fi fost !...” Iar vorbele astea, în care el nu credea, îl înghețau și l-ar fi înghețat încă și mai mult dacă le-ar fi luat drept expresia unui sentiment sincer : așa cum marea vină a soției sale era iubirea pe care i-o păstra, pretenția de a-l avea în întregime pentru ea, de-a fi una cu el, o vină la fel de mare ar fi însemnat o asemenea pretenție și din partea prietenei. Cu toate acestea, pornit să-i învingă împotrivirile, repetase și el : „Ce fericiți am fi fost !” și jurase că singurul lui vis era să trăiască cu ea, pentru ea. Mai tîrziu, încercase să dea înapoi, dar *donna* Isabella, distrusă din pricina lui, fără familie, fără ocrotire, nu înțelegea să-l piardă. Ca să-l aducă înapoi la ea pe amantul nepăsător, a cărui fire învățase s-o cunoască pe propria ei piele, îi fusese de ajuns să-l învinovățească de nepăsare față de împotrivirea rudelor, față de voința nevestei. Fiecare din aceste aluzii însemna pentru tînăr o lovitură de pînten ; punîndu-și în cap să arate că era liber să facă ce voia, făcea ceea ce nu voia... Iar martirajul *donnei* Matilde reîncepuse,

mai crunt decît înainte, sporit de noua dezamă-
gire, de neputința de a recurge la tatăl ei, și nu
pentru că ar fi crezut în părăsirea cu care el o
amenințase, ci dintr-un fel de angajament luat
față de ea însăși de a nu-și mărturisi greșeala,
din vechea teamă de o ciocnire între cele două firi
violente. Cînd se simți mai singură și pierdută,
sosi și tatăl ei. Iubirea oarbă față de fiică și ura
nu mai puțin oarbă față de ginere zădărnicișeră
hotărîrea lui de a fi indiferent; îi urmărirea de
departe, pas cu pas, așteptînd ceasul în care să
intervină: iar cînd se depășise orice măsură, apă-
ruse și el. Iar Pasqualino auzise într-adevăr con-
vorbirea dintre socru și ginere, explicația defini-
tivă, care avusese loc, după cîteva zile de liniște
aparentă, jos, în grajdurile palatului Rossi, pentru
ea Matilde și fetițele să n-o audă și ele. La so-
mațiile adînc amenințătoare ale baronului, care îi
spunea: „Nu vrei să termini? Nu vrei?“, Rai-
mondo răspunsese cu obișnuitul său ton de supe-
rioritate disprețuitoare: „Despre ce anume vor-
biți? Vedeți-vă de treaba dumneavoastră!“ Da, îi
răspunsese baronul, despre treburile sale, despre
liniștea fiicei sale, care-i stătea pe suflet mai pre-
sus de orice, pe care-o voia asigurată cu orice
preț și chiar cu prețul de a o lua de-acolo și de
a rupe pentru totdeauna... „Și cine vă oprește?
Plecați o dată!“ Pasqualino era ascuns în grajd,
lîngă ei, și deși îi auzea pe stăpîni, nu putea să-i
și vadă, dar după răspunsul acela al contelui, după
tăcerea scurtă care urmasese, simți cum îi trece un
fior prin oase. Da, o să plecăm, dar mai înainte...“
Și atunci se repezi Pasqualino. Văzînd roșu în fața
ochilor, cu pumnul ridicat, baronul își și lovise gi-
nerele; dar, și fără vizitiul care se aruncase între
ei, lui Raimondo îi fusese de ajuns să spună o

singură vorbă : „Hamal !“, pentru ca socru-său să-l și lase îndată în pace. Sigur, contele rostise cuvîntul acela, iar Pasqualino nu scornea nimic de la el, cînd îl repeta : și trebuia văzut efectul pe care il produsea asupra baronului ! Acel ditamai bărbatul, care cu o singură suflare și-ar fi zvîrlit la pămînt ginerele firav și sleit de puteri, care l-ar fi rupt ca pe o trestie între mîinile lui mari și păroase, părea să fi devenit un copil în fața profesorului : contele Uzeda, vlăstar gingaș și vlăguit al viceregilor, îl fulgera pe baronul țaran cu insulta aceea care mărturisea distanța ce îl separa pe nobilul vicios, dar bine educat, de țaranul în-nobilat. Hamal, da, încuviință Pasqualino : între oamenii de oarecare familie, certurile nu sînt puse la punct cu ajutorul pumnilor : și tocmai cu acel cuvînt contele îi amintea socrului cîntea pe care i-o făcuse însurîndu-se cu fata lui ; iar dacă baronul stătea nemișcat ca o statuie, era fiindcă își dăduse seama numaidecît că era vinovat. Înrudirea cu familia Uzeda nu i se păruse un adevărat noroc ? Orgoliul de a fi intrat în familia viceregilor nu îl orbise pînă la a-l face ca atîta amar de ani să nu vadă jertfa fetei ? Un nelămurit și aproape instinctiv sentiment al propriei inferiorități în fața ginerelui nu îl împiedicase de fiecare dată cînd, deschizînd ochii, își propusese să-i reproșeze purtările, viciile, sîngele stricat al sărmaneii copile ? Hamal, da, își merita jignirea dacă, lăsîndu-se tîrît de furie, voise să rezolve cearta ca între birjari ; și recunoscuse că o meritase, cu glas tare, în fața ginerelui, înainte de a-i întoarce spatele. Pentru că, de fapt, cearta nu se sfîrșise chiar acolo, ci mai avusese și o codiță, pe care Pasqualino nu o povestea decît între patru ochi. „Eu, hamal... da... se bîlbîise baronul ; dar tu ?...“ Și-i aruncase, de-

odată în față o vorbă pe care vizitiul n-o repeta decît încet de tot, la urechea ascultătorilor... Raimondo părăsi chiar atunci casa, dădu fuga la prietenă, o sili să-și facă bagajele și o luă cu el în Sicilia.

Trebuie s-o silească, pentru că, de fapt, *donna* Isabella nu era prea sigură de oportunitatea acelei călătorii. Ea își dădea seama că Raimondo voia s-o ducă la el acasă, ca să rupă zgomotos și pentru totdeauna cu familia Palmi ; înțelegea totuși că nu dragostea pentru ea, ci numai ascuțirea neînțelegerilor pe care le avusese și pornirea de ură pricinuită de furtunoasa explicație îl împingeau pe prietenul ei la acel pas ; mai simțea și că expunerea provocatoare a prieteniei lor, acolo, într-un orașel, avea să le pricinuiască neplăceri și că morala, mai mult sau mai puțin sinceră, a provinciei, avea să se revolte. Totuși, fiindcă și așa era prea târziu, fiindcă observațiile sale nu făceau decît să-l ațîțe și mai mult pe Raimondo, și fiindcă pentru a-l atrage spre ea nu-i mai rămînea decît să se bizuie pe aceste ațîțări, venise. Oricum, familia Uzeda avea să fie de partea ei.

Și, într-adevăr, *donna* Ferdinanda, care — cu toate tulburările publice încă nepotolite — se afla în oraș pentru un proces împotriva unor datornici întîrziați, veni la ei la hotel, îndată după sosire, se informă despre cele petrecute și încuviință hotărîrea lui Raimondo cu două vorbe, dar foarte expresive :

— În sfîrșit !

Se mai aflau în oraș Benedetto și Lucrezia, care, mai târziu, își făcuseră curaj. Raimondo se duse să-i caute a doua zi după sosire. Lucrezia îi întoarse vizita în aceeași seară, fără să-i pese de împotrivirea bărbatului. Acesta judeca foarte aspru

purtarea cumnatului și, dacă i-ar fi stat în putință, i-ar fi interzis nevestei să facă vizita aceea ; Lucrezia spuse însă că nu vede nimic rău în a se duce să-și întâlnească propriul ei frate : parcă era datoare să știe că „însoțea“ o doamnă ? Și merse la hotel, unde Raimondo îi primi singur ; dar, ceva mai târziu, merse să ciocăne în ușa odăii de alături și apărură *donna* Isabella, care îi strânse mîna lui Giulente și o sărută pe Lucrezia. Nici prezentări, nici explicații, nimic. La început, Benedetto era tare încurcat, neștiind cum să o trateze și sub ce nume s-o cheme pe doamnă Fersa ; dădea, însă, ea singură tonul conversației, vorbind despre cîte-n lună și-n stele cu multă dezinvoltură, ca între vechi prieteni, ba chiar ca între adevărate rude. Deocamdată stăteau la hotel, dar firește că nu puteau să rămînă acolo. Raimondo avea intenția să închirieze un apartament în oraș ; ea socotea mai nimerită o mică vilă, fie numai pentru a evita indiscrețiile lumii.

Giulente tocmai se pregătea să spună că făceau bine astfel, cînd Lucrezia izbucni :

— Ce-are a face lumea ? Dacă v-ascundeți, o să spună că vă e teamă. Să vorbim lămurit : vor fi mulți cei care vor face pe mofturoșii. *Donna* Isabella lăsă ochii în jos. Dacă începeți chiar voi să le dați dreptate, s-a terminat !

Raimondo nu spuse nimic, așteptînd să-l vadă pe Giacomo, care se afla la Belvedere și la care îl trimisese în dimineața aceea pe Pasqualino, ca să-l vestească de sosirea sa. Vizitiul se înapoie însă cu o mutră plouată și rușinată, căutîndu-și parcă, cuvintele.

— A venit ? Și ce dorește ?... îl întrebase principale, ca pe unul care vine să ceară bani.

— Nimic, Excelență... m-a trimis s-o înștiințez pe excelența-voastră... dorește să știe când se va înapoia în oraș excelența-voastră.

Cu același ton, principele răspunse :

— Mi-ncep acum vilegiatura ; o să mă întorc în noiembrie... și-i întoarse spatele. Povestindu-i-se scena, Raimondo își mușcă buzele ; *donna Isabella* grăi :

— Ce-am făcut ? Fratele tău nu-ți dă încuviințarea ! Și învinuindu-se numai pe ea însăși : Te-am făcut să te cerți cu familia ta !

— O să vedem, răspunse, scurt, Raimondo.

Prezicerile ei se adevăreau. Cei mai mulți, fără să-și însușească nici motivările și nici învinuirile în legătură cu cea de-a doua și decisivă părăsire a familiei, îl condamnau pe Raimondo pentru călătoria făcută împreună cu prietena, pentru șederea la hotel, pentru unirea mărturisită deschis și aproape sfidînd opinia publică. Putea să greșească ori să aibă dreptate să se plîngă de soție ; pasiunea pentru *donna Isabella* îi putea fi iertată ; dar moralistii, tații de familie, doamnele mai mult sau mai puțin cinstite, voiau să fie salvate aparențele ; și, cu toate că în oraș era puțină lume, aceste atitudini se manifestau totuși în anumite saluturi reci adresate lui Raimondo, în anumite convorbiri lipsite de limpezime ale servitorilor. La țară, în vilele unde sosiseră și știrile în legătură cu scandalul, toți discutau despre atitudinea care trebuia luată față de cei doi, la înapoierea în oraș. Mulți declarau că vor rupe orice legătură ; alții, mai intimi, și de aceea mai încurcați, așteptau ca hotărîrea lor să depindă de modul în care avea să se comporte familia. Or, neașteptata asprime arătată de principe față de Pasqualino însemna lămurit că le retrăgea dintr-o dată sprijinul său. În fața obsta-

colului, Raimondo se înfură, își lua angajamentul să învingă ; dar, cînd *donna* Ferdinanda îi dădu ideea să se ducă chiar el la Giacomo, intră într-o frămîntare mocnită : era dispus să facă orice, numai să nu se roage de acel tîlhar care, după ce-l încurajase, se ridica împotriva lui, cine știe cu ce scop, numai să nu se umilească în fața celui frate de care atîția și atîția ani, pe vremea mamei, se simțise urît. Mai apoi, gîndul la demonstrațiile dușmănoase care se pregăteau atît pentru el cît și pentru prietena lui îl scotea din sărite, făcîndu-l să-și schimbe ideea. Și astfel, într-o bună zi, luă o trăsură și urcă pînă la Belvedere. Văzîndu-l că vine, Giacomo îi spuse, nu în dialectul familiar ci în italiană, fără să-i întindă mîna :

— Bună ziua, cum o duci ?

— Bine, dar tu ? răspunse Raimondo.

— Foarte bine ! și principele își mîngîie barba.

Principesa, care-o avea alături pe Teresina, ocupată cu brodatul, răspunse în monosilabe la întrebările cumnatului, simțind cum o apăsa privirea soțului.

— Veți mai rămîne încă o vreme ? întrebă Raimondo, roșu ca un rac.

— Da, pînă în noiembrie. Ți-am trimis vorbă, cred.

Și întrerupse din nou conversația. Copila întorcea privirea către unchiul acela ale cărei trăsături nu și le mai amintea bine, care n-o mîngîia și cu care tatăl ei se purta ca și cu un străin.

— Aș vrea să-ți spun ceva, vorbe mai departe Raimondo, șovăielnic, aproape cu frică și cu atît mai mîniat împotriva lui însuși cu cît se simțea în mai mare încurcătură. Voiam să te întreb dacă nu e pe-aici vreo vilișoară de închiriat... o căsuță

potrivită pentru mine... nu interesează dacă e mică, numai curată să fie...

Principele păru că încearcă să-și aducă aminte.

— Nu, rosti el. E luat totul, încă de cînd a trecut Garibaldi.

Raimondo, care-și răsucea nervos mustățile, insistă :

— O să caut, în orice caz.

La care fratele, cu un ton rece, fără să-l privească :

— Caută, dacă vrei. Dar e zadarnic, n-o să găsești.

Raimondo plecă palid, mut și fremătînd. Se umilise pentru nimic ! El îi declara război ! Nu-l voia de vecin !...

Principele, ce-i drept, le spusese fățiș tuturor neamurilor și tuturor cunoștințelor că nu găsea cuvinte să dezaprobe purtarea lui Raimondo.

— E un scandal nemaiauzit ! Cum de nu se rușinează ? Are neobrăzarea să se întoarcă în ținutul său ? Dar cînd vrei să faci o astfel de nebunie, trebuie să te ascunzi cît mai departe cu putință, unde nu te cunoaște nimeni, unde poți spune lămurit ce vrei !

Iar mătușii, *donna* Ferdinanda, care urcă într-o zi la Belvedere anume ca să mijlocească și să-l îndemne să facă la fel cu ea, îi răspunse :

— Situația noastră e alta. Excelența-voastră e liberă să gîndească cum crede de cuviință și să facă ce-i place : poate să și-l aducă și-n casă, căci nu are de dat nimănui socoteală. Eu însă am soție și fată, cărora nu le pot pune sub ochi un asemenea scandal.

Rostea cuvintele astea de față cu principesa și cu copila, iar stăruințele domnișoarei bătrîne îl găseau neclintit în indignarea sa. Și Chiara își

dezaproba fratele, pentru că Federico îl socotea imoral : nu mai vorbim de verișoara Graziella care făcea pe purtătoarea de cuvânt a principelui. Toate vorbele acestuia, prin mijlocirea domnișoarei bătrîne, care plecase scîrbită, a lingăilor îndurerată a servitorimii flecare, veneau la urechea lui Raimondo, făcîndu-l să tremure, apucat de o furie mută ; atunci, însă, *donna* Isabella îi spunea, zîmbind cu tristețe :

— Iată că nu mai poți să rabzi ! Cel mai bine e să mă lași ! Nu vreau ca din pricina mea să fii certat cu familia !

Și astfel, cu toate că simțea cum se înrăutăteau urmările pasului său greșit, și cu toate că în inimă sa blestema ceasul și locul în care începuse să-i dea atenție femeii aceleia, de care se și plictisise și pentru care suferise afrontul de a se pleca în fața fratelui, el se lega tot mai mult de ea și i se dădea legat de miini și de picioare. Nu voiau s-o primească ? El le făgăduia că avea să-i vadă pe toți la picioarele ei. O vorbeau de rău ? Îi încredința că avea să fie nevasta sa.

Pentru a avea alte rude de partea sa, merse să-l caute pe unchiul Eugenio. Sărmanul cavaler decăzuse mult, căci negustoria cu vasele antice nu mai aducea nimic ; iar Victor Emanuel putea parcă să-i dea o catedră Gentilomului de Cameră al lui Ferdinando al II-lea ? Așa că își părăsise micul apartament în care stătea de atîta vreme și se restrînsese în două odăițe mai mici, mai peste mînă. Veșnic în căutare de bani, întemeiasă acum „Academia celor patru poeți“, al cărei președinte, secretar, administrator și orice altceva era, și numea, în dreapta și în stînga, membri promotori, fondatori, protectori, efectivi, de merit, corespondenți, onorifici : fiecare din aceștia primea o di-

plomă, o medalie de bronz, statutul și o mică notă de plată a douăzeci de lire pentru cheltuieli ; adeseori, însă, în loc de mandat, poșta îi aducea înapoi pachetul refuzat. Rudele îl cam țineau la distanță, de teamă să nu le ceară bani, dar când se văzu căutat de Raimondo, simți dintr-o dată că bătea un vînt favorabil. Se duse imediat să o vadă pe *donna* Isabella, se declară de partea ei, împotriva principelui, și se invită în fiecare zi la micul-dejun și la prînz. Avea niște haine care plîngeau pe el și niște pantofi, care, dimpotrivă, rînjeau în picioare : peste cîteva zile, se înnoi de sus pînă jos. Cu costumul strălucitor, cu cămășile albe, cu mîinile înmănușate, o însoțea pe *donna* Isabella ori de cîte ori ieșea în oraș, îi slujea de cavalier permanent, îi apăra cu înflăcărare cauza, atît în public cît și în particular, spunîndu-i „nepoată“.

Și Lucrezia, în ciuda soțului, se arăta pe stradă cu ea, o susținea, se năpustea cu înverșunare împotriva fratelui mai mare, arătînd că împotrivirea lui izvora dintr-o pricină cum nu se putea mai simplă :

— Din pricina moralei ? Ca să i se plătească sprijinul ! Facem prinsoare ? Eu n-a trebuit să-i plătesc consimțămîntul la căsătoria mea ?

— Lucrezia !... îi atrăgea Benedetto atenția.

— Ei, ce e ? Poate că nu e adevărat ? N-a trebuit să primesc înयोiala cu care m-a strîns de gît, ca să te pot lua de bărbat ? E o poveste pe care o știe toată lumea ! Acum e rîndul tău, și se întorcea spre Raimondo. O să vedeți că nu mă înșel ! Avea dreptate unchiul *don* Blasco, cînd spunea... O, dar fiindcă veni vorba, de ce nu te duci să-i faci o vizită ? Și lui *LoJovico* ? Cu cît vor fi mai mulți de partea ta, cu atît mai puțin vor prețui

scrupulele lui Giacomo. Haide împreună, vă însoțesc eu...

Raimondo luă deci iarăși drumul spre pădurea Etniei, ducându-se cu sora și cu cumnatul la Nicolosi, unde benedictinii își făceau vilegiatura, ca să cerșească sprijinul fratelui și pe al unchiului călugăr. Don Blasco era la curent cu toate și, uitându-l dintr-o dată pe Garibaldi, nu făcea altceva acolo sus decît să țipe ca un îndrăcit împotriva lui Raimondo, care făcuse ultima și cea mai mare ticăloșie ; apoi, împotriva lui Giacomo, nu mai puțin ticălos decît frate-său, față de care, după ce îl încurajase, făcea acum pe puritanul : și pentru ce ? Ca să-l sugrume... La sosirea nepoților, după-masă, dormea ca un viezure, cînd *fra'* Carmelo îl trezi.

— Ce este ? strigă el. Ce-mi bați capul ?

— Să mă ierte sfinția-voastră ; au venit rudele sfinției-voastre.

Ieși afară și, de cum îl văzu pe Raimondo, deschise bine ochii, încă lăcrimoși. Ca și Lucrezia și Benedetto, Raimondo îi sărută mîna. El îl lăsă s-o facă, bolborosind :

— Ce e ? La ora asta ? Cu soarele ăsta ?

— Am venit să-i facem o vizită excelenței-voastre, explică Lucrezia, pentru toți. Ziua nu e atît de caldă. Excelența-voastră e sănătoasă ? Sînt doi ani de cînd n-am mai venit pe-aici... Iar Lodovico ?

Consternat, *fra'* Carmelo veni să spună că sfinția-sa starețul era în conferință cu abatele și nu putea să vină jos deocamdată. Raimondo se făcu alb la față : și ăsta îi declara război ; se ridicau toți împotriva lui !... Din acest motiv, atunci cînd Lucrezia, în înțelegere cu unchiul, propuse să facă o plimbare prin grădină, el spuse scurt :

— Nu, mă grăbesc să mă înapoiez. Hai să plecăm.

A doua zi dimineăta, la hotel, încă nu se sculase cînd cameristul veni să-l anunțe :

— A venit unchiul excelenței-voastre.

Și apăru *don* Blasco. Pentru prima dată în viața sa, Raimondo îl vedea pe unchi venindu-i în întîmpinare, îl auzea întrebîndu-l cu o voce aproape amabilă : „Ce faci ?“ Călugărului nici nu-i venea să creadă, simțind că se pregătea iarăși o mare încăierare și că putea să-și vîre din nou nasul în treburile altora. Acum trebuia să-i împingă pe cei doi frați unul împotriva celuilalt, să dea o mină de ajutor spre a distruge o altă înfăptuire a răposatei principese, căsătoria lui Raimondo : se simțea chemat să-și facă jocul.

Donna Isabella se arătă într-o haină de casă, îi sărută mîna, spunîndu-i „excelență“, ca și cînd i-ar fi și fost unchi, iar conversația se îndreptă spre ceea ce trebuia făcut. Auzind-o spunînd iarăși că voia să se ascundă la țară, călugărul sări în sus :

— La țară ? De ce la țară ? Pentru vilegiatură, să zicem, pînă în noiembrie ; dar o casă în oraș tot trebuie să vă pregătiți ! Vă e frică de lume ? Atunci de ce ați mai venit ? Așa e logic, pare-mi-se !

Sfatul lui era să-i ceară imediat socotelile lui Giacomo, să-i ia înapoi procura și să înceapă împărțirea : în fața acestor amenințări, avea să devină numaidecît ceva mai blînd. Dar chiar a doua zi după vizita călugărului, domnul Marco veni de la Belvedere pentru a-i spune contelui că domnul principe voia să-i înapoieze procura și să-i dea socotelile, de vreme ce se înapoiasse în patrie. Raimondo îl expedie pe administrator cu un violent :

— Am înțeles ; foarte bine !... și o supărare groaznică îl ținu toată ziua cu gura încheștată.

Consternată, *donna* Isabella îi spuse din nou :

— Nu vezi ? Îți port ghinion ! Lasă-mă să plec !
O să fac și eu ce-o da Dumnezeu...

— Nu — îi răspunse însă el — tot eu o să înving...

Tocmai atunci, Lucrezia, care se legase trup și suflet de cumnata nelegitimă, dădu o idee :

— Fiindcă tot nu puteți sta mereu la hotel și fiindcă e vremea vilegiaturii, de ce nu vă duceți la Pietra dell'Ovo, la Ferdinando ? Are atîta loc ; o să vă dea două odăi. O să stați cu o rudă, iar asta o să facă o impresie bună.

Încuviințară cu toți propunerea. Nici Raimondo nu fusese încă să-și vadă fratele și nici Ferdinando nu știa că Raimondo se înapoiase : din prea multă indiferență, din atîta deosebire de educație, de gusturi de viață, fiecare ignora existența celuilalt. Lucrezia, care se însărcinase cu tratativele, se duse la Le Ghiande. Fiindcă nu-l mai văzuse pe Nerod de multe luni, rămase încremenită. Acesta slăbise ca după o boală lungă, avea ochii duși în fundul capului, barba neîngrijită, vocea răgușită și era scufundat într-o tristețe mai adîncă decît cea obișnuită.

— N-are decît să vină... mă rog... îi răspunse el surioarei, fără să se arate de loc uimit nici de înapoierea lui Raimondo, nici de cererea de găzduire.

— Dar, știi, trebuie să-ți spun ceva... adăugă Lucrezia. Nu e singur...

— E cu nevastă-sa ?

— Cu nevastă-sa, da... ea și cum ar fi nevastă-sa.

Și-l lămurî că o părăsise pe fata lui Palmi și că trăia cu nevasta lui Fersa. Ferdinando o ascultă

privind în dreapta și-n stînga, ca și cînd rătăcise ceva, iar apoi spuse din nou :

— Bine, bine ; spune-i să vină cînd o să vrea.

De cum sosiră la Le Ghiande, Raimondo și *donna* Isabella ținură să viziteze casa, grădina și ferma și nu pregetară să laude atît splendida cultivare a viței de vie cît și aspectul măreț al livezii cu pomi fructiferi, aprobară schimbarea culturilor, priviră totul cu admirație. De la o vreme, însă, laudele nu mai aveau nici un efect asupra sărmanului Nerod. În sufletul lui avusese loc o schimbare, lucrurile care odinioară îl ademeneau îl lăsau astăzi nepăsător, viața de Robinson își pierduse pentru el orice atracție și, dacă n-ar fi fost astfel, nici n-ar fi consimțit să primească alți oameni în casă. Vechilul era acum adevăratul stăpîn la Le Ghiande și făcea ce voia, lucra pămîntul după placul lui, iar veniturile le băga în buzunar, lăsîndu-i stăpînului numai resturile. Și dacă uneori, cînd îl apuca cine știe ce muștrare de cuget, cerea vreo poruncă, Ferdinando răspundea :

— Lasă-mă în pace ! Nu-mi vorbi de nimic ! Cu mine s-a terminat... Dacă mai am șase luni de viață... Poți să-mi pregătești nășălia...

Lucrurile se petrecuseră în felul următor : librarul de la care cumpărase cărțile de agricultură, de mecanică și de istorie naturală, fiind în posesia unui mare număr de opusculă de medicină ale unor autori necunoscuți, teze de diplomă ale unor dobitoci de doctori, vechi rețetare farmaceutice, fascicule desperecheate din niște enciclopedii anonime, simplă maculatură ce nu se putea vinde decît la kilogram, îi propusese într-o zi să le cumpere, dîndu-i de înțeles că în ele se afla esența științei. Le plăti foarte scump și se apucă să ci-

tească totul. Atunci începu să i se tulbure mintea. Descrierea microbilor, trecerea în revistă a simptomelor, nesiguranța îngrijirilor medicale îl îngroziră : închis în odaia lui, cu cartea într-o mână, își ținea cealaltă mână pe inimă, ca să-i verifice numărul de băți, ori se palpa peste tot, cu spaima de a descoperi tumorile, contracțiile musculare sau inflamațiile despre care vorbeau medicii. Încetul cu încetul, din pricina unui tușit, a unei digestii mai grele, a unei dureri de cap, a unei ușoare mîncărimi sau a unei furnicăături pe sub piele, ajunse să creadă că avea toate bolile ; iar ideea aceasta înrădăcinîndu-se în creierul lui de mizantrop singuratic, săvîrși adevărate ravagii. Pentru el, moartea era o chestiune de timp și numai teama de a trebui să moară singur, nevoia de a vedea în față un chip de prieten îl hotărîse să-și ia frațele lingă el.

Cînd acesta văzu că nu mîncea mai nimic, că stătea închis în odaie, că în unele zile nici măcar nu se ridica din pat, începu să-l întrebă de ce suferea, dacă nu era cumva bolnav ; la început, reținut parcă de un fel de rușine, se încăpățîna să nege ; strîns însă cu ușa, mărturisî. Avea un catar intestinal cronic, o hipertrofie a splinei, o bronșită cronică ; herpesul îi pătrunsese în sînge, iar sistemul ganglionar i se inflamase. Fiindcă Raimondo rîdea auzînd enumerarea aceea, adăugă cu o voce tristă și aproape cu lacrimile în ochi :

— Nu prea e de rîs, să știi ! Crezi că sînt fan-tezii ? Știu eu de ce sufăr...

— Și atunci, de ce nu chemi un medic ?

— Un medic ? Ce pot face medicii ? În halul în care mă aflu ?

Și n-a fost chip să-l convingă. Atunci intră în scenă *donna* Isabella. În loc să-l contrazică pe

maniac, ea începu să-l ajute : recunoscuse existența și gravitatea bolilor lui și inutilitatea prescripțiilor medicale ; totuși, de vreme ce doctorii n-aveau habar de nimic, ce-l costa să-ncerce măcar vreunul din acele remedii empirice, care, uneori fac minuni ?

— Când eram fată, am avut și eu un catar intestinal, de mai lungă durată și mai încăpățînat decît al dumneavoastră. Știți cum am scăpat de el ? Cu salată de lăptuci !

Și-i pregăti o farfurie întreagă, ca garnitură la o bucată mare de friptură în sînge. Ferdinando se apucă să mănînce, aidoma lui Cristos la cîna cea din urmă : nu avea încredere în rezultat și era sigur că toată mîncarea aia avea să-i grăbească sfîrșitul.

— Acum mai trebuie să faci și o plimbărică ; și oferindu-i brațul, ca unui biet convalescent, îl duse să se plimbe prin grădină.

A doua zi, cînd se sculă viu și cu o oarecare poftă de mîncare, bolnavului nici nu-i veni să creadă. În scurtă vreme, salata și friptura făcură minuni ; rămînea însă de vindecat mîncărimea, pe care el o numea herpes.

— Pentru asta, remediul este încă și mai simplu : faceți o baie bună cu apă dulce.

De luni și luni de zile, el nu-și mai spăla altceva decît vîrfurile nasului și ale degetelor, de două, de trei ori pe săptămînă, de teamă să nu facă o pneumonie ; și astfel, scăpă și de herpes. Laptele, ouăle mișcarea, curățenia îl aduseră din nou la viață și de recunoștință față de *donna* Isabella îi dădeau lacrimile :

— Ce femeie ! Ce minte ! Ce inteligență !

Avea puțini prieteni, dar, ori de cîte ori se întâlnea cu vreunul, începea să vorbească de ea cu

o admirație atît de mare, de parc-ar fi fost femeia cea mai înțeleaptă și mai virtuoașă, un înger pogorît din cer. Deprinzîndu-se să umble, se ducea la surioara Lucrezia și căuta lumea anume ca să vorbească de ea.

— Cît de mult îl iubește pe Raimondo ! Cîtă grijă are de casă ! Nici nu se poate spune cît a făcut pentru mine ! Dacă nu era ea, la ora asta aș fi fost mort și îngropat !

Într-o zi, sosi la Lucrezia în timp ce bărbatul și femeia discutau cu aprindere : la venirea lui tăcură.

— Despre ce vorbeați ?

— Se vorbea despre situația lui Raimondo, răspunse soră-sa, hotărîndu-se să-i împărtășească secretul. Nu mai poate dura mult așa. Trebuie gîndit la legitimarea ei, desfăcînd căsătoriile.

Făcea cunoscută această hotărîre cu aceeași sinceritate cu care Raimondo și *donna* Ferdinanda i-o împărtășiseră ei. A cere și a obține îndoita anulare de căsătorie era, pentru familia Uzeda, un lucru mai mult decît simplu : cine putea să refuze viceregilor ceea ce doreau ? Voința lor nu trebuia să fie lege pentru toți ? Nu stăpîneau ei toate mijloacele materiale și spirituale pentru a-nvinge piedicile și împotririle ? Își aveau acoliții lor pretutindeni, printre burbonici și printre liberali, în biserică și în tribunal : nobilii țineau cu ei din solidaritate, cei de rînd, din respect : fiecare trebuia să fie mîndru și bucuros să-i slujească. Pentru a izbuti în această acțiune, trebuia să știi unde să te adresezi ; de aceea, doreau ajutorul lui Benedetto. Ca și întîia oară cînd îi vorbiseră, Benedetto șovăia, reținut de scrupule, conștient de răul pe care i se cerea să-l săvîrșească, de greutățile uriașe ale acțiunii, de su-

părarea pe care avea să i-o facă unchiului duce, atît de prieten cu Palmi ; nevastă-sa însă stăruia, arătîndu-i că scrupulele erau prosteşti şi că avea să facă chiar un lucru vrednic de laudă.

— Dacă naşte miine un copil ? O să fie osîndit să rămînă bastard ? Raimondo nu se mai întoarce la nevastă-sa, fără nici un fel de îndoială. Şi atunci ? Mai bine să se pună de acord cu legea şi cu societatea ! Nu zic bine ?

Iar Ferdinando, adresîndu-se şi el cumnatului :

— Te mai îndoieşti oare ?... Dar cum judeci ? Unde ţi-e capul ?

Benedetto căuta să le demonstreze că, dimpotrivă, ei erau cei care nu judecau ; că existau copii gata născuţi şi că mai întîi la ei trebuia gîndit şi nu la cei care aveau să se nască, dar Lucrezia şi Ferdinando îl contraziceau, amîndoi într-un glas :

— De fete se îngrijeşte familia mamei ! Parcă fratele nostru o să se lepede de ele din pricina asta ?... Iar treburile vor fi aranjate aşa cum vrea familia Palmi. Cînd căsniciile sînt desfăcute de fapt, de ce să nu fie desfăcute şi de drept ? Cui îi foloseşte asta ? Lumii care flecăreşte în legătură cu ele ?

Toate astea însemnau un imbold pentru Raimondo. Cu cît înlînise greutăţi mai mari pe calea pe care apucase, cu atît mai mult se încăpătînase să meargă stăruitor pe ea : împotrivirea fratelui, şuşotelile străinilor, critica aproape generală îl îndemneau să cîştige partida într-un chip pe care nici el, nici ceilalţi nu-l prevăzuseră. Nu se mai gîndea că ceea ce iubise el mai mult fusese libertatea, că *donna* Isabella, ca soţie, avea să-l apese mai mult decît nevasta, şi că îl şi apăsă chiar numai aşa, ca iubită ; încăpătînat, orbit de

împotriviri, de dojeni și de reproșuri, voia să-și învingă potrivnicii, să-i pună pe fugă printr-o lovitură de care s-ar fi vorbit o bună bucată de vreme. I se spunea că acțiunea era desperată, că îndoita desfacere n-avea să se capete niciodată, că *donna* Isabella era osîndită să rămînă într-o situație falsă, exclusă din societate și din însăși familia principelui ? El punea piciorul în prag, hotărît să biruie greutățile cu orice preț, împotriva tuturor. Iar Lucrezia, Ferdinando, *donna* Ferdinanda, *don* Blasco îl ajutau, fiecare pe seama sa și în felul său, uneltind să învingă ultimele împotriviri ale lui Benedetto, care, gîndindu-se să-și mulțumească soția și să cîștige încrederea, stima și recunoștința rudelor, simțea că încetul cu încetul i se potoleau și remușcările.

La începutul iernii, cînd principele se întoarse din vilegiatură, nu se mai vorbi decît de ruptura dintre cei doi frați. Giacomo nu numai că nu-l salută pe Raimondo cînd îl întâlnește pe stradă, dar nici măcar nu îngădui ca, în fața sa, să se mai pomenească de urîta poveste a încurcăturilor acestuia. Atîta amar de vreme, cît fratele mai mic stătuse în Toscana ori se fîțiise încoace și încolo, cu mintea la prietenă, moștenirea rămăsese neîmpărțită, iar principele o administrase și în interesul comoștenitorului, avînd procură din partea acestuia ; acum, ca să rupă orice legătură cu el, i-l trimisese pe domnul Marco să-i aducă la cunoștință că renunța la procură și voia să-i dea cît mai repede socotelile și să treacă la împărțirea moștenirii. Trimbița aia de verișoara Graziella povestea lucrurile astea la toată lumea și oriunde s-ar fi aflat, printre rude, printre prieteni ori printre simple cunoștințe, ținea să arate cîtă supă-

rare „ne pricinuiește, nouă, celor din familie“ încă-păținarea lui Raimondo. Și apoi, cum putea el trage nădejde să-și atingă scopul ? Ziceau unii că *donna* Isabella ar cere desfacerea căsătoriei fiindcă aceasta nu fusese consumată ! Dar pe cine cred ei că pot înșela ? Parcă nu știa toată lumea că Fersa, ca tânăr, dusesese o viață destrăbălată ?... Ori poate trăgeau nădejde, după cum spuneau alții, să susțină că *donna* Isabella fusese silită să se mărite cu Fersa, fără ca ea să-l vrea ? De asta trebuia să se îngrijească mai ales Giulente.

— Ia uitați-vă câtă imoralitate ! să susții o pricină pe care toată lumea o osîndește, care-i aduce familiei atâtea supărări ! A venit să se vîre printre noi numai ca să stîrnească încăierări și certuri, avocatul ăsta de procese pierdute !...

Ea prevedea însă un eșec zdrobitor. Unde mai pui că tribunalul civil nu avea dreptul să anuleze o căsătorie încheiată sub jurisdicția codicelui napolitan din 1819 ; trebuia să se adreseze Curții episcopale, dar aici nu mai era nimic de făcut, căci și monseniorul episcop, și vicarul Coco, și canonicul Russo, și toate mărimile de la episcopie țineau cu principele, împotriva contelui, tocmai fiindcă aveau cunoștință de greșelile lui Raimondo și ale doamnei Fersa și nu puteau să sancționeze un asemenea scandal !

Pe de altă parte, susținătorii contelui și ai *donnei* Isabella dădeau drept sigură reușita. Neputința lui Fersa, silnicia suferită de nevastă-sa erau confirmate de o mulțime de inși ; dar, mai ales Pasqualino se zbătea în folosul stăpînului său. Da, domnilor : „cavalerul“ — și nu „avocatul“ — Giulente studia și conducea el procesul „cumnatului“, în loc să-l lase pe mîna vreunuia din acei tîrîie brîu, șapte la doi bani ; de altfel, însă, nici nu tre-

buia să se trudească prea tare, căci motivul nulității căsătoriei *donnei* Isabella era limpede ca lacrima. Să nu mai spunem că Fersa, ca bărbat, nu era nici pe departe un vulcan ; unchiul ei însă o silise să se mărite cu el, punându-i cuțitul în gât : nici o asemănare cu povestea domnișoarei Chiara ! Ba-rem principesa, fie-i țărîna ușoară, căutase să-și ia fata cu binișorul, recurgînd la amenințări numai la urmă, după doi sau trei ani de sfaturi și rugă-minți ; pe cînd unchiul *donnei* Isabella ? Ciomă-geli dimineța și seara, încă din prima clipă cînd fata spusese : „Mai bine moartă, decît măritată cu Fersa !“ La fel cu Pasqualino, întreaga servitorime, clientela mărunță a familiei — în ciuda împotri-virii principelui — era favorabilă contelui ; acesta, ca să-și atragă simpatii, nu-și mai aducea lucrurile, ca pe vremuri, de la Florența sau de la Napoli, ci dădea tot felul de comenzi în oraș, iar croitorul, cizmarul, vinzătorul de cravate, onorați de comen-zile contelui Uzeda, îl ridicau în slăvi, pledau în favoarea sa, îi înfruntau pe cei scandalizați. Erau unii care-și aminteau de dragostea *donnei* Isabella pentru Fersa ? Răspundeau, aducînd nenumărate mărturii potrivnice : de la Palermo aveau să vină toți servitorii din casa Pinto, gata să jure pe *Evan-ghelie* că orfana fusese bătută măr de unchiul tutore, fiindcă acesta, fără să țină seama că Fersa, deși avea bani, nu era de neam bun, voia să i-l dea cu sila de bărbat. Se spunea că mărturiile acelea erau îndoielnice, obținute cu ajutorul ba-nilor ? Erau pomeniți, pe rînd, prietenii palermi-tani ai familiei Pinto — *don* Michele Broggi, cava-lerul Cutica, notarul Rosa — toți oameni mai presus de bănuiala de a fi fost cumpărați — pe care *donna* Isabella îi chemase să mărturisească chinurile ce le îndurase, refuzurile statornice cu

care se împotrivise. Ce să mai vorbim ? Unchiul însuși avea să vină să confirme violența cu care o tratase !...

— Ei și ? exclama la rîndul ei verișoara ? Și după ce vor desface căsnicia asta ? Cred c-au să izbutească s-o desfacă și pe cealaltă ? Nu știu ce-a spus Palmi ?

Și povestea că încurcă-lume ăla de Giulente îi scrisese baronului, dorind să-l facă să consimtă și el la desfacerea căsătoriei fiicei sale, mărturisind că o silise să se mărite cu contele Uzeda. Din dragoste pentru adevăr, arăta că, la început, Giulente se împotrivise, părăindu-i-se un lucru într-adevăr nemaipomenit și propunînd ca, dacă nu se putea altfel, să i se încredințeze misiunea aceea unchiului duce, care era prieten intim al senatului. Ei da, numai că ducele avea altele pe cap ! Stătea la Torino, văzîndu-și de treburile sale, și nu voia să se înapoieze în Sicilia, temîndu-se ca nu cumva să i se facă vreo vină din pricină că se ținuse departe în vremea tulburărilor din anul trecut, iar cînd i se scria despre povestea lui Raimondo, răspundea că nu voia să se amestece, pentru nimic în lume. Și atunci, ca să-și împace nevasta, cumnatul și unchii, Giulente trebuise să se înduplece și să i se adreseze el baronului.

— Știți cît timp i-a trebuit ca să scrie scrisoarea ? adăugă verișoara, informată pînă în cele mai mici amănunte. O săptămînă ! A stricat un top de hîrtie ! Nimeni nu mă poate contrazice ! Cum să-i spui unui om : „dați-vă consimțămîntul să fie desfăcută căsnicia fetei dumneavoastră, iar nepoatele să vă rămînă fără tată“ !

Plină de expresii respectuoase, de complimente, de scuze, scrisoarea însă plecase, iar Giulente era în așteptarea răspunsului !... Avea să-l aștepte

mult și bine ! Căci prin mijlocirea anumitor persoane din Messina, verișoara știa ce-i spusese baronul unui prieten, strângînd din pumni : „Mai curînd aș vrea să-i văd morți pe toți !...” Pentru că, într-adevăr, „biata Matilde“, aflîndu-se pe patul de moarte din pricina numeroaselor necazuri pe care le îndurase, și puțin păsîndu-i acuma de orice, căci pricepuse că nu mai era nimic de făcut, ar fi îndeplinit și ultima pretenție a bărbatului ! În schimb, baronul făcea niște jurăminte zguduitoare ca să spună că niciodată, dar niciodată, cît trăia el, ginere-său n-avea să izbutească să rupă căsătoria : știa bine că era ruptă, de fapt, dar voia ca Raimondo să rămînă înlănțuit pentru toată viața și ca doamna Fersa să nu poată ocupa, în ochii lumii, locul fetei lui...

Și Pasqualino știa toate astea ; cînd însă vizitiul *donnei* Graziella, fiindcă ținea cu stăpîna, îi prezicea eșecul contelui, el îi răspundea :

— Încetul cu-ncetul ! Să așteptăm să se termine primul proces ! Cînd stăpîna o să fie liberă, ne vom gîndi să-l liberăm și pe stăpîn ! De data asta nu canonicii trebuie să hotărască, ci judecătorii civili. După legea lui Victor Emanuel, căsătoria în fața Bisericii nu face nici doi bani și nu atîrnă greu decît cea încheiată în fața primarului : jos Francisc al II-lea ! Trăiască libertatea !

Dar *donna* Ferdinanda, Lucrezia și toți sprijinitorii lui Raimondo nu se mulțumeau cu o sentință civilă ; voiau să legitimeze situația lui Raimondo și a *donnei* Isabella și în fața oamenilor, și în fața lui Dumnezeu. În acest scop, Ferdinando, care era prieten intim al canonicului Ravesa, personalitate de mîna întîi la episcopie și proprietar al unei vii vecină cu Le Ghiande, îi vorbea în fie-

care zi în favoarea fratelui, iar *don* Blasco se ducea și el, tot în fiecare zi, la vicarul Coco, asurzindu-l cu gălăgioasele sale demonstrații în legătură cu interesul, îndreptățirea și nevoia acelei anulări de căsătorii, sau în legătură cu țițneala, samavolnicia și ticăloșia principelui, care i se împotrivea. Cel mai de seamă personaj care trebuia cîștigat era totuși monseniorul episcop, care, astăzi, nu mai făcea însă nimic fără aprobarea starețului *don* Lodovico. Acesta, o dată convins că desființarea comunităților religioase era numai o chestiune de timp, încetase să se mai intereseze de San Nicola și se îndreptase înspre episcopie, unde origina și faima inteligenței, învățaturii și sfîințeniei sale îi deschiseseră larg ușile. În scurtă vreme, așa cum fusese mîna dreaptă a abatelui, devenise mîna dreaptă a conducătorului eparhiei : prudența sfaturilor sale, poziția sa desăvîrșită, deasupra tuturor partidelor, îl făcuseră indispensabil în multe împrejurări delicate, cînd trebuia să mulțumească noile autorități politice, fără să le trădeze pe cele „legitime“, să împace și capra și varza, să îi slujească și lui Cristos și lui Mamona. Ori, dacă el ar fi șoptit un singur cuvînt în favoarea lui Raimondo, căsătoria *donnei* Isabella ar fi fost anulată ; invocînd greutățile care se cereau învinse și încurcătura în care îl puneau, starețul se ferea însă să-i dea vreun răspuns precis *donnei* Ferdinanda care stătea toată ziua pe lîngă el, căutînd să-l cîștige pentru cauza protejatei sale.

— Desfacerea unei căsnicii este un lucru grav. Excelența-voastră știe bine cît de șovăitoare — și pe bună dreptate — se arată Biserica atunci cînd trebuie să pronunțe astfel de hotărîri și cu cîtă grijă procedează. Ea nu se poate mulțumi cu anumite probe și cu anumite motive... Acestea

le-ar fi poate de ajuns judecătorilor laici, a căror răspundere nu este angajată în fața maiestății dumnezeiești. Îmi pare foarte rău, cu mîna pe inimă, să-l văd pe Raimondo apucat pe un drum greșit... După procesul ăsta, o să vină un al doilea scandalul este îngrozitor... Eu îmi am de îndeplinit îndatoririle mele... conștiința mea...

— Conștiința ? Ce conștiință ? *Donna Ferdinanda*, care îl ascultase cu gura încleștată, începuse deodată să psalmodieze : Ia mai dă-o-ncolo de conștiință ! Zi mai bine că nu l-ai iertat încă fiindcă ți-a luat locul și vrei să-l faci s-o plătească acum cînd îl ai în gheare !...

Starețul se îngălbeni pe neașteptate, privind pentru o clipă, drept în față, pe mătușa care se uita și ea țintă în ochii lui, ca și cînd ar fi voia să-i citească în suflet. Își plecă apoi capul și încrucișă brațele pe piept :

— Excelența-voastră mă mîhnește adînc... Știu bine că patimile lumești sînt străine de inima mea, că îmi iubesc fratele tot atît cît o respect și pe excelența-voastră !... Spuneți-i asta lui Raimondo să-mi dea prilejul să i-o dovedesc...

Donna Ferdinanda merse deci la Raimondo să spună să se ducă el însuși la frate-său și să se roage de el. Pentru o clipă, tinărul se răzvrăti. Obosise să se tot roage și să se umilească, să-i facă curte lui Ferdinando și lui Giulente, ca să-i câștige de partea sa, și să-i tot dascălească pe Paolo qualino și pe ceilalți purtători de cuvînt. Se mai umilise o dată față de Giacomo și nu-i fusese de nici un folos ; se umilise chiar și față de Lodovico, cînd se dusese la Nicolosi, iar frate-său nici măcar nu se arătase. Acuma trebuia să se arunce la picioarele iezuitului ăluia, să-i ceară iertare pentru locul pe care i-l răpise, să-i ceară

fierbinte, o dată cu iertarea, ocrotirea și sprijinul. Era prea mult, nu mai putea. Jignirile aduse amorului său propriu îl supărau mai mult ca orice, îl făceau să-și strângă pumnii și să-și muște degetele, și aproape să-i vină lacrimile în ochi... Tocmai atunci, însă, sfârșindu-se vilegiatura și înapoindu-se toată lumea în oraș, rudele și nobilimea treceau de partea principelui, împotriva sa. Verișoara Graziella spunea pretutindeni că nici măcar procesul civil nu înainta de loc, că judecătorii vor acuza de mărturie falsă pe oricine o să încerce să dovedească lipsa consimțământului : ce să mai vorbim atunci de judecata ecleziastică !

Iar într-o duminică, *donna* Isabella, care coborise în oraș să facă unele cumpărături, se înapoie la Le Ghiande cu ochii roșii.

— Ce-ai pățit ? o întrebă Raimondo, cu asprime aproape, gata să izbucnească împotriva ei, cauza primă a tot ceea ce i se întâmpla.

— Nimic... Nimic... Și plîngea cu hohote.

A trebuit să țipe la ea, ca să afle de ce plîngea. Prietena lui se întâlnise pe stradă cu familia Grazeri și cu verișoara Graziella ; verișoara întorsese capul în altă parte, iar Lucia și Agatina Grazeri nu răspunseseră la salutul ei, făcîndu-se că n-o văd... A doua zi, el urcă la San Nicola, căutîndu-l pe stareț.

Lodovico îl primi cu brațele deschise și-l ascultă cu o atenție plină de bunăvoință.

— Te rog să mă ajuți... îi spuse Raimondo, nițel cam palid.

Îi ceru sprijinul ca să iasă din situația neferască în care se afla. Trebuia să o legitimeze de grabă, dintr-o nouă și puternică pricină, pe care nimeni n-o cunoștea încă și pe care i-o măr-

turisea lui, înaintea oricărui altuia : *donna Isabella* era însărcinată... Cu ochii aproape închiși, cu capul puțin plecat, cu mâinile strânse pe genunchi, sta-rețul părea un duhovnic îngăduitor și prietenos : nici o încruntare a feței, nici o zvicnire a pieptului nu dezvăluia lăuntrica mulțumire de a-l vedea, în sfârșit, în față-i, supus și aproape rugător, pe cel care-l jefuise, pentru care fusese îndepărtat din familie și din lume.

— Tu mă poți ajuta... poți pune o vorbă bună... spunea mai departe Raimondo, poți face să se țină seamă că, în fond, nu se cere decît dreptate... pentru că voința Isabellei a fost siluită ; trei-zeci de martori vor dovedi adevărul...

— Știu ! Știu !... răspunse în cele din urmă sta-rețul. Nici nu te-aș fi ascultat măcar, dacă n-aș fi știut că religia este de partea voastră !

— Atunci, pot să mă bizui pe tine ?

— Sigur, sigur !... Dar mai este un lucru... În cazul de față, nu este vorba atît de o dreptate ab-stractă, cît de o prudență mondenă. Sigur că noi trebuie să-i dăm socoteală de faptele noastre nu-mai lui Dumnezeu, dar pentru a avea cugetul împăcat întru totul, nu trebuie și nu putem pierde din vedere efectul pe care judecățile noastre sînt în măsură să îl producă !... Or, cum vrei ca această măsură să fie socotită dreaptă, dacă în-săși familia noastră, dacă însuși capul familiei noastre, nu țin seamă de argumentele tale și te osîndesc cu atîta prime ?

— Dar dacă Giacomo se înduplecă ?

— O să fie un mare pas înainte ! O să vezi că opinia publică are să-l urmeze, că toți cei care pînă acum se declaraseră a-ți fi dușmani, te vor susține, uniți. Atunci, scopul va fi mult mai ușor de atins. Giacomo însuși îți va putea fi de folos

pe lingă judecători, mai mult decît mine. Știi bine ce legături are el printre cei din jurul monseniorului... o vorbă de-a lui va prețui mai mult decît a mea...

Aceasta era demonstrația la care vrea să ajungă prin tot acel noian de cuvinte. Chestiunea lui Raimondo, toată tîrguiala aia cu căsnicii de desfăcut și de făcut la loc nu-i plăcea : critica mocnită a marelui public îi era cunoscută și îl punea în gardă împotriva greșelii de a sprijini o cauză rușinoasă, a cărei izbîndă, de altfel, nu i-ar fi folosit cîtuși de puțin...

Înapoindu-se la Le Ghiande, Raimondo trimise după domnul Marco. Închiși amîndoi în odaie, stătură cîteva minute la sfat. Administratorul se înapoie a doua zi, iar apoi și ziua următoare, stînd tot mai mult. Într-o zi, după-amiază, Ferdinando se trîntise pe pat și dormea, cînd lătratul cîinilor îl trezi pe nepusă masă ; vechilul bătea și el la ușă :

— Excelență ! Excelență !... A venit fratele dumneavoastră... domnul principe...

Sări în picioare, frecîndu-se la ochi. Giacomo la el ? Acum cînd se afla acolo și Raimondo ? Dar dacă se întilneau ?

— Vin acum... stai tu puțin de vorbă cu el... dar nu spune nimic...

— Cum, excelență ?... Cînd frații dumneavoastră stau amîndoi de vorbă ?... Este și principesa...

Coborînd în goană, ca să evite vreo nenorocire, Ferdinando intră în salon și-și găsi frații și cumnatele stînd, veseli, de vorbă.

— Treceam pe-aici, îi spuse principele, și ne-am gîndit să vă facem o vizită...

A doua zi, în Sala Galbenă, venind înainte de micul dejun și găsind-o pe principesa în tovărășia lui don Mariano, verișoara Graziella se năpusti cu și mai multă însuflețire ca de obicei împotriva lui Raimondo și a prietenei lui : vorbe despre noile lor demersuri, despre stăruințele depuse pe lângă unchiul duce ca să-și pună în joc autoritatea sa de deputat pentru a căpăta desfacerea căsătoriilor și pentru a-l convinge pe bunul său prieten Palmi să-și dea consimțământul. Principesa, ca pe jeratic se schimba la față în toate culorile, își înălța, își lăsa în jos și-și rotea ochii în toate părțile, părea să atragă atenția asupra prezenței lui don Mariano și, tușind puțin, voia să-i facă semn verișoarei să nu mai stăruie ; aceasta însă îi dădea zor mai departe, cu o nouă vigoare :

— Să aibă, măcar, puțină răbdare ! Vor scăpa oricum, căci biata Matilde trage să moară... Parc-ar vrea să-i grăbească sfârșitul !... Închipuiți-vă ce folos le aduc toate știrile astea !... Tatăl ei, însă, jură și mai înverșunat decît înainte că nu va consimți niciodată să le facă pe plac... Fiică-sa îl imploră să renunțe, fiindcă și pe el, cînd vin astfel de știri, îl lovește parcă damblaua... Este, ce-i drept, nițel cam prea de tot !... E amestecată aici lăbuța tușii Ferdinanda !... Nu credeți că a venit momentul cînd să-i înștiințăm să fie ceva mai prudenți ?

Principesa nu apucase să răspundă ori să-și ascundă noua încurcătură în care o vîra întrebarea aceea, cînd Baldassare, intrînd fără să facă zgomot, anunță cu superba lui seninătate de totdeauna :

— Domnul conte și doamna contesă.

Verișoara rămase încremenită. Raimondo ? „Contesa“ ? Care contesă ?... Dar *donna Isabella* ?

făcu apariția, merse în întâmpinarea principesei care-i venea și ea în întâmpinare, o îmbrățișă și o sărută pe amândoi obraji.

— Cum te simți, Margherita ? Eram nerăbdătoare să-ți înapoiez scumpa ta vizită de ieri...

Își spuneau tu ! Doamna Fersa găsea cum să spună că Margherita și fusese la ea ! Iar principele, care apăruse și el, îi strîngea mîna lui Raimondo, spunînd :

— Cumnată și verișoară, o să rămîneți cu noi la micul-dejun ?

5

Ducele de Oragua !... Deputatul, patriotul !... Unde-i ? Uite-l colo !... S-a îngrășat !... Lipsește de aproape trei ani !... Vine de la Torino ?... Domnule duce !... Excelență !... Urmau saluturi și închinăciuni în dreapta și-n stînga, ba cîte unii se mai dădeau și zece pași în lături, înainte de a ajunge lîngă el, și se descopereau, ca la trecerea sfintelor taine : iar după aceea, toată lumea se întorcea să-l urmărească cu privirile. Numai cîțiva se bucurau de privilegiul de a-i putea sta în preajmă, de a-i strînge mîna, de a-l întreba de sănătate ; foarte puțini, aleșii doar, puteau să aibă cîntea de a-l întovărăși, de a-l escorta, de-a se amesteca în cortegiul admiratorilor apropiați și prieteni, care-l urmau încoace și-n colo, la prefectură, la primărie, la cluburi. Iar el nu mergea decît prin mijlocul străzii, ca și cînd ar fi fost stăpînul ei, ascultat cu evlavie de toți care-i stăteau în preajmă, așteptat de o întreagă curte, dispusă să-l ridice și să-l răsridice în slăvi, ori de cîte ori, împins

de o mică nevoie neiertătoare, se apropia și el de cîte un colț de casă. La palat, același du-te-vino de altă dată : alegători, solicitori, delegații ale unor asociații politice, care veneau să-i mulțumească și prin viu grai, după ce-i mulțumisera în scris, pentru tot binele pe care li-l făcuse, atît țării cît și concetățenilor săi ; datorită lui, prima cale ferată care începuse să fie construită în Sicilia era cea dintre Catania și Messina, în port acostau numeroase vapoare, orașul fusese înzestrat cu o mulțime de școli, cu o inspecție forestieră și cu o stație de montă, iar un institut de credit, Banca Meridională, urma și el să ia ființă, în curînd ; guvernul făgăduia să întreprindă un oarecare număr de lucrări publice și să ajute primăria și provincia ; bunii liberali, fiii revoluției, căpătau, încetul cu încetul, ceea ce cereau : o slujbă, un ajutor, o decorație.

Popularitatea lui atinsese culmea. Unii, ce-i drept, îi reproșau absența în timpul evenimentelor din 62, dînd-o pe seama fricii, scoteau la iveală poveștile de la Patrușopt și-l învinuiau că-și amintise, în sfîrșit, de colegiu tocmai acum cînd, după dizolvarea Camerei, voia ca mandatul să-i fie confirmat iarăși ; bîrfitoriiăștia erau însă veșnicii nemulțumiți, cîțiva republicani, cîte un garibaldișt pătimaș, numai oameni care nu puteau să-i ierte înscrierea sa în partidul conservator. În conversațiile politice, el apăra, ce-i drept, cu spada-n mînă, politica moderată „acum cînd am făcut revoluția și ne-am atins țelul“, și ridica în slăvi acțiunea prudentă a guvernului, regreta excesele lui Garibaldi, dezaproba nemulțumirea împotriva Convenției din septembrie și susținea că pentru salvarea nației de dușmanii dinafară și dinăuntru era nevoie de unirea celor buni. Și mai mult de-

cît în primele vremuri ale deputăției, obținea un succes nebănuit pomenind de marii lui prieteni politici : „Cînd m-am dus la Minghetti ¹... Rattazzi ² mi-a spus... Acasă la ministrul...” De baronul Palmi nu mai pomenea însă ; dacă i se vorbea despre isprăvile nepotului Raimondo, dădea din umeri și din cap, făcînd un mic gest care putea să spună orice, după dispoziția interlocutorului : aprobare, compătimire, dojană. Acum, însă, situația lui Raimondo și a *donnei* Isabella era legitimă, iar toate rudele, după pilda principelui, îi tratau drept soț și soție. În mai puțin de șase luni, recunoscînd că această căsătorie fusese încheiată prin forță și prin intimidare, Curtea episcopală o eliberase pe doamna Fersa.

În privința despărțirii lui Raimondo de Matilde, lucrurile merseseră ceva mai greu. La început, așteptaseră ca baronul să se hotărască să ceară singur anularea căsătoriei fetei, susținînd că o silise chiar el să facă acest pas ; baronul, însă, „cap de țaran încăpățînat” — explica Pasqualino — spusese și ar fi spus „nu” pînă în pînzele albe, cu toate că fiică-sa — fie-i țărîna ușoară — se liniștise, mai ales cînd aflase că prima căsătorie fusese desfăcută și că soțul ei avea un copil, pe care trebuia să-l legitimeze. *Donna* Matilde — ce-i drept, nu-i păcat ! — cu toate ciudățeniile sale, era, în fond, o femeie cu judecată, iar, pe de altă parte, știindu-se și bolnavă, și dîndu-și seama că, mai de vreme ori mai tîrziu, contele tot avea să rămînă liber, se hotărîse să-și roage tatăl să consimtă la desfacerea căsătoriei civile. A celei

¹ *Minghetti Mario*, (1818—1886), om politic burghez și publicist.

² *Rattazzi Urbano*, (1808—1873), politician burghez italian.

religioase, nu, fiindcă avea unele scrupule nițeluș cam curioase în legătură cu sfințenia tainei ; dar ce-are a face ? bărbatu-său s-ar fi mulțumit și cu despărțirea civilă. Socotelile erau făcute însă fără să se țină seamă de încăpăținarea de catir a bădăranului de baron, care jura că mai curînd voia să-și vadă fata moartă decît să consimtă la eliberarea ginerei !... Nu, ai ? Abia atunci, tînărul conte ceruse el desfacerea, pe motiv că mai-că-sa îl silise să-și ia nevasta aia !

Știa toată lumea ce femeie fusese principesa și cu cită strășnicie li se impusese copiilor. Nu-i înfrînsese voința Chiarei, ca s-o mărite cu marchizul de Villardita ? La fel îl constrînsese și pe Raimondo, ca să-l însoare cu domnișoara Palmi ! Zeci, sute de martori arătau că niciodată, dar niciodată, tînărul conte nu voise să se însoare : înainte de oricine, neamurile, principele, surorile, cumnații, unchii, verișoarele ; apoi prietenii, servitorii, întregul oraș chiar. Pentru a obține însă desfacerea căsătoriei, trebuia arătat că în vreme ce rostea „da“-ul care-l lega pentru totdeauna, *don Raimondo* trecuse printr-o spaimă cumplită : de aceea, cavalerul *don Eugenio* se prezentase în fața magistratului ca să depună mărturie că principesa, cumnata lui, își trimisese fiul la biserică însoțit de doi „pîndari“ înarmați, care, dacă ar fi spus „nu“, aveau poruncă să-l lege, să-l arunce în fundul unei trăsuri care aștepta alături de biserică și să-l ducă la țară, unde să-l tortureze îngrozitor. De la moșiile din *Mirabella* veniseră și cei doi pîndari, ca să întărească mărturia, iar vizitiul o sprijinise, la rindu-i, ca și paracliserul, de altfel. Și astfel, tribunalul făcuse dreptate.

Iar una lume — *Pasqualino* nu-și mai afla li-niște ! — pretindea că mărturiile acelea erau false,

că pîndarii fuseseră plătiți, că *don Raimondo* îi dăduse un bacșiș de trei sute de uncii unchiului *don Eugenio Uzeda de Francalanza*, Gentilom de cameră al *Maiestății-Sale Ferdinand al II-lea* (fără leafă, căci *Ferdinand* nu mai era pe lume, iar urmașii săi fuseseră concediați) ar fi fost în stare de o asemenea faptă ! Ca și cînd judecătorii ar fi fost oameni care să accepte mărturii mincinoase ! Alții căutau să dea de-nțeleș că tînărul conte, ca bărbat ce era, nu putea să se înfricoșeze de amenințări și că nu mai fusese văzut niciodată cazul unei anulări de căsătorie, pentru siluirea voinței soțului. Nu mai fusese văzut, iar acum era văzut : ei, ba nu zău, și cine ce avea de obiectat ? N-avusese nimic de obiectat nici măcar baronul *Palmi*, care nu luase parte la proces ! Limbile veninoase îi întorceau vorba, spunînd că baronul se lăsase păgubaș din dragoste pentru fată, care era pe moarte. *Pasqualino*, însă, zău că nici măcar nu înțelegea cum de le pot trece oamenilor prin minte anumite lucruri. Ce legătură era între boala doamnei *Matilde* și tăcerea baronului ? Parcă doamna *Matilde*, fericită să afle că se desfăcuse căsătoria, avea să se vindece ? Murise, din contră — să fim noi sănătoși — la cîteva luni după ce contele și *donna Isabella* se căsătoriseră legitim ! Prin urmare, baronul tăcuse din gură fiindcă știa că ginerele spunea adevărul !

Îndată după împăcarea cu principele, *Raimondo* și *donna Isabella* se împăcaseră și cu o mare parte din vechii potrivnici ; verișoara *Graziella*, îndeosebi, începuse să-i apere cu mai multă căldură decît însuși *Pasqualino*, arătînd că pasiunea e „oarbă“, că bărbații sînt făcuți din carne, iar femeile asijderea, și că vina pentru tot ceea ce se întîmplase trebuia atribuită în întregime ușu-

rătății, „ca să nu mai spunem altfel“, fetei lui Palmi. Cu toate astea, o bună parte din nobilime continua să se uite chiorîș la Raimondo și la prietena sa ; verișoara îi asigura însă că încetul cu încetul aveau să se îmblînzească cu toții, mai ales cînd tribunalele aveau să facă dreptate, acordînd divorțurile ; și, nemulțumită să dea numai asigurări, făcea propagandă, îi convingea pe cei nehotărîți, le ținea piept celor care șușoteau.

Între timp, mulțumindu-i lui Ferdinando pentru ospitalitatea pe care le-o acordase, Raimondo își închiriasse un apartament în palatul Roccasciano și se dusesse să locuiască împreună cu viitoarea nevastă. Giacomo, starețul, ducele, îi sfătuiseră, e drept, să nu întreprindă nimic, să rămînă mai bine la Pietra dell'Ovo pînă în ziua unirii lor legitime, iar apoi să plece, la Napoli, la Milano, la Torino, într-o lume cu totul nouă. Dar *donna* Isabella, căreia cele cu nasul pe sus îi aduseseră prea multe jigniri, voia să-și ia revanșa și să savureze triumful. Deși împotriva voinței sale, Raimondo, luîndu-se la harță cu toți și cu toate, făcea încă tot ceea ce voia ea. Hotărîrea lui de neclintit era să plece de acolo cît mai curînd și nu atît pentru motivele de prudență sugerate de neamuri, cît pentru că refuza să admită că — fără să fie de neapărată trebuință — ar putea să trăiască două zile în șir în ținutul natal : cîteva cuvinte ale prietenei fură de-ajuns ca să-l abată de la această hotărîre. Nu cumva neamurile îi dădeau sfaturile acelea tocmai pentru că, în ciuda împăcării, nu o prea vedeau cu ochi buni și preferau s-o știe departe ? Nu existau totuși atîtea persoane care o salutau cu răceală, care evitau să-i vorbească ? Iar el începuse să cheltuiască nebu-nește ca să-și monteze o casă, voi ca nunta să se

oficieze cu cel mai mare fast, sfidîndu-i parcă pe cei care odinioară socotiseră imposibilă reușita acțiunii sale. A fost o slujbă somptuoasă, la care mulți dintre cei ce bîrfiseră cu încăpăținare solicitară deosebita cinste de a putea asista și astfel *donna* Isabella savura voluptatea de a-i vedea la picioarele sale. Păcat că verișoara Graziella, care contribuisese atît de mult la acest rezultat, nu putu să se bucure și ea, căci, cu cîteva zile mai înainte, bărbatul ei prinsese o răceală care, la început, păruse un lucru de nimic, dar care, chiar în noaptea căsătoriei, degeneră într-o pneumonie, iar peste trei zile, îl și răpuse.

Toată familia Uzeda a fost alături de ea în acea împrejurare dureroasă ; principele, mai ales, cu toată obișnuita lui răceală, arăta că ia din plin parte la durerea verișoarei. Ea părea să fie într-adevăr de nemîngiat. Povestea, plîngînd, la toată lumea despre marea bunătate a bietului ei soț, despre nemărginita dragoste pe care i-o purtase, despre nenorocirea ireparabilă care însemna pentru ea moartea aceea. Numai vederea „dragilor săi verișori“, numai mîngîierile „familiei“ îi mai alinau jalea : „verii“, „unchii“ erau singurii care-i mai rămîneau de-aci încolo. Puse peste tot semnele de doliu, puțin lipsi să nu-și vopsească și fața cu negru și vreme de multe luni refuză cu încăpăținare să iasă la aer, nici măcar seara, în trăsura închisă. Întîia ei vizită o făcu însă la palatul principelui, unde, încetul cu încetul, își relua obiceiul de a veni cît mai des, ca să se consoleze. O lua în brațe pe Teresina și-i spunea, cu vocea întretăiată de emoție :

— Fetița mea ! Dacă-mi dădea Dumnezeu și mie o fată ca tine, nu rămîneam singură pe lume ! Fetițo !... Fetița mea !... ținînd-o astfel pînă cînd

principeasa Margherita, atît de simţitoare cum era, începea şi ea să plîngă.

Cu vremea, totuşi, durerea aceea adîncă se potoli, deveni mai liniştită, îngăduindu-i să-şi vadă şi de treburile lumeşti. Bărbatul o lăsase moştenitoare universală a unei averi destul de frumoase, aşa că n-avea de ce să se îngrijoreze în privinţa viitorului ; de cele mai multe ori, neştiind cum să descurce treburile moştenirii, făcea apel la verişorul principe, care i le punea în ordine. Aşadar, venea acum la palat în fiecare zi, iar în unele zile chiar de mai multe ori ; dar, cu toate că n-avea nici o treabă cu ele, se ducea totuşi desori la Lucrezia, la „mătuşa“ Ferdinanda şi la „verişoara“ Isabella. În casa acesteia din urmă, din pricina doliului, nu-şi făcea însă apariţia în zilele de luni, cînd contesa „primea“.

Obiceiul acesta de a primi într-o zi anumită era o mare noutate, despre care se discuta din belşug. Îl introdusese *donna* Isabella, care nu se mulţumea cu o biruinţă de o singură seară şi voia să le facă să se plece şi pe ultimele potrivnice încăpătinate, izbutind astfel să-i dea salonului său un ton anumit, o însemnătate deosebită, din care pricină şi cele mai îndărătnice vizau cîntea de a fi primite. Aşa că, la numai trei ani de cînd venise într-o oarecare odaie de hotel, ca soţie nelegitimă, tratată cu duşmănie de toată lumea, ea trona în iarna aceea a lui '65, ca o adevărată contesă de Lumera. în mijlocul unei curţi de admiratori.

— Mulţumesc ! Mulţumesc !... îi spunea ea lui Raimondo, zvîrlindu-i braţele după gît şi strîngîndu-l la piept. Ai voit şi ai izbutit ! Mulţumesc ! Mulţumesc !...

Mîngîierile ei îl lăsau însă ca de piatră. După ce ieşise biruitor, după ce încetase febra care îl

însufletea în lupta împotriva greutăților, piedicilor și împotrivilor de tot felul, făcea socoteala cât îi costase acel rezultat. Nelămurit și ca prin ceață — căci nu putea să admită că fusese atât de orb — simțea că făcuse tot ce putuse ca să-și atîrne de gît un alt lanț, mai greu și de neînfrînt, în vreme ce aspirația sa personală, singura sa dorință arzătoare ar fi fost aceea de a se elibera cu desăvîrșire. Nemulțumit, tulburat, nervos, se stăpînea în fața lumii ; în casă, însă, cu ai săi, găsea, în împrejurările cele mai neînsemnate, un prilej de a se dezlănțui, de a țipa, de a maltrata pe cîte cineva ; Pasqualino își încasa răsplata, pe propria-i spinare; *donna* Isabella simțea că furtuna o amenința și pe ea, dar o abătea datorită supunerii, fiind întotdeauna și oriunde de acord cu capriciile soțului.

Deocamdată, ura inconștientă pe care Raimondo o simțea împotriva ei se revărsa asupra neamurilor ; el știa că în chipuri felurite și din pricini felurite, încurajîndu-l sau contrazicîndu-l, fiecare din ele contribuise la pierzania lui și, fiindcă nu se putea învinui pe sine însuși, se dezlănțuia împotriva lor. Nevastă-sa, pentru ca el să n-aibă vreme să se gîndească la altele, i-i vorbea de rău pe toți Uzeda. Iar materialul era ineputabil. Chiară, de pildă, care făcuse pe scrupuloasa atunci cînd ei nu erau căsătoriți legitim, dădea acum prilej de bîrfă întregului oraș, din pricina lucrurilor rușinoase pe care le tolera în casa ei. Cu uterul putred, după îndepărtarea tumorii, și nemaiputînd să aibă vreo legătură cu bărbatu-său, de ce anume se plîngea nebuna aceea ? Poate că de halul în care ajunsese ? De boala care o amenința în ascuns ? Nici pomeneală : marea ei durere era de a nu-i mai putea fi de folos lui Federico ! Și înțele-

gînd că acesta — care n-avea nimic bolnav, ba era chiar mai mult decît sănătos — nu putea să postească tot anișorul, ce-i trecuse ei prin minte ? Să-i aleagă chiar ea niște cameriste înfloritoare, una mai frumoasă ca alta, pe care i le vîra singură în pat și le răsfăța în toate chipurile, gata, aproape, să le slujească ea pe ele, în loc să o slujească ele pe ea !... Sînt lucruri rușinoase !... E nebună !... exclama *donna* Isabella, amintindu-i lui Raimondo povestea căsătoriei Chiarei cu marchizul acela atît de urît, violența cu care principesa mamă trebuise să se poarte cu ea. „Dar ceilalți ? Dar celelalte ?” Într-adevăr, unde s-o așezi pe Lucrezia ? Nebunia acesteia evoluase cu totul de-a-n-doaselea : după ce făcuse și imposibilul ca să se mărite cu Giulente, ajunsese acum, încetul cu încetul, aproape să-l disprețuiască, îl făcea într-una măgar, nu putea să sufere politica pe care o făcea el și care odinioară o înflăcărase, și îi spunea în față : „Las' c-o să se întoarcă el Francesco al II-lea să vă lege pe toți !...” Iar speculațiile lui *don Eugenio* ? Acesta, după ce-i vindea cu bani grei principelui de Roccasciano tot felul de cioburi și picturi proaste, le răscumpăra cu cîtiva gologani de la nevastă, care, stăpînită de demonul jocului, le sustrăgea din dulapuri... Iar transformarea lui Ferdinando ? Se părea că patima lui pentru Le Ghiande n-avea să se sfîrșească niciodată : într-o bună zi, însă, o părăsise pe neașteptate, lăsînd baltă toate experiențele agricole și mecanice, și venise să locuiască în oraș. Nu lipsea de la primirile de luni ale cumnatei, mergea în fiecare seară la teatru, umbla cu femei și, ca să nu mai pună niciodată piciorul pe moșia la care ținuse atît de mult, își lăsa vechilul să-i fure și cămașa de pe el. E nebun ?... Sînt nebuni ?...

Donna Isabella nu vorbea decît despre asta, ştiind că-i satisfăcea ranchiuna lui Raimondo. El avea ce-avea, e drept, cu toţi, dar ura cea mai mare îi era rezervată principelui.

Giacomo nu-i pricinuisese fratelui numai o pagubă morală, ci îl şi pusese să-i plătească un preţ foarte sărat pentru sprijinul său. Pe vremea cînd era ocupat să se hărţuie cu toată lumea şi să biruie toate obstacolele de care era năpădită calea spre desfacerea căsătoriilor, Raimondo nici măcar nu socotise cît îl costa împăcarea cu fraatele mai mare ; atît era de mare zelul lui, pe atunci, încît poate că ar fi consimţit să cedeze tot ceea ce avea. Acum, cînd făcea socoteala şi aduna sumele, vedea că Giacomo îi luase mai bine de o treime din partea sa. Ca şi Lucreziei, îi prezentase şi lui nota găzduirii pe care i-o acordase, o notă foarte lungă, căci cuprindea cheltuielile făcute pentru fata lui Palmi şi pentru copile ; apoi, scosese şi cunoscutele poliţe apărute după moartea mamei, punîndu-i la socoteală jumătate din ele ; cînd îi dăduse socoteala în privinţa procurii, îi demonstrase că-i datora cîteva mii de uncii, reprezentînd totalul dobînzilor la avansurile primite : în felul acesta, pusese mîna pe cele două moşii de la Burgio şi de la Burgitello. Paguba cea mai însemnată i-o făcuse însă cu prilejul împărţirii, pentru că preţuise proprietăţile după cum îi convenise lui şi le oprise pentru el pe cele mai bune şi mai apropiate. În schimbul altor proprietăţi, îi cedase valori putrede, recuperabile cu greu şi nesigur, şi — nemulţumit de toate acestea — îi mai impusese şi să renunţe la folosirea apartamentului din palatul strămoşesc, adică la acea clauză din testamentul matern care-l supăra ca un ghimpe în ochi...

Între timp, slăbind avîntul luptei, Raimondo începuse să-i poarte o ură mocnită ; bîrfindu-i frațele, *donna* Isabella nu-i mai amintea însă și de aceste lucruri, înțelegînd că era vorba de o sabie cu două tăișuri, care se putea întoarce împotriva ei. Critica, în schimb, caracterul infatuat al cumnatului, asprimea lui față de nevastă, lipsa lui de dragoste față de toată lumea, duplicitatea lui față de unchi. Curioasă din fire, atentă din interes, se pomenise descoperind în casa lui ceva nou, care-i aducea apă la moară. „Ai văzut?... Ai văzut?” îi spunea ea soțului, ori de cîte ori se înapoiau acasă, după ce fuseseră la palat. „Și tocmai el își găsise să facă pe moralistul ! Merita să-l ascuți, cînd își ținea predica ! Și proasta aia de Margherita care nu-și dă seama de nimic... !”

De fapt, principesa nu părea să bage de seamă că de o bucată de vreme verișoara văduvă venea să se „consoleze” în familie în toate sfintele dimineți lăsate de Dumnezeu și în toate sfintele seri. Principele se îngrijea să-i pună în ordine moștenirea și de aceea, avînd nevoie să stea de vorbă cu ea, se ducea deseori și el la ea, iar citeodată o aducea cu el la palat. Seara, ea rămînea cea din urmă în Sala Galbenă, unde se strîngea obișnuita societate. Deocamdată, nu lipsea de acolo nici unul din membrii familiei Uzeda : căsătoria lui Raimondo părea să fi adus iarăși pacea în suflete. Ducele oficia, puneu Europa la cale în doi timpi și trei mișcări, iar finanțele italiene în mai puțin timp decît trebuie ca să pronunți aceste două cuvinte, în timp ce Giulente îl asculta ca pe Mesia, lăsîndu-se remorcat tot mai mult, dezertînd din partidul său ca să-și urmeze unchiul, așteptînd să-i ia locul. Ducele îi și spusese, ce-i

drept : „Cînd o să obosesc, o să-ți las ție colegiul“ ; tocmai asta era și dorința fierbinte și tainică a lui Benedetto ; să fie deputat, să facă politică în stil mare. Ca să nu-și piardă răbdarea, ducele îl ajutase să fie ales consilier comunal și discuta cu el și despre treburile primăriei, despre reformele care trebuiau introduse. Cu toate că parlamentul era în plină sesiune, el nici nu pomenea de plecare, fiind ocupat cu rezolvarea propriilor sale treburi. Patriotismul îl costase : ca să-i ajute pe cei persecutați, ca să cumpere puști și cartușe, ca să trateze Garda Națională cu băuturi răcoritoare, făcuse unele datorii, nu prea mari, și își ipotecase mica lui proprietate : acum punea totul în ordine. De unde avea banii ? Se spunea că își avea partea sa din antreprizele pentru care intervenise să-i fie acordate lui Giulente, unchiul ; dar cîștigurile acelea, deși însemnate, nu puteau să ajungă pentru marile operații pe care le proiecta. Înființîndu-se Banca Meridională de Credit și de Depozite, subscrisesse o sută de acțiuni a o mie de lire fiecare ; e adevărat că nu vărsase decît un sfert din acești bani, dar, în același timp, el vorbea de o mare companie de navigație cu aburi, de o societate pentru prelucrarea sulfului, de o alta pentru tăierea pădurilor de pe Etna. *Don* Blasco și *donna* Ferdinanda, fiecare pe contul său, se căzneau să afle cu orice chip ce anume făcea ; a fost însă marchizul Federico cel care i-a îndrumat pe calea cea bună.

Cu economiile strînse după urma venitului său îmbelșugat, marchizul făcea în fiecare an cite o cumpărătură ; ultima dată, cumpăraseră o vilă la Belvedere, ca să stea în casa sa proprie în timpul vilegiaturii, și-i rămăsese o sumuliță cu care nu știa ce să facă. Să cumpere cu ea o proprietate,

era prea neînsemnată, iar ca s-o dea cu imprumut, nu voia ; ce trebuia, deci, să facă cu ea ?

— Cumpără rentă de Stat ! îl sfătuisese ducele, explicându-i avantajele plasamentului și oferindu-se să ceară să i se trimită rentă de la Torino.

— Excelența-voastră a cumpărat deci așa ceva ? întrebă marchizul.

— Am cumpărat și am vîndut... după cum erau cursurile... pricepe, viră-ți bine la cap... apoi, regretînd faptul de a fi lăsat să se înțeleagă că făcuse asemenea speculații în timpul celor cinci ani petrecuți la Torino, ajutat de știrile adulmecate prin anticamerele ministerelor, schimbase vorba.

Marchizul șovăi cîtăva vreme, puțin din fidelitate față de principiul burbonic, dar mai mult de frică să nu-și piardă banii, dobînzi și capital, nutrind ideea că Italia era tot timpul gata nu numai să dea faliment, dar să se și prăbușească în ruină ; în cele din urmă, înțilnindu-se într-o zi cu ducele, care venea să încaseze cupoanele semestrului ajuns la scadență, și văzîndu-l că pleacă cu ditamai teancul de bancnote, se hotărî. Iar în seara cînd anunță la palat cumpărarea, trebuia să-l fi auzit pe *don Blasco* !

— Așa, ai, coșcogeamitea piaița ce-mi ești ! Și tu ? Cu Italia, și tu ? Ai înnebunit și tu ?

— De ce ? încercă marchizul să răspundă. În Șaizeci și șase, capitalul va aduce șapte și jumătate la sută... Cupoanele sînt plătite cu punctualitate, la scadență.

Călugărul stătea să-l asculte, holbîndu-și ochii, ca și cînd ar fi așteptat să vadă pînă unde aveau s-ajungă enormitățile pe care le emitea dobitocul acela ; în cele din urmă, izbucni :

— O să te ștergi la spate cu cupoanele tale ! O să te duci să le-ncasezi la privată, măgarule !... Și se întoarse către Chiara, ținându-se cu mâinile de cap : Pune-l sub interdicție ! Vrea să te ruineze ! Să dai banii cu șapte la sută !... De ce nu-i vor barem pe degeaba ? Apoi, rotindu-și privirile de jur împrejur, spuse cu o amară ironie : Plasament sigur, domnii mei ! Când renta napolitană era la o sută și zece !... Încă puțin și o să coboare la cinci la sută, maculatura asta puturoasă !... Atunci, cu un capital de cinci lire, o s-avem cinci lire pe an ! O să ne-mbogățim cu toții ! Trăiască belșugul ! Trăiască marele Victor !

Ducele, care stătea într-un colț împreună cu Benedetto, explicându-i propriile sale idei în legătură cu activitatea Băncii Meridionale, menită ca — sub conducerea lui *don* Lorenzo Giulente — „să vină în ajutorul progresului industrial și comercial“ și „să coopereze cu activitatea ocrotitoare a guvernului“, surise imperceptibil, dînd din umeri, la ieșirea furioasă a fratelui ; Chiara, trăgîndu-și soțul deoparte, îi spuse :

— Nu te lua după nebunul ăla ! Ai făcut foarte bine : cumpără mai departe.

Iar ceva mai tîrziu, îl luă de acolo, înainte ca societatea să se fi împrăștiat, așa cum făcea de cităva vreme, fără ca pricina acestui mare zor de a se înapoia acasă să fi fost cunoscută de cineva.

Pricina era asta : Rosa Schirano, camerista cea nouă, angajată de ea pentru Federico — un boboc de fată din Piana, albă și roșie ca un măr — fusese lăsată însărcinată de către marchiz ; și, în loc s-o alunge, Chiara nu-și mai încăpea în piele de bucurie. Aceasta fusese de altfel chiar tainica nădejde care o hotărîse să aducă atîtea fete proaspete pe lingă bărbatu-său : voia un copil

de la el și fiindcă nu era în stare să-l facă ea, se mulțumea cu al alteia, și i se părea firesc să o înconjure cu griji pe cealaltă, pe care Federico o fecundase și căreia îi pizmuia soarta. Ea singură îi smulsese mărturisirea, iar fata, îngrozită și tremurînd, rămăsese pe loc, deoarece stăpîna, în loc s-o zvîrle pe scări, îi spusese :

— Nu te neliniști ; o să mă-ngrijesc eu de copilul tău !...

Din ziua aceea, Chiara nu se mai gîndise decît la cameristă. Un anumit simț al respectului uman nu-i îngăduise s-o păstreze chiar în încăperile ei, cu pîntecul tot mai umflat ; dar jos, în curte, în odăile pe care nevasta vizitiului fusese silită să i le cedeze, o cerceta de trei-patru ori pe zi, îi trimitea cele mai bune bucate de la masa ei, o ținea în puf.

Cînd lucrul ajunsese să fie cunoscut, toate neamurile — și mai ales intrigantii, ca *don Blasco* și *donna Ferdinanda* — dezlănțuiră un adevărat infern, strigîndu-i că zdreanța aia trebuia izgonită cu lovituri de picior ; Chiara, însă, mințind că *Rosa* ar fi avut aventura în afara casei, o scuza și spunea că nu putea s-o vadă în suferință.

— Ispitele, pentru aceste fete sărmane, sint atît de numeroase ! Să nădăjduim că o s-o ia de nevastă ăl care a fost... Eu știu ce-nseamnă să fii însărcinată... N-am curaj s-o zvîrl în mijlocul drumului...

Partea frumoasă era însă că marchizului i se făcuse lehamite și-i era chiar nițeluș rușine de paternitatea aceea clandestină. Cu bărbatul, Chiara nu avusese nici o discuție în legătură cu asta ; cînd însă verișoara *Graziella* intră și ea în horă, venind să-i spună s-o alunge pe tîrfa aia, ea se îmbujoră la față, nemaîștiind aproape ce să răspundă ;

dar, îndată după plecarea celeilalte, stînd de vorbă cu Federico, izbucni :

— Iai auzi-o, acum ! Fac ce vreau şi ce-mi place şi numai tu singur ai dreptul să porunceşti aici în casă !... Mai face şi pe sfînta, acum, pramatia asta ! După ce i-l fură pe Giacomo nevaste-si ! Trebuie să fie cineva tot atît de prost cum e cumnată-mea ca să nu-şi dea seama de nimic !...

E adevărat că se cam înmulţeau cei care începuseră să şuşotească, iar printre servitorii celor două familii se şi schimbau ocheade cu subînţelesuri şi anumite comentarii, care-l făceau pe Baldassare să înghită butoaie de venin. Domnul principe nu mai putea deci să facă un act de caritate, supraveghînd administraţia încurcată a verişoarei, fără ca limbile de viperă să nu aibă ceva de cîrţit ? Poate unde fusese vorba de căsătorie, cu atîţia ani în urmă ? Stăpînul împlinise însă voinţa principesei, fie-i ţărîna uşoară, iar acum îşi vedea de copiii lui, îşi respecta nevasta şi avea în cap cu totul altceva decît destrăbălările ! Dacă ar fi vrut să se ţină după verişoară, ar fi avut destulă vreme, fără s-aştepte moartea soţului, căci acel cumsecade cavalier Carvano chiar că nu era omul de care să se teamă cineva ! Nu o vedeau de altfel pe principesă ? Era cea mai interesată dintre toţi să cunoască adevărul : iar dacă flecărelile acelea răutăcioase ar fi avut vreun temei, ar fi stat ea atît de liniştită ?

Principesa era mai liniştită ca niciodată, veşnic plină de ascultare faţă de soţ, veşnic în aşteptarea poruncilor pe care, deseori, el i le dădea numai cu o privire. Verişoara, încetul cu încetul, aproape că-şi mutase domiciliul la palat, le porunceea servitorilor ca şi cum i-ar fi plătit ea, îşi dădea cu părerea asupra tuturor treburilor din casă, iar

principele ținea seamă de această părere mai mult decît de cea a nevastei : dar *donna* Margherita, în loc să se plîngă, răsufla ușurată, fiindcă Giacomo o lăsa în pace, nu mai cerea ca ea să-i dea dreptate de fiecare dată și în toate problemele, și nu o mai dojenea dacă treburile nu ieșeau, mai tîrziu, așa cum ar fi voit el. De aceea, dacă în cîte o zi, văduva nu venea, ea trimitea să o cheme, mai înainte ca principele să-i bage de seamă lipsa, o ținea toată ziua în casă, i-o încredința pe Teresina și se purta cu ea ca și cu o soră. Prietenia aceasta îi mai aducea încă un avantaj, mare, de neprețuit, cruțînd-o de groaza de a atinge cheile, mobilele, obiectele. Cînd era nevoie să se scoată albituri, să se caute prin dulapuri ori să se pună un lucru la loc în cufăr, verișoara făcea ea totul, se învîrtea toată ziua prin casă, cu cheile la cingătoare, și dădea totul peste cap, așa că în lipsa ei nu se găsea nimic și era nevoie să fie trimis cineva să o cheme.

— Măcar copila s-o îndepărteze de acolo ! îi spunea *donna* Isabella, scandalizată, lui Raimondo. O silesc să asiste la un spectacol de toată frumusețea !

Iar *don* Blasco și *donna* Ferdinanda începuseră și ei să-și facă comentariile lor ; cînd însă Rosa Schirano îi născu marchizului un copil de toată frumusețea, de parte bărbătească, roz și alb, mare și dolofan, noua încăierare din familia Uzeda deveni generală.

Chiara, nemaîncăpîndu-și în piele de plăcere, o luă iarăși pe cameristă pe lîngă ea, îi căută o doică, îi dăruî micuțului întregul trusou pregătit odinioară pentru propriii săi copii. Îl ținea în brațe de dimineța pînă seara, i-l întindea soțului să-l sărute, spunîndu-i : „Uită-te cît e de fru-

mos ! Îți seamănă, ai ?...“ Cînd era însă singură, dădea jos, de sus de pe dulap, borcanul prăfuit cu micul monstru născut de ea, îmbrățișa cu o singură privire atît îngrozitorul avorton galben ca seul, cît și copilul durduliu care dădea din mîini și două lacrimi apăreau printre gene. „Făcă-se voia Domnului...“ După ce punea borcanul la loc, toată grija și toate gîndurile ei se îndreptau către copilul Rosei, căruia îi dăduse pînă și numele lui Federico... Dar Giacomo își făcu sora nebună ; simțindu-se însă împunsă, Chiara se apucă să cîrtească împotriva fratelui, care-și ținea ibovnica în casă și-i dădea fata în grijă ; Lucrezia, care făcuse pace cu fratele încă de pe vremea căsătoriei lui Raimondo, își schimbă din nou atitudinea și-l învinovăți pe Giacomo, numai fiindcă Benedetto era de acord cu el în a dezaproba năstrușniciile marchizei ; ca să-l distreze pe Raimondo, care se arăta tot mai mohorît, *donna* Isabella se năpusti și mai aprig împotriva principelui, împotriva Chiarei, împotriva Lucreziei ; *don* Blasco și *donna* Ferdinanda suflau în foc, fiecare pe socoteala sa, aliindu-se cînd împotriva Chiarei, cînd împotriva lui Giacomo, cînd împotriva contesei ; și toți și toate, tineri și bătrîni, frați și surori, unchi și nepoți, începeau iarăși, rînd pe rînd și unul pe altul să se învinuiască de extravagantă, de obsesie și de nebunie. În mijlocul lor, starețul își purta senina lui indiferență față de toate lucrurile de pe lumea asta, după ce-i intrase pe sub piele monseniorului și uneltise cu adjunctul, cu vicarul și cu canonicii ; Ferdinando, cît se poate de elegant, nu mai vorbea decît de haine și de croitori străini ; ducele, ascultîndu-i pe toți, fără a răspunde vreunuia, schimba telegrame cu samsarii, care jucau la Bursă în contul său, și avea grijă

să-și pună pe picioare băncile și societățile sale ; cavalierul don Eugenio, renunțând la „Academia celor patru poeți“, se îndeletnicea numai cu un fel de negustorie de sulf, care părea foarte bănoasă — grație celor trei sute de uncii de pe urma falsei mărturii, spuneau gurile rele — iar principesa era fericită să-și păzească miinile albe și strălucitoare, ferindu-le de orice atingere și folosindu-le numai pentru îmbrățișatul copiilor.

Teresa, în vîrstă acum de aproape doisprezece ani, era mîndria ei, atît prin frumusețea boiului cît și prin bunătatea sufletească. Niciînd, nici un fel de necaz cu copila aia ; însuși principele, care — uneori — părea să caute cu luminarea pretexte să se înfurie, nu o prindea niciodată în greșeală. Era destul să i se spună o dată : „Teresina, asta nu-i place tatii“, sau „așa vrea taică-tău“, pentru ca ea să-și plece capul, fără să sufle. Pentru ascultarea ei vrednică de pildă și pentru bunătatea inimii, culegea pretutindeni laude și daruri. Făcîndu-se mai mare, nu o mai așezau în roată, ca s-o treacă dincolo, la călugărițele de la San Placido, dar o duceau deseori la vorbitorul minăstirii. Ea care-și stăpînise încă de copilă teama de a rămîne închisă în grosimea zidului și groaza de crucifixul cel negru, prefera și acuma, în inima sa, frumoasele plimbări în aer liber ; dar, pentru că părinților le făcea plăcere ca ea să se ducă la matusa călugăriță, solicita singură vizitele acelea dincolo de gratii. Trecea prin încercări încă și mai grele. În toți anii, cu o zi înainte de ziua morților, din porunca principelui, care — în ce-l privea pe el — rămînea acasă, temîndu-se că vederea morților i-ar aduce nenoroc, familia mergea în catacombele capucinilor, să viziteze rămășițele pămîntești ale principesei Teresa. Copila tremura din

cap pînă-n picioare. Cît o înspăimîntau toți morții aceia rezemați de pereți, închiși în racie, îmbrăcați ca și cînd ar fi fost vii, cu pantofi în picioare și cu mănuși în mîini ; unii cu gura strîmbă, ca și cînd ar fi urlat de durere, alții rîzînd, cu un rîs fără noimă ; bunică, în racla de sticlă, avînd fața neagră cu desăvîrșire, îmbrăcată călugăriță, cu capul pe o țiglă și cu mîinile încheștate cu deznădejde pe un crucifix de fildeș !... Copila tremura toată de groază, iar noaptea visa toți morții aceia care îi dansau împrejur ; își ascundea însă groaza, căci duhovnicul îi spusese că morții, sărmanii, nu pot face nici un rău, că vizitarea lor este o datorie, că trebuie să ne gîndim tot timpul la ei, pentru că într-o bună zi o să murim și noi și o să ne ducem în fața judecătorului cel veșnic. De altfel, aproape în toate bisericile, ea încerca un simțămînt de groază, care o îngheța ; la Madonna delle Grazie, exista un perete întreg plin cu daruri votive : picioare, capete, brațe, sîni de ceară, pe care erau pictate îngrozitoare plăgi vineții ; la capucini, în capela Fericitei Ximena, se vedea racla în care-i era păstrat trupul. Se spunea că se păstra, după veacuri la fel de proaspătă ca și cînd și-ar fi dat duhul numai de o oră ; la fiecare centenar al beatificării, racla era descoperită ; copila se gîndea cu groază că peste doisprezece ani, adică în 1876, avea să fie cel de al treilea centenar. Dar, pentru că se stăpînea întotdeauna și nu lăsa să i se bage de seamă spaima, și pentru că era văzută stînd ceasuri întregi prin bisericile acelea, rugîndu-se în genunchi, toată lumea îi lăuda cucernicia ; ba cîte unii chiar spuneau : „Seamănă cu Fericita ; e sfîntă ca ea“ ! E drept că laudele astea o făceau să se mîndrească și că îndura totul împăcată, numai ca să și le

cîştige. La fel cu celelalte prietene ale sale, şi-ar fi dorit şi ea haine noi şi frumoase, în culori vesele, cu podoabe bogate, nişte cercei în urechi, ori un ineluş ; tatăl ei spunea însă că lucrurile astea le strică pe fete, iar ea, în loc să plîngă şi să ţipe, cum făceau atîtea, lăsa capul în jos, mîngîiată de maică-sa, care îi făgăduia, la ureche : „O să vezi, drăguţa mea, cînd o să fii mare !...”

Consalvo nu avea acelaşi caracter ca soră-sa ; era exact contrariul, dar principesa, scuzîndu-l, îl sfătuia să fie bun. Îndemnurile mamei nu dădeau cîne ştie ce roade. Trăgînd zadarnic nădejde să se întoarcă acasă în timpul tulburărilor din Şaizeci şi doi, văzuse trecînd anii, unul după altul, fără ca taică-său să-şi îndeplinească făgăduiala de a-l scoate din Noviciat. De cîte ori venise la palat, băiatul îi amintise principelui de asta, dar el răspundea, nestrămutat : „Mai tîrziu... la primăvară... la toamnă... nu-i treaba ta să te gîndeşti la asta !...” Şi astfel de-abia mai îndura robia, aşteptînd primăvara şi toamna care-l găseau iarăşi tot în închisoarea aceea, fremătînd de nerăbdare, neliniştit, zvîrlit pe neaşteptate în partidul liberalilor, în nădejdea desfiinţării minăstirilor. Îl convertise Giovannino Radali, care — fiindcă maică-sa nu renunţase la gîndul de a-l călugări — nutrea şi el aceeaşi singură nădejde pentru a se putea înapoia în lume ; ştirile în legătură cu desfiinţarea semănau însă cu făgăduielile principelui : deşi repetate de fiecare dată, nu erau niciodată confirmate prin fapte. De aceea, iritat tot timpul de încăpăţînarea tatălui, plin de invidie faţă de acei tovarăşi care — unul cîte unul — se înapoiau în familie ca să se bucure de atît de frumoasa libertate, el ajunsese un adevărat chin pentru profesori, pentru fraţi, pentru servitori,

pentru întreaga minăstire, și refuza chiar să se ducă acasă sau, dacă se ducea, nu saluta pe nimeni, nu vorbea, stătea tot timpul îmbufnat. Acum, cînd la palat nu se mai mișca nici un scaun fără aprobarea ei, verișoara se arăta a fi de aceeași părere cu principele și socotind că, deocamdată, băiatul stătea bine acolo unde era, îi spunea pe un ton drăgăstos, aproape matern, în vreme ce el fremăta de ură împotriva-i :

— Nu-ți pierde încrederea ; o să te-ntorci acasă, cînd o să vină vremea ; deocamdată trebuie să înveți... O vezi pe finișoara mea ? Și ea o să fie vîrită într-un colegiu...

Domnișoara Teresina în colegiu ? De-abia aflată, știrea fu comentată, atît în curte cît și printre neamuri, în mii de chipuri : „Și pentru ce ? Nu stătea bine acasă ?... Ducele a voit astfel... Și de ce se amesteca ducele ? Da de unde ; a fost voia principelui... Ba nu, a verișoarei... Principesa plinge, din zori pînă-n noapte...” Fiecare-și dădea cu părerea, iar cîte unul spunea în șoaptă că hotărîrea fusese luată, poate, pentru că într-o zi, intrînd pe neașteptate în Sala Roșie, domnișoara îi găsisese, pe principe și pe nășica, într-o convorbire cam prea intimă... Dar Baldassare, cu tonul lui autoritar, care făcea să înceteze orice pălăvrăgeală, dădea versiunea exactă și originală : în ziua de azi, toate marile familii de la Palermo și de la Napoli se străduiesc să-și trimită domnișoarele în colegiu — în colegiile *chic*, unde învață limba italiană și chiar cea franceză. Baronul Cùrcuma își trimisese fata, așa că fiica principelui de Francalanza trebuia să meargă și ea într-unul din acele colegii. Domnul duce știa că cel de pe lîngă minăstirea Bunei-Vestiri, din Florența, era cel mai *chic* dintre toate, fiindcă, într-adevăr, costa cel mai mult ; și

chiar *signor don Raimondo* și contesa *donna Isabella*, care locuiseră la Florența, spuneau același lucru și erau de părere ca mica principesă să primească educația cuvenită !

Nu spunea însă că *donna Ferdinanda*, aflind de hotărîrea luată fără știrea ei, se năpustise cu și mai multă înverșunare împotriva principelui și-i iertase Chiarei povestea cu creșterea bastardului numai ca să se ducă și să se dezlănțuie, împreună cu ea, în contra acelor stupide noutăți care erau colegiile florentine, cînd pe vremea ei fetele nobile învățau să toarcă mătasea și nu se îndopau cu neroziile italienești și străine ; nu spunea nici că *don Blasco* se învîrtea prin toate casele nepoților, predicînd o adevărată cruciadă împotriva porcăriilor care se săvîrșeau la palat. Pentru *Baldassare*, principele era Dumnezeu, și tot ce făcea stăpînul, era bine făcut. Le respecta și pe celelalte rude și de aceea, zvonurile despre ciocnirile acelea din familie îl mîhneau, fără doar și poate ; voia ca toți să trăiască în pace, pentru a păstra neștirbite renumele și prestigiul neamului. Nega deci micile neînțelegeri, micșora însemnătatea celor mari, impunea tăcere personalului de rînd care stătea tot timpul cu urechile ciulite, ca să prindă din zbor cîte o știre picantă, și dădea pe seama invidiei celorlalte familii, mai puțin nobile și bogate, zvonurile răutăcioase care circulau printre slugi. Ele nu trebuia s-ajungă, cu nici un preț, la urechile stăpînului ; dacă acesta întreba de ce fusese dat afară cutare sau cutare alt rîndaș, el găsea un pretext nimerit sau dădea totul pe seama domnului *Marco*. Îl stima în același timp și pe administrator, care era, ca și el, dornic să păstreze bunul nume al familiei, plin de respect față de principe și de dreaptă asprime față de cei în subordine.

De altfel, cu vremea, invidioșii oboseau să birfească. Mai întâi, plecară din oraș câteva dintre rude și astfel pricinile de ceartă scăzură. Într-o bună zi, fără să-i fi spus nimeni nimic, contele Raimondo își făcu geamantanele și plecă, împreună cu soția, la Palermo, lăsându-i lui Pasqualino sarcina de a vinde mobila cumpărată cu un an înainte. Plecă apoi ducele, direct la Florența, luînd-o cu el și pe mica principesă Teresa, ca s-o ducă la colegiu, precum se hotărîse. Luîndu-și rămas bun, copila plîngea cu hohote, din pricina durerii de a-și părăsi casa și de a intra în colegiul din Florența, atît de departe, unde nici măcar duminica și nici măcar din dosul unor gratii, ca la San Placido, n-avea s-o mai poată vedea pe scumpa ei mamă. Nașa, însă, îi spunea : „Nu plînge așa ; nu vezi că-i faci rău maică-ti ?... ! iar ea își înghițea atunci lacrimile și se liniștea. În ziua plecării, principesa a avut un acces de plîns, îmbrățișîndu-și fiica cu impetuozitate ; și însăși verișoara avea ochii roșii, dar îi încuraja pe toți :

— Teresina o să se înapoieze peste cîtiva ani și apoi, în fiecare toamnă, o să ne ducem s-o vedem, nu-i așa, Giacomo ? O să vin și eu ; așa ești mulțumită ?... Și o să vezi mai tîrziu, cînd o să te înapoiezi învățată și educată cum se cuvine, cît o să te invidieze toate fetele !... O să vezi și tu, Margherita, cît de mîndră o să fii de finișoara mea !

Copila își lăsă atunci capul în jos, își șterse ochii și-i spuse maică-si, serioasă și liniștită, cum fusese întotdeauna :

— Nu te necăji, mămica mea scumpă ; o să ne scriem în fiecare zi, o să ne revedem în curînd. Vezi cît sînt de cuminte ?...

Un înger de fată, nu altceva, asta era ; adevărată urmașă a viceregilor !

Tot la Palermo plecă apoi și cavalerul *don Eugenio*. Motivul acestei plecări într-acolo nu s-a cunoscut niciodată prea bine. Cavalerul spusese că anumite mari case palermitane îl chemaseră ca să-l asocieze în noi și însemnate afaceri, fiind rost de îmbogățit în scurtă vreme ; dar gurile rele, care nu tac niciodată, voiau să dea de înțeles că spălase putina fiindcă, după ce mîncase banii de pe pucioasa luată pe datorie, risca să încaseze niște ciomăgeli de toată frumusețea. Oricum ar fi stat lucrurile, fapt este că, plecînd toate aceste persoane, în familie începu să domnească iarăși pacea. Verișoara, mai drăgăstoasă ca oricînd, venea ziua, seara și noaptea să-i țină tovărășie și să-i dea o mîna de ajutor principesei, care-i era mai mult decît recunoscătoare pentru nenumăratele ei atenții ; veneau și celelalte rude, dar nu înveninate ca altădată ; mai strigau, ce-i drept, din cînd în cînd : *don Blasco*, de pildă, din pricina desființării mînăstirilor, anunțată în programul noii legislaturi, sau *donna Lucrezia*, împotriva bărbatului și a liberalilor ; nu era însă nimic pozitiv. La rîndul său, principele își vedea de treburile administrației, dar fără să se mai obosească prea mult și fără să mai țină cu domnul Marco ședințele acelea interminabile de odinioară.

Într-o bună zi, exact la 31 decembrie 1865, Baldassare dădu fuga la o chemare a stăpînului, care se afla în biroul său, în tovărășia notarului.

— Du-te cu notarul pînă la domnul Marco și dă-i biletul ăsta, îi spuse stăpînul.

— Excelență, răspunse Baldassare, a plecat de-acasă acum o jumătate de oră.

— Foarte bine ; o să-i pui deci biletul pe birou. Dumneata, notarul, o să-mi faci plăcerea să aștepți nițeluș. Iar tu, du-te de ia o placardă cu „De

închiriat“, din cele pentru prăvălii ; trebuie să fie vreuna, prin magazie. Agaț-o apoi de balconul odăii domnului Marco.

Cu toată obișnuita lui pasivitate în ascultare, Baldassare rămase o clipă privind în văzduh.

— Placarda cu „De închiriat“ la balconul odăii ; ai înțeles ? repetă stăpînul, căruia nu-i plăcea să spună de două ori același lucru.

— Imediat, excelență.

După ce dădu fuga să ia placarda, majordomul urcă, patru cîte patru, treptele scării de la administrație, intră în apartamentul domnului Marco și, lăsînd biletul pe masă, deschise fereastra și se apucă să agațe anunțul de închiriere. Nu înțelegea bine ce putea să însemne porunca aceea și nici ce urma să se întîmple, dar se simțea neliniștit. Tocmai cînd termină de atîrnat placarda, jos, în stradă, se ivi domnul Marco. Se opri o clipă și privi în sus, după care prinse să facă tot felul de semne, întrebîndu-l pe majordom ce naiba face acolo, în timp ce Baldassare îi răspundea, arătînd cu degetul către ferestrele stăpînului, pentru a-l face să priceapă că împlinea o poruncă a acestuia. Deodată, domnul Marco începu să fugă și după cîteva minute se și află în fața lui, cu sufletul la gură.

— Ce faci ? De ce acest „De închiriat“ ? Cine dracu te-a pus ?

— Principele, domnul principe... este chiar și o scrisoare... acolo, pe masă...

Citind biletul, domnului Marco îi tremurau miinile și picioarele, de parcă era cît pe-aci să-l lovească damblaua ; Baldassare, înfricoșat, se trase puțin înapoi, gata să strige după ajutor ; dar celălalt, după ce rupse furios foaia de hîrtie, spuse cu glas repezit :

— Eu ? Dat afară ?... Ca un rindaș ?... La sfârșitul lunii ? Pungaș scirbos ! Principe porc !

— *Don Marco* ! se bilbii Baldassare, îngrozit.

— Pe mine să mă dea afară ? Și cu notarul pentru predare ? Credea poate că vreau să-i iau banii ? Aia pe care i-a furat de la frați și de la surori ? Ori hirtile ?... Dovezile furțișagurilor sale ?... Hoț, hoț, ditamai hoțul ! Și mai porc eu, care i-am dat ajutor ! Mă dă afară pentru că nu mai are pe cine să jefuiască ?

Ținându-se cu miinile de cap, Baldassare îl conjura :

— *Don Marco* !... Domnule Marco !... Vă rog !... Vă pot auzi !... Dar celălalt, scos din minți, dădea în vileag tot ceea ce avea pe inimă împotriva stăpînului și a întregului său neam.

— Zece ani ! Zece ani de căutări ca să-și jefuiască rudele ! nebunii, pungașii, tîmpiții și ticăloșii ceilalți ! Și nu mînca, nu bea, nu dormea, studiind chipul în care să-i înșele, făcînd pe moralistul, simulînd dragostea, respectul față de voința maică-si ; un iezuit mai dihai decît celălalt Sfînt Ignazio care e starețul, mai porc decît porcul de *don Blasco* ! Vai, crede poate că lumea nu știe cît e de porc, cu ibovnica în casă, acum cînd nu mai are pe nimeni de jefuit, cu ibovnica sub ochii nevestei, sub ochii fiică-si, pînă mai alaltăieri ?

— *Don Marco* ! strigă Baldassare amenințător și el, în cele din urmă, pentru a căuta să stăvilească acel șuvoi de insulte pe care gesturile deznădăjduite de rugă și de groază nu se dovediseră în stare să-l oprească.

Dar domnul Marco îl privi buimac, părăind că de-abia atunci își dăduse seama de prezența lui.

— Mă mir, continuă majordomul, hotărît și grav. Voiți să terminați, o dată pentru totdeauna ?

Atunci celălalt îi rise în față, batjocoritor și amar.

— Ba tu să taci ! Îi ții parte lui frate-tău, bastardule ?

Chiar în momentul acela apăru notarul, care urca dinspre apartamentul principelui :

— Domnule Marco... dar celălalt nu-l lăsă să vorbească :

— Vii pentru predare, ai ? începu el să strige din nou. Ce anume vrei să-ți predau ? Hîrutiile false ale stăpînului dumitale ? Actele smulse cu sila ? Tranzacțiile încheiate prin sugrumarea celorlalți ? Și începu să zvîrle în aer toate cîte se aflau pe birou ori pe rafturi. Ți-e teamă să nu le iau eu ? N-am nevoie. Știe toată lumea ce neam de potlogar, de tilhar și de măsluitor e principele dumneavoastră ! Dumneata știi cum a jefuit mînăstirea și pe soră-sa, călugărița, cu chițibușul aprobării regale, ori pe nebuna cealaltă ca să consimtă la mărișul ei, ori pe Nerod, fiindcă e nerod, ori pe conte, ca să-l ajute în celelalte lucruri rușinoase ! Dumneata știi mai bine decît mine toate uneltirile pe care le-a urzit, polițele vechi pe care le plătise maică-sa și pe care le-a scos să fie plătite a doua oară, mai întîi de legatari, iar apoi de comoștenitor : și datoriile inventate, procura smulsă cu sila...

— Vă rog, domnule Marco... nițică măsură...

— Măsură ? Sînt mai mult decît măsurat, asta sînt ! Sau credeți că-mi pare rău după postul pierdut ? O să găsesc un altul, n-aveți grijă !... Și pretutindeni o să fiu mai bine tratat ca printre aceste paiațe care fac pe principii... Se temeau, poate, să nu-i fur eu, ai ? Să nu mă-mbogățesc pe spinarea lor ? A și spus-o, o dată, porcul ăla de călugăr : credeți că n-am aflat-o ? Eu care am dat din buzunarul meu ? Fiindcă dacă găseau o centimă lipsă, urlau o lună întreagă !... Familie darnică, e drept,

pe lingă care să-ți poți face un rost. Și deschizînd larg dulapurile și casetele, începu iarăși : Aici !... Luați, vă predau totul !... Veniți de vă uitați sub pat, dacă nu cumva e oala de noapte ! Căutați-nă și-n spate, nu cumva să iau ceva... Dumneata, ia de-aici : sînt cheile casetelor și-ale dulapurilor ; spune-i să și le...

Și le dădu drumul jos. Deodată, în dulapul larg deschis, agățată de un cîrlig de aramă aurită, văzu o cheie : era cea a raclei principesei, singurul legat care-i fusese făcut de răposata, după aproape treizeci de ani de slujit, în afară de vechile tabacheri. Și nici n-apucă să pună bine mîna pe ea că o și zvîrli de perete.

— Iar asta, împreună cu celelalte... strigă el, trîntind o vorbă atît de urîtă încît s-o facă să roșească și pe răposata, acolo, jos, în hrubele capucinilor.

6

Pe drumul prăfuit, sub cerul de pară, un nesfîrșit convoi de căruțe încărcate cu bulendre : roțile scîrțiau, clopoței sunau, iar căruțașii, așezați pe oiști sau cuibăriți în virful calabalîcului, întorceau capetele pe neașteptate atunci cînd un tropăit de copite ceva mai des și un sunet de clopoței ceva mai vioi vesteau trecerea vreunei calești. Atunci, convoiul de căruțe se strîngea pe partea dreaptă a drumului, iar caleașca trecea, într-un nor de praf și-n pocnete de bice, în timp ce chipurile înspăimîntate ale fugarilor se vedeau prin geamuri.

„Pedeapsa lui Dumnezeu !... Numai păcatele noastre sînt de vină !... Erau mai bine de zece ani de cînd trăiam liniștiți ! Criminalii din guvern !...”

Oamenii sărmani mergeau pe jos, după cărucioarele încărcate cu două saltele sărăcăcioase și patru scaune prăpădite, iar la opririle pe care le făceau ca să mai răsuflă și ca să-și șteargă nădușeala ce șiroia pe frunțile prăfuite, schimbau păreri în legătură cu holera, cu pricina molimei, cu fuga generală, care golea orașul de lume. Cei mai mulți socoteau că e vorba de o nelegiuire, de o otravă împrăștiată din porunca autorităților, și se năpusteau împotriva „italienilor“, răspinditori de molime ca și burbonii. În Șaizeci, patrioții lăsaseră să se înțeleagă că n-avea să mai fie holeră, fiindcă Victor nu mai era dușman al poporului ca Ferdinand ; și când colo, acum totul pornea de la început ! Atunci, de ce se mai făcuse revoluția ? Ca să vezi circulând petice de hîrtie infectă, în schimbul frumoaselor monezi de aur și de argint, de pe vremea celuialt guvern, care măcar înveseleau ochii și urechile ? Ori pentru a plăti taxe asupra averii mobile și asupra moștenirilor, născociri nemai-auzite și diavolești ale noilor tîlhari din Parlament ? Ca să nu mai vorbim de recrutare, floarea tineretului smulsă din sînul familiilor, pierdută în război, în vreme ce Sicilia, datorită unui privilegiu străvechi, fusese întotdeauna scutită de tributul militar ? Și toate astea erau avantajele unei Italii unificate ?... Iar cei mai nemulțumiți, cei mai porniți, exclamau : „Bine au făcut palermitanii cînd au pus mîna pe arme !...“ Răzmerița de la Palermo fusese însă învînsă și chiar molima, după puținii care nu credeau în otravă, tot de acolo venea, fiind adusă de soldații aduși în goană să potolească orașul răsculat... Iar pe grămezile de pietriș, înșirate de-a lungul drumului, la firul de umbră aruncată de zidurile de pe a căror creastă răsăreau globurile spinoase ale nopărilor, se așezau fugarii

cîte puțin, ca să discute despre toate aceste lucruri, în vreme ce defilarea caleștilor, a căruțelor și a pietonilor încă neobosiți continua. Unii dintre aceștia, cei mai sărmani, își încărcaseră tot calabalicul pe un măgăruș, iar bărbații, femeile și copiii, cu cîte o boccea de zdrențe pe cap, la subțioară sau vîrită pe un băț, mergeau pe jos, după dobitocul încet și răbdător. Cunoscuții se opreau, dar și necunoscuții schimbau între ei vești și păreri, cu acea solidaritate a primejdiei în nenorocirea comună. Femeile repetau ce-i auziseră pe preoți spunînd : molima era pedeapsa vremurilor păcătoase ; nu porniseră nelegiuirile cu război împotriva papii ? Nu era oare persecutată Biserica ? Iar acum, colac peste pupăză, se mai adăuga și legea care jefuia mînaștirile ! Sfîrșitul lumii ! Anul nenorocirilor ! Cine și-ar fi închipuit una ca asta ? Atîția bieți călugări zvîrliți în mijlocul drumului ! Locurile sfinte pîngărite ! Nu mai e nici o nădejde ! Bărbații, în schimb, socoteau că toate astea erau prostii. Călugării huzuriseră destul, fără să facă nimic ! Mîncau de pomană ! Iar zidurile mînaștirilor, dac-ar fi putut să vorbească, ar fi avut ce să spună ! Venise vremea să se termine cu îmbuibarea ! Singurul lucru ca lumea făcut de guvern !... Totuși, atîția sfinți părinți, căci erau destui, să fie nevoiți să trăiască cu o liră pe zi ! Benedictinii, de pildă, aveau de ce să mîrie, cu o liră pe zi, după ce trăiseră ca niște regi ! „Iar banii pe care i-au împărțit ?“

Știrea circula de o bucată de vreme, iar cîte unii dădeau și amănunte, ca și cînd ar fi fost de față : economiile făcute în ultimii ani, în așteptarea legii, fuseseră împărțite în părți egale ; fiecare călugăr luase nici mai mult nici mai puțin de patru mii

de uncii, în monede de aur și de argint. Fusesse împărțită apoi argintăria de masă, numai lucruri de valoare, iar cînd se apropiase clipa despărțirii, vîduseră o mare cantitate din proviziile îngrămădite în magazine : butoaie uriașe cu vin, ulcioare mari cu ulei, saci mari cu grîu și cu legume ; alți bani băgați la buzunar — și totuși magazinele păreau încă doldora. „Bine-au făcut ! Nu cumva trebuia să le lase și casa de bani tilharilor din guvern !...” Și micile caravane plecau mai departe, cu capetele înfierbîntate la ideea milioanei și milioanei de uncii pe care Victor Emanuel le-ar fi vîrît în buzunar, vînzînd bunurile de la San Nicola și din celelalte comunități... Profitînd de trecerea atîtor oameni, numeroși cerșetori întindeau mîna de pe grămada de pietre pe care stăteau întinși ; copiii zdrențăroși, care îi însoțeau, alergau după trăsuri, ori de cîte ori din una din ele cădea un bănuț în pulberea șoselei. Iar pietonii îi recunoșteau pe nobilii care fugeau, își repetau numele lor, îngroziți de ideea golirii orașului : Principele de Roccasciano !... Ducesa Radali !... Familia Cûrcuma !... Familia Grazzeri !... N-o să mai rămînă deci nimeni ?...”

Spre seară, cînd zăpușeala zilei se domoli, trei trăsuri de casă, gonind una după alta, ridicară un uriaș nor de praf, din oraș pînă la Belvedere. În cea dintîi se aflau principele de Francalanza, *donna* Ferdinanda, verișoara Graziella — invitată la vilă, fiindcă nu se putea duce singură la Zafferana — și prințisorul Consalvo, pe capră, mînuind triumfător biciul, deși purta încă rasa benedictină, căci taică-său se hotărîse să-l ia înapoi acasă tocmai în ultimul moment, cînd călugării se risipiseră, iar *don* Blasco și starețul ceruseră și ei să fie găz-

duiți la palat. În cea de-a doua trăsură se afla principesa, fără nimeni alături, și nici în față, numai cu camerista în colțul opus. Atingerea unui umăr ar fi făcut-o să cadă în leșin și de aceea se arătase mai mult decît mulțumită ca principele să-i țină tovarășie verișoarei. În schimb, cealaltă trăsură era supraîncărcată ; se găseau în ea marchizul și Chiara, Rosa și copilul și, în sfîrșit, *don Blasco*. Acesta refuzase, pentru la țară, ospitalitatea principelui și o primise pe cea a marchizului, cu scopul de a o evita pe surioara Ferdinanda ; ura nu ceda nici în fața primejdiei holerei, făcîndu-l să prefere tovarășia micului bastard. Starețul, în schimb, rămăsese în oraș, la Episcopie, unde monseniorul îl primise cu brațele deschise : toate rugămințile și invitațiile rudelor nu-l putuseră hotărî să fugă ; locul său, spunea el, era la căpătîiul bolnavilor, alături de monsenior. Cel mai stăruitor fusese principele, care susținea, ca întotdeauna, că în toate împrejurările grave și solemne familia trebuia să rămîină unită ; de aceea, îi părea rău să-l lase în mijlocul primejdiei pe vreunul din ai săi. Ce-ar fi spus lumea ? Că se gîndea numai la el ?... Dar, așa cum nu izbutise să-l cîntească pe stareț, tot astfel dăduse greș și cu Ferdinando, care, prinzînd gustul vieții de oraș, nu voia să audă să se refugieze nici măcar la Le Ghiande. Lucrezia plecase încă de dimineață la Belvedere, împreună cu soțul, cu socrul și cu soacra. Cît despre unchiul duce, se afla la Florența, alături de nepoata Teresina, și fiindcă acolo holera nu bîntuia și nu făcea atîta spaimă ca în Sicilia, principele era liniștit și voia ca și nevastă-sa să fie la fel. La cavalerul *don Eugenio*, care stătea încă la Palermo, nu se gîndea nimeni.

La Belvedere începu din nou viața veselă din vremea vilegiaturii, cu atît mai mult cu cît alarma stîrnită de primele vești în legătură cu holera se arătă curînd lipsită de temei : în oraș de-abia dacă se ivea din cînd în cînd cîte un caz suspect. Prințisorul, părăsind în sfîrșit rasa călugărească pentru veșminte ca ale tuturor celorlalți creștini, începu să guste plăcerile pe care le visase. Înainte de orice se ducea cu o pușcă adevărată la vînătoare, pe muntele Elce sau pe muntele Urna, să ucidă iepuri, potîrnichi și chiar păsărele, cînd nu găsea altceva ; apoi, puneă să se înhame caii în fiecare zi, ca să învețe să conducă, iar trăsura lui ajunsese în curînd spaima oricui circula pe drumurile de țară ; întotdeauna, cînd se afla în spatele căruțelor și al trásurilor, se năpustea în goana mare pentru a lăsa în urmă oricare alt vehicul, riscînd să se răstoarne, să se facă zob, să ucidă pe un altul. Cînd nu conducea, stătea în grajduri, să vadă cum sînt îngrijite animalele, să învețe limbajul special al vizitiilor, al geambașilor, al grădinarilor, să critice animalele altor nobili refugiați la Belvedere sau în împrejurimi, cumpărăturile recente ale lui Tizio, echipajele lui Filano, iar *donna* Ferdinanda, auzindu-l vorbind cu tot mai multă competență despre asemenea nobile subiecte, se mîndrea, minunîndu-se :

— Astea sînt lucrurile pe care trebuie să le înveți !

Și principesa, deși plîngea încă din pricina îndepărtării Teresinei, se arăta mîndră de progresele feciorului, dar nu mai mult decît verișoara, care nu mai știa cum să-l răsfețe tot timpul pe băiețandru, deși Consalvo nu numai că nu-i răspundea cu egală efuziune, dar căuta chiar să o ocolească. Nu o iertase fiindcă se împotrivise la mai grabnica

lui înapoiere în casa părintească ; iar acum, văzînd-o instalată acolo, ca o persoană din familie, și luîndu-i locul maică-si, antipatia lui sporea. E drept că *donna* Graziella se purta mai mult ca stăpînă decît ca oaspete : trebuia s-o vezi seara, cînd venea lume, cum făcea onorurile casei, mai ales dacă principesa se simțea cumva indispusă. Iar aceasta se întîmpla deseori ; fără să sufere de ceva anume, *donna* Margherita, după plecarea fetei, se văita de o boală ascunsă, de dureri de cap, de o anumită greutate la mistuit. Și fericită să poată evita mulțimea, vecinătățile infectate, strîngerile de mînă molipsitoare, se ducea să se culce, în timp ce, în salon, lumea vorbea cu însuflețire, juca, dezlega șarade. Lucrezia, părăsind vila Giulente, lua parte, împreună cu verișoara, la conducerea treburilor domestice. Ea care, la ea acasă, nu vîra un deget în apă rece, își făcea toată ziua de lucru, din vanitatea de a-și recăpăta locul cîvenit în casa fratelui principe. Chiara îl creștea pe micul bastard numai în mîngîieri și-l răsfața mult mai mult decît marchizul, care simțea tot timpul o oarecare jenă și o oarecare rușine să-și recunoască în public paternitatea aceea, în vreme ce nevastă-sa aproape că se mîndrea cu ea. Cînd principesa, ori *donna* Ferdinanda, ori altă rudă, nu se uita cu ochi buni la micuț, se arăta jignită și era în stare să nu mai calce o săptămînă pe la vilă, dacă-i trecea prin mînte că cineva ar fi putut să critice o asemenea adoptare. În schimb, era trup și suflet acum cu unchiul Blasco, care, locuind la ea, era firesc să o și aprobe.

În ultimele zile de viață minăstirească și în cele dintii petrecute în casa nepotului, după ce aflase de legea care desființa minăstirile, călugărul săvîrșise fapte cu adevărat nebunești : ajunsese să pară

un adevărat diavol din iad, dezlănțuit. Vorbele urite de o factură cu totul nouă, înjurăturile, blestemele care-i ieșeau din gură împotriva guvernului, la San Nicola, la palat, la tutungioaică, prin farmaciile burbonice și chiar pe stradă, nu se puteau nici măcar număra ; înjurăturile la adresa ducelui, care votase și el legea, lăsară la o mie de mile în urmă tot ceea ce-i ieșise vreodată mai violent din gură. Dar ca și când monstruoșitatea săvârșită ar fi fost prea mare, prea uluitoare, se scufundase curînd într-o tăcere adîncă și mînioasă, din care nu-l mai scoteau decît zvonurile, repetate de față cu el, în legătură cu împărțirea economiilor, cu cele patru mii de uncii primite de fiecare călugăr. Atunci, începea iarăși să tune și să fulgere :

— Împărțiți, două paie la trei măgari ! Primate, patru mii de căpățîni de varză !... A fost de împărțit un rahat... Și chiar dacă ar fi fost ceva, nimeni n-ar fi primit nimic ! Ca să ne facem părtași cu pungașii, ai ? Cu scursorile galerelor ? Cu tot ce există mai tilhăresc pe lume ?...

Vorbea astfel în fața străinilor, în fața oamenilor simpli, în fața personalului de serviciu ; în familie, printre cei apropiați, recunoștea împărțirea, dar reducea cota sa la cîteva sute de uncii, la două tacîmuri, la vreo două cearșafuri, ca să nu doarmă chiar pe paie. De la San Nicola plecase cu două cufere, ale căror chei nu le lăsa niciodată din mînă : principele, în oraș, le sorbise din ochi, cîntărindu-le, aproape, și mirosindu-le, cu un respect nou pentru acel unchi care, acum, stăpînea și el ceva ; toată truda lui de a găsi mijlocul să privească înăuntrul cuferelor fusese însă inutilă, căci călugărul se zăvorea în odaie, ori de cîte ori avea ceva de căutat în ele.

! Acum, la Belvedere, chiar Federico și Chiara vorbeau deseori între ei despre acești bani de po-mină pe care trebuia să-i aibă *don Blasco*. Marchizul, temîndu-se să nu-i risipească cu tutun-gioaica, i-ar fi propus să-i pună în siguranță și — pentru a se alege cu un folos de pe urma lor — să cumpere rentă cu ei toți, dacă *don Blasco* ar fi fost un alt om și dacă în fiecare semestru, cînd se apropia scadența cupoanelor, acesta nu l-ar fi insultat, nu l-ar fi înțepat, nu l-ar fi amărit, pro-orocindu-i prăbușirea titlurilor. Cursul forțat al monedei, războiul, holera, toate calamitățile publice fuseseră tot atîtea motive de bucurie pentru călugăr, care își freca mîinile de fiecare dată, strî-gîndu-i nepotului :

— Adio cu hîrtia spurcată ! S-a ars guvernul tău ! N-ai vrut să m-ascuți. Bine-ți stă !...

În ziua stabilită, marchizul își încasa însă mereu venitul, pînă la ultima centimă. Încetînd cu totul primejdia holerei, el coborî într-o bună zi în oraș, pentru unele treburi și ca să-și încaseze cuponul semestrial ; înapoindu-se la Belvedere și plimbîndu-se, după-amiază, pe terasă, în timp ce Chiara se juca cu micul bastard, el îi arătă unchiului cum își petrecuse ziua :

— Am luat și banii de pe cupoane... acum se plătesc dinainte, din pricina agio-ului... Trimițîndu-le la Paris, s-ar lua pe ele tot atîția napoleoni... Eu am comandat o altă partidă de titluri... o să le-mpărțim între noi, cîțiva prieteni... fiindcă astăzi n-ai cum să-ți folosești banii...

Voia să stăruie în a-i arăta avantajele afacerii, dar tăcu, fiindcă *don Blasco*, oprindu-se pe neașteptate, îl privi țintă, ca și cum ar fi fost gata să izbucnească :

— Ai putea să-mi cedezi zece mii de lire ?

La început, marchizul crezu că n-a auzit bine.

— Să vă cedez ?... Cum ?... Excelența-voastră ?

— Întreb dacă poți să-mi vinzi titluri de zece mii de lire, pricepi sau nu pricepi ?

— Cred însă... sigur... Zece mii de lire capital, nu-i așa ?... Da, excelență ; pot scrie imediat o altă scrisoare, pentru mai mare siguranță, dacă vrea excelența-voastră...

— Cind o să scrii ?

— Chiar mâine.

— Și-au să vină repede ?

— Cu înapoierea poștei.

Călugărul îi întoarse spatele și se îndepărtă puțin, apoi, întorcându-se și oprindu-se iarăși în fața lui, spuse mai departe :

— Ascultă, fiindcă tot o faci, cere să-ți trimită pentru douăzeci de mii de lire.

— Da, excelență ; cât dorește excelența-voastră...

Și îndată ce rămase singur, marchizul dădu fuga la nevastă, spunându-i cu râsuflarea tăiată din pricina uimirii :

— Nu știi ?... Nu știi ?... Unchiul vrea să cumpere rentă ! Titluri în valoare de douăzeci de mii de lire !... Mi-a dat mie sarcina ! Nu-mi vine să cred ! Mi se pare că visez !...

Clătînind binișor din umeri, Chiara răspunse liniștită :

— De ce te miri ? Nu știi că toate rudele mele sînt nebune ?...

Pe șoptite, unul la urechea altuia, membrii familiei Uzeda începeau iarăși să se facă nebuni. Nu era nebună Chiara, care-și trata camerista ca pe o soră, iar pe bastardul acesteia ca pe propriul său copil ? Nu era nebună Lucrezia, care-l chinuia în toate chipurile pe bietul Benedetto ? Ce era *donna* Ferdinanda care, fără s-o privească în nici

un fel, se amesteca în toate treburile neamurilor ?
Și ce să spui despre principe care, după ce o uitase atîta amar de ani pe verișoară, trăia acum cu ea, sub ochii băiatului ?

Poate că tocmai asta era și pricina care i-o făcea lui Consalvo tot mai antipatică pe Graziella : el o contrazicea în orice și oricum, de față cu alții ; evita apoi să rămînă singur numai cu ea și o trata ca pe o intrusă, atunci cînd slugile o pomeneau. Acesta era însă unicul sentiment pe care el îl manifesta ; încolo, stătea în casă cît mai puțin cu puțință, încăleca pe cal, cînd nu ieșea cu trăsură, călărea toți măgarii țaranilor, stătea de vorbă cu toți căruțașii ; de la fereastră bucătăriei, de unde puteai cuprinde cu ochii proprietatea pînă la gardul viu al măslinilor, bucătarul îl vedea fugărind femeile care veneau să caute mănunchiurile de crăci uscate. Cu nevasta vătafului Rosario Farsatore, l-a prins vechilul aproape asupra faptului, în șira de paie : el nu se arătă de loc tulburat, iar fapta, ajunsă la urechea *donnei* Ferdinanda, îl înălță în stima fetei bătrîne. Principele se prefăcu a nu ști nimic. Părea să-și fi propus să-l lase să-și facă de cap, spre a-l răsplăti parcă pentru ultimii ani în care îl ținuse la San Nicola.

— Iar *fra'* Carmelo ? întrebau, din cînd în cînd, *donna* Ferdinanda, principesa, Lucrezia. Ce e cu *fra'* Carmelo ?...

Dar prințisorul nici nu știa și nici nu ținea să știe ce se întîmplase cu bătrînul lui ocrotitor. La San Nicola, cînd nu mai putea de nerăbdare, așteptînd legea de desființare, ca singura cale de scăpare, se distra chinuîndu-l pe frate, căruia îi proorocea exilarea călugărilor și închiderea mînistirii ; celălalt însă, clătînînd din cap, surîdea neîncrezător, fără să priceapă cum de se poate ca

înșiși călugării să creadă într-un asemenea lucru ? Să-i alunge nu știu unde ? Să fie vândute proprietățile minăstirii ? Vorbe, palavre, și astea de-acum, ea și cele de odinioară ! Cine-ar fi avut atîta cutezanță ? Iar excomunicarea papii ? războiul cu puterile catolice ? răscoala întregii creștinătăți ?... Și nimic nu izbutise să-i zdruncine siguranța : nici știrile din ziare, nici pregătirile de mutare, nici plecarea novicilor. După aceea, Consalvo nu mai avusese știri despre el.

Într-o dimineață, la Belvedere, în timp ce familia se scula de la masă, după micul-dejun, Baldassare veni să anunțe :

— Excelență, a venit *fra'* Carmelo.

— *Fra'* Carmelo ?

Nimeni nu-l recunoscuse pe fratele cu obraji albi și rozalii, cu chipul jovial, cu pîntecele rotunjit sub antereu, în personajul care înaintă către principe, cu mîinile ridicate :

— M-au alungat !... M-au alungat !...

În cîteva luni slăbise la jumătate, iar pe fața galbenă și moleșită, ochii odinioară rîzători aveau o ciudată expresie de neliniște aproape temătoare.

— Excelență, m-au alungat !... Excelență, m-au alungat !... și privea la toți domnii, la toate doamnele, căutînd parcă să provoace o demonstrație a miniei lor împotriva acelei monstruozități. Era deci adevărat ? Dar de ce nu se poate face nimic ?... Dumneavoastră care sînteți ascultați ? O să-i lăsați pe ticăloșii ăia să-i jefuiască pe Sfîntul Nicolae, pe Sfîntul Benedict și pe toți ceilalți sfinți din paradis... ?

— Ce putem face ! exclamă Consalvo, frecîndu-și mîinile, iar *donna* Ferdinanda adăugă :

— Ați vrut guvern liberal ? Bucurați-vă de roade !

— Eu ?... Eu, excelență ? Multe mai știam eu despre liberali și despre neliberali... Îmi vedeam numai de treburile mele ! Șaizeci de ani de cînd stăteam acolo !... Nimeni n-a îndrăznit să se agățe de mînăstire, în atîtea revoluții pe care le-am văzut : la Treizeci și șapte, la Patruzeci și opt, la Șaizeci...

— Frumoasă combinație de loto ! grăi prințisorul ; și fiindcă Baldassare venise să-i spună că trăsura aștepta cu caii înhămați, se ridică, exclamînd în nasul fratelui :

— Asta e legea, dragul meu !...

— Dar e asta o lege dreaptă ?... Bunurile bisericii ?... Atunci vin și eu în casa excelențelor-vostre și iau orice vreau ? Se poate face o asemenea lege ?...

Și povesti dezordonat ce se petrecuse cu prilejul jafului :

— Delegatul ăla, pentru predare... Abatele n-a vrut să fie de față și bine-a făcut : o adevărată rușine !... Și nenorocitul ăla s-a culcat în patul sfînției-sale : să nici nu-ți vină să crezi... A venit starețul, excelență, și i-a înmînat toate cheile : de la biserică, de la paraclis, de la magazii, de la muzeu, de la bibliotecă... Și totul a fost vîndut în piața publică : mesele, scaunele, serviciile, lîna, vinul, paturile, ca și cînd ar fi fost ale nimănui !... Și crezînd că sfeșnicele din cor ar fi de aur, tilharul ăla nu le-a luat cu el, noaptea ?... L-au legat ăilalți, și mai tilhari decît el !... Și nu mai este nimic !... Numai zidurile !... M-au alungat !...

Principesa căuta să-l încurajeze, cu vorbe frumoase ; principele îi oferi de băut ; el însă refuză și începu să povestească aceleași întîmplări, încurcîndu-se mai rău ca înainte ; apoi, se duse la vila

marchizului, la *don* Blasco, unde o luă de la început :

— Ne-au alungat !... Iar sfinția-voastră nu face nimic ?... Și nici starețul, nepotul vostru ? Monseniorul episcop ? De ce nu scriu la Roma ?... Așa trebuie să se termine ?...

Don Blasco, căruia în ajun îi sosise renta, strigă :

— Cum vrei să se termine ?... Când strigam la ticăloșii ăia : „Vedeți-vă de treburile voastre ! Nu vă jucați cu focul ! O să vă pierdeți piinea !...” mă făceau nebun, nu-i așa ? Și se îmbătau cu apă rece, dobitocii, spunînd că guvernul n-o să se atingă de ei și că, oricum, o să le facă niște pensii de toată frumusețea. Iar tovarășii tăi, care făceau și ei pe democrații, porcul ăla de *fra'* Cola, care le împărțea novicilor manifeste ? Fățarnicul ăla de nepotu-meu, care nu mai știa cum să se ploconească în fața lui Bixio și a lui Garibaldi ? Sau vita aia încălțată de abate, care se zbătea în toate chipurile și nu mai știa cum să se descurce ?... Acum ce vreți ? Dac-ați fost propriii voștri dușmani ? Guvernul e pungaș și trebuia să-și facă meseria lui de pungaș : e de mirare ? Vina o au neisprăviții care l-au ajutat, care l-au îmbiat : „Veniți să mă furați !...” Ba i-au deschis chiar și ușile !... Nu mi-au spus ei odată că voiau să se bucure de puțină libertate ? Se bucură acum de toată libertatea !... Nimeni nu le-o contestă !...

— Și ne-au alungat !... Ne-au alungat !...

La începutul noului an, cînd familia Uzeda se înapoie în oraș, o scrisoare a ducelui către Benedetto dădu de veste că parlamentul va fi în cursul dizolvat. De data asta, el nu-și dădea nici măcar osteneala să vină, și își însărcina prietenii să trudească pentru el. Treburile nu-i îngăduiau

să părăsească Florența, iar aceste treburi, dacă făceai bine socoteala, erau mai mult ale alegătorilor decât ale lui însuși. Se cuvenea deci ca voturile să-i revină lui, ca reprezentant firesc și legitim al ținutului ; era absurd să-ți închipui că cineva ar fi putut să i le refuze. Ca să dea însă socoteală de chipul în care își exercitase misiunea, să-și explice propriile-i convingeri politice și să studieze nevoile sau să asculte dorințele corpului de alegători, a fost de ajuns un schimb de scrisori cu cei doi Giulente — unchi și nepot — și cu câteva dintre persoanele de vază. Obişnuiții nemulțumiți prindeau să-i aducă învinuiri prostești, încercau încă o dată să dezgroape poveștile vechi ; republicanii, cei de „stînga“ îi imputau slugărnicia sa față de guvern și încercau să i-l opună pe vreunul de-ai lor, dar întâlneau pretutindeni o puternică împotrivire și se vedeau siliți să bată în retragere. O fițuică satirică săptămînală, *Indiscretul*, făcea lumea să rîdă spunînd că onorabilul d'Oragua, în Cameră, îl întrecuse pe Carol cel Mare, fără să deschidă măcar gura ; dar *Cugetul Italian*, care urmasese după *Italia Reînviată*, declara că Țara n-avea ce face cu palavragiile și-i prefera pe cetățenii curați la suflet, care votau fără să asculte alt glas în afară de cel al propriei lor conștiințe. El nu-l pomenea niciodată pe duce fără să-l numească eminentul patriot, cunoscut patrician, strălucitul deputat ; iar la vestea dizolvării Camerei, începu panegiricul. Printre numeroasele merite ale „ilustrului Cetățean“, cel de-a fi contribuit în chip deosebit la înființarea Băncii Meridionale de Credit nu era, desigur, cel mai mic ; iar *don* Lorenzo Giulente, în cabinetul său de director, le recomanda oamenilor care veneau să ia bani, alegerea ducelui... „Mai este nevoie să v-a-

duc aminte ?" Ținînd însă seama de ambiția opoziției, prietenii deputatului doriră să obțină o victorie răsunătoare și-i strinseră, într-adevăr, aproape trei sute de voturi. Recunoscător, ducele făcu să cadă asupra corpului de alegători o nouă ploaie îmbelșugată de cruci ale Sfinților Mauriciu și Lazăr ; Benedetto o avu pe una dintre cele dintii, iar lucrul îi făcu, desigur, plăcere, cu toate că el se considera cavaler din naștere ; din ziua acelei vești, nevastă-sa nu-i mai dădu însă liniște :

— Cavalerie !... Ascultă, cavalerie !... Ce faci, cavalerie ?... Ieșim puțin, cavalerie ?... îi spunea ea, între patru ochi ori de față cu oameni străini, cînd trebuia sau cînd nu trebuia.

Iar dacă mai erau de față și alte persoane, adăuga :

— Fiindcă acum, nu știți ? soțul meu este cavaler, da, domnilor, fără cal...

Adevărata și cea dintii pricină a asprimii cu care îl trata de o bucată de vreme era convingerea, care i se înrădăcinase pînă la urmă în minte, că el n-ar fi fost de ajuns de nobil pentru ea. Încet-încet, zi după zi, recunoscuse că rudele ei aveau dreptate cînd ponegreau familia Giulente ; și uitînd de invinuirile pe care i le adusese principelui, se împăcase cu el, cedînd ea cea dintii, pentru a nu se spune că familia Uzeda nu mai voia să aibă de-a face cu ea. Și, cu cît mai supus îi stătea Benedetto în față, cu atît mai mult își dădea ea seama că-i acordase o grație deosebită, măritîndu-se cu el. Ideile lui liberale, pe care odinioară le admirase, o scoteau acum din fire, ca o dovadă de vulgaritate. „Purii“ erau toți burbonici ; unchiul duce și cîțiva alții făceau pe liberalii pentru că se îmbogățeau. Dacă patriotismul i-ar fi adus bărbatului ei fie o mare cinste, fie bani

mulți, treacă-meargă ; dar principiile acelea de om sărac, profesate fără nici un folos, demonstrau în egală măsură și origina umilă și prostia lui Benedetto. Acum, ca să te lauzi cu decorația aceea, cu titlul acela de cavaler, care li se putea acorda pînă și ultimilor sărăntoci, trebuia să te știi scorbitor din maeștri notari ! Benedetto rîdea cu jumătate de gură, dar fără chef, iar odată, cînd se aflau numai între ei, îi și spuse :

— N-ai putea să termini cu gluma asta ?

— Glumă ? Care glumă ? Te-au făcut cavaler, da ori ba ?

Și ca să-și facă o laudă din rigoarea sa excesivă, nemulțumită cu cît ridiculizase numirea aceea, se ducea să spună, de față cu *donna* Ferdinanda sau cu *don* Blasco :

— De altfel, el n-are nevoie de cruce ! E cavaler din fire...

Partea frumoasă era însă că, acum, *donna* Ferdinanda nu-i mai dădea dreptate, ba chiar îi ținea fățîș partea lui Benedetto, care-i era de mare folos, în acel anotimp, din pricina faimoasei legi a cursului forțat. Cu trecerea anilor, devenise cu atît mai lacomă cu cît și banii îi sporiseră mai mult : acum, împrumuta bani cu treizeci, cu patruzeci la sută, făcîndu-l apoi tilhar pe cîte un biet nenorocit care întîrzia plata cu cîteva zile. Despre „hîrtia spurcată“, cum numea ea hîrtia de bancă, nici măcar nu voia să audă și nu recunoștea altă monedă afară de *colonnați* spanioli și de piesa de doisprezece *tari* ; dacă la scadențe, datornicii veneau să-i plătească dobînzile în „hîrtie de împachetat“, refuza să înnoiască împrumutul, pretindea să i se înapoieze imediat capitalul și-i cerea nepotului „avocat“ să-i sugereze chipul în care să eludeze legea și să silească lumea să-i plă-

tească în monedă sunătoare... La rîndu-i, *don* Blasco avea și el altele pe cap, iar familia Giulente începea să-i intre în grații. Cînd se înapoiase din vilegiatură, închiriasse un mic apartament, în apropiere de Trinită, ca să fie liber și să rămînă vecin cu Tutungioaica, precum fusese și cînd era la San Nicola : deocamdată, trebuia însă să-și mobilizeze căsuța. Și, lăsînd să-i iasă din gură tot felul de blesteme împotriva „piemontezilor“, care-l aruncaseră în mijlocul drumului, cu pomana de o liră și jumătate pe zi, cerea cîte ceva la fiecare din neamuri : un divan, de la principe ; o pereche de fotolii, de la marchiz ; un dulap, de la Benedetto. Cumpărînd niște pînză de albituri, o împărți între rude, ca să i-o coasă ; terminîndu-se de cusut, mai ceru, pe deasupra, și cîte-o mică broderie, și toți își făceau o datorie din a-l mulțumi, se luau chiar la întrecere în a-i face acele servicii, căutau să-i intre în grații, acum, cînd își avea și el averea lui. Nu se știa cu precizie cît avea ; dar la scadența întîiului semestru al rentei sale, văzînd cît de punctual sînt plătite cupoanele — în hîrtie, e drept, dar hîrtie care mergea ca și moneda — îi spuse marchizului să-i cumpere titluri pentru încă zece mii de lire. Și în timp ce țipa împotriva guvernului de tilhari, își păstra titlurile sub pernă.

La începutul verii, deși Camera era încă deschisă, sosi ducele. Începură din nou obișnuitele demonstrații ale prietenilor și ale admiratorilor, iar el își lua un aer și mai doctoral, și mai îngîmfat decît înainte, și vorbea despre opera Parlamentului. Desființarea comunităților religioase era evenimentul vremurilor moderne ; el enumera și demonstra uriașele avantaje ale acestui act. În primul rînd, latifundiile, care încetau să mai fie

bunuri de mină moartă, aveau să-și dubleze și să-și îmbunătățească produsele lor „în avantajul agriculturii, industriei și comerțului, izvor *principal* de bogăție socială“ ; în al doilea rînd, toți, chiar și cei care nu aveau capitaluri, puteau să devină proprietari, adjudecîndu-și loturi mici, pe care să le răscumpere cu însuși produsul pămîntului ; în cele din urmă, și guvernul, cu cîștigurile realizate din vînzări, avea să scadă taxele, „spre ușurarea finanțelor publice și particulare“. Era ca o altă lege agrară : ducele îi cita pe romani și pe Servius Tullius ; iar lumea care nu înțelegea, bătea totuși din palme, în așteptarea belșugului.

Între timp, el se pregătea să cumpere vreun lot — lumea spunea că tocmai de asta și venise — și-i sfătuia pe principe, pe Benedetto și pe marchiz, să facă la fel. Cînd auzi despre ce era vorba, *don* Blasco înnebuni de-a binelea :

— Bunurile Bisericii, neam de necredincioși și de osîndiți ? Vreți deci să le țineți sacul tilharilor, ai ? Nu vă temeți de viața cealaltă ? Că face așa ceva nemernicul ăla — de la o vreme nu-i mai spunea altfel fratelui deputat — nu-i de mirare, după ce a votat potlogăria. Unde e mult, e și puțin, și nici măcar Dumnezeu Atotstăpînitorul nu-l mai poate scoate din focul cel veșnic ! Dar voi, ceilalți ? Vai de voi toți ! Focul din văzduh asupra capetelor voastre ! Vă va pîrjoli sufletele !...

La rîndul său, *donna* Ferdinanda se împotriva și ea din răspuțeri, din scrupule religioase, și-i amenința și ea cu pedepsele iadului pe cumpărătorii bunurilor Bisericii ; principesa, care-o ducea și mai rău cu sănătatea, o sprijinea pe mătușă, iar într-o zi, veni și starețul la palat, pentru ca, folosind limbajul convingerii evanghelice, să-și sfătuiască neamurile să nu cumpere.

— Nu vă lăsați duși în ispită. O să vi se spună că prilejul e favorabil cine știe căror ciștiguri materiale ; salvarea sufletului este însă cel mai de preț dintre bunuri. Domnul o să vă răsplătească în alt chip, o să vă dea în altă parte tot ce veți pierde acum...

Principele îi asculta și pe unul și pe celălalt, fără să-și dea pe față propria-i părere ; marchizul socotea însă că scrupulele erau exagerate, iar Chiara, ca să-și urmeze soțul, nu da ascultare avertismentelor duhovnicului. La rîndul ei, Lucezia îl împingea pe Benedetto să cumpere, să se îmbogățească, întrucît acum îl socotea nu numai lipsit de noblețe, dar și sărac ; unul care nu stăpînea nici măcar o fișie de feudă, în vreme ce familia Francalanza avea șaisprezece !...

Între timp, Parlamentul discuta o altă lege „în avantajul progresului public și particular“, cum explica ducele, fără a se duce, totuși, în capitală : adică aceea în legătură cu eliberarea averilor donate pentru întreținerea preoților capelani și a beneficiilor laice ; iar principele, pe tăcute, începea să țină conferințe cu notarul și cu procuristul său legal, pregătindu-și titlurile pentru obținerea bunurilor tuturor așezămintelor strămoșilor și mai ales ale capelaniei de la Sacro Lume ; iată însă că într-o bună zi pică pe neașteptate *don* Blasco, care, de la o vreme nu mai călca pe la palat.

— Să fim atenți, hei ! O dată eliberate bunurile capelaniei, urmează să fie împărțite între toți consîngenii !

— Excelența-voastră se înșeală, răspunse principele. Bunurile reintră în fideicomis.

— Care dracu fideicomis ? Ce amestec are aici fideicomisul ? Sînt patruzeci de ani de cînd s-a terminat cu el, iar titlurile le-am citit și eu !

— Dar dreptul de patronat a fost în mina mea.

— Patronat ? Ca și cînd ar fi vorba de o instituție autonomă ! — *Don* Blasco vorbea acum ca un tratat de jurisprudență. Este o simplă moștenire *cum onere missarum* ; poți să-mi explici ce înseamnă ? Sau începem și de data asta cu chițibușurile pe care le-ai făcut abației ca să nu plătești legatul ? În concluzie, aici trebuie să ne înțelegem : dacă nu, deschid acțiune, iar apoi, o să vedem ce spune tribunalul.

Văzîndu-se descoperit, principele, într-un moment de ciudă, spuse :

— Dar nu ne oprișe excelența-voastră să ne atingem de bunurile Bisericii ?

— Halal dobitoc ! izbucni călugărul. Ce amestec are aici Biserica ? Liturghiile vor fi slujite ca și mai înainte și chiar mai bine ca înainte ! Voi ai poate să viți veniturile în buzunar fără să mai faci nimic ?

N-a mai fost însă timp de a adînci chestiunea și de a pune ceva la punct, căci într-o seară de august, în vreme ce la palat o mulțime de invitați luau parte la procesiunea carului Sfintei Agata, sosi ducele, galben ca un mort, dînd de veste :

— Holera ! Holera !... Iarăși !...

Aia adevărată, de data asta ; răspînditorii găsiră, în sfîrșit, doza justă ; pentru că — ferească Dumnezeu ! — nu trecuseră nici douăzeci și patru de ore, iar molima și începuse să se răspîndească. Și ce spaimă pe drumurile de țară, străbătute din nou, zi și noapte, de cîrduri de fugari ; iar groaza, infinit mai molipsitoare decît holera, îi biruia chiar și pe cei mai îndrăzneți, la aflarea grăbnicului progres al bolii, și-i alunga în sus, spre munte, în ținuturile împădurite, unde — cu obișnuita în-

credere în imunitate — închirierea unei cocioabe costa și ochii din cap.

Familia Uzeda sosise la Belvedere la câteva ore după știrea adusă de duce, iar acesta, de îngrozit ce era, luase loc în cea dintâi trăsură. Verișoara Graziella se afla din nou cu verișorii : prezența ei devenea acum cu atât mai necesară cu cât sărmana principesă se simțea mai rău și, ori de spaima holerei, ori din pricina indispoziției pricinuite de fuga neașteptată, căzu la pat îndată ce sosi la vilă. Și din această pricină, dar și din pricina tristeții generale, produsă de aflarea ravagiilor pe care molima le săvârșea în oraș, nu mai erau nici primiri, nici jocuri, nici serate. În timpul zilei se plimbau prin fermă ; Consalvo, Benedetto și vreun altul se aventurau și pe drumuri, dar principele ținea ca la rugăciunea de seară toată lumea să fie acasă și puneă să se zăvorască toate ușile și porțile ; în vila marchizului, *don* Blasco stătea prudent în odaia sa și nu se ducea nici să se certe cu Giacomo, între altele și ca să evite tovărășia acelui „nemernic“ de duce. Într-o zi nenorocită, jalea crescă însă peste măsură : molima izbucnise și la Belvedere ; slujnica unora care veniseră din oraș era în agonie ; se auzea clopoțelul împărțășaniei pe ulițele pustii, aidoma celor ale unui sat mort.

— Trebuie să fugim repede !... Să fugim ! Imediat !... La Viagrande, la Zafferana...

Lucrezia cu Benedetto pleacă îndată la Mascallucia. Ducele, mai mult mort decât viu, ar fi vrut să se ducă pe vârful Etnei, să-și afle un adăpost cât mai sigur ; deocamdată, învinseră însă cei din grupul marchizului, care spuneau să se meargă la Viagrande, unde erau aproape siguri

că vor găsi o casă care să cuprindă tot neamul. Trebuia totuși ca cineva să plece mai înainte, să o caute, iar ducele se oferi să meargă împreună cu principele, nevenindu-i să creadă că putea s-o șteargă imediat. Giacomo îi spuse soției :

— Vrei să vii și tu ?

De câteva zile, principesa era bolnavă de stomac, nu mai digera și se tira cu greu de la pat pînă la fotoliu ; și, tocmai de aceea, au fost cu toții de acord că trebuia pusă la adăpost înaintea celorlalți. Soț și soție plecară deci imediat, împreună cu unchiul și cu Baldassare ; ceilalți rămaseră să încarce căruțele cu tot felul de lucruri, căci, de data asta, trebuiau duse paturi, albituri și toate celelalte obiecte de folosință zilnică. În cursul nopții, se înapoie majordomul pentru a da de știre că adăpostul fusese găsit, iar a doua zi, în zori, plecară cu toții de la Belvedere, unde holera se și încinsese. Casa de la Viagrande fusese găsită datorită legăturilor și banilor principelui de Francalanza : cu toate astea, nu era decît o magherniță cu trei încăperi proaste și două cămăruțe, la parter, locuința sărmană a unui dogar, unde „viceregii“ fură deosebit de mulțumiți să se poată înghesui. Datorită numelui de Uzeda, intrarea în ținut le fu îngăduită, cu toate că veneau dintr-un loc infectat ; în schimb o dată pătrunși înăuntru, principele, ducele și *don* Blasco începură să strige că nu mai trebuia lăsat să treacă nici un altul, dacă nu se voia ca Viagrande să fie nimicit. De fapt, molima decima nu numai populația rămasă în oraș — unde se numărau pînă la trei sute de morți zilnic și unde nu se mai afla nici o societate organizată, nici autoritate, nici deputați, nici consilieri și nici nimic altceva — dar se răspîndea pentru întia oară cu o violență deosebită în Pă-

durea Etnei, care scăpase de toate celelalte invazii holerice : bîntuia la Belvedere, la San Gregorio, la Gravina, la Punta ; biruia casele răzlețe, nu cruța căsuțele pierdute în mijlocul câmpiilor ; și nu mureau numai oamenii sărmani, ci și oameni înstăriți, nobilii, care-și luaseră tot felul de măsuri de prevedere ; din această pricină, lumea înspăimîntată fugea dintr-un ținut într-altul, cum putea, în căruțe, călare, pe jos ; cine ducea cu el germenii bolii, cădea însă de-a lungul șoselelor, se zvîrcolea în pulbere și murea ca un ciine ; cadavrele neîngropate, încinse de aprinsul soare de vară, răspîndeau miresme pestilențiale, punînd vîrf groazei ; fugarii care soseau teferi și nevătămați, în locurile încă imune, erau primiți cu focuri de pușcă de către țaranii înspăimîntați, iar dacă izbuteau să găsească un adăpost, transmiteau molima și celor sănătoși. Seceta contribuia și ea la a da un caracter deznădăjduit acelor condiții triste ; toate cistemele erau uscate, nu se putea face curățenie, iar apa de-abia ajungea pentru potolirea setei. La Viagrande, principele plătea o liră pentru fiecare cană cu apă ; iar principesa părea să se fi schimbat într-o fîntînă, atît de multă apă prăpădea fie ca să se spele la fiecare ceas, în odăile acelea cu pardoselile și cu pereții slinoși și cu ușile murdare, a căror vedere singură îi dădea fiori, fie pentru a-și potoli setea care o mistuia. Durerile intestinale nu o mai părăseau : uneori, parcă avea chiar crampele holerei ; tocmai de aceea, ducele, îngrozit, se gîndea să plece mai departe ; frica lui era însă fără rost : durerile acelea, înclinarea aceea spre vomismențe, principesa le îndura de mai bine de un an, nu cu intensitatea de acum, desigur, dar cu același ca-

racter. Principele, liniștindu-l pe unchi, îi arăta alte temeri :

— Margherita nu a voit niciodată să cheme un doctor... dar mie mi-e tare teamă... mi s-a spus că s-ar putea să aibă un cancer la stomac...

Ducele, însă, nu-i dădea ascultare ; de data asta, trebuia să se gîndească la propria sa piele, pentru că holera putea să izbucnească la Viagrande dintr-o clipă într-alta, iar unele semnale de alarmă fuseseră chiar date.

— Să plecăm de-aici ! stăruia el, haideți mai departe, la Milo, la Cassone, pe munte... iar cînd, în cele din urmă, a fost descoperit în ținut cel dintîi caz, în vreme ce toți repetau :

— Să plecăm de aici... să fugim mai departe... pe el îl apucase diareea de frică.

De data asta, greutatea legate de găsirea unei case erau încă și mai mari. Ducele se duse s-o caute prin apropiere de Milo. Principele se pregăti să plece spre Cassone.

— Vrei să vii și tu ? își întrebă el nevasta.

Aceasta petrecuse o noapte îngrozitoare, fără somn, chinuită de greață și vomitări ; se sculase cu greu, palidă și arăta atît de rău încît Chiara spuse :

— Nu, las-o... o să vină cînd o să găsești casa...

Înseși cameristele spuseră că nu era prudent să fie expusă la neajunsurile căutării și că era mai bine ca ea să plece atunci cînd se va ști unde-o să fie dusă ; verișoara Graziella era însă de altă părere, căci aflase că în sat se înmulțeau cu repziciune cazurile de holeră.

— Aș spune, dimpotrivă, să o îndepărtăm imediat... în starea în care se află, nu poate opune nici cea mai mică rezistență la molipsire... o casă, Giacomo o să găsească, în orice caz.

Donna Ferdinanda era și ea de aceeași părere ;
Consalvo însă, lipit de maică-sa, îi spunea :

— Nu, nu pleca acum... e mai bine aici... o să mergem pe urmă, cu toții...

Ea îl mîngîia pe băiețuș cu mîna descărnată și înghețată și privea cu timiditate spre soț, așteptînd ca el însuși să hotărască.

— Vrei sau nu vrei să vii ? o întrebă el, cu voce joasă, cu tonul acela pe care îl lua atunci cînd hotărîrile începeau să-l plictisească ; iar întrebarea, deși își avea înțelesul ei literal pentru toți ceilalți, căpăta cu totul altul pentru principesă, care descifra intențiile și gesturile, care intuia subînțelesurile.

— Nu, te însoțesc...

Cînd o văzu gata de plecare, prințisorul stăruia :

— Mamă, rămii... sau ia-mă cu tine. Și băiețușul, de obicei vesel și nepăsător, arăta acum un fel de neliniște aproape temătoare.

— Nu e loc pentru toți ! răspunse principele, aspru, iar principesa își îmbrățișă cu putere copilul, spunînd :

— Rămii... rămii... mîine o să fim împreună.

Se așeză în trăsură alături de soțul său, ținînd la nas o bucată de camfor ; Baldassare se urcă pe capră și trăsura porni.

Pînă seara, nu se mai știu nimic despre ei. La ora unu noaptea sosi o telegramă, trimisă din Milo de către duce, care dădea de știre că găsise o odăiță unde de-abia era loc pentru el : îi lăsa deci liberi să plece după Giacomo.

Între timp, cei de la Viagrande se dădeau de ceasul morții, căci panica sporea în chip molipsitor. Începuseră chiar să-l acuze pe Giacomo c-ar fi uitat de ei, la fel cu egoistul acela de duce ; *don* Blasco spunea chiar că o să încalcece pe un

măgar și o să plece unde-o să vadă cu ochii, cînd, a doua zi în zori, sosi Baldassare, palid, răvășit și tremurînd :

— Excelență !... Excelență !... Stăpîna, doamna principesă !... Atacată de holeră !... Și-a dat su-fletul în trei ore...

7

La căsătoria principelui cu verișoara Graziella, celebrată după trei luni de la încetarea epidemiei, n-au fost invitați decît cei din familie și foarte puțini intimi : văduvul era încă în doliu, iar tîmbălăul unei petreceri ar fi fost inoportun. De altfel, principele însuși arăta că însurătoarea aceea era făcută numai din conveniență : atît el, cît și soția aveau multe toamne în spate și își îndeplineau deci destinele, fără nici una din fanteziile tinereții și numai pentru a-și asigura un ajutor reciproc, pe care să și-l dea unul altuia : verișoara avea nevoie de un bărbat care să-i tuteleze interesele și care să-i asigure iarăși o poziție în societate, iar principele găsea o nouă mamă pentru copiii săi. Prevăzută de unii încă de cînd sănătatea proastă a principesei iscase temeri în privința vieții sale, și așteptată apoi de la o zi la alta, după catastrofa grăbită de către holeră, unirea aceasta se bucurase tocmai de aceea de o aprobare aproape generală : duhovnicul, vicarul și toți preoții care frecventau casa o socotiseră potrivită și înțeleaptă. Pregătirile pentru ceremonia nupțială au fost foarte modeste fiindcă nu numai mirii erau în doliu : după molima aceea îngrozitoare, aproape că nu exista familie care să nu plîngă pe

cite cineva drag. Benedetto Giulente își pierduse în aceeași zi și tatăl, și mama, la Mascalucia ; principesa de Roccasciano rămăsese văduvă, ducesei Radali îi murise un unchi, cavalerul Giovanni Artuso ; nenorocirea aceasta nu pricinuisese însă cine știe ce mare durere, căci cavalerul, putred de bogat și fără copii, îi lăsase familiei Radali toată averea lui : uzufructul, ducesei, iar proprietatea lui Giovannino, pe care îl ținuse în brațe la botez. Pe mamă o necăjea mai curînd faptul că moștenirea nu-i revenise întîiului-născut, din dragoste pentru care își sacrificase propria viață. Și așa, desființarea mînaștirilor îi răsturnase toate planurile, căci Giovannino nu se mai putuse călugări și se întorsese în viața lumească ; moștenirea aceea venea acum să egaleze avuția celor doi frați, adică să o micșoreze pe a întîiului-născut. Îi iubea pe amîndoi, dar ducelui, pe lîngă dragoste, îi purta și un fel de respect instinctiv, ca șef al familiei, ca moștenitor și continuator al numelui și al autorității paterne. Pentru ca închiderea mînaștirilor și greșeala unchiului să nu-i tulbure planurile sale, era nevoie ca Giovannino să nu se însoare : ea lucra în acest scop, lăsîndu-i tînărului libertatea de a-și face de cap după pofta inimii, împlinindu-i toate gusturile în ce privea vînătoarea, caii și toate celelalte distracții, așa încît băiatul să nu fie ispitit să-și schimbe felul de viață.

Că *donna* Graziella avea să fie ca o mamă pentru copiii principelui era, așadar, neîndoielnic. Baldassare le comunicase subalternilor săi amănunte — pe care aceștia le repetau pretutindeni — în legătură cu scrisorile schimbate între soție și mica principesă. Fata aflase la Florența de moartea mamei, și ce plînsese ! ce zbucium ! Ajunge

să spunem că directoarea colegiului se luase cu mîinile de cap, nemaîştiind ce să facă. Biata domnişoară avea însă dreptate ! Singură, departe de casa ei, „fără s-o poată îmbrăţişa pentru ultima oară ! Mămica mea ! mămica mea !...” Trebuia să fi citit acele scrisori, fiindcă la Colegiul „Bunei Vestiri” domnişoarele primeau o instrucţie *comme il faut*¹, iar tînăra principesă căpăta întotdeauna premiul întîii, atît era de isteată şi de sîrguincioasă. Dar, în cele din urmă, cînd naşa îi trimise o şuviţă din părul răposatei, precum şi cartea de rugăciuni şi mătăniile acesteia, făgăduindu-i că principele avea s-o ia mai curînd acasă, şi o sfătui totodată să nu-l mai supere — bietul de el — cu scrisorile acelea, mica stăpînă începu să se liniştească, încetul cu încetul : „*Ai dreptate, buna mea naşă ; uitam durerea bietului meu tată, ca să mă gîndesc numai la a mea ; iar asta nu e drept...*” Dar scrisorile adresate direct principelui ? „*Nu te mai chinui, tăticule ; gîndeşte-te, ca şi mine, că mămica cea sfîntă este în Paradis şi ne priveşte pe toţi de acolo, şi veghează asupra-ne, şi vrea să ne consolăm fiindcă ea se află printre cei fericiţi, iar noi toţi, cu voia Domnului, o vom întîlni într-o zi...*” Să rămii înmărmurit, nu alta, văzînd o fată de paisprezece ani scriind astfel !... Iar principele îi dăduse atunci vestea cea mare : neputîndu-se consola de pierderea acelei sfinte, el ar fi plîns-o pînă în cea din urmă zi a vieţii sale ; copiii, însă, aveau nevoie de cineva care să le ţină loc de mamă şi numai în acest singur scop a primit sfatul tuturor rudelor care îl îndemnau să-şi ia o altă nevastă : se căsătorea deci cu verişoara, care îi

¹ Pronunţarea stilcîtă a expresiei franţuzeşti *comme il faut* (cum trebuie — aci în sens de alcasă, respectabilă).

dăduse atâtea dovezi de dragoste cu prilejul „marii nenorociri” și, în calitatea ei de rudă, era cea mai nimerită să îndeplinească gingașa misiune de a doua mamă. La rîndul său, verișoara scrisese și ea sfîrșitul scrisorii, sub dictarea părintelui duhovnic : „Scumpa mea fiică, din cele ce ți-a spus tatăl tău înțelegi că de acum înainte am mai mult drept să te chem cu acest nume pe care inima mea ți l-a dat întotdeauna. Ambiția mea cea mai mare este aceea de a-ți face mai puțin simțită absența sfintei noastre, iar nu de a te face s-o uiți, lucru care va fi întotdeauna cu neputință, nu numai pentru tine, dar și pentru noi toți. Strîngînd încă și mai mult legăturile, care și așa ne unesc, voi fi întotdeauna alături, ca să veghez asupra ta și asupra fratelui tău, așa cum acel suflet binecuvîntat m-a rugat pe patul de moarte. Sînt nerăbdătoare să te strîng la inima mea : dacă studiile tale nu-ți vor îngădui să te întorci deocamdată acasă, vom veni noi, cît mai curînd, să te vedem...”

Trecură totuși multe zile, fără ca la scrisoarea aceasta să vină vreun răspuns. Ce se întîmplase ? Făcuse poșta vreuna din obișnuitele sale încurcături ? Ori domnișoara nu se simțise prea bine ? Sau poate că nu primise cu plăcere vestea căsătoriei ?... Baldassare făcu totul ca să risipească această ultimă îndoială. El făcea, într-adevăr, tot ce-i stătea în putință pentru a ascunde față de lume supărarea prințisorului, dar nu izbutea, căci Consalvo, încă de la prima știre în legătură cu nunta, luase atitudine împotriva viitoareii mame vitrege și a tatălui. Firește că, în așteptarea căsătoriei, verișoara nu mai venea la palat, acum cînd nu mai era nici o doamnă care s-o primească ; principele, însă, se ducea la ea și ținea ca și băiatul s-o viziteze ; totul era însă zadarnic : prințisorul

se făcea că n-aude, iar cînd o întîlnea pe logodnica tatălui în casa vreuneia dintre rude, de-abia o saluta, răspundea cu o răceală umilitoare la manifestările ei de dragoste — nu-i mai spunea decît „fiul meu“ — sau o evita, de-a dreptul, lăsînd să se vadă aversiunea pe care i-o inspira femeia aceea. Principele, pricinuind o mare și generală uimire, părea să nu bage de seamă și, ca și cînd și-ar fi schimbaț caracterul, ca și cînd ar fi voit și el să între în grațiile feciorului, era generos în privința banilor, îl lăsa să facă ce voia și-i cumpăra trăsuri și cai englezești ; Consalvo, însă, era rece și față de taică-său, îl ocolea, stătea săptămîni întregi departe, la țară, la vînătoare, așa că, încet-încet, se vedea bine că principele începea să se înfurie, și ce furie ! Majordomul, atît de iubitor de pace, se întrista și se silea să-l îmbuneze pe stăpînul cel tînăr. Consalvo îl lăsa să vorbească ; la un moment dat, îi răspundea cu o desăvîrșită răceală :

— Nu mă plictisi. Vezi-ți de slujba ta. Nu mă plictisi.

Tinerii !... Tinerii ! Trebuie să ai răbdare cu ei, să-i lași să facă ce vor, pînă cînd capătă judecată ! Dar mica principesă ? Era oare cu puțință ca și ea să se întoarcă împotriva tatălui și a mamei vitrege ? O fetiță cuminte, ascultătoare, educată în Colegiul Bunei-Vestiri ?...

După ce se lăsase așteptat mai bine de o săptămînă, sosi, în sfîrșit, și răspunsul domnișoarei. „*Dragă tată, dragă mamă, scria ea, nu v-am scris mai curînd pentru că am fost cam bolnavă ; un lucru de nimic, nu vă neliniștiți ; acum, slavă Domnului, pot să vă spun cu cîtă bucurie am aflat ceea ce faceți pentru noi*“, și așa mai departe, două pagini întregi, pline de cuvinte drăgăstoase, pînă

la încheierea, care suna astfel : „*Fiica voastră preaiubitoare și adînc recunoscătoare, Teresa*“. Îi scrise și fratelui, în același sens : prințisorul însă, răspunzîndu-i, nici nu pomeni de numele mamei vitrege și nu făcu măcar o aluzie la apropiata căsătorie, de parcă nici nu auzise vorbindu-se de așa ceva. Iar cu două zile înainte de ceremonie, plecă la vînătoare, împreună cu Giovanni Radali și cu alți prieteni, spunînd că o să se înapoieze după douăzeci și patru de ore ; cînd colo, în ziua căsătoriei, cînd tatăl și mama vitregă, împreună cu invitații, se duseră la Primărie, el încă nu sosise. Nu sosi nici măcar seara, cînd mirii se înapoiară de la biserică : a fost un scandal nemaipomenit, cu slugile care șușoteau, cu lingăii care stăteau ca pe spini, cu mireasa care zîmbea în silă, cu Lucrezia care repeta, din sfert în sfert de oră :
— Dar Consalvo ? De ce nu trimiteți să-l cheme ?... deși i se explicase de cîteva ori că tînărul se afla la țară, la Piana.

Principele, ușor palid, spunea că grupului trebuia să i se fi întîmplat vreo nenorocire ; de fapt, nici unul din tovarășii lui Consalvo nu se înapoiasă încă, iar ducesa Radali și ducele Michele, fiul ei, neliniștiți din pricina lui Giovannino al lor, trimiteau acasă, după vești, din jumătate în jumătate de oră. Să se fi răsturnat barca, în Biviere ? Să se fi dat trăsura peste cap ? Să se fi descărcat, ferească Dumnezeu, vreo pușcă ? În schimb, *donna Ferdinanda* era liniștită, știa bine că protejatul său combinase totul numai ca să nu fie de față la ceremonia nupțială, iar în inima ei îi dădea dreptate. Strașnică prostie din partea lui Giacomo să dea de înțeles că se însoară numai ca să nu-și lase copiii fără mamă ! Copiii lui nu mai erau mititei, ca să trebuiască să fie alăptați ! Iar apoi, parcă,

mare autoritate mai exercitase mama asupra lor ! Principele nu-i îngăduise niciodată să le coasă măcar un nasture ! Acum, în schimb, ce-avea să se vadă ? Palavragioaica de verișoară făcînd pe stăpîna în casa Francalanza !

Bătrîna domnișoară le spunea toate astea, încețîșor, la ureche, Lucreziei și Chiarei, care le repetau marchizului și lui *don* Blasco și recunoșteau cu toții că Giacomo se însurase cu Graziella numai fiindcă încă de tînăr își pusese în minte s-o ia de nevastă. Maică-sa nu voise, iar el se plecase atunci în fața voinței de fier a acesteia ; păruse chiar să-și fi uitat propria-i voință, tratînd-o pe verișoară cu răceală, ca și cînd nu s-ar fi gîndit niciodată la ea, și văzîndu-și numai de afaceri ; îndată însă ce terminase cu aranjarea lor, reluase legăturile cu vechea lui dragoste, iar acum, după atîția ani, fără să mai fie tînăr, cu doi copii mari în spinare, primul lui gînd, de cum rămăsese liber, fusese acela de a o lua de nevastă, văduvă, îmbătrînită, urîțită, numai ca să-și ia revanșa, numai ca să strice opera maică-si. Parcă nu o stricase și în alt chip, eludînd dorințele pe care ea și le manifestase în testament și jertfindu-i pe legatari și pe comoștenitor ? Și ce mai rămăsese acum din opera răposatei ? Raimondo nu stricase și el căsătoria voită de ea ? Lucrezia, care trebuia să rămîna în casă, nu se măritase ?... Trăsniți !... Încăpățînați !... Nebuni !... Așa se învinovăteau ei, unul pe altul ; de data asta, însă, fuseseră toți de acord în a-l critica pe principe, în a se coaliza împotriva lui, excepție făcînd numai starețul. Interesele mondene, luptele din familie îl lăsau mult mai indiferent decît înainte, acum cînd era gata să plece la Roma. La curtea papală, după desfiin-

țarea mînăstirilor, toată lumea recunoscuse că învățatul și sfîntul cassinez trebuia să meargă înainte în alt chip. Îi fusese oferit un episcopat la alegerea sa ; dar el, care țintea mai sus, ceruse să meargă la Propaganda. Și tocmai atunci, o dată cu numirea de episcop *in partibus*¹, fusese chemat la marea congregație. Ce-i păsa lui de căsătoria fratelui, de testamentul mamei și de toate uneltirile urzite de ai săi ? La Roma fusese precedat de o faimă atît de strălucită, de recomandări atît de eficace, încît era sigur că în puțin timp avea să atingă, ajutat și de propria sa destoinicie, cele mai înalte trepte ale ierarhiei... Ca și acestuia, desființarea corporațiilor religioase îi stîrnise și lui *don* Blasco alte dorințe, alte ambiții. Convertind în rentă asupra datoriei publice banii cu care plecase din mănăstire, călugărul văzuse, în cele din urmă, înfăptuindu-se visul tinereții sale : să-și aibă averea sa, să fie capitalist. În momentul acela aproape că uitase de ura pe care i-o purta nepotului potrivnic și nu se mai îngrijise nici de acesta și nici de ceilalți. Pofta vine însă mîncînd, spune proverbul, iar *don* Blasco nu se mulțumea cu acele cîteva mii de uncii, ci dorea să se îmbogățească cu adevărat, studia chipul în care să facă bani. De aceea, voia să se înfrupte din bunurile Bisericii și văzînd că Giacomo îl ducea cu vorba și, în ciuda tuturor făgăduielilor, începea procesul de unul singur, devenise sufletul ligii urzite împotriva nepotului, întrebuițînd sistemul pe care îl folosisese acesta împotriva fraților. Orice naș își are nașul, spune însă proverbul, iar principele, care ceruse

¹ Complet — *in partibus infidelium* (lat.) : în ținuturile necredincioșilor. Expresia *in partibus* este folosită pentru episcopi al căror titlu este doar onorific și nu le dă dreptul la nici o jurisdicție ecleziastică.

să fie plătit de Raimondo și de Lucrezia ca să le acorde sprijinul său, trebuise să-i închidă gura unchiului, fiindcă *don* Blasco — ca unul care nu-și pusese niciodată lacăt la gură — începuse să îndruge verzi și uscate, spunînd că povestea cu moartea principesei nu era destul de limpede și că faptul de a o fi silit pe „biata Margherita“ să plece pe nepusă masă la Cassone, cînd îi era atît de rău și apăruseră chiar primele simptome ale holerei, însemnase dorința de a se descotorosi de ea, după ce i se dictase un testament prin care îi lăsa principelui toată averea, iar copiilor nimic ; că răceala lui Consalvo nu era chiar atît de lipsită de motiv și că... și că... Principele recunoscuse atunci drepturile neamurilor la împărțirea bunurilor, și toată lumea se împăcase. Se împăcaseră însă numai în aparență, fiindcă urile clocoteau în ascuns. Giacomo nu se putea lua la harță cu călugărul, ca să nu și-l înstrăineze, acum, cînd avea bani, și — din aceeași pricină — nici cu mătușa Ferdinanda ; cu atît mai puțin cu ducele, la a cărui autoritate de deputat recurgea pentru a fi ajutat împotriva lăcomiei fiscului. Își vărsa însă focul pe toți ceilalți, dezlănțuit, ca o adevărată furie. Coșmarul său era mai ales agentul fiscului, un anume Stravuso : afară de faima lăcomiei, acesta o mai avea și pe aceea de cumplită piază-rea, iar principele, cînd se certa cu el, nu putea nici măcar să-i zică pe nume, din teamă ; nu-i spunea decît „Ducă-se pe pustii !“ ținînd în pumn o amuletă, o bucată oarecare de fier, aducînd cu o mină ce ține două degete întinse, ca două coarne.

— Să vorbesc eu cu „Ducă-se pe pustii“ ?... îi spunea el unchiului, în seara căsătoriei. Intervino să-l mute pe banditul ăsta, care stă și pîndește lumea, s-o jefuiască ! Nu-i ajunge că mă pune să

plătesc douăzeci la sută pentru bunurile eliberate, adică dublul taxei de moștenire pentru străini ! Dar dac-am fi străini, nu am moșteni ! Bunurile ne revin nouă tocmai pentru că donatorii lor au fost strămoșii noștri !

Ducele, care ridica în slăvi noile legiuri, îl sfătuia să nu se plîngă : chiar și după scăderea celor douăzeci la sută, restul care rămînea însemna totuși un câștig. Important pentru legiuitor, în toată această poveste era faptul că atîtea proprietăți și atîtea venituri fuseseră scoase din mîna călugărilor și erau menite să rotunjească averile cetățenilor particulari, sporind deci proprietatea publică. De aceea, așteptînd să-și primească partea sa din împărțirea bunurilor eliberate, el își adjudecase Carrubo și Fontana Rossa, două feude ale abației San Giuliano, în a căror stăpînire urma să intre în curînd, și-l îndemna pe nepot să facă la fel și să-și aleagă vreo moșie frumoasă, pe care s-o plătească în rate anuale, chiar cu roadele ei, și s-o amelioreze în așa fel încît să-i sporească valoarea.

— Excelență, îmi e cu neputință, îi răspunse principele. Nu vrea duhovnicul. Mi-a făcut din asta o datorie de conștiință și înțeleg s-o respect mai cu seamă în această împrejurare solemnă a căsătoriei mele. Asta nu vrea să însemne că excelența-voastră ar fi săvîrșit ceva rău ; cazurile noastre sînt însă deosebite...

Ducele îl privi puțin în albul ochilor, ca pentru a se lămuri dacă vorbea serios sau glumea ; după asta, ajunsese la aceeași obiecție pe care și principele i-o ridicase lui *don Blasco* :

— Și atunci, de ce revendici bunurile Capelanilor ? Nu-s și alea tot ale bisericii ?

— Nu, Excelență, răspunse principele. Biserica nu făcea decît să le administreze, potrivit cu in-

tenția legatarilor. Numai veniturile trebuie îndreptate spre scopuri sacre, iar în privința asta purtăm cu toții răspunderea...

În vreme ce ei stăteau astfel de vorbă, lipsa prințisorului continua să le dea prilej celorlalte rude să pălăvrăgească pe furiș de noua principesă, care se arăta frământată de gânduri — temîndu-se, la fel cu soțul, să nu se fi întîmplat o nenorocire — și cerea să fie trimis cineva la Piana, să vadă ce se petrecuse acolo. Cu toată neliniștea, avea grijă de serviciu, îi dădea porunci lui Baldassare, cu voce joasă, stăruia ca invitații să mai ia din dulciuri și din înghețate, arătîndu-se astfel, pentru întîia dată, în rolul de stăpînă a casei. *Don* Blasco nu se lăsa prea mult rugat : acum, cînd la San Nicola era totul încuiat, putea să întîrzie cît îi plăcea ; și în vreme ce înfuleca lacom, își folosea vremea cerîndu-le celor de față informații cu privire la firmele solvabile, căci începuse și el să dea bani pe piață. Din cînd în cînd se apropia chiar de grupul în mijlocul căruia ducele, sfîrșind convorbirea cu nepotul, discuta despre treburile publice. Chestiunea care, deocamdată, îi cam dădea de gîndit deputatului, era aceea a primăriei. Acolo, treburile mergeau prost, iar prietenii marelui bărbat îl rugau cu stăruință să ia friul în mînă și să-i dea țării această nouă dovadă de dragoste : el însă răspundea că nu voința îi lipsea, ci puterea. Era și-așa deputat, consilier comunal și provincial, membru al Camerei de comerț, al Comitetului agricol, consilier de scont la Banca Națională și la Banca Siciliei și, ca și cînd n-ar fi fost destul, îl mai vîrau și în toate consiliile de supraveghere, în toate comisiile de anchetă. La fiecare numire nouă, el protesta arătînd că era prea mult, că nu avea timp, nici să se scarpine în cap, că trebuia să

facă loc altora, dar pînă la urmă, după o lungă și curtenitoare discuție, trebuia să se dea învins în fața stăruințelor prietenilor. Adversarii, republicanii, nemulțumiții, ridicau glasul împotriva concentrării atîtor titluri într-o singură persoană ; și tocmai acest motiv îi dădea ducelui tăria să refuze primariatul. După durerea cea mare pe care i-o pricinuiseră necazurile suferite, Benedetto începea acum să se ocupe din nou de treburile publice și stăruia pe lîngă unchi, repetîndu-i invitația, în numele Consiliului Comunal, și invocînd lipsa unor oameni capabili.

— N-o să mă faci să cred, răspunse deputatul, că numai eu pot să fiu primar ! Și de ce n-ai fi tu ?

— Fiindcă n-am titlurile excelenței-voastre !

— Spune-mi că primești și-n cincisprezece zile ai numirea.

Benedetto continua să se apere, cu surîsul pe buze, prefăcîndu-se că nu crede în seriozitatea propunerii ; în inima sa, el nu dorea nimic mai de preț, dar îl ținea în loc o greutate uriașă : împotrivirea nevestei. Aceasta se arăta tot mai irascibilă ori de cîte ori auzea vorbindu-se de sarcini publice, de funcții electivă, de politică liberală ; amenința să-i dea în brînci pe scări pe cei care veneau să-l caute pe bărbatu-său, în calitatea lui de consilier comunal sau de președinte al Clubului Național și să sfîșie, înainte ca el să le citească, hîrțile adresate soțului său. Dacă-l hărțuia astfel pentru atît de puțin, ce-ar fi făcut dacă ar fi știut că e primar ? Și Benedetto, stăpînit de spaimă, se apăra împotriva repetatelor oferte ale unchiului, care, ca argument irezistibil, rezervat pentru lovitura de grație, îi mai spusese :

— În ziua cînd o să mă retrag, o să găsești terenul pregătit...

În timp ce deputatul insista, în timp ce Lucrezia își bîrfea bărbatul împreună cu Chiara, iar *donna* Ferdinanda îl bîrfea pe principe împreună cu marchizul, în timp ce lingăii îi făceau curte noii principese, iar *don* Blasco umbla cu vorba de la un grup la altul, se auzi zgomotul unei trăsură care sosea în goana mare și toată lumea exclamă :

— Consalvo !... Prințisorul !...

Baldassare se repezi să-l întîmpine. Băiatul avea hainele neatînse, iar cizmele curate ca și cînd ar fi fost gata să plece de-acasă ; cum însă major-domul îl întreba îngrijorat ce anume se întîmplase, răspunse :

— Trăiesc numai printr-o minune !

Intrînd apoi în salon, în vreme ce toți se îngrămădeau în jurul său, începu să spună o poveste cu un accident foarte complicat, cu rătăcirea lui pe Biviere, cu foamea pe care o îndurase timp de douăsprezece ore, cu naufragiul bărcii în care se afla. „Isuse !... Isuse !... Sfinte Dumnezeu !...” exclamau toți, în jurul lui ; principesa, îndeosebi, spunea în fiecare clipă : „Vai, vînătoarea asta !... Fiul meu !... Ce spaimă !...”, principele însuși arăta că ar crede povestea aia, iar toată lumea, din prudență, se prefăcea că se bucură văzîndu-l scăpat de primejdie ; singură *donna* Ferdinanda își încrețea buzele subțiri într-un surîs ironic, știind bine că protejatul său nu trecuse prin nici un fel de primejdie. Între timp, Benedetto îi vorbea încetîșor soției despre oferta pe care i-o făcuse unchiul în legătură cu numirea sa ca primar și despre refuzul său. Lucrezia se întoarse să-l privească în față și-i spuse de la obraz :

— Tot dobitoc o să fii ?

I se păruse că titlul acela de primar avea să-l înobileze și pe bărbatu-său într-un fel oarecare, împrumutându-i autoritatea, strălucirea și importanța pe care nu le avea ; în schimb, după ce ducele obținuse numirea lui Giulente, băgă de seamă că acesta rămânea și mai Giulente ca înainte, un fel de slujbaş, un conțopist nenorocit, un servitor al publicului. Iar când i se spuse „primăreasă“, se înroși ca un mac, ca și când ar fi jignit-o cineva, ca și când tonurile cele mai ceremonioase ar fi fost studiate și ar fi ascuns o ironie batjocoritoare. Nu mai arăta nici un fel de îndurare față de Benedetto ; după ce-l împinsese să primească slujba, îi reproșa inutilitatea, plictiselile, primejdiile ; dacă din pricina mulțimii treburilor se înapoia acasă mai târziu decât de obicei, obosit și înfometat, îl primea foc de supărată, îl făcea să găsească masă pe jumătate strinsă și mîncarea rece ; dacă veneau oameni să întrebe de primar, țipa la cameristă : „Nu e ! Nu e nimeni ! Dă-i afară pe pisălogii ăștia !...“ în așa fel încît pisălogii să audă și să le treacă cheful de a mai veni și altă dată ; dacă, totuși, Giulente îi primea, din prudență sau de nevoie, ea își punea șalul pe cap și pleca la rude ori la prietene, unde începea să-și dea drumul :

— Nu mai pot să mă stăpînesc ! Mi-e teamă să nu înnebunesc ! Ce viață de iad ! Dacă știam !...

După ce i se arătau atît vina pe care o avea ea cît și dragostea și respectul cu care o înconjura Benedetto, ura ei sporea : își închipuia că e chinată și-i atribuia soțului tot felul de vini. Fiindcă familia Giulente nu stăpînise nici o feudă, îl socotea pe Benedetto un sărăntoc ; cum însă nu putea demonstra logic acest lucru, îl învinovăța de avariție. Fiindcă-și băgase în cap că ar fi un

zgîrcit, deşi el o lăsa să cheltuiască oricît dorea, ideea fixă căpăta în creierul ei tăria unui fapt şi cu aerul unei victime care se împăcase cu soarta, refuza aproape plîngînd, să-şi cumpere ceva pentru ea, renunţa la veşminte, la pălării, la giuvaerice, şi umbla îmbrăcată ca o cameristă. Bărbatul nu izbutea să-i smulgă explicaţia acelei neglijenţe, dar la palat, ea dădea pe faţă tot ce-avea împotriva lui ; iar dacă principele sau *donna* Ferdinanda îi aduceau aminte cu cită patimă ţinuse să-l ia de bărbat, se lua la ceartă cu ei :

— De ce nu mi-aţi deschis ochii ? Ce ştiam eu ? Era datoria voastră să mă puneţi în gardă !

— Vai ! Vai ! Ai uitat deci tot ce făceai ?

— Ce ştiam eu ? E vina voastră că nu v-aţi ținut dîrzi în a mă împiedica să săvîrşesc o nebunie !

Iar această idee i se înşuruba atît de puternic în minte, încît, făcîndu-i confidenţe celui dintîi venit şi plîngîndu-se de nefericirea sa unor inşi cu care de-abia vorbise o singură dată, o folosea ca argument pentru a se dezvinovăţi :

— M-a trădat familia mea. Soţul ăsta nu făcea de mine : mi l-au dat cu sila... am fost sacrificată !...

Îl bîrfea apoi pe Giulente în alte chipuri, îşi bătea joc de patriotismul său, punîndu-l pe seama ambiţiei, sau îl nega cu desăvîrşire.

— Prostul ăsta a făcut pe liberalul ca să fie şi el cineva. N-a ajuns însă nimic şi a realizat mai puţin decît nimic. Rănitul de la Volturmo ? Pri-viţi-i coapsa : e mai sănătoasă ca ale mele !

Spunea deseori lucruri şi mai lipsite de măsură, fără ruşine, pe de-o parte fiindcă nu înţelegea cît erau de nepotrivite, iar pe de alta fiindcă socotea că-i era totul îngăduit. Nu se scula niciodată înainte de amiază şi, timp de două ore, stătea îmbrăcată

neglijent, cu o fustă peste cămașă, cu gîtul și brațele goale, cu picioarele goale în papuci ; se arăta astfel în fața valetului și a bucătarului, ba era în stare să primească și cîte o vizită ; iar dacă Benedetto, fiind de față, exclama, împreunîndu-și miinile :

— Dar Lucrezia ! Pentru numele lui Dumnezeu !... ea îl privea înmărmurită, cu ochii holbați :

— Ce e ? Sînt vizite prietenești ! Trebuie să mă îmbrac în veșminte de bal ? În alea pe care mi le-ai adus de la Paris ?

Iar dacă el îi spunea ca măcar să și le comande și să cheltuie oricît dorea, ea strîngea din umeri :

— Eu ? În ce scop ? Pentru care sfînt ? Nu mai mă duc nicăieri, nu mai cunosc pe nimeni din societatea mea ! Economisește, economisește-ți bănișorii tăi !

Văzîndu-se încolțit, uneori își pierdea și el răbdarea ; atunci îl amenința cu plecarea.

— Aha, ai început să-mi vorbești pe tonul ăsta ? Bagă de seamă că te las !... Nu mă face să-mi vină chef să plec, fiindcă n-o să mă mai ții nici legată !... Știi cum sîntem noi, ăștia din neamul Uzeda, cînd ne punem ceva în minte ! Raimondo a răsturnat lumea cu susu-n jos ca să-și lase nevasta și s-o ia pe-o alta ! Giacomo jurase să se însoare cu Graziella și a lăsat-o pe nenorocita aia să moară înainte de vreme...

— Taci !... Ce spui ?...

El îi îndura totuși ciudățeniile, capriciile, contrazicerile, muștrările, ironiile. Lupta mocnită pe care soția o ducea împotriva-i îi dăuna însă tot atît cît și ocrotirea unchiului duce. Acesta, care nu mai dădea de loc prin capitală, își consacra tot timpul propriilor sale afaceri, își vedea de treburile de la țară, își ameliora proprietățile de mină

moartă pe care le cumpărase, cîştiga bani de pe urma antreprizelor, se folosea de creditul pe care-l avea pe lângă administrațiile publice, ca să-și pună la loc ceea ce cheltuisese cu revoluția. Și cu aerul de a-l sfătui pe Giulente, îl convingea să facă ce dorea el. Oficial, primar era nepotu-său : de fapt, era el însuși. Nu se mișca un scaun la primărie, fără aprobarea sa, și mai cu seamă în numirile de funcționari, în concesiunile de lucrări publice, în împărțirea sarcinilor gratuite, dar indirect sau moralmente aducătoare de cîştiguri, căuta să precumpănească voința sa, îi ocrotea pe devotații săi, chiar dacă erau incapabili, îi avansa pe cei de la care putea să nădăjduiască ceva în schimb, nu-i cruța pe cei din partidul advers, oricîte titluri ar fi posedat și de oriunde i-ar fi fost recomandați. Avea abilitatea să se prefacă întru totul dezinteresat, să își împingă nepotul să facă ceea ce el însuși dorea, ca și cum, dimpotrivă, nu i-ar fi păsător de nimic, iar primăria devenea astfel, cu prețul unor nedreptăți patente, al unor fățîșe violări ale legii, o agenție electorală, o fabrică de clienți. Din respect și din supunere, dar mai cu seamă din speranța de a primi moștenirea politică a unchiului, Benedetto nu îndrăznea să-l contrazică ; dacă, pentru vreun fapt mai grav decît altele, el avea o clipă de șovăială, ducele îi învingea scrupulele, fie invocîndu-i necesitatea luptei politice, fie angajîndu-se să îndrepte lucrurile mai tirziu, fie făcîndu-l numai să înțeleagă că, la urma urmelor, el îl pusese în postul acela și că de aceea se cădea să facă ceea ce-i plăcea lui ; drept răsplată, îi garanta ajutorul guvernului și al prefecturii, îl sprijinea în consiliu, îi făcea elogiul pînă și în familie, înfruntînd-o pe Lucrezia, care îl defăima în fața tuturor. Aceasta, ca să-l mă-

gulească pe unchi, răspundea că soțul ei nu făcea ceva cît de cît bine decît atunci cînd asculta de sfaturile lui ; singură între patru ochi cu Benedetto, îi reproșa, dimpotrivă, oarba ascultare arătată față de duce.

— Dobitocule ! Nătărăule ! Prostule ! Nu-ți dai seama că te stoarce ca pe-o lămîie ? Că vrea să scoată castanele din foc fără să se frigă ?... Măcar de te-ai pricepe să-ți ceri partea ta !

Și-l sfătuia să se amestece în afacerile necurate ale deputatului, să-și vîndă autoritatea, să se lase plătit pentru treburile pe care avea datoria să le îndeplinească ; și totul fără nici un fel de scrupul, ca un lucru cît se poate de firesc, cum făcuseră viceregii pe vremea puterii lor. Și astfel, pe de-o parte din pricina nevestei, iar pe de alta din pricina unchiului, Giulente săvîrșea tot felul de nedreptăți, refuzînd orice răsplată, și își primejduia frumoasa lui reputație de liberal dezinteresat, de „rănit de la Volturmo“. Îl orbea însă ambiția, voia să însemne ceva în politică, iar Parlamentul înfățișa ținta pentru care suporta Primăria. Fiîndcă, mai devreme ori mai tîrziu, ducele avea să se retragă, ținea să îl înlocuiască ; toate neamurile visau banii pe care-i agonisise deputatul, în vreme ce el nu aspira decît la moștenirea politică ; fotoliul din Cameră ar fi însemnat confirmarea, recunoașterea patriotismului său, a capacității sale. Între timp, disprețul nevestei sale sporea : ea nu putea înțelege ca o sarcină publică să fie exercitată numai din plăcerea de a o exercita, fără a cîștiga de pe urma ei, pierzînd vremea din pricina ei, neglijînd, pentru ea, orice altă îndeletnicire, lăsînd în părăsire treburile proprii, nemişcînd pe la țară, lăsînd totul pe seama vechililor și a arendașilor.

Ca și cînd el și-ar fi putut îngădui acest lux ! Ca și cînd el ar fi fost prințisorul de Mirabella !...

Consalvo, da, putea să facă și chiar făcea ce-i plăcea. Nu numai că nu-i păsa de treburile casei — căci taică-său se îngrijea și pentru el — dar nu stătea acasă decît ca să doarmă, cînd dormea acolo. Părăsind odaia pe care o ocupase la înapoierea de la mînăstire, își aranjase un mic apartament la primul etaj, spre cea de-a doua curte interioară, dărîmînd ziduri, astupînd ferestre, deschizînd o nouă scară, dezorganizînd încă puțin planul palatului. Principele îl lăsase să-și facă mendele. Nefiindu-i de ajuns că locuia cu totul despărțit de restul familiei, cu servitori destinați numai și numai lui, mîncea acum singur, declarînd că orele de masă ale tatălui său nu-i conveneau. Iar principele acceptase și asta, spre nespusa mirare a tuturor celor care îi cunoșteau samavolnicia, nevoia sa de conducere absolută. Tînărul ducea o viață de huzur : cai, carete, vînătoare, scrimă, joc și celelalte. După incendiul din Șaizeci și doi, terminîndu-se construirea Cazinoului nobililor, el — împreună cu cîtiva zeci de prieteni — întemeiaseră un club, care era reeditarea mai elegantă și mai bogată a vechii instituții : și cu toate că nu erau primiți decît nobilii autentici, Consalvo îi vîrîse și pe doi sau trei tineri care nu făceau parte din castă dar îi slujeau de mijlocitori. Nu le acorda ocrotirea și prietenia sa decît celor care-l slujeau, care îl admirau, care îi făceau curte. Ca și la Noviciat, își bătea joc și acum de cei mai puțin nobili și mai puțin bogați decît el : un motiv de supărare împotriva lui taică-său era tocmai zgîrcenia acestuia, care se lăsa întrecut de noii îmbogățiți. Luxul exterior al familiei Uzeda, care părea extraordinar înainte de Șaizeci, începea

acum să fie egalat, dacă nu și depășit, de cei care se îmbogățiseră și, în vreme ce, la palat, mobilele vechi de cincizeci de ani cădeau în bucăți, iar livrelele din secolul trecut slujeau la hrana moliilor, existau oameni care cheltuiau cu nemiluita ca să-și amenajeze case și să-și cumpere trăsuri după gustul modern. În ochii principelui, vechimea mobilelor și a livrelor însemna însă un alt titlu de noblețe ; iar dacă toți aveau astăzi portar în livrea, când cu douăzeci de ani în urmă nu exista în tot orașul decât singur cel al casei Uzeda, mai avea oare altcineva rastel în vestibul ?... De altfel, Con-salvo făcea tot ce putea ca să anuleze efectele zgîrceniei lui taică-său. Când din înaltul unui *break*¹ sau al unui *stage*², gătit cu hainele venite anume pentru el de la Florența, conducea ca și cel mai dibaci vizitiu echipajul de patru cai, oprindu-se ca să le îngăduie să se urce prietenilor pe care-i întâlnea de-a lungul drumului, depășind apoi toate celelalte echipaje, plesnindu-i cu biciul, ca și strămoșii săi, pe vizitii care îndrăzneau să-i încurce trecerea, lumea se oprea să îl admire, să îi repete numele și titlul, cu un sentiment de mîndrie, ca și când o parte din strălucirea lui s-ar fi revărsat asupra celor care-l puteau saluta, asupra celor care-l cunoșteau măcar după nume, asupra însuși orașului în care-și avea obîrșia. Dacă el cumpăra ori vindea o pereche de cai, dacă dădea afară sau primea înapoi un servitor, dacă cîștiga sau dacă pierdea la joc, știrile în legătură cu aceste întîmplări alcătuiau subiectul conversațiilor ; antipatia lui pentru mama vitregă era socotită mai

¹ Trăsură cu patru roți, avînd în spate două bănci așezate longitudinal (engl.).

² Trăsură închisă, pe patru roți, folosită odinioară de familiile aristocratice (engl.).

totdeauna ca vrednică de laudă, fiind explicată prin respectul pe care el îl purta față de amintirea mamei ; toată lumea se interesa și se îngrijea să-l însoare și, din cînd în cînd, zvonul despre o posibilă căsătorie circula pretutindeni, pînă cînd, ajungînd și la urechile lui, îl făcea să izbucnească într-un hohot de rîs. Deocamdată, voia să petreacă, avea destul timp să se încătușeze, mai tîrziu. Iar vizitele lui stăruitoare la una ori la alta dintre doamne, darurile costisitoare pe care le făcea cîntărețelor și actrițelor, lămureau răspunsul său : se întorceau, pentru Pasqualino Riso, frumoasele vremuri ale contelui Raimondo ; tînarul stăpîn îi dădea prilejul să-și cîștige pîinea.

Isprăvile lui mai aveau încă un alt teren, mai puțin elegant, dar tot atît de faimos. Împreună cu alți prieteni mai desfrînați, alcătuiseră un grup care, în timpul nopții, era o adevărată spaimă pentru jumătate din oraș. Înarmați cu săbii, cu pistoale sau chiar cu simple cuțite, se plimbau cu tîrfele de cea mai ordinară categorie, cîntînd cît îi ținea gura, stingînd felinarele cu gaz, luîndu-se la harță cu trecătorii, cerînd să li se deschidă cu sila, datorită gălăgiei și pietrelor aruncate în geamuri, tavernele și casele publice, jucînd toci și briscolă cu codoșii, organizînd mese care sfîrșeau cu sfărîmarea întregii vesele : patronii îi lăsau să-și facă de cap, deoarece, chiar dacă le pricinuiau stricăciuni, știau și să-i despăgubească. Uneori, însă, din capriciu, din gustul de a săvîrși un abuz în numele ereditarei samavolniciei a viceregelor, prințisorul nu voia să achite nota de plată sau o achita cu lovituri de ciomag ; și, în timp ce risipea banii cu femeile, era în stare să le ia unor biete femeiuști, din simplă plăcere, puținii bani pe care-ț aveau în buzunar — chiar dacă urma să le răsplă-

tească altă dată — lăsându-le între timp să plîngă sau să scoată din gură o grămadă de murdării, care-l făceau să ridă în hohote.

Cobora deseori cu banda lui în port și se ducea să chefuiască în tavernele în care marinarii englezi se îmbătau ca niște brute ; se urca pe cîte o masă și lua cuvîntul, fără nici o jenă, predicînd canonul Sfîntului Benedict sau repetînd sentințele politice ale unchiului duce și ale lui Giulente ; fără să știe o boabă englezește, le ținea marinarilor discursuri, care nu se mai terminau, într-un chip cît se poate de serios, făurindu-și pentru uzul său propriu o limbă pe care nu o înțelegea nimeni ; lucrurile se terminau adesea cu o partidă de „box“ și cu respectivele ruperi de coaste și spargerii de farfurii. Dacă l-ar fi văzut *fra'* Carmelo ! Fratele apărea din cînd în cînd la palat, tot mai slab și mai zdruncinat, pentru a-și psalmodia obișnuitul : „M-au alungat !... M-au alungat !...“ Nimic altceva nu i se putea scoate din gură. În excursiile sale nocturne, cînd trecea pe lingă San Nicola, Consalvo îl întîlnea neapărat, rătăcind pe ulițele cartierului, ca un suflet chinuit, sau oprindu-se să privească zidurile întunecate ale mînăstirii ; schimbîndu-și glasul, prințisorul își bătea joc de el, întrebîndu-l, în hohotele de rîs ale întregului grup :

— Părinte stareț !... Părinte stareț !... Unde sînt porcii lui Cristos !...

El era sufletul, căpetenia recunoscută și ascultată. Giovannini Radali îl însoțea deseori ; dar, cu toate că acum era liber, bogat și baron, nu avea o fire statornică : uneori făcea nebunii nemaipomenite, iar alteori își înfrîna tovarășii ; de cele mai

multe ori, luînd parte la chefuri, avea o faţă ca de înmormîntare şi un rîs prefăcut. Din cînd în cînd se dădea la fund, ducîndu-se la Augusta, moşia lăsată de unchiu-său, de unde nu mai putea să-l scoată nimeni, decît el însuşi, atunci cînd, schimbindu-şi dispoziţia, se hotăra să se înapoieze. Şi-atunci, Consalvo îl tîra la zaiafeturi.

Într-o noapte, pentru o chestiune cu femei, banda ajunsese să se ia la bătaie cu un grup de oameni din popor, de bărbieri, de geambaşi ; plouară loviturile de ciomag şi fulgerară cuţitele dar — din fericire — apărură poliţiştii şi toată lumea se făcu nevăzută. Cei ciomăgiţi, soţii batjocoriţi, victimele samavolnicilor, nu cutezau să ia nici o măsură ; cînd cineva ameninţa să-i dea în judecată, lumea îl sfătuia să-şi vadă de treabă, ţinînd seama cine erau domnişorii aceia : baronul Radali, prinţisorul de Mirabella, tînărul marchiz Cugnò ! Iar poliţia, dacă făceau apel la ea, intervenea să liniştească lucrurile ; cîteva bilete de bancă şi toată lumea era mulţumită ! Prestigiul acelor nume era însă atît de mare încît prea puţini erau cei care îndrăzneau să se plîngă ; cei mai mulţi se socoteau onoraţi să se ia la harţă cu astfel de domni, îi admirau, vorbeau despre ei cu cel mai adînc respect. În carnaval, mascarada favorită a ştrengarilor şi a hamalilor era aceea a baronului : peste pantalonii în zdrenţe şi peste cămăşile peticite, o jiletcă veche cu coadă de rîndunică, un uriaş guler de hîrtie, o trîmbiţă de carton lungă cît un horn, şi mergeau astfel în grupuri, chemîndu-se unul pe altul, cu glas tare, în risetele trecătorilor, cu numele baronilor adevăraţi : „Adio, Francalanza !... Radali, ce mai faci ?... Haidem la teatru, marchize !...“

Fără nobilii aceia, cum s-ar fi descurcat muncitorul ? Luxul lor, plăcerile lor, înseși nebuniile lor erau tot atâtea prilejuri pentru ca lumea de rînd să lucreze și să cîștige cîte ceva !... Iar prințisorul cheltuia și risipea regește, ca o mîină spartă ce era. Taică-său îi plătea caii și trăsurile, armele și cîinii, iar pentru plăcerile mărunte îi dădea o sută de lire pe lună ; uneori, Consalvo pierdea însă într-o singură noapte pensia pe un an întreg, iar a doua zi recurgea la toți cămătarii din oraș, care — în schimbul semnăturii pe o poliță — îi dădeau cît dorea. În ce le privea, rudele, sau îl încurajau să risipească, sau nu se ocupau de el, sau erau dezarmate, grație politicii sale, căci știa să-i între fiecăruia în voie, menajînd capriciile fiecăruia. Benedetto singur pricepea că viața aceea trebuia să-l coste scump și avea multe bănuieli în legătură cu datoriile ; tînărul însă îl atrăgea de partea sa, zgîndărindu-l în vanitatea sa de patriot, de erou de la Volturmo, de viitor deputat ; de altfel, dacă Benedetto își manifesta îngrijorarea sa față de nevastă, pentru ca aceasta să-l pună la curent pe principe, Lucrezia sărea ca arsă.

— Ce te amesteci tu ? Lasă-l în pace ! Crezi că nepotu-meu e un milog, să nu-și poată îngădui acest lux ? Și chiar dacă are datorii, și le poate plăti !

La rîndul său, *donna* Ferdinanda cădea în extaz văzînd cît de izbutit ieșise protejatul ei și-i dăruia din cînd în cînd cîte-un bilet de cinci lire pe care tînărul, după ce nu mai știuse cum să-i mulțumească, i-l dădea bacșiș chelnerului de la Cafeneaua Sicilia. Ducele, înglodat în afaceri, auzise cîte ceva în legătură cu încurcăturile strănepotului, dar acestuia îi era de ajuns să-l numească

salvator al patriei și mare om de stat și să-i proorocească un loc în guvern, pentru ca deputatul să se liniștească. Mai târziu, ca s-o mulțumească pe *donna* Ferdinanda, Consalvo îi dădea dreptate când o auzea țipînd împotriva sperjurului ; de data asta era însă sincer, fiindcă el, fără să se amestece în politică, ținea cu guvernul absolut, ocrotitor al nobililor și asupritor al gloatei. Aceste sentimente nu-l împiedicau totuși să se ia cu binișorul pe lângă unchiul Giulente, căruia nu-i spunea însă excelență, ci numai dumneavoastră, deși mai târziu era de acord cu mătușa Lucrezia, atunci când aceasta se plîngea de dobitocul de bărbatu-său. Și astfel, cu toată răceala tatălui, îi urma pilda, luîndu-l pe fiecare așa cum era și aprobînd năstrușniciile tuturor celor din familia Uzeda. Mătușa Chiara îi vorbea de adoptarea bastardului cameristei : Consalvo aproba imediat această hotărîre. Unchiul Ferdinando, după ce se crezuse atins de toate bolile — pe cînd avea atîta sănătate încît putea să mai și vîndă — acum, cînd se topea văzînd cu ochii, credea dimpotrivă că e sănătos tun și nu putea să sufere ca lumea să-l sfătuiască să cheme un medic : Consalvo se bucura împreună cu el pentru mina lui atît de bună... Cît despre *don* Blasco, de o bucată de vreme nu se mai arăta pe la palat. De cînd stătea la el acasă, îi trecuse și mania de a-i critica pe toți cei din familie : cînd se nimerea printre neamuri, stătea puțin de vorbă despre una ori alta și pleca degrabă. Ca să nu stea singur în casă, și-o adusese pe Tutungioaică, cu bărbatul și fetele ei, și era slujit cît se poate de bine, fără să mai aibă nevoie de ceva, iar de la o vreme ajunsese de-a dreptul de negăsit. Ce mai face unchiul ?... Ce mai face

don Blasco ?... Nimeni însă nu știa nimic. Prințipele, marchizul, *Lucrezia*, și, întrucâtva, chiar *Benedetto*, căutau să-i între pe sub piele, din pricina banilor pe care trebuia să-i aibă agonisiți ; el însă fugea de toți, iar cînd auzea făcîndu-se aluzii — cu zîmbetul pe buze — la bogăția sa, începea să se răstească din nou, ca odinioară : „Care dracu bogăție sau sărăcie ?... Care ?...” și dă-i înainte cu niște blestемate de vorbe, cu totul noi.

Într-o bună zi, însă, citind în buletinul informativ al prefecturii lista ultimilor cumpărători ai bunurilor eclesiastice, *Benedetto* descoperi numele lui *Matteo Garino*.

— Nu-l chema astfel pe bărbatul *Tutungioaicei* ? o întrebă el pe nevastă.

— Cred că da... De ce ?

— A cumpărat moșia *Cavaliere*, una din cele mai frumoase proprietăți ale *Benedictinilor*.

Fără să șovăie măcar o clipă, *Lucrezia* spuse :

— *Garino* ? E unchiul *don Blasco* al care-a cumpărat-o !...

De fapt, la puțină vreme după asta se află adevărul ; *Garino* era omul de paie al lui *don Blasco* ; acesta dăduse banii și intrase în stăpînirea moșiei... Un călugăr, un călugăr benedictin, unul care făcuse juruință de sărăcie, să cumpere o moșie a însăși mînăstirii lui, călcînd astfel în picioare legea dumnezeiască ?... Scandalul fu nemaipomenit : *donna Ferdinanda* își acoperi fratele cu blesteme ; ducele zîmbi sceptic, aducîndu-și aminte de furioasele amenințări cu focul cel veșnic care ieșiseră din gura călugărului cassinez ; prințipele însuși, oricît nu voia să-și facă dușman dintr-un unchi care cumpăra asemenea moșii, dădea totuși din cap, iar toți catolicii zeloși, partizanii papii, călugării fără ocu-

pație, burbonicii, odinioară prieteni la toartă cu *don* Blasco, se ridicară împotriva lui ; oricui îi aducea însă la cunoștință birfelile înveninate, el îi spunea răstit :

— Ei bine, da, moșia Cavaliere a fost cumpărată pe seama mea : și ce-i cu asta ? Cine ce-are de spus ? Soru-mea, care a făcut pe cămătăreasa timp de cincizeci de ani ? Nepotu-meu, care i-a jefuit pe toți ai săi ? Țștia sînt ăi scrupuloși și temători ?... Eu unul n-am asemenea scrupule ! Dacă nu cumpăram eu moșia Cavaliere, o lua altcineva : mînăstirii, oricum, tot nu-i rămînea, pentru bunul motiv că mînăstirea nu mai există !... Ba încă, în mîna mea, e ca și cum ar fi a mînăstirii San Nicola ; dovadă că am pus să se repare capela și slujesc liturghia în fiecare zi cînd urc pînă acolo : dacă-ncăpea pe mîna altuia, la ora asta ar fi ajuns o cocină de porci !...

Liturghia, ca să fim drepți, o slujea numai din cînd în cînd, căci avea multe treburi : desțelenea curtea, scotea pomii bătrîni, săpa o fîntînă, mărirea clădirea fermei, transformînd-o în vilă pentru vilegiatură, deplasa zidul înconjurător, rotunjindu-și hotarele așa cum știa el ; trebuia deci să stea cu ochii pe săpători și pe zidari, ca să nu-l fure. La țară, ca să nu-i pese de ploaie ori de vînt, îmbrăca o haină scurtă de vîntor și purta cizme înalte pînă la jumătatea gambei ; cînd se înapoie în oraș, dădu jos rasa și gluga, dar își alcătui un veșmînt negru, de preot protestant, cu jiletcă închisă în nasturi pînă sus și cu gulerașul preoțesc. De aceea, îi dezaproba pe cei doi sau trei vechi tovarăși de-ai săi, care își lepădaseră cu desăvîrșire veșmintele monacale, ducînd, fără nici o opreliște, o viață mondenă, ca democratul părinte Rocca, ori ca aceia care, fără să-și dea jos veșmintele,

dădeau lumii prilej de birfeală prin purtarea lor, ca părintele Agatino Renda, care stătea toată ziua în casa văduvei Roccasciano, jucind cărți și dimineața, și seara. Părintele Gerbini plecase la Paris, unde fusese numit paroh al bisericii Madeleine; alții rămași în oraș, duceau viață de preoți, însă, tuturor, *don* Blasco li se dădea drept pildă pe sine însuși. *Fra'* Carmelo, care, ca și la principe, venea deseori și pe la el, părea să nu-și fi dat seama de transformarea sfintiei-sale și repeta, cu gesturi deznădăjduite, veșnicul său refren: „M-au alungat!... M-au alungat!...” *Don* Blasco îl miluia cu câte-un ban și-i dădea de băut, mîngîindu-l cu vorbe frumoase, dar maniacul, după ce termina de băut, slăbindu-i judecata, se năpustea asupra îndrăciților care jefuiseră mînăstirea:

— Ucigași și tîlhari! Tîlhari și ucigași! Cea mai mare mînăstire din țară!... Și tîlharii aștilalți care au pus mîna pe proprietățile ei! În iad, afurisiții!

Odată, delirînd mai mult ca de obicei, îngenunche și exclamă, făcîndu-și niște cruci cît toate zilele:

— În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh! Vă implor ca din partea lui Dumnezeu!... Dați-i înapoi mînăstirii San Nicola ceea ce i-ați furat!... Tîlharilor!... Ticăloșilor!... Sînteți creștini ori turci?... Gîndiți-vă la suflet! Focul Gheenei!...

Pierzîndu-și în cele din urmă răbdarea, *don* Blasco îl apucă de un umăr și-l împinse afară:

— Bine, bine, am înțeles... dar acum du-te, fiindcă am treabă.

Și îi trînti ușa în nas, spunîndu-i apoi *donnei* Lucia, care tocmai sosea:

— Nebunul ăsta bătrîn începe să mă plictisească!... Dacă mai vine și altă dată, să-l dați în brînci pe scări, ați înțeles?...

Într-o noapte, în timp ce Lucrezia sforăia adînc, în pat, iar Benedetto, la birou, studia bilanțul comunal, un sunet neașteptat de clopoțel îl făcu pe bărbat să tresară și o trezi pe femeie. Ducîndu-se să deschidă, Benedetto se pomeni în fața prințisorului, alb la față ca foaia de hîrtie.

— Dați-mi să mă spăl, îi spuse el unchiului, scoțîndu-și din buzunarul hainei mîna dreaptă, înroșită de sînge.

— Consalvo !... Ce s-a întîmplat ?... Ce ai ?...

— Nimic, nu țipați... Ca să deschid o fereastră... am spart un geam și m-am tăiat... Dați-mi să mă spăl !... E un lucru de nimic...

Rana era, însă, adîncă ; începea pe dosul mîinii, înconjura încheietura degetului mare și se termina în dreptul pulsului. Oblojită cu un pansament, se deschisese din nou, fără îndoială, fiindcă din batista care înfășura mîna nu rămăsese nici măcar un colțișor alb, iar sîngele picura, pătînd haina și cămașa.

— Nu mă puteam duce acasă, sfîrtecat în halul ăsta... explica tînărul, în timp ce ținea mîna scufundată într-un lighenaș, înroșind apa dinlăuntrul acestuia ; deodată, însă, pierzîndu-și siguranța care îl susținuse pînă atunci, începu să tremure, cu fruntea jilavă de o sudoare rece, rotîndu-și de jur împrejur privirea rătăcită, în care Giulente citea acum teama de un atac neprevăzut, groaza de moartea întrezărită în fulgerarea unei lame de cuțit.

— Spune drept : cum a fost ?

— Iarăși ?... Geamul spart, v-am mai spus-o... Chemați-l mai bine pe Giovannino, care m-a însoțit la farmacie și care așteaptă jos...

Prietenul, încă și mai palid decât Consalvo, confirmă cele povestite. Adevărul se află de-abia a doua zi. De o bucată de vreme, Consalvo se ținea după fata lui Gesualdo Marotta, bărbierul din Belvedere : o fetișcană care învăța coafura și care, deși se învîrtea toată ziua pe străzi, nu se uita la nici un bărbat, avînd o frică nespusă de frații săi, nu prea dispuși să facă glume în privința onoarei. Cînd îl apuca însă vreo toană, prințisorul nu se liniștea decât după ce și-o împlinea ; și, cu toate rugămintele, avertismentele și amenințările lui Marotta, pusese în mișcare toate codoașele din localitate pentru a învinge împotrivirea familiei și a fetei, făgăduindu-i să o adune de pe drumuri, să o scoată din meseria aceea grea și primejdioasă și să-i deschidă un frumos atelier de mode, asigurîndu-i și clientela, alcătuită din rudele și prietenele sale. Totul fusese însă zadarnic. Atunci, văzînd că luînd-o cu binele nu obținea nimic, el aranjă într-o bună zi ca fata să fie răpită și o ținu trei zile cu el, la Belvedere. O bucată de vreme, frații stătură liniștiți, ca și cînd n-ar fi știut nimic ; numai în noaptea aceea urită, cînd ieșea de la Cafeneaua Sicilia, împreună cu Giovannino Radali, prințisorul simțise izbindu-i-se și sfîrtecîndu-i-se cu o lamă tăioasă mîna pe care o întinsese instinctiv ca să se apere. „O să ne mai vedem !...” spusese agresorul, luînd-o la fugă, la țipetele lui Radali.

Principele nu scoase o vorbă cînd își văzu feciorul cu mîna bandajată : se prefăcu că dă crezare poveștii cu geamul spart și se așază să-l vegheze, împreună cu principesa, care stătu la căpătîiul lui Consalvo, grijulie și neliniștită ca o adevărată mamă. Tînărul își ascundea cu greu supărarea pe care i-o pricinuiau acele îngrijiri neplăcute și-i primea ca pe niște eliberatori pe prietenii care

veneau să-l viziteze și dimineața, și seara. Primejdia prin care trecuse și sîngele pe care-l vărsase îi asigurau admirația tovarășilor săi de chefuri ; totuși, o dată vindecăt, el nu-și scoase nasul dincolo de ușă. Cei din familia Marotta dăduseră de știre că erau gata s-o ia de la început de îndată ce aveau să-l revadă, ziua ori noaptea, că a doua oară n-avea să mai scape cu o simplă zgîrietură și că, între timp, așteptînd să-și facă singuri dreptate, reclamau cazul și în fața judecătorilor. Toți cei din familia Uzeda, temîndu-se pentru viața moștenitorului numelui, făcură apel la duce : numai el, cu autoritatea pe care i-o dădea poziția politică, putea să intervină, prin prefect, prin chestor și prin magistrați, pentru ca tîlharii aceia să-i dea pace băiatului. Auzind cum stăteau lucrurile și ce anume se cerea de la el, ducele, în loc să-i dea dreptate strănepotului, avu, în chip neașteptat, un atac de furie, cu atît mai ciudat cu cît un asemenea lucru nu-i stătea în caracter.

— Bravo lui ! Astea sînt urmările vieții sale desfrîinate ! Și voi, care nu-l încuiați în casă ! Care vă bucurați de isprăvile lui ! Și acum, ce vreți de la mine ?

Nimeni nu-l văzuse vreodată atît de pus pe ceartă : încă puțin și semăna cu fratele său, *don Blasco*. Adevărul era că adversarii încercau cu îndirjire să dea un nou asalt reputației sale și că încurcătura lui Consalvo le dădea apă la moară. Deputatul nu mai fusese de doi ani în capitală și își uitase cu desăvîrșire de treburile publice, ca să-și vadă de ale sale. Grozav patriot, nu-i așa ? De cît dezinteres, de cîtă iubire de țară nu dădea el dovadă ? Cînd trebuise să tragă sforile la Torino și la Florența, stătuse tot timpul departe, sub pretextul treburilor publice, chiar dacă ușile Camerei

Deputaților erau zăvorâte, iar guvernul era împrăștiat, știe Domnul pe unde ; cînd cu întîmplările din Șaizeci și doi, nimeni nu putuse să-l smulgă de la Torino și nu se înapoiase în ținutul său decît ca să fie ales încă o dată ; ultima oară, nici măcar această osteneală nu și-o mai dăduse, socotind Colegiul drept o feudă electorală, a cărei proprietate nu i-o putea disputa nimenea ; acum, cînd trebuia să-și aranjeze treburile, puteau ei să discute mult și bine în Parlament fie și despre cele mai grave chestiuni : el nu se clintea. Dar dacă totuși s-ar fi dus ? Ce-ar fi putut să facă, acolo ? Ce mare ispravă făcuse în opt ani de deputăție ? Își săltase și-și lăsase capul în jos, ca o marionetă, ca să spună da sau nu, după cum era învățat ! Măcar o dată, o singură dată, să fi deschis și el gura ! Se scuza, spunînd că publicul îl speria ; adevărul era însă că nu avea nici măcar o idee în fundul dovieacului, că nu știa să scrie un rînd fără să facă șapte greșeli ; și mai credea și c-o să-și poată ascunde ignoranța cu acel aer de îngîmfare și de înfumurare ! Și tocmai unui asemenea dobitoc îi erau încredințate toate treburile orașului și ale provinciei, lăsîndu-l să-și impună părerile în orice problemă : de instrucție publică, de inginerie, de muzică, de marină !... Nemulțumit să exercite personal atîta putere, își vîra pretutindeni oamenii săi, ca să-i facă jocul : Giulente unchiul, de pildă, căpătase direcția băncii, Giulente nepotul fusese făcut primar !...

Toate acele învinuiri ale dușmanilor săi făceau înconjurul ținutului, găseau crezămînt, constituiau o amenințare. Giulente îi lua apărarea, dar acum nu mai era ascultat ca pe vremuri : reputația proastă a ducelui se revărsa puțin și asupra lui. Oamenii îl socoteau ipocrit, fiindcă ținea să păstreze vechile prietenii în vreme ce devenise sectar, exe-

cutor al tuturor favoritismelor și nedreptăților ducelui. Ipocrit, numai ? Cei mai înverșunați susțineau chiar că lucra mină-n mină cu ducele, că trebuia să-i pice și lui cîte ceva, că-și împărțeau profiturile ilicite, roadele afacerilor lor necurate !... Și, mai mult decît oricare alt subiect, acesta al cîștigurilor deputatului avea puterea să-i înflăcăreze pe dușmani. De însărcinările publice se slujise doar ca să-și aranjeze treburile sale ; banii cheltuiți cu revoluția îi aduceau o dobîndă de o mie la sută ! Așa se explica patriotismul său, comedia convertirii sale la libertate, în vreme ce casa Uzeda fusese întotdeauna un cuibar de burbonici și reacționari, în vreme ce el însuși, la Patruzei și opt, se bucurase privind cu binoclul, ca la teatru, spectacolul orașului în agonie ! Se explica puțin și prin teama, prin nevoia de a da dovadă de liberalism și de democrație, ca să nu fie împușcat — și cînd te gîndești că neghiobii se lăsaseră duși de nas de faimoasa interdicere a pîinii de lux, care durase cinsprezece zile ! — dar lăcomia fusese mai mare decît spaima ; iar cîte unii, bine informați, dădeau asigurări că odinioară, în primele timpuri ale noului guvern, el pronunțase o frază deosebit de semnificativă, revelatoare în ce privește ereditara lăcomie viceregală, rapacitatea vechilor Uzeda : „Acum, cînd Italia a fost făcută, trebuie să ne facem și noi afacerile noastre...” Chiar dacă nu rostise cuvintele, înfăptuise, fără îndoială, ideea ; tocmai de-aia ridica în slăvi neasemuitele calități ale noului regim, efectele binefăcătoare ale noilor stări de lucruri ! Legile erau bine gîndite atunci cînd îi foloseau lui : de pildă, faimoasa desființare a comunităților religioase ! Dac-ai fi stat să-l asculți, bunurile luate Bisericii urmau să ducă la micșorarea dajdiilor și să-i transforme pe toți cetățenii

în proprietari. În schimb, taxele creșteau tot mai mult, și cine căpătase bunurile acelea ? Ducele de Oragua, marii bogătași, capitaliștii, toți cei care erau de partea stăpînirii !...

Opoziția față de deputat se confunda astfel cu nemulțumirea generală, cu dezamăgirea venită după nădejtile pe care le iscase schimbarea politică. Mai înainte, dacă mergeau prost treburile, dacă lîncezea comerțul, dacă lipseau banii, de vină era numai Ferdinand al II-lea ; trebuia să fie alungați Burbonii, să se facă o singură Italie, pentru ca, dintr-o dată, toată lumea să înoate în aur. Acum, după zece ani de libertate, lumea nu mai știa cum s-o scoată la capăt. Li se făgăduise oamenilor domnia dreptății și a moralității iar pîrtinirile, ticăloșiile, tilhăriile continuau ca și înainte : puternicii și atotputernicii de odinioară erau mai departe la locurile lor ! Cine porunceă sub vechea guvernare ? Familia Uzeda ori bogătanii și nobilii asemenea ei, cu toată clientela respectivă : aceiași care porunceau și astăzi !

Pentru a lupta împotriva acestor idei, care-și croiau drum și care-i dăunau chiar și lui, Giulente le puneă pe seama invidiei celor incapabili, pe seama relei credințe a adversarilor, și, mai ales, pe seama propagandei vechilor săi prieteni revoluționari. Marea greșală a ducelui era aceea de a susține cauza ordinei, a moderației, a prudenței ! Dacă, în loc să sprijine guvernul, s-ar fi azvîrlit printre exaltații de stînga, ar fi fost întîmpinat cu aplauze ! Predica însă în deșert ; pentru a se face ascultat, pentru a dobîndi aprobări și încurajări nu-i rămînea decît să se adreseze partizanilor ducelui. Aceștia erau tot în număr mare, dar mai ales oameni care se bucurau de prestigiu, mai influenți decît mulțimea anonimă a celor care

acuzau, printre care alegătorii se numărau pe degete. Ba chiar devotați ; și surzi la toate acele învinuiri și cu atât mai credincioși ducelui, cu cât căderea lui i-ar fi ruinat... Or, dată fiind această stare a opiniei publice, încurcătura nepotului îi dădea ducelui destule plictiseli. Nu că i-ar fi păsat cumva de primejdia care-l amenința pe tânăr : el nu simțea față de moștenitorul principatului nici afecțiunea *donnei* Ferdinanda, nici interesul celorlalte neamuri ; nu era vorba nici că s-ar fi temut cu adevărat ca nu cumva să cadă la o apropiată dizolvare a Camerei, ca nu cumva să nu mai poată face pe stăpînul în ținut ; nu voia însă să fie pus în discuție, avea ambiția să-și păstreze neatins prestigiul de la început ; și tocmai de aceea, neghiobia lui Consalvo îl băga într-o încurcătură de toată frumusețea : căci, ajutînd să se săvîrșească un abuz, persecutînd rudele fetei răpite, ar fi ridicat și mai puternice nemulțumiri împotriva lui însuși, în vreme ce renunțarea la ajutorarea nepotului ar fi fost atribuită tocmai spaimei de a nu-și atrage noi împotriviri. După ce șovăise puțin între cele două atitudini, făcîndu-l pe Consalvo să simtă greutatea miniei sale, dar luîndu-i apărarea în fața străinilor — el o alese pe cea mai îndrăzneată. Cel mai îndîrjit dintre frații coafezei fu chemat într-o zi de un inspector de poliție, care îl sfătui să înceteze — în propriul său interes — cu amenințările, căci altfel ar fi urmat să se ceară punerea lui sub control polițienesc ; totodată, martorii răpirii își schimbă părerile și declarară că, dimpotrivă, fata mersese de bună voie în casa familiei Uzeda ; se mai găsiră apoi și doi țărani care spuseră că ar mai fi văzut-o acolo și-n alte dăți, precum și mai mulți alții care afirmară că în sat se spunea

că aia nu fusese prima ei escapadă. Rudele cereau răzbunare, iar vecinii îi sfătuiau să se potolească și să aranjeze lucrurile prin bună înțelegere ; și cu toate că cele mai bune mărturii îl scuteau de orice răspundere, prințisorul, ca să evite alte plictiseli, era, totuși, gata să cheltuiască trei mii de lire pentru atelierul de mode.

Iată însă că într-o bună zi, tocmai când se aștepta dintr-un moment într-altul știrea că — mai cu amenințările, mai cu făgăduielile — încurcătura fusese pusă la punct și că tânărul nu mai avea de întâmpinat nici o primejdie, principele, care nu-i făcuse încă fiului nici măcar o singură muștrare, intră în odaia acestuia din urmă, roșu la față ca o pătlăgică, mototolind în neștire o foaie de hîrtie :

— Ascultă !... Ce însemnează scrisoarea asta ?

Era vorba de o datorie de șase mii de lire pe care Consalvo o garantase cu o poliță, reînnoită din patru-n patru luni, de mai multe ori ; dorind să fie plătit și profitînd de claustrarea tânărului, creditorul îi scria tatălui, aducîndu-i la cunoștință data scadenței și invitîndu-l să plătească.

În primul moment, Consalvo rămase ca uluit ; cum însă taică-său, ațîțat de tăcerea aceea, cerea lămuriri, țipînd tot mai tare, îi răspunse rece și liniștit :

— Nu e nevoie să țipi. Ce anume ți s-a scris ?

— Știi să citești, ori nu ? exclamă tatăl, vîrîndu-i hîrtia sub nas.

Prințisorul se trase însă înapoi cu iuțeală, ca și cum l-ar fi amenințat o atingere necurată. În timpul lungilor zile pe care le petrecuse stînd într-un fotoliu, ținînd brațul atîrnat de gît, într-o nemișcare silită, fără să se poată sluji de mina dreaptă, cutremurîndu-se la vederea singelui care

picura încă din rană și murdărea bandajul, se trezise în el, încetul cu încetul, crescînd și ajungînd de nestăpînit, același simțămînt de scîrbă care o torturase pe maică-sa, aceeași silă față de orice atingere, aceeași groază de murdăriile molipsitoare. Și, cu cît se apropia taică-său mai mult, întinzînd scrisoarea, cu atît se îndepărta el, cu mîinile puse la spate, ca să evite să o ia.

— Bine, bine... spunea el, apărîndu-se și privind literele pieziș ; am văzut... e vorba de *don Antonio Sciacca*.

— Așa, ai, *don Antonio* ? strigă principele. E adevărat, deci ? Nici nu-ți dai măcar osteneala să te prefaci ?... Și ai curajul...

Consalvo își aținti, deodată, ochii în ochii lui taică-său, privindu-l fix, cu o căutătură aspră, aproape provocatoare, și renunță, pe neașteptate, la dumneavoastră :

— Ce vrei ? îi spuse el. Aveam nevoie de bani... Îmi dai atît de puțini !... I-am luat : dumneata, care ai de unde, o să-i plătești...

Principele părea gata să cadă trăsnit. Ațintind spre fiu o privire tot atît de fixă și tot atît de aspră, bolborosea :

— O să plătesc un rahat... aia o să plătesc !... Banii mei ?... O să las să te condamne și să te lege, dobitocule ! Ai înțeles, dobitocule ?

Consalvo răspunse cu și mai multă răceală ca înainte :

— Foarte bine. Așa că nu mă mai plictisi...

— Te plictisesc, ai ?... Te plictisesc ?...

Și pe neașteptate, ca unul care izbuteste să vomite după nenumăratele eforturi, prinse să se dezlănțuie. Fierbea de doi ani, doi ani lungi îi îngăduise feciorului toate libertățile ; în tot acest timp își stăpînise și-si biruise imperioasa nevoie

pe care o simțea de a comanda, de a-i vedea pe toți plecându-se în fața voinței sale de cap de familie, de stăpîn, de arbitru absolut al destinului familiei ; el, care și-i chinuise pe toți ai săi, care făcuse din ei tot ce-i plăcuse, se înduplecase să-i dea frîu liber feciorului, adică celui asupra căruia ar fi putut să-și exercite puterea în chipul cel mai legal. Vreme de doi ani, simulînd toleranța, indulgența, dragostea, se măcinase în tăcere, lăsînd să mocnească antipatia și dușmănia împotriva lui Consalvo, în schimbul urii pe care-și dădea seama că i-o purta acesta ; acum, în sfîrșit izbucnea. Cît timp fusese vorba de viața deșucheată a tînărului, de răceala lui față de mama vitregă, el izbutise să se stăpînească ; acum, însă, în schimb, Consalvo îl rănea în sentimentul său cel mai puternic, atentînd de data asta nu la autoritatea sa morală, ci la punga sa. Principele luptase toată viața, încă de la vîrsta cînd începuse să judece, pentru a aduna în mîinile sale cît mai mulți bani cu puțință, pentru a-i lua de la maică-sa, de la frați, de la surori, de la soție ; mai mult decît toți ceilalți Uzeda, el era reprezentantul nesățioșilor spanioli, preocupați numai să se îmbogățească, incapabili să conceapă o forță, o valoare, o virtute mai mare decît aceea a banilor ; iar acum, cînd izbutise în propria-i preocupare, cînd vedea sosită vremea să se bucure liniștit de roadele îndelungatelor și răbdătoarelor sale ostenele, iată-l pe fiul său începînd să dispună de averea aceea ca de un bun al său ! Dacă Consalvo i-ar fi cerut cele șase mii de lire, i le-ar fi dat ; dar ideea datoriei contractate, a poliței semnate, a dobînzilor plătite cu anticipație cămătarilor, pricinuia în mintea tatălui o adevărată revoltă, îl făcea să-și vadă averea primejduită fără scăpare, fiindcă

polița aceea nu putea să fie singura — căci inclinarea firească a fiului către risipă îi apărea evidentă — fiindcă nemernicul acela cuteza să vorbească cu îngîmfare, ca și cînd n-ar fi făcut decît să-și exercite un drept ! Iar, pe deasupra, nici nu voia să fie plictisit ! Și-i răspundea lui taică-său pe un astfel de ton !

— Aha, te fac eu să vezi dacă te plictisesc ! Cum o să te aranjez ! Aici eu sînt stăpîn : bagă-ți bine ideea asta în creierul tău nebun ! Aici, toată lumea trebuie să îndeplinească, în totul și în toate, numai voința mea ! Fiindcă am fost prea bun pînă acum ?... O să te fac eu să-ți dai seama, imbecilule !... Și cînd te gîndești că lumea, neamurile, întregul ținut îmi reproșează mie, într-un singur glas, viața de desfrîu a acestui animal ! Viața de taverne și de lupanare !... Crezi oare că nu știu isprăvile tale murdare... Cum nu roșești de rușine ? Cum de nu piei din calea oamenilor de treabă ? Demnitatea numelui tău călcată în picioare de tovărășia celor mai scîrboși bețivani ! Și nu mă refer la banii cheltuiți prosteste, pe care i-ai zvîrlit ca și cînd ar fi fost niște pietre ! Cine mai cheltuiește oare cît dobitocul ăsta pentru capricii, pentru distracții nebunești ?... Și nu-i destul că-l lași să-și facă de cap, că nu-i spui nimic, că duci mîna la portofel în fiecare zi !... Îndrăznește să se vaite că n-are destul ! Și în loc să se scuze, să-și ceară iertare, mai vrea încă și mai mult ! Păi bine, imbecilule, cu cine crezi tu că ai de-a face ? N-o să plătesc nici o para ! Și află c-a venit vremea să ne cunoaștem ! O dată pentru totdeauna, fiindcă tot sîntem la capitolul ăsta !... Aici trebuie să te porți altfel !... Atîta timp cît o să stai în casa mea, trebuie să faci ce-mi place mie și să te porți ca între oameni civilizați !... Țsta nu e birt, să vii

numai să mănânci și să dormi ! Nu-ți pot cere dragoste cu sila și puțin îmi pasă cît ții la mine : cer însă respectul care mi se cuvine ; respectul pe care i-l datorezi mamei tale...

Consalvo nu suflase o singură vorbă și nu făcuse nici un gest în timpul accesului de furie al principelui. Acesta avea un fel ciudat de a se opri, ca pentru a-i da răgaz să răspundă ceva, să se justifice ; în picioare, lângă fereastră, tînărul privea în curtea de serviciu trăsurile trase în fața remizelor și servitorii care se îndeletniceau cu curățitul lor : dacă ar fi fost singur în salonașul său, tot n-ar fi stat mai nepăsător. La ultimele cuvinte ale principelui, se întoarse însă încetișor :

— Maică-mea ?

Avea pe chip o expresie greu de definit, de curiozitate, de uimire, de îndoială, pe care o domina surîzînd ușor, numai din ochi.

— Maică-mea ?... Maică-mea a murit. Domnia-voastră o știe mai bine ca oricine.

Principele tăcu, privindu-l. Se auzi deodată un fișit de fuste și principesa Graziella, înștiințată de camerista care auzise schimbul de cuvinte, intră în odaie :

— Ce e ? Ce-aveți ?...

Consalvo își vîrî mîinile în buzunare și, fără să spună nimic, trecu în camera alăturată. Principele plecă însoțit de nevastă.

Timp de multe săptămîni, tatăl și fiul nu mai schimbară nici un cuvînt. Aflată de rude, povestea cu datoria împărți familia în două tabere. Ducele, care nu-i ierta încă strănepotului încurcătura în care-l virise, îl susținea pe principe, îndemnîndu-l să nu cedeze și să lase ca polița să fie protestată ; Giulente socotea și el necesar ca tînărul să fie

băgat puțin în sperieți, fiindcă nimic nu l-ar mai fi putut opri mai tirziu de pe calea datoriilor, dacă principele se hotăra să i-o plătească pe cea dintii ; Lucrezia, însă, din dorința de a-și contrazice soțul și ca să-i dea o lecție de munificență calicului aceuia care-i judeca pe toți după el, striga sus și tare că nepotul Consalvo avea dreptul să se distreze ; că, pentru principele de Franclanza, șase mii de lire făceau cît zece lire pentru Giulente și că, pentru nimic în lume, casa Uzeda nu trebuia să cunoască scandalul unei protestări de poliță. *Donna* Ferdinanda, ce să mai spunem, tuna și fulgera împotriva zgirceniei principelui, care, fiindcă nu-i dădea fiului bani de ajuns, îl silea să recurgă la împrumuturi, în vreme ce Chiara le dădea dreptate cînd unora, cînd altora, după dispoziția lui Federico. Venind într-o zi la palat, după ce — de-o bucată de vreme — ajunsese de nevăzut, *don* Blasco începu să se năpus-tească nu numai asupra lui Consalvo, ci și asupra principelui și a principesei, punînd desfrînarea lui Consalvo pe seama slăbiciunii lor.

— Vina e numai a voastră ! Nu așa trebuie educat ! Să-i plătiți datoriile ? Să nu-i mai dați să mănînce, asta i se cuvine !...

Și, fără să-i pronunțe numele, se dezlănțui împotriva *donei* Ferdinanda, făcînd-o într-una numai dobitoacă, fiindcă ea, cu răsfăăturile ei, era cea dintii pricină a proastei creșteri a prințisorului.

Donna Ferdinanda află de vorbele călugărului în același timp în care *samsarul* ei îi dădea o știre uluitoare : cu cîteva zile mai înainte, nefiindu-i de ajuns cumpărarea moșiei minăstirii San Nicola, *don* Blasco luase de la Administrația bunurilor statului și una din casele pe care le stăpînise minăstirea ; era vorba de marele palat

dinspre miazăzi, unde locuise pe vremuri Tutun-gioaica, iar călugărul trăsesese sforile atît de bine, încît pusese mîna pe el pentru nimica toată. Şi atunci, să te ţii !

— Şi casa ? strigă bătrîna domnişoară. Am spus întotdeauna că e un porc, porc în toată puterea cuvîntului ! Şi mai face şi cor cu ceilalţi, după ce are atîtea păcate pe cuget ! Că străinii cumpără bunurile mînăstirii, o înţeleg : n-au nici o obligaţie, dar el ? care, dacă nu se călugărea, ar fi murit de foame ? care s-a îngraşat pe cheltuiala comunităţii ?

— Şi nu era el ăla — se spunea, şi mai apăsător, în farmacia lui Timpa — care voia să-i mănînce de vii pe liber-cugetători, să stîrnească pe toată lumea împotriva afurisiţilor de uzurpatori şi să dea înapoi averile papii şi pe-ale lui Francisc al II-lea !

Dar lui don Blasco puţin îi păsa acum dacă regele se chema Francisc ori Victor ; căci, o dată intrat în casa mînăstirii San Nicola, stătea ca un papă : prăvăliile le închiriasă cu preţ bun, iar primul etaj chiar unui profesor care dădea lecţii la şcoala tehnică înfiinţată în localul mînăstirii. Muştrări de cuget n-avea de nici un fel ; fiindcă, dacă toţi călugării i-ar fi urmat exemplul şi-n loc să-şi irosească banii cu care plecaseră, ar fi acaparat cu ei proprietăţile mînăstirii, toate bunurile astea n-ar mai fi încăput pe mîini străine. Aşa era adevăratul chip în care trebuia luptat împotriva desfiinţării, iar nu pălăvrăgelile zadarnice şi ridicule. O dată răscumpărate bunurile de către toţi călugării, i-am fi rîs guvernului în nas !

Cu guvernul asta mai avea încă necazuri, mai ales din pricina impozitelor pe care îi cerea să le plătească ; totuşi, cînd cei credincioşi cauzei reac-

țiunii preziceau că huzurul se va sfîrși, iar lucrurile furate vor fi înapoiate Bisericii, călugărul protesta :

— Cum, adică, furate ? Am plătit moșia Cavaliere și casa cu bani peșin ; am vîndut renta, m-ați înțeles ? Mi-au fost dăruite, ori le-am furat, ca să-mi poată fi luate înapoi ?

— Nu trebuia să le cumperi, căci le cunoșteai proveniența ! Vine ea și ziua socotelilor, a lui *Dies irae*¹ : n-avea nici o grijă !

— Cine ? Ce ? Cine trebuie să vină ? striga atunci călugărul. O să vină dracul !

— Mînia lui Dumnezeu se-abate pretutindeni !... Căile Providenței sînt nenumărate !...

Certurile începeau în fiecare după-amiază ; burbonicii și clericaliî primeau niște fițuici în care sfîrșitul revoluției era dat ca sigur și iminent : articolele, citite cu glas tare, ascultate ca *Evanghelia* și aplaudate la fiecare frază, îl transformau în fiară pe călugărul cassinez. Într-una din zile, cînd grupul celor din farmacie — după una din acele lecturi — îl atacase cu mai multă aprindere ca de obicei, *don* Blasco se ridică, făcu un gest foarte expresiv, strigă un : „Duceți-vă în...” și ieși, pentru a nu mai pune niciodată piciorul în spițerie. După-amiază, trecînd prin fața prăvăliei, grăbea pasul, privind țintă drept înainte, iar dacă vedea că era cineva în prag, traversa strada, trecînd pe trotuarul opus. Nu mai călca nici pe la palat, unde cămătăreasa de soră-sa cloncănea și ea împotriva cumpărătorilor de bunuri bisericești — ca și cînd ar fi fost vorba de niște hoți — și unde iezuitul ăla de Giacomo se dădea bine pe lîngă el, acum cînd îl știa bogat, dar căuta să n-o supere nici pe mătășă-sa.

¹ Ziua mîniei (parte din *requiem*) (lat.).

— Ar vrea să-i las lui moșia Cavaliere, striga el, în casa Tutungioaicei, de față cu Garino și cu fetele. Luînd-o de la mine, de la a doua mînă, nu l-ar mai muștra cugetul ! Praful de pe tobă o să i-l las însă iezuitului și țîlharului ăstuia.

Ca să le lase lor toată averea, Tutungioaica, Garino și fetele îl aprobau și puneau paie pe foc, ponegrind în ochii călugărului toate neamurile. Iar de slujit, îl slujeau ca pe un Dumnezeu, se năpusteau la fiecare semn al său, mergeau în vîrfurile picioarelor cînd se odihnea el, îi țineau tovărășie pînă noaptea tîrziu cînd avea insomnii, îl însoțeau pînă la Cavaliere, îi lăudau culturile, clădirile și reușita afacerilor.

Una din acestea, totuși, nu-i prea ieșise bine călugărului. Moșia Cavaliere se învecina spre răsărit cu o altă moșie a Administrației bunurilor statului, încă nevîndută, iar linia de hotar, reprezentată de un gard viu de nopali, era întreruptă în numeroase locuri. Punînd să i se construiască un zid de toată frumusețea, solid și înalt, acoperit cu mărăcini și cioburi de sticlă, își însușise, ici și colo mai multe petece de pămînt, iar într-un anume colț, unde nu mai exista nici o urmă a gardului, anexase la moșia Cavaliere o bună bucată din cealaltă moșie. Or, acum cînd aflase cum stăteau lucrurile, Administrația Financiară îi trimisese acasă o anume hîrtie timbrată, din pricina căreia călugărul începuse să țipe, ca-n vremurile bune, împotriva țîlharilor de italieni și era gata-gata să se împace cu reacționarii de la farmacie.

— Tocmai eu să fiu învinuit de uzurpare ? Cînd pămîntul mînăstirii se-ntindea pînă la vii ? Pe mine vor să mă-nvețe cît era de mare proprietatea mînăstirii, țîlharii ăștia care au jefuit o țară întreagă ?

Garino adăuga restul ; cum însă vorbele nu erau de ajuns ca să trimită înapoi protestele Administrației, iar o expertiză le-ar fi putut legitima, fostul om de încredere al poliției, văzîndu-l pe călugăr înfuriîndu-se, îi spuse într-o zi :

— De ce nu-i șoptește excelența-voastră un cuvîntel fratelui său, deputatul ?

Don Blasco nu răspunse. Se și dusesese la duce.

De ani și ani nu mai vorbea cu fratele, iar de o vreme și mai îndelungată îl bălăcărea atît în public, cît și în particular ; *don Gaspere* rămase deci uluit cînd îl văzu apărîndu-i în față. Călugărul intră în biroul fratelui său cu pălăria pe cap, ca la el acasă ; îi spuse :

— Te salut ! cu tonul celui care vede pe cineva de care s-a despărțit în ajun, și se așeză jos.

După ce trecu primul moment de uimire, ducele zîmbi cu finețe și-l întrebă, pe același ton :

— Ce necazuri avem ? iar călugărul intră imediat în subiect :

— Știi că am cumpărat moșia Cavaliere, a minăstirii San Nicola ? Nu mai era nici un hotar și am pus să se ridice un zid. Din pricina asta, Administrația mă învinuiește de uzurpare !...

Ducele continua să zîmbească aproape imperceptibil, mulțumit, și fiindcă *don Blasco* tăcea, socotînd că nu mai era nevoie să adauge altceva, iar el voia să aibă satisfacția de a-l auzi cerîndu-i ajutor pe turbatul acela care îl hărțuise în atîtea rînduri, spuse :

— Și...

— Nu s-ar putea vorbi cu cineva ?

Nu era chiar ceea ce aștepta ; dar ducele, în fond, era un om de treabă, nu avea veninul principelui și al starețului, așa că se mulțumi.

— E-n regulă. Întoarce-te mîine cu hirtiile.

Și astfel, spre imensa uimire a întregului neam, cei doi frați au fost văzuți urcînd și coborînd împreună scările Intendenței, ale Prefecturii, ale Geniului Civil și ale Cadastrului. În cîteva zile lucrurile au fost îndrumate pe calea cea bună; ducele însă îi sugeră cassinezului o soluție mai radicală :

— De ce nu cumperi și moșia cealaltă ?

— Iar banii ?

— Banii se găsesc !

El îi lua de la băncile al căror administrator era ; cu ei specula asupra bunurilor publice, achita proprietățile luate ca bunuri de mîină moartă și cumpăra altele noi ; acum, ca să-și aibă și el un cuib al său, își construia o casă mare și frumoasă în *via* del Plebiscito... Prin mijlocirea sa, *don* Blasco fu admis la scont de Banca de Credite și Depozite, iar o poliță a călugărului, în valoare de douăzeci și cinci de mii de lire, fu acceptată. Moșia Cavaliere, mărită aproape de două ori, deveni astfel o proprietate însemnată, „o adevărată feudă“, cum spunea Garino, care îl ridica acum în slăvi pe duce pentru talentele sale și pentru puterea la care se pricepuse să ajungă : impostorii de la farmacia burbonică țipau însă mai ceva decît înainte și prooroceau drept iminentă ziua în care *don* Blasco și ceilalți nelegiuîți aveau să fie nevoiți să înapoieze toate cele luate cu japca. Călugărul îi lăsa să fiarbă în zeama lor și nu mai trecea pe porțiunea de stradă unde se afla farmacia, căci numai văzîndu-i de departe îl și apuca greața. Cu vremea, începu totuși să îl apese faptul că n-avea cu cine să stea de vorbă și într-o duminică, întîlnindu-l pe scări pe chiriașul său, profesorul, îl invită să vină pe la el.

Profesorul spunea că ar fi fost garibaldist, povestea întâmplările de la Aspromonte, nu vorbea decît despre conspirații și amenința și el cu sfîrșitul lumii, dar numai în caz că Italia nu ar fi cucerit Roma.

— Dumneavoastră, deci, spuneți că guvernul ăsta o să dureze ? Întrebă *don* Blasco, îngrijorat.

— Dacă o să-și facă datoria ! Altfel, o să-l trimitem la plimbare ca și pe celelalte ! Polițiștii nu ne înspăimîntă ! Sîntem trecuți prin foc ! Știm cum se fac revoluțiile !

— Sînt totuși oameni care cred că s-ar putea să ne-ntoarcem la ce-a fost...

— Să ne-ntoarcem la ce-a fost ? Ba, dimpotrivă, trebuie să mergem înainte ! Să desăvîrșim unitatea națională ! Să distrugem ultima citadelă a teocrației, ultimul bastion al obscurantismului !... Omenirea nu se-ntoarce la ce-a fost ! Am îngropat evul mediu ! Statul trebuie să fie laic, iar Biserica să se înapoieze la originile sale, fiindcă, după cum a spus acel om de seamă care a fost Isus Cristos : „Împărăția mea nu este pe lumea asta !“

Conversația cu chiriașul — cu toate că, din cînd în cînd, făcea să-i treacă un fior pe șira spinării — îi plăcea grozav lui *don* Blasco, iar într-o zi, cînd trecea pe lîngă farmacia Cardarella, vechi loc de întîlnire al liberalilor, profesorul, care se afla înăuntru, discutînd înfierbîntat, îl chemă și pe el. Vorbeau despre corporațiile religioase desființate, iar profesorului nu-i venea să creadă că în unii ani, veniturile mînăstirii San Nicola se ridicau la un milion de lire.

— Da, domnule ! confirmă *don* Blasco. Era cea mai bogată mînăstire din Sicilia și poate din tot fostul regat.

Profesorul se dezlănțui atunci împotriva călugărilor, a preoților, a paraziților unei societăți care, datorită unui destin fericit, „se așezase, în cele din urmă, pe alte baze“.

Din ziua aceea, *don* Blasco luă obiceiul de a frecventa noua farmacie. Veneau aici liberalii cei mai turbați, care țipau împotriva guvernului, aidoma retrograzilor, dar dintr-un alt motiv : fiindcă era un guvern de iepuri, de lachei ai Franței, de văcsuitori ai cizmelor lui Napoleon al III-lea : fiindcă-i persecuta pe adevărații patrioți și făcea pe iezuitul în chestiunea romană. Îi reproșau Aspromonte și Mentana¹, dar Roma trebuia să fie italiană, în ciuda tuturor, căci, dacă nu, ei ar fi coborât în piață, punând din nou mîna pe armă. „Ori Roma, ori moartea !“ țipa profesorul, care avea totdeauna cunoștință despre războaie și mișcări revoluționare, gata să izbucnească, iar printre tipetele celorlalți, *don* Blasco spunea și el, dînd parcă sentințe :

— Sfîntul părinte trebuia să aranjeze totul la vreme, cu binele, și să-și aducă aminte de Patrușopt ; căci dacă nu le dădea atunci ascultare reacționarilor, ar fi fost astăzi președintele respectat al Confederației italiene !

— Cu binele ! striga profesorul. Niște sfînte salve de tun, asta-i trebuie ! Sîngele lui Monti² și-al lui Tognetti³ fumează încă ! E nevoie de tun ca să dărîmi hrubele fanatismului !

¹ Localitate unde — la 3 noiembrie 1867 — Garibaldi a fost înfrînt de trupele franceze, trimise în ajutorul papalității.

², ³ Muncitori zidari care s-au distins în luptele pentru eliberarea Romei. Au fost uciși de jandarmii pontificali în 1867.

Intr-o zi intră la stăpînul casei cu un aer mîndru și triumfător :

— De data asta se face ! Războiul e gata !

Tulburat de știre, căci se temea ca Italia să nu fie amenințată de un război, *don* Blasco se liniști însă atunci cînd chiriașul îi aduse la cunoștință că Franța socotea alegerea unui principe german pe tronul Spaniei drept un *casus belli* ¹.

— Datoria noastră...

În timp ce explica datoria Italiei, sosi însă un servitor de la palatul Uzeda. Principele trimisese după vești despre unchi și, totodată, îl înștiința că *Ferdinando* era greu bolnav și că ar fi fost bine să-i facă o vizită. *Don* Blasco, pe care, mai presus de orice, îl interesau spusele noului său prieten, răspunse :

— Bine, bine ; o să mă duc mîine...

9

Ferdinando se topea, de un an. Pe fața scofilcită, în ochii gălbejiți, pe buzele albe, i se citea de la o vreme o indispoziție tainică, o suferință lăuntrică, dar așa cum se socotise atins de toate bolile atunci cînd era sănătos tun, tot astfel acum, cînd ceva se prăbușise în el, răspundea plictisit, dacă era întrebat ce are :

— Nimic ! Ce să am ? Vreți chiar să mă îmbolnăvesc.

Și-i spuse o vorbă urită principelui, în ziua în care acesta îl sfătuia să se ducă pentru cîtăva vreme la Le Ghiande, să respire aerul sănătos de

¹ Pricină de război (lat.)

la țară. Nu mai voia să audă nici măcar de numele moșiei sale. Cărțile, care-l costaseră atâtea bani, se acopereau de praf și erau roase de molii în dulpuri, iar instrumentele rugineau și se stricau; numai moșia mergea bine, acum când el nu mai experimenta nici o noutate. Încăpățînându-se să nu-și recunoască suferințele, durerile de stomac și tulburările măruntaielor, le punea pe seama unor cauze închipuie : de vină erau fie pîinea care nu era coaptă de ajuns, fie vîntul *scirocco*, când începea să bată dinspre sud-est, fie răcoarea serilor; treptat, îl cuprindea însă o tristețe lugubră, o ipo-hondrie funebră. Zile întregi la rînd nu scotea o vorbă și nu vedea pe nimeni : închis în odaia sa, trîntit pe pat, stătea nemișcat, urmărind zborul muștelor; când trecea criza, se îmbuiba în neștire cu tot felul de lucruri greu de mistuit. Într-o noapte de vară, înspăimîntat de o vărsătură negricioasă și de o diaree cu sînge, servitorul lui îl trimise pe fiu-său la palat, să anunțe familia.

La sosirea principelui și la auzul propunerii de a se trimite după un medic, bolnavul strigă că nu-l voia pe nici unul și că se însănătoșise pe de-a-ntregul. Acum însă înțelegeau toți că starea lui era gravă. Lucrezia, tovarășa copilăriei sale, nu știu cum să mai stăruie în a-i arăta necesitatea unei vizite medicale; amenință atunci că se va închide în odaie și nu va mai primi pe nimeni. Încheieturile îi ardeau însă din pricina febrei. Ca să-i învingă încăpățînarea au fost nevoiți să recurgă la un șiretlic, ca și cu un copil sau cu un nebun : au pretextat că un inginer trebuia să facă planul casei și-n felul acesta au introdus un medic în odaia sa. Medicul a clătinat din cap : starea bolnavului era mult mai gravă decît credeau ei. La treizeci și nouă de ani, era pe moarte : sîngele im-

bătrînit și sărăcit al viceregilor se strica și nu mai hrănea trupul acela moleșit. Pentru a se lupta împotriva acestei boli erau necesare un tratament și o dietă deosebit de severe ; maniacul nu asculta însă de nimeni și cu atît mai puțin de rude. Dacă acestea stăruiau, el țipa :

— Nu vreți să terminați o dată ?

Fiindcă-și vîrșise-n cap că era perfect sănătos, faptul că neamurile pretindeau că ar fi bolnav însemna că îi doreau și îi așteptau moartea. De ce ? Ca să pună mîna pe moștenire ! Îi mărturisea acest lucru servitorului, căruia, atunci cînd cei din familia Uzeda plecau, îi spunea :

— Crezi că ăștia vin aici de dragul meu ? Vin pentru avere ! Altă dată să le spui că nu sînt acasă.

Averea lui, însă, se topise cu desăvîrșire. Mai întîi, din pricina experiențelor năstrușnice care secătuiseră pămîntul, apoi din pricina cheltuielilor nebunești pe care le făcuse cu cărțile și cu instrumentele, iar mai tîrziu din pricina hoțiilor vechilului ; cînd nu mai voise să vadă moșia de la Le Ghiande nici măcar de departe, se apucase să facă și cîte o mică datorie. Fără să se mire, fără să caute pricina, vedea în jurul său oameni care îi ofereau bani, pînă la o anumită limită, bineînțeles. Așa că el semna polițe, iar polițele ajungeau în mîna principelui, care, punînd ochii pe Le Ghiande, și dîndu-și seama că Nerodul n-avea să facă testament, punea mîna pe ea pe calea aceasta. Maniacul, incapabil să calculeze cu ce dobîndă lua banii aceia și crezînd că mai era încă stăpînul averii, avea convingerea că neamurile stăteau pe lingă el așteptîndu-i moartea ; de aceea, îndată ce le vedea apărînd, le întorcea spatele tuturor, afară de nepotul Consalvo.

În cele din urmă, datoria acestuia fusese plătită și toată lumea îi atribuia această generozitate *donnei* Ferdinanda. Domnișoara bătrână nu dăduse însă nici un ban. Ar fi lovit-o damblaua dacă ar fi trebuit să scoată din pungă nu șase mii de lire, dar chiar șase sute, chiar șazeci !... De fapt, banii îi plătise principele, pe care, principesa Graziella — cu o generozitate edificatoare pentru toată lumea — îl convinsese să-l ierte pe fiul ei vitreg. Era oare cu putință ca semnătura prințisorului de Mirabella să fie protestată ? Atîta timp cît trăia ea, așa ceva nu se putea întîmpla ; mai curînd, dacă Giacomo s-ar fi încăpățînat să spună nu, ar fi plătit ea, din averea ei ! Pentru Consalvo, ca și pentru Teresina, simțea o dragoste de adevărată mamă, cu toate că nu-i născuse ea, iar fiul vitreg o răsplătea atît de urît.

— Dar ce pot face ? Inimii nu i se poruncește ! Nu-i nimic ; într-o bună zi, o să-și dea singur seama că nu merit un asemenea tratament...

În felul acesta, îl convinsese pe principe să plătească polița, dar găsisese și mijlocul de a face să se creadă în generozitatea bătrînei domnișoare, pentru ca nu cumva Consalvo să conteze și în viitor pe slăbiciunea paternă. În acest timp, ura dintre tată și fiu sporise zi după zi ; Consalvo, ca să evite tovărășia principelui și ca să-și dea, totodată, aerul unui sacrificat, nu ședea de loc în casa părintească : dar, în loc să meargă cu prietenii la cafenea sau la club, se ducea la unchiu-său, căruia îi ducea ziarele și îi citea știrile politice. Bolnavul se interesa în mod deosebit de războiul care amenința să izbucnească, ba acesta era singurul subiect care-i mai putea dezlega limba. Venind, în cele din urmă, să-și viziteze nepotul, *don* Blasco discuta și el cu pasiune cu privire la acest

subiect, repetind argumentele profesorului ; dădea însă asigurări că era vorba de o alarmă falsă și că n-avea să fie război, cu un aer atât de convins de parcă Napoleon îi mărturisise acest lucru în mare taină.

Izbucni, în sfârșit, vestea declarării, iar marele bărbat exclamă atunci că Bismarck și Wilhelm își pierduseră, fără îndoială, mințile. Sau poate că glumeau ? Să îl atace pe Napoleon ? Armata franceză, prima din lume, avea s-o pună pe fugă, s-o macine, s-o facă praf și pulbere pe cea prusacă, și avea să cucerească Berlinul în două săptămâni, cel târziu !... Sosiră, în schimb, telegramele care anunțau victoriile germane, iar adversarii deputatului începură să-l ia din nou peste picior, cu și mai multă tărie. Dobitocul ăla, cu gravitatea ridicolă a unui Cavour reînviat, nu era în stare să înțeleagă nici lucrurile cele mai evidente : cînd faptele îl dezmințeau, se încăpățîna în prostia sa, anunța noile planuri ale francezilor, iminenta lor revanșă, intervenția puterilor !... Din fundul fotoliului pe care acum nu-l mai părăsea, fiindcă nu-l mai țineau picioarele, Ferdinando asculta discuțiile acelea cu o neliniște atât de mare încît parcă de asta ar fi depins sănătatea sa. Scuturat de febră, cu fruntea aprinsă, o nouă idee fixă îi tulbura creierul său istovit : aceea a victoriilor napoleoniene, pe care el le dorea din toată inima. Cumpărîndu-și o hartă a regiunii Rinului, își petrecea zilele marcînd cu ace mari toate pozițiile franceze și cu ace cu gămălie pe cele prusace : cu comunicatul de război în mînă, studia operațiile celor două armate, schimba semnele din loc după schimbările reale, iar pe măsură ce acele cu gămălie înaintau iar acele mari dădeau înapoi, boala sa se înrăutățea. Cu voce răgușită, caver-

noasă, lămurea ce-ar fi trebuit să facă francezii, pentru a-și recăpăta pozițiile pierdute : improviza planuri strategice, desena în fiecare zi cîteva „teatre de război“, dispunea după cum voia el diviziile și regimentele, exclamînd :

— Asta de-aci pleacă-ncolo, aia de colo vine-ncoace... pînă cînd, obosit, abătut, cu minile bălăbănindu-se și cu capul răsturnat, închidea ochii și căsca gura, ca și cum ar fi fost gata să-și dea sufletul.

Între timp, simțind că opoziția se întărea și că-i fugea pămîntul de sub picioare și, înțelegînd că era nevoie să întreprindă ceva care să-i înalțe propriul său prestigiu, ducele pregătea un atac prin surprindere. Grijile pricinuite de război sporeau nemulțumirea generală, iar adversarii guvernului profitau de aceasta pentru a striga și a amenința cu și mai multă putere. Opoziția — care, în diversele partide și în diferitele stări sociale, pornea de la motive deosebite și tindea spre scopuri ce se băteau cap în cap — era de acord ca, deocamdată, să ceară, într-un singur glas, cucerirea Romei. Cu cît se prăbușea mai mult situația Franței, cu atît mai multe învinuiri de moliciune și lășitate plouau asupra guvernului ; amenințările cu doborîrea de la putere păreau să se traducă în fapt dintr-un moment într-altul. Or, în vreme ce toți cei mulțumiți îi țineau sub supraveghere pe cei nemulțumiți, îndemnîndu-i la prudență și vîslind între două ape, ducele, care fusese pe la moșiile sale, se duse într-o seară la Clubul Național, unde certurile țineau zi și noapte, neîntrerupt și, fără pic de șovăire, își dădu gîndul în vileag : sosise vremea să se treacă la fapte ! Dacă guvernul scăpa și acest prilej, n-ar mai fi avut nici o scuză

în ochii nației ! El combătuse întotdeauna nerăbdarea partidului progresist, fiindcă, deși era generoasă, putea să-i facă rău țării. Astăzi, însă, lucrurile erau coapte și orice întârziere ar fi însemnat o greșeală de neiertat. Dacă cei de la Florența nu-și făceau datoria, el unul amenința „să coboare în piață, cu carabinele, ca în Șaizeci“.

— Vai, ce bufon !... Vai, ce vulpoi bătrîn !... se striga în tabăra dușmană ; dar, în ciuda bîrfitorilor săi, toate ideile acelea, mărturisite deschis și repetate zilnic cui voia și cui nu voia să le asculte, veneau în sprijinul șubredului credit al ducelui.

Auzindu-le, Benedetto Giulente rămăsese cu gura căscată, căci prevăzînd că unchiul avea să urmeze pînă în pînzele albe politica celor care tot amînau lucrurile, trecuse de partea aceloră. Rămase și mai uluit cînd ducele veni la el, să-i spună că trebuia să înceapă să publice din nou *Italia Risorta*, spre a împinge guvernul pe drumul Romei : lucrurile erau coapte și dacă nu te țineai de curent, puteai să fii strivit.

Cu toate că-și irosea toată vremea la primărie, Benedetto înjghebă o redacție din învățători și din funcționari comunali și publică gazeta. Lucrezia săvîrși lucruri de necrezut împotriva aceluia dobitoc, care dorea acum Roma „ca și cînd ar fi putut s-o bage în buzunar și să se ducă s-o vîndă la tîrg“. Înflăcăratele articole ale lui Benedetto, care spunea că ducele era gata să plece la Florența, împreună cu poporul, dacă guvernării nu voiau s-asculte glasul țării, îi aduceau însă onorabilului un nou nimb de popularitate.

În ziua cînd sosi vestea despre scrisoarea lui Victor Emanuel către papă, veni însă de la Roma,

oaspete neașteptat, și *don Lodovico*. Era atît de concentrat asupra îndatoririlor slujbei sale, asupra pregătirii viitorului său, care era acum îndrumat pe calea cea bună, încît familiei de-abia dacă-i dăduse o dată pe an știri despre sine. În ceva mai mult de trei ani ajunsese secretar la Propagandă și arhiepiscop de Nicea, iar Pius al IX-lea avea multă stimă pentru el. Iar principelui, care, în primul moment, îl privi ca pe un căzut din lună, îi spuse cu un ton de blîndă dojană :

— Ferdinando stă să moară, iar voi nu-mi scrieți decît că nu se simte prea bine ? Dacă nu aflu cum stau lucrurile datorită monseniorului episcop, n-aș fi cunoscut adevărul !

Și se duse să stea la căpătiul fratelui bolnav. Acesta nu se mai dădea jos din pat ; cînd închidea ochii, fața lui verde și ascuțită părea ca de mort, dar el refuza medicamentele cu și mai multă încăpăținare ca înainte. Și pe măsură ce trupul i se ruina, se stingeau și ultimele licăriri ale întunecatei sale minți : acum, trimitea zilnic să i se cumpere, cu duzinele, cutii de ace cu gămălie, topuri de hîrtie și pachete de creioane. Toate astea urmau să-i folosească la trasarea planurilor de luptă și la marcarea fortărețelor, a taberelor și a cartierelor generale ; uita însă scopul cumpărăturilor și porunca într-una altele noi, începînd să tipe și să se frămînte, cînd nu i se dădea ascultare. Cu o răbdare evanghelică, cu un zel neobosit, cu o abnegație minunată, *don Lodovico* veghea asupra bolnavului, împlinindu-i toate poftele ; în vremea asta — spre deznădejdea lui Baldassare — limbile veninoase împrăștiau însă zvonul că se înapoiase în Sicilia nu din iubire pentru Nerod,

la care nu se gîndise niciodată, ci ca să evite să se afle la Roma în acele momente critice și ca să poată lua mai tîrziu o hotărîre potrivită cu evenimentele.

Evenimentele se precipitau. Soldații italieni primiseră ordin să înainteze în Statul roman. Așteptarea veștilor era chinuitoare ; ducele, instalat la prefectură, desfăcea telegramele trimise prefectului și le difuza apoi conținutul, ca și cînd le-ar fi primit el, direct, de la Lanza.

— A venit sfîrșitul lumii ! striga domnișoara bătrînă, acasă la Ferdinando, unde se aduna acum familia, într-o odaie îndepărtată de aceea a muribundului, care nu-l voia pe nici unul în jur. Iar principele clătina din cap, principesa își făcea semnul crucii, în vreme ce *don* Lodovico murmură, cu ochii în pămînt :

— Trebuie să-i iertăm, căci nu știu ce fac...

Lucrezia se purta cu bărbatu-său ca o viperă și nimeni nu vorbea despre duce, a cărui atitudine era o rușine ; neclintită în credința sa, *donna* Ferdinanda se dezlănțuia însă mai grozav ca oricînd împotriva lui *don* Blasco, care propovăduia și el prin farmacii :

— Am spus-o întotdeauna. Pius al IX-lea — nu-i mai spunea sfîntul părinte — trebuia să se gîndească la momentul potrivit, atunci cînd era arbitrul situației. Acuma ce vrea ? Cine-și face singur rău, n-are decît să plîngă !...

Și devenind membru la Cabinetul de lectură, se ducea în fiecare zi împreună cu profesorul, ca să afle știrile și să-și risipească teama de a trebui să dea înapoi averea mînăstirii San Nicola ; între timp, vorbea în gura mare împotriva celor nevolnici, își sprijinea cu îndîrjire fratele și citea

cu glas tare articolele înflăcărâte ale lui Giulente, aprobându-le, admirându-le :

— Eh ? Ce frumos scrie nepotu-meu ! Asta zic și eu scris !

Nici recenta apostazie a lui *don* Blasco, nici vechea trădare a ducelui, nu îi lipseau însă pe ceilalți Uzeda de stima celor „puri“ ; în ochii Curiei, mai ales, purtarea lor, credința arătată față de principiile sănătoase, statornicul devotament față de cauza cea dreaptă, îi făceau să treacă drept fii preferați. Într-o bună zi, cu toată blestemăția vremurilor, monseniorul episcop se duse la Ferdinando să înapoieze vizita pe care i-o făcuse *don* Lodovico, să capete vești în legătură cu bolnavul și să mîngîie necăjita familie. Ieșiră cu toții în întîmpinarea prelatului și-i sărutară mîna ; de emoție, principesei îi venea să plîngă :

— Ce știri în legătură cu scumpul nostru bolnav ?

— Nu-i e bine, monseniore, răspunse Lodovico, suspinînd cu amărăciune. A trebuit să-i telegrafiem și fratelui nostru, Raimondo...

— Nu există însă nici un remediu ?

— Am încercat totul : apă de la Lourdes, medaliile de la Loreto...

— Bine, bine... dar n-ați chemat nici un doctor ? Ce medicamente i-ați dat ?

— Acuma !... — voi, parcă, Lodovico să spună, deschizîndu-și brațele — viața sărmanului nostru frate nu mai este în mîinile oamenilor.

Nu spuse însă că Ferdinando înnebunise de-a binelea. Neîncrederea mocnită ce se trezise în el împotriva fraților și tainica bănuială care nu-i îngăduise să pună pe seama dragostei îngrijirile lor supărătoare sporiseră zi după zi și-i năpădiseră creierul în asemenea hal, încît nu mai era loc

pentru nici o altă idee. El, care, vreme de treizeci și nouă de ani, dăduse dovadă de atîta dezinteres încît să merite porecla de Nerod, dată de maică-sa, și să se lase furat de toată lumea, se arăta dintr-o dată din neamul viceregilor, datorită acelei bănuieli caraghioase și nebunești, acum cînd nu mai avea nimic de lăsat. Pe măsură ce puterile i se topeau, iar mintea i se tulbura, bănuiala sporea într-una, pînă cînd, o dată cu sosirea fratelui Raimondo, se schimbă în siguranță furioasă.

Contele sosi împreună cu soția și cu fiul. Îmbătrînită cu treizeci de ani, biata *donna* Isabella ; de nerecunoscut, așa cum, tot de nerecunoscut, fusese altădată și fata lui Palmi. În cei cinci ani cît stătuseră prin alte părți — la Palermo, la Milano, ori la Paris, după cum i se năzărise soțului — felurite zvonuri care ajungeau, din cînd în cînd, în Sicilia, spuneau că ea plătea amarnic răul pe care i-l făcuse primei contese ; că Raimondo, sătul pînă peste cap de femeia aceea, a cărei cucerire îl costase atît de scump — nemaiputîndu-se gîndi să rupă și al doilea laț pe care și-l pusese, proteste, de gît — începuse să-și facă din nou de cap, mult mai rău decît înainte, să-și aducă ibovnice proaspete în noul pat conjugal, să-și chinuie în toate chipurile cea de-a doua nevestă, căreia nu-i mai folosea la nimic să se arate prudentă, răbdătoare, supusă și umilă, pentru a evita îmbufnarea, ranchiuna și chiar ura bărbatului. Dar, cu toate că nu erau de necrezut, dat fiind caracterul lui Raimondo, zvonurile nu se bucuraseră totuși de mare credit, fiindcă se putea ca ele să fi fost puse în circulație de cei care-o pizmuiau pe *donna* Isabella, de dușmanii contelui, de veșnicele limbi veninoase. La sosirea lui Raimondo nu a mai fost cu putință să se stăruie în îndoială. El trase la

hotel, ca și cu șapte ani înainte, cînd își părăsise definitiv cea dintîi familie ; de data asta, însă, întovărășit de patru sau cinci guvernante, *bonnes*¹ și cameriste : tinere toate, una mai frumoasă decît alta, elvețiene, lombarde, englezoaice, un adevărat harem internațional. Avea o odaie separată de cea a nevestei, iar cînd rudele se duseră să-l viziteze, îl auziră adresîndu-i-se acesteia cu „dumneavoastră” și citiră pe chipul *donnei* Isabella suferințele ispășitoare. Ea se schimbase nu numai la înfățișare ci și în felul de a se purta : vorbea încet, ocolea privirile soțului, părea să se teamă ca nu cumva să-i displace, fie chiar numai prin prezența sa. Iar Raimondo nu-și ascundea sentimentele sale față de ea : „dumneavoastră” acela era și singur foarte grăitor, dar el lăsa să se vadă că nu-i vorbea, că nu auzea ce spunea ea : cînd se duse să-și vadă fratele bolnav îi spuse, de față cu rudele :

— Nu e nevoie să veniți și dumneavoastră.

La vederea fratelui, Nerodul, care nu mai raționa, avu însă un atac de nebunie furioasă. Cu privirile rătăcite, cu părul răvășit peste fața descarnată și înfricoșată, începu să strige :

— Ucigașii ! Ucigașii !... Prusacii !... Vor să mă otrăvească !...

Strigă astfel toată noaptea, în delir ; la încetarea crizei, ideea rămase însă fixă, de neclintit. Iar teama de otrăvă, unită cu mania persecuției, îl făcură să nu mai deschidă gura : ori de cîte ori se apropia cineva de el, ca să-i dea să mănînce, își încheșta dinții și începea să urle, găsînd în brațele-i, îngrozitor de slabe, destulă forță ca să respingă încercările de a-l face să înghită o lingură de supă sau de lapte.

¹ *Bonne* — bonă, fată în casă (fr.).

— Ajutor !... Bismarck ! Ucigașul !...

Lucrezia se așeza lângă el, îl lua de mână și-l întreba :

— De cine ți-e frică ? Nu ne recunoști ?... Crezi c-aș vrea eu să te otrăvesc ? Sau Giacomo ? Sau Raimondo ?

Nebunul surîdea neîncrezător, dar cînd încercau din nou să-l hotărască să ia un duminic, ca să-i prelungească viața cu cîteva zile, ca să nu-l lase să moară de foame, începea iarăși să urle :

— Ucigașul !... Ajutor !... Ucigașul !...

Într-o seară, în vreme ce *don* Blasco se pregătea să plece de-acasă împreună cu profesorul, vizitiul principelui veni să-i spună, cu sufletul la gură :

— Excelență, vă așteaptă acasă la cavalier... Sînt toți acolo... Se aduce împărtășania pentru domnișorul Ferdinando...

Călugărul era tare grăbit să se ducă la Cabinetul de lectură, ca să afle ce noutăți mai erau. Ultimele știri spuneau că trupele italiene se găseau în fața Romei ; iar dacă toată lumea era mai curioasă ca oricînd, *don* Blasco stătea de-a dreptul ca pe jeratic. Cu toate astea, la vestea aceea în legătură cu o moarte, era gata să răspundă c-o să se ducă îndată, cînd tocmai sosi în goana mare un alt trimis, de data asta din partea ducelui :

— Excelența-să vă așteaptă imediat acasă... E ceva care nu suferă amîinare...

— Vin.

Profesorul, protestînd împotriva tribunalului Sfintului Oficiu, îl însoți pînă la noua locuință a ducelui, în care acesta se instalase încă de la începutul lunii. Ajuns în fața porții, călugărul îi ceru voie tovarășului, care rămase să-l aștepte, plimbîndu-se în sus și-n jos. După două sau trei minute,

don Blasco apăru din nou, palid la față, alergînd și agitănd un petec de hîrtie :

— E-a noastră !... E-a noastră !...

— Cine ?... Ce anume ?...

— Veniți cu mine !... striga călugărul cassinez, lungind pasul și gîfîind. La Cabinet ! Roma e-a noastră ! Breșa a fost deschisă !...

— Cum ?... Stați puțin !... Dați-mi să văd..

— Înainte !... Înainte !... Fratele meu a primit telegramă... Trupele au intrat... Haideți la Cabinet !...

Pică acolo — între oamenii așezați pe trotuar, la răcoare — ca o bombă !

— E-a noastră ! E-a noastră ! E-a noastră !... Roma e-a noastră !...

Se sculară cu toții și îl înconjurară, vorbind laolaltă, gesticulînd. El explica cele însemnate pe bucata de hîrtie pe care ducele transcrisese telegrama oficială primită de prefect, lipsind-o de caracterul oficial și schimbîndu-i adresa, ca să se creadă că-i sosise chiar lui ; lumea alerga din fundul sălilor, trecătorii se opreau, mulțimea creștea într-una. Toți voiau să citească știrea, dar **don** Blasco nu-i dădea nimănui telegrama, căci în înghesuiala aceea exista primejdia de a fi sfîșiată în mii de bucăți.

— Citiți !... Citiți !... Vrem s-o auzim !

Suindu-se atunci pe un scaun, călugărul citi cu vocea sa țipătoare :

— „*Florența, orele 5 după-amiază : Onorabilului de Oragua, Catania. Astăzi, orele zece înainte de-amiază, după canonadă, care durat cinci ore, trupele naționale deschis breșă zidul de centură, lângă Poarta Pia... Steagul alb înălțat pe castelul Sant' Angelo, însemnînd sfîrșitul ostilităților... Pier-*

derile noastre douăzeci morți, aproape o sută răniți..."

Un urlet se ridică atunci de jur împrejur. Dominînd urletele, *don Blasco* strigă :

— La azil... pentru muzică... Sus !... Steagurile...

Într-o clipă, toate steagurile Cabinetului fură aduse de către servitorii zăpăciți de strigăte. *Don Blasco* înșfăcă unul, își croi drum prin mulțime și tipă din nou :

— La azil !... La azil !...

Pe drum, strigătele de „Trăiască Italia ! Trăiască Roma !” răsuna din toate părțile, iar demonstrația se mărea ; cei care nu știau încă despre ce era vorba strigau ca să afle ce se întîmplase și toți răspundeau :

— Armata a cucerit Roma !... I-a venit o telegramă deputatului, ducelui de Oragua !...

Cînd fanfara azilului, strînsă în mare grabă, începu să cînte, zgomotul ajunsese asurzitor. Și în timp ce muzicanții și șeful fanfarei întrebau :

— Încotro ?... Încotro se merge ?... zece, o sută de glasuri răspunseră :

— La deputat... la duce...

Acasă la deputat, toate ferestrele erau luminate ; un steag, care părea o pînză de corabie, flutura la balconul din mijloc, iar deputatul răspundea în persoană, salutînd cu batista, la strigătele de :

— Trăiască Roma, capitala !... Trăiască Oragua !... Trăiască deputatul...

La un moment dat, tocmai cînd cîțiva inși strigau să se facă liniște, căci așteptau un discurs ocazional, ducele se făcu nevăzut. Ca să evite primejdia de a fi nevoit să vorbească, fiindcă *Giulente* nu-i putea fi de nici un ajutor căci se afla împreună cu nevasta la căpătîiul lui *Ferdinando*, care trăgea să

moară, el coborî în întâmpinarea manifestanților și se amestecă în mulțime.

— Ura !... Ura !... La prefectură !...

Iar marșul începu din nou. Cu steagul pe umăr, cu jobenul nițel cam într-o parte, cu gulerul monahal learcă de nădușeală, *don* Blasco mergea în mijlocul demonstrației, la braț cu profesorul, care îl găsisese din nou și nu-i mai dădea drumul.

— Lumină !... strigau la tot pasul cei care veneau după el, iar aplauzele și fluierăturile alterneau după cum ferestrele se luminau sau rămîneau închise și întunecate, precum fuseseră și pînă atunci. În fața unei prăvălii de mărunțișuri, șuvoiul manifestanților se opri o clipă :

— Torțele !... Torțele !

Și toate cite se găsiră, fură împărțite și aprinse imediat. Flacăra lor mohorîță și fumegîndă se reflecta pe case, iluminîndu-le, făcînd să strălucească puternic geamurile ferestrelor ; deasupra mării de capete se agitau batiste și pălării ; muzica întetea entuziasmul, cîntînd tot timpul drumului imnul regal și marșul lui Garibaldi, iar în jurul deputatului răsunau și mai puternice, și mai dese, și mai aprige, strigătele de :

— Trăiască Roma !... Trăiască Italia !... Trăiască Oragua !

Deodată, demonstrația se opri din nou, ca și cum cineva i-ar fi stat în cale, și se stîrni o zarvă la care luau parte feburite glasuri :

— Mai departe !... Înainte !... Jos !... Moarte !... Cine-i ?... Ce e ?...

Dintr-o fundătură, apăruse pe neașteptate un frate : la vederea rasei, demonstranții din față se opriseră și strigau în nasul celui care nimerise atît de prost :

— Jos cu popii ! jos cu rasele călugărești ! Trăiască Roma noastră !...

Fratele, vînat la față, cu ochii holbați, privi o clipă mulțimea amenințătoare și numai urlete ; pe neașteptate, își săltă însă brațele, strigînd și el, fără nici un sens :

— Hei !... Hei !...

— E nebunul... lăsați-l să se ducă !... strigară cîțiva ; înștiințarea n-o auziră însă decît puțini, iar mulțimea se puse în mișcare, strigînd :

— Moarte popilor !... Jos puterea Bisericii !... Jos !... La moarte !...

Lungindu-și gîtul, *don* Blasco îl recunoscă pe *fra'* Carmelo, încă un nebun din neamul Uzeda, bas-tardul care, în ciuda actului de botez, se dovedea a fi și el din familie. Iar la vederea rasei, profesorul, care și așa era un dezlănțuit, turbă ca un taur la vederea a ceva roșu :

— Moarte corbilor ! Jos tricornurile : trăiască gîndirea laică !... Jos ultramontanismul ¹ !...

În lumina fantastică a torțelor, nebunul continua să gesticuleze fără nici o noimă și să strige :

— Hei !... Hei !... fără a-l recunoaște pe cel ce fusese sfinția-sa *don* Blasco ; iar acesta, ca să nu se lase mai prejos decît profesorul, care-i spărgea urechile, țipa și el :

— Jos !... La moarte !... Jos !

¹ La început, ultramontanii erau toți cei care trăiau dincolo de Alpi, în raport cu Franța. Actualmente, prin ultramontanism sînt desemnate acele păreri teologice care tind să-i acorde papii o foarte mare importanță.

PARTEA 'A' TREIA

•

1

„Mult stimate domn,

Nimeni nu trebuie să se dea îndărăt de la cunoaşterea originilor şi cu atât mai puţin a istoriei nobilimii patriei, mai ales în asemenea vremuri cînd acest lucru este preţuit, în sfîrşit, în chipul acela de care atîta se minunează străinii. A povesti totul de la capăt, după ce Mugnòs, Villabianca şi alţii, foarte cunoscuţi, şi-au asigurat nemurirea dînd la o parte vîlul cel gros, ar putea să pară un lucru de prisos, dacă, printr-o lege a firii, acei oameni valoroşi nu s-ar fi oprit la vremurile în care trăiau. În afară însă de continuarea povestirii pînă în zilele noastre, mai este încă un argument care va lămuri necesitatea ; ne referim la raritatea acelor opere strălucite pe care nu-i e dat fiecăruia să şi le poată procura. De aceea, cu scopul ca o nouă operă, pusă la zi, să stea la îndemîna oricui, ne-am propus să o scriem. Şi pentru ca nu cumva să fim învinuiţi de îngîmfare din pricină că am cutezat să ne luăm o astfel de sarcină, nu vom uita să spunem că descoperirile heraldice le-am supt o dată cu laptele, aşa cum se cuvine cînd e vorba de un urmaş al unei familii siciliene purtătoare de blazon, care nu

este dintre cele din urmă. Ne mai putem mîngîia de asemenea cu gîndul că datorită unui studiu neobosit și unei răbdătoare compulsări a unor arhive importante și înțesate de documente, pe care numai nouă ne-a fost îngăduit să le cercetăm, vom fi, cu siguranță, în stare să ne ducem sarcina la bun sfîrșit, vorba Poetului, fără a ne face de rușine, și poate cu laude.

Ca unul care cultivă studiile istorice și ca un iubitor al gloriilor patriei, Domnia-Voastră Mult Stimată, dînd curs propunerii noastre, nu ne va lipsi de concursul pe care-l nădăjduim ; trăim deci cu credința că semnătura sa nu va lipsi de pe buletinul pe care subscrierile devin tot mai numeroase. Nu ne îmboldește josnicul gînd al unui cîștig, de așa ceva, har Domnului, știut fiind că nu avem nevoie ; cu toate acestea, numai și numai pentru a acoperi în parte cheltuielile, ne este de trebuință sprijinul Domniei-Voastre. Iar în această privință nu ducem nici o grijă.

BULETIN DE SUBSCRIERE LA OPERA

Cavalerului don Eugenio Uzeda, din spița principilor de Francalanza și Mirabella, duci de Oragua, conți de Lumera etc etc. ; fost Gentilom de Cameră (cu leafă) al Maiestății-Sale Regelui Ferdinand al II-lea ; decorat cu ordinul otoman Nisciam Ifitkar de către Alteța-Sa Beiul Tunisului, membru a diferite academii etc. etc., intitulată.

HERALDUL SICILIAN

cuprinzînd istoria documentată a originilor, a destinelor, faptelor nobilelor familii siciliene, din vremurile cele mai îndepărtate și pînă în ziua de astăzi ; în total, trei volume, din care, primul,

cu texte, al doilea, cu arborii genealogici, iar al treilea, cu stemele. În fiecare lună va apărea o fasciculă. Prețul fiecărei fascicule : două lire. Subscrierea la opera completă : lire cincizeci.

N. B. Cine procură șase subscrieri va avea dreptul să-și publice propriul său arbore genealogic. Cine procură douăsprezece va avea și stema colorată.

Prospectul acesta, răspindit în sute și sute de exemplare, le dovedi concetățenilor cavalerului *don Eugenio* că el era încă printre cei vii. De câțiva ani nu mai venise nici o știre în legătură cu el ; la început, le scrisese neamurilor, cerindu-le bani cu împrumut pentru tot felul de afaceri grozave și sigure ; fiind însă refuzat, încetase, în cele din urmă, să mai scrie. Ce anume făcuse atîta amar de vreme unde fusese, nu a știut nimeni. Nici unul din cei care se duceau la Palermo nu-l văzuse vreodată, nimeni nu auzise vorbindu-se de el și pînă la urmă, necunoașterea faptelor sale fusese atît de mare încît mulți presupuneau că trecuse pe tăcute în lumea cealaltă. Poșta nu terminase cu împărțirea prospectului în legătură cu *Heraldul sicilian*, cînd sosi și autorul, în persoană.

Lipsea de atîția ani și îmbătrînise, firește, apropiindu-se acum de șaizeci de ani ; mai era însă și caraghios de urîțit, aproape de nerecunoscut. Pe fața slabă și gălbejită, nasul parcă se lungise ca o trompă, ca o proboscidă, ca un apendice flexibil, capabil să scurme prin gunoaie ; căderea dinților, adîncindu-i gura, contribuisese și ea la creșterea aceea vizibilă care-i dădea întregului chip o înfățișare josnică, lipsită de noblețe, aproape animalică. Jegul cămășii și al hainei cu coadă, prea lungă și prea largă, cu un plastron care fusese alb și cu slinul pălăriei, care părea să asude din pricina

căldurii prea mari, te îndemneau să-l iei drept un servitor de han sau un biliargiu de tripou ; guta care îi chinuia picioarele îl silea să meargă strîmb și tîrșit. Se adăpostise într-un hotel de cea mai proastă speță, dar primelor persoane cărora le des-tăinui cine era — căci nimeni nu-l mai recunoștea — le spuse că nu găsisese camere libere la „Grand Hôtel“ și că, plecînd pe neașteptate de la Palermo, nu-și putuse aduce cu el cuferele... „cuferele“, cum pronunța el.

Cea dintîi vizită o făcu la capul familiei ; cînd ajunsese în fața porții palatului, văzu însă cu uimire că era închisă, avînd deschis numai oblonul. Prezentîndu-se noului portar, care-l cerceta din cap pînă-n picioare, drept unchiul stăpînului auzi răs-punzîndu-i-se că nu era nimeni acasă : nici princi-pele, nici principesa, nici Consalvo ; plecaseră toți : domnișorul, în călătorie, de aproape un an ; stăpînii, s-o ia de la colegiu pe domnișoara și să-i arate nițeluș lumea. Nu pe de-a-ntregul convins, ca omul deprins să fie dat afară, cavalerul își înălță ochii către ferestre, de parc-ar fi vrut să se uite prin ziduri, cînd auzi pe cineva salutîndu-l :

— Excelență ?... Excelența-voastră aici ?

Era Pasqualino Riso, vizitiul. Se dărimase și el și nu mai rămăsese nimic din veșmintele elegante, din inelele și din lanțurile de aur de altădată.

— Au plecat toți, excelență... Casa e goală !

— Cînd au să se înapoieze ?

— Nu știm, excelență ; poate pe la culesul viilor, stăpînii...

— Iar prințișorul ?

— Ah, prințișorul nu, deocamdată...

Don Eugenio, ai cărui ochișori străluceau pe chipul său de nemîncat, se așeză pe scaunul fără

spătar, pe care portarul îl ținea înaintea ușii odăiței sale, și întrebă :

— Dar de ce ? Ce e nou ?

Încetul cu încetul, Pasqualino dădu adevărul pe față. Domnișorul nu mai putea să stea în casă, cel puțin pentru o oarecare vreme, din pricina veșnicilor ciocniri cu taică-său. De atâtea necazuri, domnul principe se îmbolnăvisese. Cît despre *don Con-salvo*, nu se putea spune că s-ar fi supărat atîta, încît să capete vreo boală, dar nici de priit nu-i pria, cu atîtea neînțelegeri și certuri ; tocmai de aia, lucrul cel mai bun era să stea o bucată de vreme departe... În chipul acesta, principele avea să se împace și să înțeleagă că, la urma urmelor, băiatul nu omorîse pe nimeni ! Îl învinuiau că nu se interesează de treburile administrației și că se poartă urît cu mama vitregă ?

— Dar excelența-voastră știe ce fel de om este domnul principe : mai curînd ar lăsa să i se taie amîndouă mîinile decît să-i dea altuia registrele de socoteli sau cheile de la casa de bani !... Pe principesă, domnișorul nu o iubește ca pe o mamă, e adevărat : mamă, totuși, nu-i decît una ; nu-i așa, cavaler ? Pe mama vitregă ajunge dac-o respecti ; iar de respectat, o respectă...

Adevărata pricină a neînțelegerii era însă alta : domnul principe nu voia să scoată bani din buzunar, iar prințisorul, în schimb, cheltuia ca un nobil... Din cauza asta, domnișorul semnase cîte un fleac de poliță și de fiecare dată cînd creditorii îi înfățișau principelui cîte una din ele, părea — Doamne păzește și mîntuiește pe toată lumea ! — că o să-l lovească un atac de dambla. Voia chiar să-l lase să fie arestat, ca și cînd așa ceva putea fi spus, fie și în glumă, în familia Francalanza !

Făcînd un gest de indignare, Pasqualino luă încă un scaun din cămăruță și se așeză alături de cavalier, care, clătîndu-și capul cu gravitate, scoase din buzunar o jumătate de țigară stinsă și-i ceru vizitiului un chibrit.

— Excelența-voastră îngăduie ?..

Și aprinzîndu-și și el pipa, continuă să vorbească. Pentru cine oare îngrămădisise domnul principe atîtea bogății ? Pentru el însuși, nu, de vreme ce nu-i erau de nici un folos ; pentru fată, nici atît, fiindcă, o dată măritată, domnișoara Teresa avea să-și ia zestrea ei și pace bună ; așadar, pentru băiat ! Și-atunci de ce să-l lași să ducă lipsă de bani ? Un tinerel ca prințisorul de Mirabella avea nevoie de o groază de lucruri ; trebuia deci, vrînd, nevrînd, să facă atîtea cheltuieli ! Stăpînul care, tînăr fiind, dusesese o viață de schivnic, nu putea să-l înțeleagă.

— Dar sîntem oare toți la fel ?

Și-apoi, se schimbaseră și vremurile : nobilii erau nevoiți să cheltuiască, dacă voiau să fie prețuiți ; dacă nu, primul cizmar îmbogățit se credea mai ceva ca ei ! Și în regretul de a nu mai putea cîștiga ca altădată din cheltuielile galante ale tînărului stăpîn, Pasqualino califica cu îndrăzneală drept porcării meschinările principelui : spunea că acesta își renegase fiul, pentru o liră ; ca să-l atragă pe cavalier de partea sa, lăsa să se înțeleagă că șeful familiei, dacă ar fi fost un alt fel de om, ar fi trebuit să-și ajute rudele care nu erau la fel de bogate ca el... Cu picioarele lui slabe, de *don Quijote*, puse unul peste altul, *don Eugenio*, fumînd și scuipînd, clătina din cap, îi dădea dreptate vizitiului, își dădea lui însuși dreptate :

— Eu unul am spus-o de mult... asta nu putea să dureze... nepotul meu are un fel de-a fi !..

În răcoarea vestibulului conversația se prelungea : stăpîn și servitor vorbeau ca de la om la om, ca de la egal la egal, amestecînd fumul pipei cu cel al țigării ; și cu toate că nu mai era la fel de elegant ca altădată, Pasqualino părea totuși stăpînul, iar *don Eugenio* sluga. Jumătate scandalizat și jumătate invidios din pricina încrederii pe care cavalerul i-o acorda vizitiului, portarul se plimba demn prin fața intrării, cu mîinile la spatele hainei pline de fierturi.

— Cine e zdrențarosul ăsta ? îl întrebau funcționarii de la administrație, care tocmai ieșeau, terminîndu-se lucrul.

— Un unchi al domnului principe, după cîte spune el !

Și pînă la urmă, a fost cea mai bună primire de care s-a bucurat bietul *don Eugenio*. A doua zi începu să colinde pe la rudele care se aflau în oraș ; înaintea oricărui altuia, se duse la frate-său, la *don Blasco*.

Călugărul părea gata să plesnească : pîntecul i se căptușise cu osînză, capul îi crescuse, iar bărbia i se confunda cu masa gelatinoasă a gîtului. Ajunsesese să nu se mai poată mișca, din pricina trupului uriaș și a slăbiciunii picioarelor ; iar alături de el, *donna Lucia*, nevasta lui *Garino*, părea sprintenă și ușoară.

— De ce te-ai întors ? îi spuse el fratelui, în loc de salut, de cum îl văzu intrînd.

Nu-i mai puțin adevărat că primise prospectul în legătură cu *Heraldul sicilian* și înțelegînd dintr-asta că autorul lui era cu cuțitul la os, i-o lua înainte, ca să evite vreo cerere de ajutor.

— Am venit pentru scurtă vreme, răspunse *don Eugenio* ; în primul rînd ca să vă mai văd, iar apoi

ca să fac abonamente la lucrarea în legătură cu care am trimis prospectul...

Și începu să treacă în revistă subscriitorii iluștri : Alțeta-sa, Beiul din Tunis, vizirii regenți, cei mai de seamă nobili din Palermo, principele d'Ali, marchizul de Lojacomio, ducele cutare și contele cutărică.

— Și ?... zise călugărul, pentru a spune : „De ce vii să-mi povestești mie toate astea ?” fără ca măcar să-și întrebe fratele : „Ai fost la Tunis ? Ce-ai făcut pe-acolo ?”

— Am, de asemenea, adeziunile a douăzeci de primării, treizeci de asociații, opt biblioteci. Afacerea e grozavă. Dacă faci socoteala, după ce scazi cheltuielile pentru tipar, hîrtie, poștă etc., cîștigul este asigurat numai cu adeziunile strînse pînă acum. Mai rămîne însă să colind jumătate din Sicilia pentru a strînge adeziuni. Dacă ajungem la trei sute, rămîn zece mii de lire cîștig curat.

— Și ?

— Aș vrea să-ți propun să tipărim cartea împreună.

Călugărul îl privi drept în albul ochilor.

— Ești nebun ?

— De ce ? Sau poate nu crezi că e rost de cîștig ? Îți fac socoteala cît ai bate din palme și-ți adun semnăturile strînse.

— Nu vreau să văd nimic ! Cred foarte bine și-așa, și-ți mulțumesc din suflet. Ține-ți pentru tine cele zece mii de lire.

Cu tonul convingător și insinuant al unui samsar sau al unui codoș, cavalerul stăruia zadarnic și răguși de pomană încercînd să arate cît mai limpede caracterul strălucit al propunerii sale ; *don* Blasco continuă să refuze, mai întîi plictisit, apoi rîdi-

cînd glasul, iar în cele din urmă țipînd, pentru ca pisălogul ăla să-i piară din fața ochilor.

— Atunci... dacă nu vrei să-ți asumi riscurile afacerii... fă-mi un bine... Subscriitorii nu plătesc înainte ; am nevoie de o sumă, ca să încep tipăritul. Împrumută-mi o mie de lire...

— Nu le am.

Cavalerul nu-și pierdu cumpătul nici măcar acum. Micșoră cererea de la o mie la opt sute, iar apoi la cinci sute de lire ; și fiindcă *don* Blasco răspundea mai departe, mormăind, parcă, din pricina nerăbdării : „Nu le am, nu — am — pa — ra — le... cum să te fac să-nțelegi ?... *don* Eugenio încheie, împăciuitor :

— O să aștept atunci pînă o să te înlesnești... N-am nici o grabă ; întîi trebuie să închei cu subscrierile... după asta o să-ți aduc să vezi adeziunile, cererile, circularele...

Nădăjduind să izbutească mai bine cu soră-sa, cavalerul porni să înnoiască încercarea cu *donna* Ferdinanda. Uscată și sănătoasă-tun, bătrîna domnișoară sfida, parcă vremea, anii trecînd peste ea fără s-o schimbe : avea acum șaiszeci și doi bătuți pe muchie și nu arăta mai mult de cincizeci. Numai mîinile i se acopereau de încrețituri, i se descărnau și i se aspreau, tot numărînd banii, ca și cînd ar fi bătut fierul ori ar fi săpat pămîntul. Primise și ea prospectul în legătură cu *Heraldul sicilian* : vîzîndu-și însă fratele, începu să-l întrebe de sănătate, de Palermo, de persoanele pe care le cunoștea în acel oraș și ascultă cu interes vorbăria fără sfîrșit a cavalerului, care — încurajat de acea bună dispoziție — pomenea nenumărate nume de persoane cu care se-avea „ca un frate“, povestea faptele cu tot atîta interes ca și cînd i s-ar fi întîmplat lui personal :

— Despărțenia ducelui Proti, atît de prieten cu mine... nebuna aia de baroneasă n-a vrut să m-as-culte... eu i-o spuseseam principelui : „dragă Ema-nuele, gîndește-te bine...”

Flecăreala se prelungea, fiindcă *donna* Ferdinanda îi da apă la moară, deși cavalerul, fericit să-și poată pomeni întinsele lui relații palermitane, nici n-avea nevoie de asta.

— Și nu știi cea mai grozavă noutate ? Fata fiicei lui Palmi s-a măritat !

— Da ? Și cu cine ?

— Cu prietenul meu Memmo Duffredi. Duffredi di Casaura, nepotul lui Ciccio Lojacommo : cea mai bună nobilime din Palermo și o avere de cîteva milioane...

— Adevărat ?

— Un mare noroc pentru fată ! Intrigantul ăla de baron a tras toate sforile și l-a prins pe Memmo în laț... Firește că eu, ca rudă, nu puteam spune nimic, fiindcă altfel m-aș fi dus la Ciccio să-l pun în gardă : „Băiatul tău poate să găsească o partidă mai bună...” Și pe urmă, fata aia are un anume fel de-a fi... Destul, însă ; n-am vorbit, cu atît mai mult cu cît, tocmai cînd se puneau lucrurile la cale, mă găseam la Tunis...

— Ei, ai fost la Tunis ? Și cu ce scop ?

— Cu ce scop ?... Cu nici unul !... De plăcere... Dar cam tușea, încurcat, aproape rușinat. Și fiindcă *donna* Ferdinanda continua să-i pună întrebări, ca să afle dacă Tunisul era un oraș frumos, cît timp stătuse acolo și așa mai departe, cavalerul, hotărîndu-se parcă, spuse, în cele din urmă :

— M-am dus și ca să strîng adeziuni la opera mea, știi...

— Operă ? întrebă domnișoara bătrînă, făcînd pe mirata. Care operă ?

— Cum ? N-ai primit prospectul meu ?

— Eu una n-am primit nimic...

— *Heraldul sicilian* ? istoria nobilimii ?...

— Tu ?... Tipărești tu o operă ?... Ha ! ha ! ha !

Și izbucni într-unul din rarele ei risete, ce înțepau în punctul cel mai sensibil. *Don Eugenio*, care făcuse față, netulburat, tuturor refuzurilor călugărului, își pierdu firea din pricina risetelor soră-si.

— De ce ? întrebă el, încercînd să-și restabilească demnitatea de care *donna Ferdinanda* își bătea joc cu acele risete nerușinate. Nu-s oare și eu în stare s-o scriu, la fel cu atîția alții ?

— Ha ! ha ! ha !...

Și nu mai termina cu risul. Iar cînd bătrînul îi lămuri ce carte scrisese, deveni mai fină, mai ironică, mai tăioasă. O istorie a nobilimii, după *Mugnòs* și după *Villabianca* ? Pentru a-i virî în ea pe îmbogățiții care aveau pretenția să li se spună „cavaler” și „marchiz” ? Nobilimea autentică era înscrisă toată în vechile cărți !...

Cavalerul încerca să-i arate măcar ce afacere strălucită se putea face ; dar domnișoara bătrînă nu-l cruța : să cîștigi de pe urma unor terfeloage ? Parcă terfeloagele au avut vreodată valoare pentru altcineva decît pentru băcani ? Și cine-o să cumpere o carte făcută de el ? O să rîdă toată lumea, cum rîdea și ea ! Semnăturile ? I le dăduseră ca să scape de el ! O să se vadă după asta cîți au să plătească !

— Dar, barem, îmi împrumuți cîteva sute de lire ?

— Nu, fiindcă n-o să mi le mai dai înapoi.

Și orice altă stăruință se dovedi zadarnică.

Ducîndu-se să repete încercarea pe lîngă nepoata Chiara, *don Eugenio* nu izbuti nici măcar s-o vadă : camerista îi spuse că marchizul nu era acasă și

că marchiza era închisă în odaie, fiindcă-o durea capul.

— Spune-i că-i unchiul său.

— Să mă ierte excelența-voastră, dar cînd o doare capul, nimeni nu poate sta de vorbă cu doamna marchiză.

Și întrucît cavalerul făcu un gest de nerăbdare, femeia șopti, uitîndu-se în jur :

— Excelență, e o nenorocire !

— Ce nenorocire ?

— Marchiza... dar, domnule cavaler, vă rog, nu mă faceți să-mi pierd pîinea !... Nebună după bărbat, nu-i așa, excelență ? Una și bună : tot ce voia domnul marchiz era lege pentru dumneaei... Nici stăpînul nu abuza : numai dragoste și înțelegere în orice și oricînd... Acum ? Acum nu mai e pace, din pricina acelui fiu al... știu eu cui ! Un diavol din iad, excelență ; iar stăpîna, care nici nu se uită la noi, de prea multă dragoste ce-i poartă, îl lasă să-și facă de cap, îl apără împotriva stăpînului... Se ceartă în fiecare zi fiindcă domnul marchiz ar vrea să-l îndrepte, să-i facă educația, să-l oblige să-nvețe ; în schimb, nepoata excelenței-voastre se ia la ceartă cu stăpînul fiindcă-i chinuiește băiatul... Ieri a fost rău de tot ; nu-și vorbesc de douăzeci și patru de ore... Domnul marchiz a plecat de-acasă în zori... cine știe dacă se mai întoarce !

Cu toate insistențele sale, *don Eugenio* nu izbuti s-o convingă pe cameristă să înfrunte proasta dispoziție a stăpînei să se ducă să-l anunțe.

Porni atunci să bată la ușa familiei *Giulente*. Sosi la ei pe înnoptate, după o zi de alergătură. *Benedetto* era plecat, iar *Lucrezia* nu mai era de recunoscut, atît de mult se schimbase și se urîțise. Trupul îi ajunsese un sac de carne, unde nu se

mai distingeau nici sîni, nici talie, nici șolduri ; din pricina necurmătei acreli care o însuflețea, a nevindecatei nemulțumiri pricinuită de starea în care se afla, chipul îi devenise aspru, posomorît, semănînd, pe neașteptate, cu cel al principelui. Și primele cuvinte pe care i le adresă unchiului, cînd îl revăzu după atît amar de ani, fură tocmai împotriva lui Benedetto.

— Nu e aici ; nu stă niciodată acasă. Acum cînd nu mai e primar, a tras sforile să fie numit președinte al Consiliului Provincial. Din iubire față de patrie, excelența-voastră mă înțelege !... Cu cît îmbătrînește, cu atît se prostește mai rău. E un nebun ! Nenorocirea e însă că mă înnebunește și pe mine. După douăzeci de ani — calcula vremea după cum vrea ea — un altul, mai puțin dobitoc, ar fi priceput cît de puțin folositor este să faci pe servitorul pentru unul și pentru altul. Seamănă însă cu oul pus la foc : cu cît stă mai mult, cu atît se întărește mai rău ! Vrea să fie deputat ; cu ce scop, întreb eu ? După ce-o să fie deputat, cu ce-o să se aleagă ? Ca primar, a cîștigat numai atît ; că nu poate nimeni să-l vadă în ochi, nici măcar ăia pe care a făcut prostia să-i servească ! Bine-i mai stă !...

Față de propria sa familie, ea simțea încă acel amestec de ciudă, de pizmă și de grijă, după cum, mîndria de-a face parte din ea, durerea de a o fi părăsit, ori bănuiala de a fi fost repudiată erau atotstăpînitoare în mintea sa. Iar acum, vorbind de călătoria principelui, repeta cu stăruință că frațele și cumnata îi scriau la fiecare două zile și făcea cunoscut cuprinsul scrisorilor lor, anunțînd că urmau să se înapoieze în toamnă ; după asta, începea să critice și să bîrfească :

— Bine-au făcut c-au luat-o chiar ei pe Teresina din colegiu și-au plecat cu ea în călătorie... Cumna-tă-mea e o a doua mamă pentru fiica sa vitregă... Din prea multă dragoste, a ținut-o în colegiu doi ani mai mult decât trebuia, ca să facă din ea o li-terată. Graziella se pricepe grozav la literatură !...

Dar imediat după asta, adăugă :

— Excelența-voastră nu a văzut ultimul portret al Teresinei ?... Nu ?... Așteptați... o să vedeți ce frumusețe ; mi l-au trimis acum două luni... De la Consalvo însă, continuă ea după ce-i arată unchiu-lui portretul, nici o noutate... de parcă n-ar fi și el tot copilul lor... Fără scrisorile pe care i le trimite mătușii, nici n-am ști dacă e viu sau dacă e mort... Acum, spune că se află la Paris. A fost la Berlin, la Londra, la Viena...

Cavalerul nu o asculta, gîndindu-se la ce-avea el să-i spună. De-ndată ce nepoata făcu o pauză, îi înfățișă afacerea pe care o plănuise și care întrunea nelipsita reușită financiară cu noblețea scopului. Lucrezia, însă răspunse :

— Istoria nobilimii ? Unde mai e nobilimea ? Ce fel de istorie vrea excelența-voastră să scrie ? Acum sînt la modă văcsuitorii de cizme, nu nobilii ! Pen-tru a fi luat în seamă, trebuie să vii din neant ! Scrieți mai curînd istoria bătăranilor și a maștri-lor notari ; cu aia da, e de cîștigat !...

Imperturbabil, *don Eugenio* o luă a doua zi de la-nceput. La Radali-Uzeda îi găsi pe ducele Mi-chele și pe baronul Giovannino ; ducesa nu era acasă. La douăzeci și cinci de ani, Michele începea să chelească și părea de două ori mai în vîrstă ; în schimb, Giovannino era mai grațios decât înainte, fin, elegant. Auzind cererea rudei, amîndoi răs-punseră că numai mama i-ar fi putut da un răs-

puns. A doua zi, cavalerul se înapoie să vorbească cu ducesa, iar aceasta căzu ca din nori :

— Eu să tipăresc cărți ? Și cum de v-a trecut prin minte asemenea lucru ? Mult mă pricep eu la de-alde astea !...

Don Eugenio făcu deci cale-ntoarsă.

Nu-și pierdu însă curajul. De la rudele îndepărtate trecu la prieteni, la simpli cunoscuți, la oameni pe care-i întâlnea pe stradă și pe care-i oprea, bucuros — vezi, Doamne — să-i revadă și să-i salute. Începea să comunice, ca și cum le-ar fi primit chiar el știrile în legătură cu principele și cu Consalvo, pe care le aflase de la Lucrezia, se necăjea din pricina certei dintre tată și fiu, anunța înapoierea tinerei principese, pe care zicea c-o văzuse la Florența : „o frumusețe uluitoare !...“ iar apoi vorbea despre șederea lui la Palermo, descria apartamentul cu zece încăperi — de pe Cas-saro — în care locuise, lăudându-se cu înfumurare, în hainele lui murdare și jerpelite, care mărturiseau mizeria, foamea, promiscuitățile josnice ; vorbea, de asemeni, de călătoria la Tunis și de distincția primită din partea beiului, dar fără să explice în ce chip o obținuse și ce anume făcuse la curtea alteței-sale : iar când zăpăcea lumea de-a binelea cu toată vorbăria aia, întreba pe ne-așteptate :

— Ați primit prospectul meu ?

Și înfățișa încă o dată planul lucrării, enumerând și adeziunile primite : de fiecare dată, acestea sporeau la număr : cele ale particularilor săreau, de la două, la trei, la patru și chiar la cinci sute ; cele ale primăriilor se urcau la cincizeci, la șaiszeci, la nouăzeci, bibliotecile se înmulțeau dintr-o clipă într-alta. O mie de subscriitori erau siguri de pe-acum, iar alții o mie nu puteau nici ei să lipsească.

Oferea coparticipare, se mărginea la un avans, iar pînă la urmă, declara că s-ar mulțumi cu douăsprezece adeziuni, cu șase, și chiar cu una. Ca să scape de el, oamenii făceau făgăduieli în doi peri ; el însă își însemna numele într-un portofel soios și jerpelit, îndesat numai cu prospecte și cu adeziuni, pe care le împărțea de fiecare dată, băgîndu-i-le omului în buzunar — deși acesta dădea din mîini în semn de refuz — și recomandîndu-i să le dea mai departe și să le completeze cît mai curînd... La capătul unei zile de trudă, cînd dădea să intre în hotel, se întîlni cu Benedetto, care tocmai ieșea :

— Excelență ?...Ce faceți ?... Venisem să vă văd ; mi-a părut atît de rău, ieri că n-am fost acasă...

Nițeluș stînjinit, *don* Eugenio îl invită să urce în cameră. O cameră cu podeaua scofilcită, cu două fișii de pînză albă în loc de perdele la ferestre, cu un lighenaș pe un scaun și cu o cană pe jos.

— A trebuit să vin aici, fiindcă la „Grand Hôtel” era totul ocupat. Ce rău se stă în orașul ăsta ! La Palermo aveam un apartament cu douăsprezece odăi... să fi văzut numai ce scară !...

Și cu toate că fusese refuzat de Lucrezia, scoase prospectele din buzunar și intră direct în subiect :

— Nu ți-a spus nevastă-ta... Am venit să-mi tipăresc opera... Nici pentru douăzeci de mii de lire nu i-aș ceda-o altuia... N-am însă bani să încep tipărirea. Putem s-o facem împreună : o să împărțim cîștigul, ca rude și prieteni buni ce sîntem.

Giulente șovăi puțin, apoi întrebă :

— Lucrezia ce-a spus ?

— Nevastă-ta ? A spus că da, dar numai dacă ești și tu sigur de reușita afacerii... Uită-te puțin... Și nemaiîncăpîndu-și în piele de bucurie că găsisese,

în sfârșit pe cineva care nu-l refuza, îi puse în față niște adeziuni cu câteva semnături.

— Bine, bine, de vreme ce Lucrezia e de acord...

— Și la urma urmelor, chiar dacă n-ar mai fi, am putea s-o facem fără consimțământul ei !...

Benedetto șovăi un moment, apoi spuse :

— Nu domnule, trebuie... fiindcă, acum, ea ține banii...

— Cum ? Banii ? Tu nu poți să dispui de câteva mii de lire ?

— Nu, excelență... Treburile publice îmi luau prea multă vreme... Am lăsat administrația pe seama ei...

2

La începutul iernii, înapoierea principelui, împreună cu unchiul duce, cu soția și cu fiica, dădu un nou imbold curiozității publice. Toată lumea aștepta s-o vadă la față pe această faimoasă principesă tină, despre a cărei frumusețe se vorbea atît de mult, dar, cu toate că laudele anticipate păreau atît de exagerate, încît făcuseră ca lumea să fie cam neîncrezătoare, realitatea depăși orice închipuire. Frumusețea bălaie, fină, gingașă, aproape vaporosă, a copilei nu semăna cu a nimănui din familia viceregilor. Străvechea rasă spaniolă, amestecată de-a lungul veacurilor cu elemente insulare, jumătate grecești, jumătate maure, pierduse încetul cu încetul din puritatea și noblețea boiului ; cine l-ar fi putut deosebi, de pildă, pe *don* Blasco, de un călugăr pîntecos ieșit din truditorii gliei, sau pe *donna* Ferdinanda, de o bătrînă țesătoare ? Dar, așa cum în generația precedentă fusese înregistrată

excepția contelui Raimondo, tot astfel Teresa părea să fi luat naștere dintr-o veche celulă de sînge curat castilian, rămasă intactă. Înaltă, cu umerii firavi, cu un mijloc pe care cele două mîini ale ei aproape că izbuteau să-l cuprindă și care scotea și mai mult în evidență linia curbă a coapselor, Teresa avea în mișcări o eleganță instinctivă, o grație nobilă, încă nu în întregime eliberată de stîngăcia liceenei, încorsetată, pînă cu cîteva luni în urmă, în uniforma aceea urîtă. În primele zile, cînd începu să iasă în trăsură, alături de mama vitregă, lumea se oprea pe trotuare, o pîndea în fața porții palatului, privind-o cu gura căscată : ea părea să nu-și dea seama de curiozitatea aceea indiscretă, ba chiar să nu vadă pe nimeni. Acasă, firește, veniseră s-o vadă mai întii mătușile, iar Lucrezia aproape că nu se mai despărțea de nepoată, o întovărășea pretutindeni, îi dădea sfaturi, nevenindu-i să creadă că-și putea exercita asupra cuiva pătimașa ei dorință de autoritate. Principesa o lăsa să-și facă mendrele ; în schimb Chiarei nici măcar nu-i înapoie vizita, din pricina micului bastard. Putea merge o fată ca Tereza, de-abia ieșită din colegiu, într-o casă în care existau asemenea încurcături ? Și cu gesturi largi, rotindu-și privirile, spunea cameristelor, rudelor sau cunoștințelor.

— Pot îngădui oare ca fata mea să cunoască asemenea lucruri ? Cu atît mai rău pentru Chiara, dacă se mai și supără.

Iar Chiara se supără, și încă rău de tot. O rupsesse, de altfel, cu toate neamurile, din dragoste pentru copilul cameristei, care, deprinzînd tot felul de apucături urîte, îi poruncea ca un stăpîn, îi vorbea cu „tu“ iar, la nevoie, mai ridica și mîna la ea. Îl lăsa însă să-și facă mendrele, iar dacă mar-

chizul spunea și el o jumătate de vorbă, urmau țipete, amenințări, un adevărat iad. Aflînd de scrupulele verișoarei-cumnate, își vîrșă focul pe ea, cu atît mai mult cu cît, din porunca lui Giacomo, *donna* Graziella o duse pe Teresa să-i sărute mîna unchiului *don* Blasco. La călugăr, care-și ținea în casă Tutungioaica și cele trei fete, da, dar la dînsa nu ?

— Sigur, fiindcă pe călugăr așteaptă să-l moște-nească...

Don Blasco era, acum, un adevărat domn : afară de casă și de cele două moșii, mai pusese și niște bănișori la o parte ; din această pricină, principele nu știa cum să se poarte mai frumos cu el. Cassinezul îl lăsa să se poarte cum vrea, la fel făcînd cu Lucrezia și cu Chiara ; fiindcă nu mai putea să urce scările, nu se mai ducea la nimeni, dar cu-vîntul său era lege pentru nepoți și-i folosea în toate chipurile, iar dacă se mînia pe vreunul din ei, scotea și el, la fel cu *donna* Ferdinanda, o foaie de hîrtie pe care o sfișia în mii de bucățele :

— Nici un gologan din parte-mi !...

Vizita nepoatei Teresa îi făcu plăcere ; fetele nu se arătară, iar principesa lămuri copila că *donna* Lucia era „menajera“ unchiului.

De altfel, precauțiile acestea erau inutile în ce-o privea pe Teresa. Ea nu avea curiozități nelalocul lor, iar cînd își dădea seama că cei mai mari aveau să-și spună ceva, se îndepărta, pleca să-și deretice cămăruța ori să se uite la lucrușoarele sale.

Nu era numai uluitor de frumoasă, ci și plină de minte și instruită, putînd să-i întreacă pe mulți bărbați. Desena și picta, vorbea engleza și franceza ca și propria sa limbă, știa să facă versuri și compoziții muzicale ; și, cu toate astea, nespus de modestă, de simplă, de bună, de drăgăstoasă. În-

poindu-se în casa unde, copilă fiind, își lăsase mama, iar acum nu o mai regăsise, fusese nevoie să fie susținută, ca să nu se prăbușească, iar, de atîta plîns, ochii săi ajunseseră să semene cu două izvoare vii ; cultul ei pentru răposata nu o împiedica însă să-și respecte și să-și iubească tatăl și mama vitregă. Și era temătoare de Dumnezeu ; iar cînd nu lucra la broderiile, la desenele sau la compozițiile sale muzicale, veșnic cu cîte-o carte de rugăciuni în mînă : niște cărți aurite, legate în catifea sau în piele parfumată : rugăciunile din fiecare lună ale Mariei, acatistul Maicii Domnului, Viețile Sfinților, pline, pe fiecare pagină, de chipuri sfinte, toate cîștigate ca premiu cînd se afla în Colegiul Bunei-Vestiri.

Aceste sentimente cucernice, această teamă de Dumnezeu, nu o împiedicau însă să iubească, cum i se și cădea unei fete de vîrsta ei, plăcerile lumesti ori eleganța pe care o cerea moda. Cînd trebuia să se îmbrace ca să facă sau să primească vizite, ori să meargă la plimbare sau la teatru, zăbovea și ea — ca toate celelalte — în fața oglinzii ; și avea un anume fel — cu totul al său — de a purta veșmintele cele mai simple, care o făcea să pară îmbrăcată ca pentru a se duce la bal. Cînd treceau pe la modistă sau pe la croitoreasă, dacă aveau de ales stofe, garnituri ori mărunte obiecte de podoabă, dădea dovadă de mult gust, alegînd lucrurile cele mai frumoase și cele mai elegante, sfătuind-o, cu cele mai alese maniere, și pe mătușa Lucrezia, care, de cînd avea cheile de la casa de bani, își făcea cîte o rochie la fiecare cincisprezece zile, preferînd de fiecare dată tot ce era mai lipsit de grație și îmbufnîndu-se dacă alegerea făcută de ea nu era lăudată. Principesa, dimpotrivă, își lăsa fiica vitregă să facă ce dorea

și să-și aleagă ce-i plăcea ; ba se lăsa în seama ei chiar și cînd era vorba de propriile sale lucruri. „Ce gust are fetița mea !... Ce fetiță model !...“ O lăuda mai ales pentru blîndețea caracterului și bunătatea inimii ; o săruta și o îmbrățișa de față cu toată lumea, chiar și în timp ce stăteau de vorbă ; veghea asupra ei ca o adevărată mamă.

Era geloasă și plină toată de grijă ; nu tolera ca, în afară de cărțile religioase, fiica vitregă să citească lucruri care să-i poată tulbura mintea și nici ca în fața copilei să se vorbească cine știe cum, de teamă că înseși cuvintele i-ar fi putut molipsi gîndirea. Din pricina asta stătea ca pe ghimpi ori de cîte ori cumnata Lucrezia se apuca să vorbească de concubinaje, de despărțiri conjugale, de nașteri nelegitime. Începea atunci a tuși, ca să-i taie firul vorbei trăsнитеi ăleia imprudente ; iar dacă tusea nu era de ajuns, schimba dintr-o dată vorba, într-un anume fel al ei, menit tocmai să atragă atenția asupra lucrurilor de la care voia să o abată. Lucrezia, însă, nu-și dădea seama de nimic ; și parcă nu săvîrșea și greșeala de a-i spune deseori nepoatei, cu rost sau fără rost, dar cel mai adesea cînd se plîngea de Benedetto : „Să te uiți bine la ăl pe care-o să-l iei de bărbat !“ Sau : „Deschide ochii, cînd o să fii măritată.“ Principesa simțea c-o treceau toate sudorile, înălța privirile în tavan, făcînd eforturi extraordinare pentru a se stăpîni să nu-i spună ce i se cuvenea nebunei aceleia căreia Domnul făcuse bine să nu-i dea fiice, dacă astfel înțelegea ea că trebuie făcută educația fetelor.

— Cumnată !... Lucrezia !... dar totul era zădărnice, așa că o dată principesa dădu cărțile pe față :

— Iartă-mă, verișoară, dar discuțiile astea mi se par nelalocul lor. Teresa o să se mărite odată

o să-i vină vremea, iar taică-său o să se gîndească la asta, nu te-ndoi ; mie nu-mi place moda de astăzi, cînd li se vorbește domnișoarelor despre asemenea lucruri...

Cu ochii în jos și cu mîinile în poală, Teresa părea să nici nu asculte ; Lucrezia amuți, iar după puțin timp plecă, fără să salute pe nimeni. Dar mai era unul care spunea deseori lucruri scîrboase, iar principesa trebuia să-l pună la punct : cavalierul *don Eugenio*. Cum aflase de sosirea fratelui și a nepotului, dăduse fuga la ei, ca să reia discuția despre *Heraldul sicilian*. Ducele, fără răcnitele lui *don Blasco* și fără comediile *donnei Ferdinanda*, i-o spusese lămurit :

— Cu cărțile, dragul meu, n-a făcut nimeni bani, niciodată, iar tu ai să faci și mai puțin decît alții, fiindcă n-ai știut să faci niciodată nimic. Dacă vrei să-ți tipărești opera, nimeni nu te-mpiedică ; eu, însă, n-am bani de azvîrlit în asemenea afaceri.

Don Eugenio asculta dojana cu capul plecat, ca și cînd ar fi recunoscut că o merita, respectuos și umil în fața acelui hoțoman, care făcea pe înțeleptul și care se îmbogățise, cum ? pe seama visteriilor publice, jonglînd cu antreprizele, făcînd tot felul de pungășii.

— Cel puțin, stăruia *don Eugenio*, o să intervii ca volumul să fie cumpărat de Bibliotecile statului ? Pe tine nu te costă nimic, ești atît de influent !... O vorbă numai dac-o să spui, și-o să fie destul...

Deputatul, cu ochii întredeschiși, asculta fericit laudele. De fapt, zilele frumoase se întorseseră, în ce-l privea ; după atitudinea pe care-o luase în chestiunea romană, devenise iarăși puternic ; alegerea din noiembrie Șaptezeci însemnase încă un triumf. Da, ar fi fost de-ajuns să sufle o vorba ca

să-și ajute fratele ; cu toate astea, la stăruințele acestuia, răspunse că o să vadă, că o să se gîndească, iar apoi, apucat de nu știu ce scrupul, zise :

— Ce s-ar putea spune ? Că mă folosesc de creditul meu pentru a-mi favoriza familia ?...

Don Eugenio se îndreptase atunci către principe. La început, acesta refuzase cît putuse mai dîrz, dar pînă la urmă îi venea greu să stăruie într-un refuz prea crud, mai ales că nu era atît de intim cu unchiul încît să-l trimită la plimbare și nici măcar nu putea să invoce în chip plauzibil lipsa de bani : de aceea, lăsase să-i fie smulsă făgăduiala unui avans în valoare de o mie de lire, așteptînd — pentru a-i plăti — ca subscrierile să ajungă la un punct favorabil. Între timp, amețit de făgăduială, *don Eugenio* venea la palat aproape în fiecare seară, spre marele necaz al principesei, căreia-i făcea rău să vadă chipul famelic și veșmintele mizere ale cavalerului, și care stătea ca pe jăratec — aidoma unui suflet în Purgatoriu — ori de cîte ori acesta începea să povestească toate întîmplările din societatea palermitană :

Sasă își mărită fetele... Nevasta lui Cocò a mai făcut una boacănă... Feciorul lui Nenè a fugit cu o dansatoare...

Cocò era principele de Ali, Sasà — ducele de Realcastro, iar Nenè, baronul Mortara ; și nu putea nimeni să pomenească de numele cuiva din Palermo, fără ca el să-l asigure că fusese cu persoana aceea „ca frații...” Ori de cîte ori își descria apartamentul, creștea și numărul încăperilor : ajunsese acum la cincisprezece și fiindcă nu-i mai era cu putință să-l mărească, adăuga : „afară de grajd și de remiză...” Principele îl lăsa să vorbească, dar îl făcea să plătească atenția care i se acorda și făgăduiala de bani, folosindu-se de el ca de un

servitor, trimițându-l ici și colo, să ducă scrisori ori mesaje verbale, pe care i le încredința, adresându-i-se totuși, dintr-un fel de respect uman, cu titlul de „excelență“. Nici măcar nu-l punea la curent cu treburile sale și nu-i făcea nici un fel de confidențe; curios, cavalerul voia să știe cui se gindeau să i-o dea de nevastă pe Teresa, cu ce se îndeletnicea Consalvo și când avea să se înapoieze; nu izbutea însă să afle adevărul, mai ales în privința prințisorului, care nu-i scria decât *donnei* Ferdinanda. La palat, știrile în legătură cu băiatul veneau prin mijlocirea lui Baldassare, care-i scria domnului principe la fiecare două zile, pentru a-i descrie amănunțit viața tinărului stăpîn. Scrisorile acelea o făceau pe Teresina să ridă din toată inima, fiind scrise într-o limbă năstrușnică și compuse în felul cu totul aparte al majordomului: „*Excelența-sa e sănătos și petrece... Astăzi am fost la Buà de Bologna*¹, unde erau o mulțime de trăsuri, de cai și de domni și de doamne călări...“ Majordomul anunța de fiecare dată programul zilei următoare: „*Mîine mergem la Ussaburgo*²... *mîine plecăm la Fontana Bu*³, *să vedem palatul regal*“. Donna Ferdinanda aștepta însă relatarea unei vizite de o cu totul altă însemnătate: cea la Maiestatea-sa Francisc al II-lea⁴. Înainte de plecarea lui Consalvo, ea îl obligase ca atunci când va trece prin Paris „să-i sărute mina regelui“ și de îndată ce aflase de prezența nepotului în metropola franceză, îi adusese

¹ Corect: *Bois de Boulogne*.

² Corect: Luxembourg. Este vorba de palatul cu acest nume.

³ Corect: Fontainebleau.

⁴ *Francisc al II-lea*, ultimul rege al Regatului Celor Două Sicilii unde a domnit un an (1859—1860).

aminte să-și îndeplinească fără întârziere făga-
duiala. Părintele Gerbini, care, la Paris, era ca-
pelan al bisericii Madeleine, și mergea în casele
tututor nobililor legitimiști, era admis, împreună
cu cei intimi, în preajma fostului rege, căruia îi
ceruse audiență pentru tânărul sicilian, scoțind în
evidență credința pe care cea mai mare parte a
familiei Uzeda o păstrase față de cauza Burboni-
lor. Într-o lungă scrisoare, căreia *donna* Ferdi-
nanda îi dăde citire în cercul rudelor, Consalvo
scotea în evidență primirea plină de dragoste a
vechiului suveran, grija cu care se informase de
întreaga familie și darul pe care i-l făcuse, înainte
de a-și lua rămas bun, după o lungă convorbire ;
propriul său portret, cu o dedicație autografă.
„Maistatea-sa regina“ era bolnavă și de aceea nu
putuse să-l primească și ea ; dar, „regele“ îi
spusese că voia să-l mai vadă o dată, înainte de
plecare !... Sosi și scrisoarea lui Baldassare, care
relata vizita „la maistatea-sa Francisc al doilea,
împreună cu sfinția sa don Placito Gerbini. Ma-
istatea-sa i-a vorbit excelenței-sale despre Sigilia
și despre nobilii sigilieni, pe care i-a cunoscut la
Napoli și la Paris. Excelența-sa i-a sărutat mîna,
iar maistatea-sa i-a dăruit portretul, spunîndu-i că
trebuie să se înapoieze încă o dată, ca să-l prezinte
maistății-sale regina.“ Și, într-adevăr, înainte ca
amîndoi să plece din Paris, atît stăpînul cît și ser-
vitorul anunțară cea de-a doua audiență, dar, de
data asta, scrisoarea majordomului către stăpîn
cuprindea un amănunt despre care nu se spunea
nici un cuvînt în cea a lui Consalvo către mătușă.
„Maistatea-sa a primit-o cu multă plăcere pe
excelența-sa, iar cînd ne-a strîns mîna ne-a în-
trebat, cînd oare o să ne mai vedem ; și mi-a

povestit sfinția-sa că excelența-sa a răspuns :
«Maistate, o să ne revedem la Napoli, în palatul
regal al maistății-voastre !»...»

De la Paris, tânărul se înapoie, în sfârșit, în Italia și, după ce se opri cîte puțin la Torino și la Milano, se duse la Roma, care era ultima etapă a călătoriei sale. Acolo se opri cîtva timp, dar, după ce-i expedie mătușii două scrisori, se dădu la fund. Donna Ferdinanda îi mai recomandase și „să-i sărute piciorul papii“, iar Baldassare, la început, anunța, ce-i drept, că „monsiniorul don Lotovico“ trebuia să-și conducă nepotul la Vatican, dar, după asta, nu mai spuse dacă vizita fusese într-adevăr făcută ; în schimb, într-o bună zi, anunță pe nepusă-masă, prin telegraf, apropiata înapoiere. Așteptat la gară de donna Ferdinanda și de Teresa — fiindcă principele rămăsese la palat și-i poruncise nevestei să facă la fel — Consalvo își făcu o intrare aproape triumfală, printre servitorii și funcționarii de la administrație, înșirați pe două rînduri, care admirau preafrumosul chip al domnișorului, îi urau bun sosit și se făceau luntre și punte ca să-l ajute pe Baldassare să descarce sumedenia de cufere, valize și saci de haine sau de pălării, care umpluseră atît trăsura cît și o trăsuriică luată cu chirie. Principele, cu un aer jumătate demn, jumătate prietenos, îl așteptă în Sala Roșie și îi întinse mîna să i-o sărute ; același lucru îl făcu principesa, dar cu și mai fătășe semne de grijă plină de dragoste :

— Ai petrecut ?... Pe mare ați avut vreme bună ?... Astea-ți sînt toate lucrurile ?... Odăile tale sînt gata !...

Oboseala călătoriei și zăpăceala sosirii explicau, firește, pricina pentru care Consalvo nu prea avea

chef de vorbă în acele prime oasuri ; e drept însă că seara, după ce trimise în camera tatălui, în a sorei și a mamei vitrege o mulțime de daruri, flecări o groază de vreme, relată o sumedenie de impresii, povesti câteva anecdote tare comice în legătură cu Baldassare, care, prin străinătăți, necunoscând limbile de pe-acolo, se rătăcise adesea și se luase la hartă cu oamenii, cărora le adresa tot felul de vorbe urite siciliene, iar o dată, la Viena, fusese cît pe-aci să doarmă la postul de gardă. A doua zi, continuă să povestească despre călătorie și mai ales despre Paris ; încetul cu încetul și pe măsură ce-și epuiza subiectul, tînărul nu mai lua însă parte la conversație. Dacă principesa povestea ceva sau dacă principele vorbea despre treburile casei, se mulțumea să asculte și răspundea din cînd în cînd cu cîte-un „da, excelență“, ori cu cîte un „nu, excelență“. La masă, cu nasul în farfurie, nu se uita la nimeni și deseori nu spunea două cuvinte unul după altul. Principele începea să sufle greu și amuțea și el, strîmbîndu-se însă într-un chip care nu prevestea nimic bun ; mîhnit, principesa își proptea ochii în tavan, iar Teresa, îngrijorată de răceala aceea, își pierdeă pînă și pofta de mîncare. Sculîndu-se de la masă, după ce-i pleca fiul, principele izbucnea :

— O luăm de la început ! O să vedeți c-o luăm de la-nceput ! Ce să se fi-ntîmplat cu dobitocul ăsta ? S-a distrat mai bine de un an, călătorind, n-a dus lipsă de nimic și-mi mulțumește făcîndu-mi mutre și otrăvindu-mi masa în fiecare zi !...

Nu s-ar fi putut spune că dobitocul ăla era mut fiindcă n-avea poftă de vorbă : ba, de față cu lume străină, nu mai termina povestind întîmplări din călătorie, lucrurile de seamă pe care le văzuse, noutățile despre care în Sicilia nici măcar nu se

auzise. Mai ales de față cu Benedetto Giulente și cu cei amestecați mai mult sau mai puțin în treburile publice, spunea niște lucruri care, ieșind din gura lui, păreau uluitoare, cu privire la organizarea pazei orașului, la îngrijirea grădinilor, la stropitul străzilor sau la iluminatul teatrelor. De ce dracu se ocupa de lucrurile astea ? Ca să se știe că fusese plecat ?... Da' de unde ; nu numai că vorbea altfel decât obișnuia altădată, dar își schimbase și felul de viață. După ce-și revăzuse vechii tovarăși de chefuri, nu-i mai căutase și chiar îi ocolea ; patima pentru cai părea să-i fi trecut cu desăvîrșire : nu mai cobora la grajduri și nu mai stătea de vorbă cu vizitiii. Nu-l mai interesau femeile, nu-l mai interesa jocul de cărți ; își petrecea vremea închis în odaia lui, unde nu se știa ce naiba pune la cale. Cînd ieșea, îl vizita deseori pe unchiul duce, cu care vorbea despre lucruri serioase sau era văzut în tovărășia unor inși de care, mai înainte, se ferea ca de ciumă : babalici reacționari, politicieni de la Cabinetul de lectură, „sobolani“ de prin farmacii, inși care ocupau slujbe la stat, întreaga suită a deputatului. Poșta îi aducea zilnic un mare număr de ziare italiene și franțuzești, iar librarul îi trimitea, în fiecare săptămînă, pachete mari cu cărți, pe care se ducea el însuși să le aleagă și să le comande.

— Ce altă nebulie îi trece prin minte ? îi spunea principele nevestei, pe un ton tot mai acru ; aceasta însă îi răspundea împăciuitoare :

— De ce te plîngi ? E de nerecunoscut ; pare într-adevăr altul : binecuvîntată fie călătoria asta, dacă a putut să-l schimbe atît de adînc !

Erau zile cînd Consalvo nu venea la masă ; valetului, care se ducea să-l cheme, îi spunea, din dosul ușii, că avea de lucru ; principele își arunca

atunci șervetul, scrișnea din dinți și mai-mai că se dezlănțuia în fața lingăilor care luau parte la masă. La un semn al principesei, Teresa pleca după frate-său și stăruia, cu glasul blînd și cu sfaturi pline de dragoste, pînă cînd el îi deschidea.

— De ce nu vii ? Știi că tatii nu-i place...

— Fiindcă am de lucru ; scriu și nu pot să pierd firul...

— Întrerupe scrisul, fă-i pe plac, frățioare !... Ai destul timp să studiezi ! Altfel, s-ar putea crede c-o faci anume, că ai ceva cu el... sau cu mama...

— N-am nimic, cu nimeni. Vezi că scriu ? iar biroul era într-adevăr plin cu hîrtii și cărți deschise.

Și cînd, în cele din urmă, venea la masă, principesele se făcea negru de minie văzîndu-și fiul tăcut și frămîntat de gînduri ca un nou Arhimede.

— O să mănînc singur, dacă trebuie să văd mutra aia de înmormîntare ! Toată ziua numai mutra aia bosumflată ! E o adevărată piază-rea ! Nu-mi mai priește mîncarea ! O să mă-mbolnăvesc !...

Ca singura în stare să aibă o influență asupra sufletului frățiorului, Teresa se ducea atunci la el, îi lua mîinile, îl implora să fie bun, îi vorbea despre datoriile lui de fiu, iar Consalvo o lăsa să vorbească, mult și neclintit. O dată însă, cînd ea, printre alte argumente, îl aduse și pe acela al recunoștinței pe care le-o datorau tatălui și mamei vitrege, răspunse, cu o ironie rece și tăioasă :

— Multă, e adevărat... Tata m-a iubit întotdeauna, încă de cînd m-a ținut închis zece ani în Noviciat, așa cum te-a ținut și pe tine șase ani în colegiu ! Trebuie să-i fim amîndoi deosebit de recunoscători pentru că n-a lăsat să treacă nici șase luni de la moartea mamei noastre și a și adus o alta în locul ei... Iar ea, din Paradis, trebuie să-i

fie recunoscătoare pentru respectul, pentru iubirea, pentru îngrijirile cu care a înconjurat-o...

— Taci ! Taci !... strigă Teresa.

— Trebuie să tac ?... Știi oare cât au făcut-o să sufere pe sărmana aia ?... Dar tu erai la Florența, nu poți să știi nimic...

— Taci, Consalvo !

— Atunci, ce vrei ? Spune-mi tu ce trebuie să fac ca să-i intru în voie ! Cînd eram toată ziua plecat, petrecînd după cum îmi plăcea și cheltuind bani : „nu, domnule, trebuie să duci altă viață !“ Acum, cînd stau tot timpul acasă, studiînd, continuă să mă bată la cap ?

Consalvo studia economia politică, dreptul constituțional, știința administrației. Lumea, care nu știa cu ce anume se îndeletnicea, dar care vedea radicala schimbare ce se petrecuse în el, o atribuia fie acelei îndelungate călătorii, fie cumințeniei pe care, mai curînd sau mai târziu, toți tinerii trebuie s-o capete. Călătoria fusese, însă, într-adevăr, pricina schimbării la față a prințisorului, lecția lui cea mare.

Infruntarea cu taică-său îl scîrbise de casa sa și chiar de orașul său, unde lipsa banilor sau apăsătoare autoritate paternă nu-i îngăduiau să facă ce voia ; iată de ce primise cu bucurie să plece, să se învîrtă puțin prin lume ; de-abia ieșit însă din Sicilia, prima impresie pe care o avusese fusese aceea de a se simți ca un adevărat rege pe drumul exilului. În ajun, cu toate că nu-și putea face de cap după pofța inimii sale, era totuși un personaj de seamă, cel mai de seamă, din ținutul său, unde oamenii, sus-puși sau de rînd, își scoteau pălăriile și se ocupau de el și de treburile sale ; se trezi însă pe neașteptate în mijlocul unei mulțimi

care nici nu-l băga în seamă. Iar dacă n-ar fi văzut pe nimeni, mai treacă-meargă : dar scrisorile de recomandare pe care le avea la el îl pusese în contact, la Napoli, la Roma, la Florența ori la Torino cu alți oameni, cu nobilii de-acolo ; și înțelesese atunci că aceștia erau niște personaje importante, mai importante decît el. Numele prințisorului de Mirabella își pierduse puterea, devenise numele unui nobil din cei care se găseau cu miile. Luxul adevărat — și nu cel mediocru al tatălui său — gustul pentru fast, eleganța aceea de care nimeni nu avea habar în colțul acela din Sicilia, unde trăise el, departe de marile drumuri ale lumii, îl sileau să-și recunoască propria inferioritate. La Clubul din Catania erau ca în familie, iar el trona ; la Napoli și la Florența obținea, printr-o favoare, un bilet pentru cîteva zile, iar dac-ar fi stat mai multă vreme ar fi trebuit să fie pus la vot, să fie recomandat și să riște — mai știi ? — să fie respins ! În mintea sa se petrecea o revoluție. Suferind, într-adevăr, în orgoliul, în vanitatea sa de „Vicerege“, atunci cînd se ducea să facă vreo vizită în anumite palate de patru ori mai mari decît cel strămoșesc, în care — în locul prăvăliilor de închiriat — se aflau galerii întinse cît niște adevărate muzee, cuprinzînd comori de artă, încetă să-și mai frecventeze cunoștințele și renunță să facă altele noi. Ca să-și afirme într-un chip oarecare și propria sa bogăție, risipea banii cu trăsurile închiriate, cu teatrele sau prin magazinele de unde cumpăra o mulțime de lucruri ne-folositoare, numai cu scopul de a-și lăsa adresa : principele de Mirabella, hotelul cutare... cel mai scump din oraș. Și mai treacă-meargă la Napoli, unde tradițiile spaniolești, aidoma celor din Sicilia,

faceau să i se spună „exceleⁿță“ de către necunoscu^{ti} care i se declarau „slugi“ ; dar la Floren^{ța} sau la Milano, nu avea parte dec^{ît} de simplul „domnule“, și zadarnic îi dădea zor Baldassare — care stătea tot timpul pe lingă el — cu „exceleⁿța-sa“ ori cu țărănescul *voscenza*¹ : lumea zîmbea sau rămînea cu gura căscată auzind ciudatele expresii ale majordomului.

De aceea, ca să evite aceste necazuri, prin^{ti}șorul plecă în străinătate mai curînd dec^{ît} la timpul hotărît. În țările străine, mai marea bogă^{ție} și autoritate a celor din casta sa nu îl răn^{eau} atîta, dar o nouă supărare îl aștepta : la Viena, la Berlin, la Londra, franceza lui săracă și rău asimilată îl făcu să se simtă în afara lumii : la Paris stîrni zîmbete, aidoma lui Baldassare în Italia. Între timp, însă, și Sicilia, și orașul său natal, și casa sa, unde îl așteptau superioritatea și considera^{ția} de altă dată, deveniseră pentru el tot mai mici și mai meschine. Cum să se resemneze și să se înapoieze acolo, după ce cunoscuse via^{ța} frumoasă a marilor orașe ? Și de ce să ocupe un loc mediocru într-o capitală ? Trebuia deci să fie cel dintîi între cei dintîi !...

Și îndată ce-i intră în cap ideea aceasta, Con-salvo începu să se gîndească la chipul în care s-o pună în practică. Ar fi consim^{țit} taică-său să-l lase să plece pentru totdeauna ? Lucrul era îndoiel-nic, dar cu siguranță că, în ce privește banii, i-ar fi dat cît mai pu^{țini} cu putință ; și cu lanțuri umi-litoare, așa cum în timpul acelei călătorii trebuia ca toate cheltuielile să fie făcute personal de către majordom ! Cît trăia tatăl, nu-și putea atinge deci

¹ Corect : *vostra eccellenza* (exceleⁿța-voastră).

țelul, iar principele putea să trăiască o sută de ani, ca atîția dintre acei Uzeda, care țineau mult la tăvăleală, dacă singele vechi nu se strica înainte de vreme... Iar Consalvo, care, judecînd la rece, calculînd totul, conta pe moartea lui taică-său ca pe un eveniment necesar pentru propria sa fericire, mai avea în vedere încă o latură a chestiunii : insuficiența întregii avuții părintești, în ziua în care ar fi rămas singurul ei stăpin, pentru a-i da satisfacția pe care o căuta el. Mare acolo — și chiar pretutindeni — pentru unul care nu ar fi avut dorințe nesăbuite, averea principelui de Francalanza însemna pentru Consalvo, la Roma, puțin mai mult decît mediocritatea. Moartea tatălui era deci inutilă ; trebuia să-și caute o altă cale. Și acolo, în capitală, pe unde trecu din nou la înapoiere, o descoperi.

Printre alte scrisori, unchiul duce îi dăduse și cîteva către colegii din Parlament. La ducere, îl văzuse pentru o clipă pe deputatul Mazzarini, tînăr avocat de prin părțile Messinei, care făcea politică, exercitîndu-și mai departe profesia. La înapoiere, Consalvo se gîndea la oricine în afară de el, pentru care simțea un adînc dispreț, socotindu-l de neam prost, pînă într-o seară cînd se pomeni oprit pe stradă de către deputat.

— Din nou la Roma, prințisorule ? La înapoiere, firește ? De ce nu mi-ați anunțat însă sosirea ? Aș fi venit să vă văd, mi-ar fi făcut multă plăcere ! Și v-ați distrat, desigur, nici nu mai trebuie să vă întreb !

Celălalt vorbea cu căldură, gesticulînd, spunîndu-i prietenos dumneavoastră și bătîndu-l cu mina pe spate. Iar Consalvo, rămînînd ca un sloi de gheață la demonstrațiile acelea de intimitate, se trăgea înapoi evitînd orice atingere. Dar ono-

rabilul, deși pretindea că era foarte ocupat, și chiar părăsise un grup de oameni care-l înconjurau, îl reținu cităva vreme, iar înainte de despărțire, îi spuse :

— Să ne vedem miine ; o să vin să vă-ntilnesc la hotel...

Consalvo fu atît de uluit, încît nu avu timp să scape de el. Iar a doua zi, venind să-l ia, Mazzarini îl invită la masă și îl tirî la Morteo. Mai erau acolo mulți alți deputați, înconjurați de o numeroasă clientelă ; Mazzarini însuși, înainte de a se putea așeza la masă, trebui să scape de patru sau cinci inși care îl așteptau, iar în tot timpul prînzului vorbi despre mulțimea treburilor sale, despre combinațiile politice, despre afacerile publice ; un băiețaș de la telegraf îi aduse două depeșe, a căror recipisă o semnă, înfulecînd cu lăcomie și pătînd cu cerneală șervetul pe care-l ținea agățat de gît. Persoanele care treceau prin cafenea îl salutau, iar el le răspundea, întrerupîndu-se din mîncare cu un : „cavalere“ ! ori cu un „dragă *commendatore*“ !... La fructe, avea în jur o adevărată curte, în mijlocul căreia vorbea cu multă însuflețire de Roma, de ceea ce trebuia întreprins pentru a o face vrednică de destinele ei, pentru a-i afirma italianitatea, pentru a ține Vaticanul la distanță. Cînd se termină prînzul, nițel cam cherchelit, îl luă de braț pe Consalvo, care se scutură la acea atingere ; iar deputatul, cu un suris care se voia discret, dar arăta fericirea, exclamă :

— E greu drumul în politică, mai ales cînd trebuie să și lucrezi, ca să trăiești ; pînă la urmă, duce însă și el la o oarecare mulțumire !... Iar

dumneavoastră, prințișorule, nu vă gândiți să intrați în viața publică ?

Vorbe spuse așa, la întâmplare, ca să spună și el ceva ; pe Consalvo, însă, îl zăpăciră. Obosit, plictisit, scîrbit de palavrele onorabilului, de intimitatea cu care îl trata, de acel prînz țopesc pe care trebuise să-l înghită în silă și de nevoie, văzu, într-o clipă, deschizîndu-i-se în față, dreaptă și ușoară, calea pe care tocmai o căuta, aceea pe care un umil intrigant ca Mazzarini făcea pe omul de seamă, respectat și adulat ; aceea care-ți putea îngădui să atingi notorietatea și supremația nu într-o singură regiune sau asupra unei singure caste, ci în toată țara și asupra tuturor. Deputat, ministru — „exelență“ ! președinte al consiliului, „vicerege“ cu adevărat ; ce-i trebuia ca să obțină acele funcții ? Nimic, sau foarte puțin. Mazzarini vorbise despre grelele lupte pe care le susținuse în colegiul său ; dar nu poseda, oare, ducele de Oragua o feudă electorală pe care firește că avea să i-o treacă nepotului ? Ca să se facă cunoscut, avocatul trebuise să-și creeze, cu răbdare și dibăcie, o clientelă : prințișorul de Mirabella o avea gata, încă de pe acum. La cultură, la competență, nici măcar nu se gîdea : dacă putuse să fie deputat un ignorant ca unchiu-său, el se socotea în stare să conducă destinele nației. Forța memoriei, ușurința vorbirii, siguranța în fața mulțimii, care-i lipsiseră ducelui și-l chinuiseră toată viața, sporindu-i sărăcia intelectuală, Consalvo le avea : la San Nicola, în fața călugărilor care-și îndopau burțile cu mîncare, ori în prezența mulțimii care venea să asculte predicile de Crăciun, iar, mai tîrziu, pe străzile orașului, în taverne, înconjurat de oameni de tot soiul, făcuse paradă de elocvență : privirile ațintite asupra lui, tăcerea auditoriului

care stătea în așteptare, nu-l speriaseră niciodată. Ce-i mai trebuia ?

Îi făgăduise mătușii ca, afară de mîna lui Francisc al II-lea, să sărute și picioarele Sfîntului Părinte : suprimă însă această a doua vizită, pentru că îi stătea bine să-și schimbe nu numai obiceiurile, ci și ideile. Pînă în clipa aceea fusese burbonic în inima lui și, ca urmare, clerical, deși nu credea, ba chiar împingea scepticismul cu privire la problemele religioase pînă la a nu se duce să asculte liturgia : alt cap de acuzare pe care i-l făcea bi-gotul de taică-său. Acum, ca să se angajeze și să izbutească pe noua cale, trebuia să fie liberal și mîncător de popi, la fel cu Mazzarini. Se duse totuși să-l viziteze pe unchiul Lodovico. Monseniorul îl primi cu obișnuita-i onctuositate, cu acea rece exprimare a unui sentiment însușit și adoptat de circumstanță. Fostul stareț de la San Nicola părea păstrat în spirt : uscat, fără un fir de păr alb, cu fața netedă, nimeni nu i-ar fi dat cincizeci de ani. Iar cînd nepotul îl întrebă dacă avea să se înapoieze în Sicilia, îi scînteiară ochii și răspunse încetișor, plin de modestie :

— Deocamdată, nu. Iar noile mele îndatoriri mă vor reține încă și mai mult la Roma...

— Care îndatoriri, unchiule ?

El își plecă genele, spunînd :

— Preafericitul Părinte vrea, fără ca eu s-o merit, să mă hărăzească sfintei purpuri¹.

Șiret, ăla ; parvenise numai datorită șireteniei !... Consalvo și-l propuse drept model. Între timp, în loc să se ferească de Mazzarini, porni să-l caute,

¹ *Sfînta purpură* — aluzie la veșmîntul de cardinal, de culoare roșie bătînd în violet, și, prin extensiune, la demnitatea de cardinal cu care urma să fie investit de papă.

se duse împreună cu el la Cameră și la Senat, ca să cerceteze de îndată terenul viitoare sale activități. Înțelese atunci că dacă pentru a ocupa un loc de deputat îi lipsea numai vîrsta, pentru a urca mai sus, îi mai lipsea încă ceva. De aceea, o dată întors acasă, nimeni nu-l mai recunoscă. Convins că avea nevoie să studieze, începu să cumpere cărți peste cărți, de toate felurile și de toate mărimile ; le devora din scoarță-n scoarță sau le frunzărea, luînd note, plin, la început, de bune intenții și dispus să facă o treabă serioasă. Toate materiile acelea erau de asemenea natură încît nu era nevoie de intervenția unui profesor : erau de ajuns pregătirea superficială pe care o avea și inteligența sa naturală. Latina călugărilor, învățătura aceea atît de urîtă, îi folosea acum la ceva. Mai tîrziu, cu pasiunea unui neofit, cu înfumurarea celor din familia Uzeda, care nu cunoșteau piedici, își cumpără gramatici și cărți de citire spaniole, englezești și nemțești, ca să învețe singur limbile acelea. Faima transformării sale se răspîndi repede. Uimiți, bănuitori sau bucuroși, neamurile, vechii prieteni, servitorii înșiși spuseră că stă toată ziua la birou. Devenind membru la Cabinetul de lectură, el, întemeietorul clubului aristocratic, mergea acolo în fiecare zi, să discute despre politică și administrație, să critice sau să laude oameni și lucruri, să spună nume de autori și să citeze opere. Într-una din seri, cînd Giulente și ducele, în casa acestuia din urmă, vorbeau despre taxele de consum, întrebîndu-se dacă pentru Comună ar fi fost mai avantajos să le dea în arendă sau să și le încaseze singură, Consalvo își spuse și el părerea, cu o mare paradă de erudiție. Ieșind de-acolo, Benedetto spuse, pe un ton glumeț și ocrotitor :

— O să te facem consilier comunal, îndată ce o să ai vîrsta !...

— Nu ! De ce ? exclamă el. Și-apoi, cum se face ?

— De ce ? Ca să ai un loc în reprezentanța orașului tău ! Cît despre modul în care-o s-o facem, e foarte simplu.

Înainte de orice îl prezintă la Clubul Național. Cîțiva membri făcură oarecare dificultăți. Era dintre liberalii Uzeda, sau dintre retrograzi ? Mai mulți inși dădură asigurări că era burbonic, la fel cu matusa Ferdinanda, și că la Paris mersese chiar să-l viziteze pe Francisc al II-lea. Giulente se puse însă chezaș pentru sentimentele sincere ale nepotului : fostului rege îi făcuse, e-adevărat, o vizită, dar numai silit de neamuri ; de altfel, o vizită numai de formă, care nu-l angaja cu nimic. Pînă în clipa aceea fusese un copil nerăspunzător de ideile pe care le-ar fi putut exprima ; acum, dacă cerea să facă parte din Club, însemna că aproba programul acestuia. Nu era bine să fie respins, căci altfel s-ar fi putut arunca în brațele reacționarilor... Cei scrupuloși se mulțumiră cu asigurările acelea, susținînd totuși că, după o anumită versiune, prințisorul i-ar fi urat regelui detronat să-l revadă în reședința sa de la Napoli... Cînd află că circula acest zvon, Consalvo protestă din toate puterile, asigurînd că era o minciună nerușinată, de a cărei origină n-avea habar. Luîndu-l însă între patru ochi pe majordom, singurul care o putuse pune în circulație, îi strigă în față :

— Tu, dobitocule, ai scris că i-aș fi spus lui Francisc al II-lea că vreau să-l revăd la Napoli și la dracu să te ia ?

Pierzîndu-și cumpătul, Baldassare răspunse, încurcat :

— Da, excelență...

— Și cine ți-a spus o astfel de dobitocie ?

— Mi-a spus-o părintele Gerbini, care a auzit-o din gura excelenței-voastre...

Ridicându-și mâna, amenințător, Consalvo adăugă :

— Altă dată, dacă mai repeți asemenea timpenii, te iau la palme, ai înțeles ?

Și fu admis în Club cu unanimitate de voturi. Atunci trebuia s-o fi auzit pe *donna* Ferdinanda ! Și-așa, mirosind ceva în legătură cu apostasia, ea-l apucase de braț pe nepot, strigându-i :

— Ia seama că n-o să mai mă uit în ochii tăi ! Ia seama că de la mine n-o să vezi un ban !

Iar Consalvo îi răspunsese făcând pe prostul, asigurând-o de nevinovăția sa :

— Ce anume i s-a spus excelenței-voastre ?

Lucrezia se duse însă într-o bună zi să-i ducă vestea primirii nepotului în Club. Făcea și ea spume la gură din pricina indignării, dar — în fond — se ducea să i-l denunțe mătușii pe Consalvo, pentru ca aceasta să și-l scoată de la inimă, și i-l vorbea de rău ca să-i intre ea în grații și să se răzbune pe principesă.

— Vai, ce neam ticălos !... Vai, ce iezuiți !... Iar mie îmi spunea că nu era adevărat !

Bătrîna nu putea să îngăduie mai ales faptul că pungașul acela încercase s-o păcălească cu nerușinare.

— O să rămînă dumnealor cu buza umflată !... Vreau să-i văd plesnind pe toți ăștia !...

Și, ducîndu-se să ia — ca și la căsătoria Lucreziei, cu zece ani în urmă — obișnuita foaie de hîrtie pe care o păstra în dulap, o sfîșie în mii de bucățele, de față cu nepoata.

— Nici un gologan ! Uite-așa !

Și Chiara, fiindcă bărbatu-său se apropiase, încet-încet, de ideile liberale, mîrii atît împotriva nepotului cît și împotriva bărbatului. În schimb, *don Blasco* — liberal bătrîn, acum — aprobă transformarea nepotului, care, lăsîndu-l pe fiecare din nebunii ăia să spună ce-avea pe suflet, își făcu debutul la Club într-o seară, cînd adunarea discuta despre tratatele de comerț. În sala strîmtă, lumea stătea înghesuită, iar scaunele se atingeau unul de altul. Ca să evite orice contact, Consalvo și-l trase pe al său în afara rîndului, stricînd ordinea ; mișcîndu-și mustățile, asculta cu un aer de profundă atenție. Cînd însă președintele anunță :

— Dacă nu cere nimeni cuvîntul, pun la vot concluziile comisiei, prințisorul se ridică :

— Cer cuvîntul.

Se făcu imediat o tăcere adîncă și toate privirile se îndreptară către Consalvo. Întorcîndu-se cu spatele la zid, și privind cu un ochi la președinte, iar cu celălalt la adunare, el începu :

— Domnilor, se cade ca înainte de orice să vă cer iertare pentru îndrăzneala de care m-ați putea învinovăți, văzîndu-mă pe mine — ultim sosit — cutezînd să iau cuvîntul în legătură cu o problemă gravă, cercetată cu atîta minuțiozitate de către membri căroră, dorind dar neputînd să le dau numele de colegi, trebuie să li-l dau pe acela de maeștri.

Laborioasa perioadă fu rostită cu atîta siguranță, ieși atît de șlefuită, era atît de abilă și oportună, gîdila atît de mult amorul propriu al oratorilor precedenți, părea atît de neașteptată în gura unui tînăr cunoscut pînă atunci numai prin cheltuiele nesăbuite și prin viciile sale, încît mulți șoptiră :

— Bravo !... Bine !...

Continuă. Spuse că dacă îndrăzneala sa putea fi socotită ca mare, el ştia că tot atât de mare era şi indulgenţa auditoriului. Califică drept „model al genului“ relatarea comisiei şi spuse că era „vrednică, într-adevăr, de un Parlament“. Cită două sau trei paragrafe aproape cuvînt cu cuvînt, iar această memorie uimitoare stîrni îndelungi murmure admirative. Poate însă că indulgenţa adunare s-ar aştepta ca el să-şi spună şi propria sa părere? Şi-o exprimă „cu timiditate de discipol, dar cu tărie de apostol“. Era pentru libertate ; pentru libertatea „care e cea mai mare cucerire a timpurilor noastre“, de care „nu se poate abuza niciodată“, căci ea e „corectivă prin ea însăşi“. Avantajele regimului liberal erau nesfîrşite, fiindcă aşa cum spune celebrul Adam Smith, în marca sa operă... şi cum de fapt, „e de părere şi marele Proudhon...“, dar, cu toate că „famosul Bastiat¹ nu admite“, totuşi „şcoala engleză e de părere“... Uimirea şi plăcerea erau într-adevăr mari, pretutindeni în sală ; Benedetto se bucura ca de un triumf personal, pîrînd să spună : Aţi văzut ? Şi cînd vă garantam eu ?“ Salve de aplauze întrerupeau din cînd în cînd discursul acela pe care, dată fiind dezinvoltura cu care era spus, toată lumea îl socotea improvizat ; adevăratul triumf veni însă după argumentaţia finală : necesara corespondenţă dintre libertatea economică şi cea politică : cele mai mari garanţii ale bunăstării şi ale fericirii, raţiunea de a fi a acestei Italii tinere, reîntregită ca naţiune liberă şi puternică, prin voinţa poporului şi a regelui...

¹ *Claude Frédéric Bastiat* (1801—1850), economist francez, reprezentant al economiei politice vulgare şi partizan al liberului schimb.

Într-o noapte, în vreme ce toată lumea dormea — afară de Consalvo, aplecat peste volumele lui Spencer — se auziră bătăi puternice în poarta palatului : Garino, bărbatul Tutungioaicei, îl chema, cu sufletul la gură, pe principe, fiindcă *don* Blasco avusese un atac de dambla.

Călugărul, moale ca un burduf dezumflat, horcăia. În ajun, făcuse un chiolhan de pomină și trăsesese din belșug la măsea ; dezbrăcat și pus în pat de *donna* Lucia, adormise într-o clipită, dar la miezul nopții, o bufnitură surdă îi făcuse pe toți să alerge, iar cassinezul fusese găsit pe jos, în ne-simțire, întins cît era de lung.

Tutungioaica, fetele, slujnica nu mai terminau cu povestitul nenorocirii ; dar Garino, care — după ce-i lăsase vorbă principelui și chemase un doctor — se înapoiase în grabă acasă, avea fața în-norată și nu scotea o vorbă. În vreme ce medicul declara că nu mai putea să facă nimic, fiindcă atacul fusese fulgerător, iar femeile începeau din nou să se frămînte și s-o invoce pe Sfînta Maria cu toți sfinții din Paradis, Garino îl luă de braț pe principe, de îndată ce sosi, și-l trase într-o încă-pere mai depărtată :

— Sîntem ruinați, excelență ! Am scotocit peste tot, și nu e nimic ! E ruinată excelența-voastră și sîntem ruinați noi ! După ce l-am slujit atîta amar de ani ! Iar ființele acelea, la fel ! Sfinția-sa nu trebuia să ne trădeze astfel !

— Ați căutat bine ?

— Am răvășit toată casa, excelență ; de îndată ce s-a întîmplat nenorocirea, am luat cheile și am scotocit pretutindeni... în interesul excelenței-voastre... Puteam eu să cred una ca asta ? După ce sfin-

ția-sa le făgăduise fetelor doisprezece *tari* pe zi ? E o trădare ! Sint ruinat ! Iar excelența-voastră așîderea... Credeam că testamentul era scris de ani de zile, de rîndul trecut, cînd l-a apucat amețeala...

— Poate că i l-a dat notarului ?

— Care notar ? ! Sfinția-sa nici nu voia s-audă de asta, iar cînd notarul Marco i-a vorbit în această privință... din prietenie pentru noi... i-a răspuns cu asprime că și-ar fi făcut singur testamentul și l-ar fi închis în sipetul său !... Dar nu se află nimic, în toată casa... Să fi știut eu una ca asta !... Și tăcu, uitîndu-se la principe.

— Ce-ați fi făcut ?...

— Aș fi scris eu testamentul, potrivit cu intențiile sale... ca să i-l dau să-l semneze... De semnat l-ar fi semnat într-o jumătate de minut... Puteam chiar...

În clipa aceea, îl chemară însă de-acolo. Doctorul, mai mult ca să mulțumească „familia“, recomandase să i se ia sînge bolnavului și să i se pună niște lipitori la tîmple ; Garino plecă să execute ordinele doctorului, iar principele începu să se învîrtească prin casă.

Se lumina de ziuă cînd veni cel care lua sînge. Operația nu folosi aproape la nimic ; singuri ochii muribundului se deschiseră pentru o clipă, dar nici un mușchi nu se clinti și nici o vorbă nu ieși din gura înțeleștată. La ziuă, veni și principesa. Celelalte rude nu știau încă nimic și începură să vină mai tîrziu, una după alta ; intrau o clipă în odaia celui care trăgea să moară, apoi treceau în camera alăturată, învîrtîndu-se de ici colo și cău-tînd momentul în care să-l poată lua deoparte pe principe, ca să-i spună la ureche :

— Există testament ?

— Nu știu... nu cred... răspundea principele. Cui îi e gîndul la asta, acum ?...

De fapt, nu se gîndeau la altceva, roși de curiozitate, de lăcomie după banii călugărului. După bătrîna principesă, *don* Blasco era primul Uzeda bogat care pleca ; Ferdinando nu era pus la socoteală : avusese puțină avere, iar aia, așa puțină, fusese înhățată de principe. În schimb, cassinezul — socotind cele două moșii, casa și economiile — lăsa aproape trei sute de mii de lire și toți sperau să-nhațe cîte ceva. Dacă nu era testament, moștenitori ar fi fost cei doi frați, Gaspere și Eugenio, precum și sora Ferdinanda, iar domnișoara bătrînă, după o viață de dușmănie, aștepta să-și smulgă partea. Toți ceilalți așteptau, dimpotrivă, un testament, care să îi numească moștenitori. Principele îi destăinuia încet, la ureche, unchiului duce, că nu nădăjduia nimic pentru sine și numai ceva pentru Consalvo, și, din jumătate în jumătate de oră, trimitea la palat pe cîte unul din valeții neamurilor, care alergau pînă acolo împreună cu stăpînii lor, ca să-l cheme pe fiu-său. Prințisorul răspunse însă, la început, că era în pat, pe urmă că trebuie să-l lase să se îmbrace, apoi că era gata să vină, iar în cele din urmă, ultimii trimiși nu-l mai găsiră. Plecase la Clubul Național să ia parte la ședința unei comisii însărcinată să studieze planul de sistematizare a orașului. Sosi, în sfîrșit, cînd celui în agonie i se puneau lipitorile. Principele nici măcar nu-l întrebă de vorbă și-l luă în schimb la o parte pe Garino care se înapoia în acel moment pentru a patra sau a cincea oară. Pe urmă, bărbatul Tutungioaicei intră în odaia muribundului, pe care nevastă-sa și fetele n-o părăseau nici

o clipă. În loc să fie de folos, lipitorile grăbiră catastrofa ; Garino se înfățișă la ușă, vestind :

— Domnul l-a chemat la el !

Intrară cu toții în odaia mortului. Era nemișcat, tras la față, cu ochii închiși, cu tîmplele ciupite de mușcăturile lipitorilor. Din pricina mirosului greșos al singelui, în odaie duhnea ca într-o măcelărie, iar pe jos și pe mobile domnea o dezordine îngrozitoare : veșminte risipite ici și colo, lighenașe pline cu apă, sticle cu oțet. Plîngînd cu hohote, Tutungioaica deschisese imediat fereastra, pentru ca sufletul cassinezului să poată zbura nestingherit spre Paradis și așezase două lumînări pe noptieră. Fetele plingeau ca două fintini, iar Lucrezia părea să-și fi pierdut al doilea tată ; încetul cu încetul, însă plînsurile și rugăciunile încetară și atunci, ștergîndu-și ochii Lucrezia spuse, foarte liniștită :

— Acum, cînd unchiul se află în Paradis, o să putem vedea dacă există sau nu un testament.

În tăcerea generală, principele, ca șef al familiei, făcu semn că n-avea nimic împotrivă. Dar *donna Lucia*, care termina de aprins lumînările, se întoarse și spuse :

— Există testament, excelență. Răposatul, din bunătatea sa, mi l-a dat să-l păstrez. Mă duc imediat să-l aduc.

Se puteau auzi zburînd muștele, în vreme ce femeia îi încredință principelui un plic închis, iar acesta, din respect, i-l trecu unchiului duce. Ducele aruncă o privire peste hîrtia pe care nu se aflau scrise decît cîteva rînduri și, fără să citească totul, ci relatînd numai conținutul frazelor scurte, pe măsură ce le parcurgea, spuse :

— Moștenitor universal Giacomo... executor testamentar... un legat de două sute de uncii pe an lui *don Matteo Garino*...

— Nimic altceva ?... Chiar nimic altceva ?... întrebau cei din jur.

— Nu-i nimic altceva !...

Donna Ferdinanda se sculă și începu să citească hîrtia, luînd-o din mîna principelui, căruia ducele i-o înapoiase ; *Lucrezia* însă veni lîngă ea și-i spuse :

— Să-mi dea voie excelența-voastră să văd și eu. Principele părea cu totul dezinteresat. Cele două femei, care stăteau aplecate asupra documentului, schimbară cîteva cuvinte, pe șoptite ; după asta, *Lucrezia* rosti cu voce tare :

— Testamentul ăsta e fals.

Toți se întoarseră. Principele, cu o uimire desăvîrșită, exclamă :

— Cum fals ?

— Fals ? sări în sus *Garino*, care stătea în golul unei uși.

— Am spus că e fals, repetă *Lucrezia*, dîndu-i un brînci lui *Benedetto*, care voia să citească și el hîrtia. ăsta nu e scrisul unchiului ; îl știu eu, scrisul unchiului.

— Dă-mi voie să văd !... și *Giacomo* cercetă cu atenție literele, în vreme ce toți ceilalți se îngrămădeau în jurul său, cercetîndu-le și ei.

— Te înșeli, zise principele, cu răceală ; e scrisul unchiului.

Nici unul dintre ceilalți nu-și spuse părerea. Cu un ton de fină ironie, *Lucrezia* răspunse :

— Atunci, aș vrea să știu cînd l-a scris. Azi noapte ? Mai are încă nisip pe el !

Tutungioaica interveni :

— Excelență, sfinția-sa a scris testamentul alaltăieri, fiindcă inima îi vorbea, sărmanul de el, și-i spunea că i se apropie sfîrșitul.

— Și de ce n-ați spus nimic ? întrebă atunci *donna Ferdinanda*.

— Excelență...

— Mie mi s-a adus la cunoștință, afirmă principele.

— Nouă însă ne-ai spus că nu credeai c-ar exista testament...

— Ai fi putut să ne-o spui și nouă, insistă *donna Ferdinanda*.

— Nici pomeneală ! adăugă *Lucrezia*, dîndu-i un alt ghiont lui *Benedetto*, care-i făcea nu știu ce observație prudentă la ureche. E un testament fals, se vede după prospețimea scrisului și chiar după semnătură. Unchiul semna „*Blasco Placido Uzeda*“, cu cel de-al doilea nume primit în călugărie.

Garino crezu atunci că e dator să-și spună și el părerea :

— Și-atunci, excelența-voastră crede...

— Dumneata să taci ! exclamă *Lucrezia*, disprețuitoare și mîndră că se purta autoritar în fața întregului neam.

— Excelența-voastră poate să creadă ce vrea, continuă totuși tutungiu, cu un aer demn — dar nu poate să insulte un om einstît. Sau nu cumva l-am făcut eu, testamentul fals ?

Și dintr-o dată, tutungioaica izbucni în plîns :

— Asemenea insultă !... Sfîntă *Fecioară* !...

Ducele, marchizul, *Benedetto* interveniră toți o dată :

— Cine-a spus asta ?... Tăceți din gură... Tocmai acum v-ați găsit... Tăcere, vă spun : ce-nseamnă asta ?

— Tu primești testamentul ? stăruie *Lucrezia*, întorcîndu-se către frate-său.

— Sigur că-l primesc !

— Atunci o să vedem la tribunal ! Între timp, chemați autoritățile, să pună sigiliile...

Iar Tutungioaica, smulgîndu-și părul, de-acolo de unde sta, îngenuncheată în fața mortului :

— Vorbiți dumneavoastră !... Spuneți-le dumneavoastră dacă-i adevărat !... O asemenea jignire... După atîta amar de ani cît v-am slujit !... Vorbiți dumneavoastră, din Paradis, cu gura adevărului !

Iar cearta izbucni, mai cumplită decît toate cele dinainte. *Donna* Ferdinanda nu glumea, la ideea că o lipsiseră de partea ei de moștenire ; Lucrezia era însă de neînduplecat, atît din pricina revanșei pe care-o avea de luat asupra *donnei* Graziella, care se purtase urît cu ea, cît și pentru că vedea în moștenirea unchiului un mijloc de a-și îndrepta administrația propriei case : de cînd o ținea ea, nu mai ajungeau banii. Marchizul, om cumsecade, voia să evite scandalul, dar Chiara, ca să facă împotriva a ceea ce voia el, trecu de partea mătușii contra lui Giacomo. Încetul cu încetul toată iubirea ei pentru bărbat se îndreptase către bastard ; și fiindcă Federico se rușina întotdeauna de parternitatea asta clandestină și nu voia s-o recunoască, vechea ură împotriva soțului, pe care i-l dăduseră cu sila, se deșteptase iarăși în ea. Mintea ei stearpă de Uzeda născocise un plan la care chibzuiise îndelung : să-l lase pe Federico să adopte bastardul și să și-l ia cu ea ; avînd nevoie de bani, își punea nădejdea în partea ei din moștenirea lui *don* Blasco. Ea, Lucrezia și *donna* Ferdinanda spuneau tot ce le venea la gură împotriva aceluia falsificator care era Giacomo, împotriva aceluia tîlhar care voia și averea călugărului, așa cum înhățase și moșia Le Ghiande a răposatului Ferdinando : tot astfel, împotriva aceluia agent de poliție numit Garino, care pusese la cale și dăduse lovitura, căci pe vre-

mea cînd îndeplinea preacinstitul meșteșug de spion se deprinsese să imite scrisurile oamenilor de treabă, ca să-i înfunde în fața poliției. Care era însă lucrul cel mai frumos ? Că un tilhar îl jefuise pe un altul, întrucît Garino, care trebuia să scrie că i se lăsau numai doisprezece *tari* pe zi, își deschisese larg mîna, cînd se ivise prilejul, urcînd valoarea legatului la două sute de uncii pe an ! Principele nu putea nici el să sufle, căci și-ar fi dat singur la cap.

Garino și Tutungioaica jurau și răsjurau că era vorba doar de o infamie, născocită de neamuri, care nu putuseră niciodată să se împace între ele. Și cui, mă rog, ar fi vrut ele să-i lase răposatul moștenirea ? Sorei și fraților, cu care se iubise precum ciinele cu pisica ? Moștenitorul normal era principele, capul familiei ! Cît despre ei, nimic mai firesc decît ca răposatul să-i fi răsplătit astfel pentru chipul frumos în care-l slujiseră ; ba chiar, ca să spunem adevărul, cine s-ar fi așteptat la mizeria aceea de două sute de uncii, după cît făcuseră pentru el ?

Puțin păsîndu-i de ce făcuseră și de cît făcuseră, *donna* Ferdinanda trînti prima reclamație, prin care ataca testamentul și cerea tribunalului să facă o expertiză. Principele strînse din umeri cînd o primi. Pentru el, nu era nimic mai „dureros“ decît certurile în familie ; iar față de toată lumea cu care se întîlnea își arăta regretul adînc pe care i-l pricinuia purtarea mătusei și a surioarelor ! Dar ce putea să facă ? Putea să renunțe la moștenire ? Ele erau încăpățîinate, nestăpînite, nebune !... În casă, însă, devenise mai irascibil ca înainte. Grav, de față cu lumea străină, își dădea în vileag acreala și nemulțumirea în fața soției, a copiilor

și a servitorilor. Teresa, mereu supusă și ascultătoare, nu-i dădea, ce-i drept, nici un prilej. Principesa își pleca și ea capul la șuierul vijeliei ; el, însă, se lua tot timpul la hartă cu fiul, punînd înrăirea *donnei* Ferdinanda pe seama apostaziei politice a acestuia.

— Imbecilul ăsta, bufonul ăsta a ajuns să se certe cu mătușă-sa, care-l iubea atît de mult ! O să piardă moștenirea ca să se ducă să spună caraghioslicuri dracu știe pe unde ! Ba mă mai pomenesc și cu-n proces în spinare ; din pricina lui ! Întreb și eu dacă mi se putea întîmpla o nenorocire mai mare decît aceea de a avea un fiu atît de dobitoc și de derbedeu !

În afară de asta, avea însă numeroase alte motive de supărare ! Înflăcărat, mai mult ca oricînd, de noile sale idei, hotărît — cu încăpăținarea specifică a familiei — să meargă pînă la capăt pe drumul dinainte stabilit — Consalvo cheltuia acum pentru cărți, cu nemiluita. Cumpăra în fiecare zi, în legătură cu orice subiect, bazîndu-se pe o simplă recomandare a librarului, fără nici un alt criteriu afară de cel al cantității, cu aceeași manie a luxului și a grandoarei care, mai înainte, cînd eleganța veșmintelor era singurul lui gînd, îl făcea să cumpere bastoanele cu duzina, iar cravatele cu cutia. Era omenește cu neputință, nu să studieze, dar nici măcar să citească cineva toată hîrtia aceea tipărită, care ploua la palat, operele colective, enciclopediile voluminoase, dicționarele universale ; iar cu fiecare nou transport, principele se înfuria tot mai mult.

— Vezi ?... îi răspundea Consalvo Teresei, cînd surioara se ducea să-i vorbească în limbajul dragostei și al păcii. Vezi ? Și-a pus în cap să-mi stea împotrivă în orice și cu orice preț. Ce rău

fac ? Este oare ceva mai recomandabil pentru ziua de astăzi afară de studiu, de știință ? Nu : nici măcar asta !...

Iar cînd principele se lua la harță direct cu el și îl muștra pentru cearta cu mătușa și prăpădirea banilor, băiatul îi răspundea cu răceală :

— Gîndesc cu capul meu. Fiecare e liber să gîndească cum crede de cuviință. Mătușă-mea nu poate să-mi impună ideile sale... iar dacă cheltuiesc cîte ceva cu cărțile cer altceva ?

În fiecare duminică era un alt conflict, din pricina liturghiei. Consalvo se plictisea să meargă să o asculte și zîmbea echivoc, văzînd zelul religios al tatălui ; nevoit să se spovedească, îi înșira bătrînului dominican un întreg pomelnic de păcate caraghioase. O înțepa și pe surioara Teresa, din pricina patimei pe care o punea în rugăciuni și le-ntorcea spatele călugărilor care mișunau prin casă. Pe mormîntul primei sale neveste, în cimitirul de la Milo, principele pusese să fie construit un monument de marmură și de bronz : la fiecare aniversare a morții, se ducea acolo cu principesa și cu Teresa, puneă să fie făcute numeroase slujbe pentru odihna sufletului răposatei și aducea la mormînt coroane uriașe de flori. Consalvo nu se ducea niciodată împreună cu familia : ori cu o zi mai înainte, ori cu o zi mai tîrziu. Indiferent de pretextul invocat de băiat, principele îl privea fix, iar apoi pleca împreună cu nevasta, care se străduia să-i împace și să evite conflictele. Acum era vorba mai curînd de o ciocnire între tată și băiat decît de una între copil și mamă vitregă ; Consalvo se îndupleca mai repede la o vorbă bună a principesei, decît la poruncile principelui.

Într-o zi, făcu cunoscut că-și luase un profesor de germană și de engleză. Tatăl, după ce-l privi ținută în ochi, îi zise :

— O să-mi explici o dată ce dracu vrei să faci ?

După ce-l fixă și el cu privirea, Consalvo zise :

— Ce cred de cuviință.

Deodată, principele se făcu roșu ca un rac și ridicându-se de pe scaun, ca împins de un resort, se năpusti asupra fiului, strigînd :

— Așa răspunzi, bădăranule ?

Dacă Teresa și principesa n-ar fi sărit să-l țină, iar Consalvo n-ar fi plecat de acolo imediat, lucrurile s-ar fi terminat rău. Din clipa aceea, ruptura a fost totală. Din porunca principelui, băiatul n-a mai venit să ia masa cu familia, lucru care, dacă i-a displicut principesei și, mai ales, surioarei, lui i-a făcut o imensă plăcere. Își văzu tatăl cîte o clipă în fiecare zi, ca să-i dea bună ziua sau bună seara și nici acesta nu se mai plinse de mutismul și de singurătatea în care se închidea fiu-său, ba chiar evita el însuși să-l întilnească. Înainte de faimoasa călătorie, cînd viciile și datoriile tînărului îi provocau principelui vărsări de fiere, frămîntări nervoase sau boli adevărate, în capul acestuia din urmă începuse să se înfiripe o îndoială : nu cumva fiu-său era piază-rea ? Iar îndoiala începea acum să-și croiască drum, cu toate că el nu cuteza să și-o dea pe față. Dar de ce, atunci, ori de cîte ori avea o discuție cu feciorul, îl apucau durerile de cap sau își strica stomacul ? Din ce pricină, în timpul îndelungatei absențe a lui Consalvo, se simțise cum nu se poate mai sănătos ? Într-o altă ordine de idei, convertirea aceea politică, ce aprinsese furia *donnei* Ferdinanda și justificase atacarea testamentului, nu era o altă dovadă de influență nefastă ? Scormonind în pro-

pria-i amintire, principele descoperea alte motive care să-l facă să creadă în acea putere funestă : o vânzare care îi ieşise prost, după ce băiatul spusese : „Va fi greu să obţii preţuri bune“ ; un cutremur de pământ care avusese loc după ce tânărul remarcase „Etna fumegă !...“ Tocmai de aceea era acum mulţumit să nu-l mai aibă în preajmă ; dacă îl întâlnea pe scări, sau străbătînd odăile, îi răspundea la salut cu un semn din cap şi trecea mai departe ; dacă o nevoie oarecare cerea să stea alături de el, în salon, cînd primeau vizite, îi vorbea cît putea mai puţin, îndepărtîndu-se imediat ce-i stătea în putinţă.

Singurul mijloc de a face ca pacea să domnească din nou în familie era ca tânărul să se însoare şi să plece la casa sa. Oricum, avea douăzeci şi trei de ani, iar în familia Uzeda moştenitorii principatului se însurau devreme. Lingăii, flecarii, curioşii, toţi cei care se ocupau cu treburile neamului Francalanza, ca şi cînd ar fi fost ale lor, aşteptau cu nerăbdare căsătoria lui ca şi pe a Teresei, şi discutau cu privire la partidele posibile. Pentru Consalvo exista greutatea alegerii : baronul Currera, baronul Requense, marchizul Corviti, familia Cûrcuma şi atîţia alţi aveau fete foarte bogate, bune de măritat ; pentru Teresa, însă, lucrul era ceva mai greu. Tineri la fel de bogaţi şi de nobili, care s-o poată lua de nevastă, nu erau alţii decît cei doi fii ai ducesei Radali. Sacrificîndu-şi cei mai frumoşi ani pentru întîiul-născut, ducesa, geloasă pe el, nu-l însurase încă, nefiindu-i pe plac nici o partidă, şi-l ţinea prins de fuste, ca şi cînd i l-ar fi putut fura cineva ; în schimb, îl lăsa liber pe Giovannino, pentru ca tânărului să nu-i vină chef să se-nsoare. Moştenirea unchiului îl făcuse tot atît de bogat cît şi

fratele mai mare, dar între cei doi existau deosebiri de care trebuia ținut seama. Michele nu era prea arătos la înfățișare, căci, la douăzeci și șase de ani, avea păr foarte puțin și un trup aproape obez ; era însă întâiul-născut și stăpînea toate titlurile familiei ; al doilea, căruia nu-i revenea decît acela, netransmisibil, de baron, era unul din tinerii cei mai frumoși și mai eleganți. Cu toate că nu prea mergeau la familia Uzeda, numai fiindcă exista o fată de măritat, zvonurile despre o posibilă căsătorie găseau crezămînt ; dar principele, dacă i se cerea să spună ce anume era adevărat, răspundea că mai întâi trebuia să se însoare Consalvo, iar principesa chiar se și supăra.

— Flecărelile astea îmi displac, și nu de pomană, ci fiindcă ar putea să ajungă la urechile Teresinei, iar eu duc o mare grijă : principiul meu este ca fetele să nu știe anume lucruri și nici să nu audă anume vorbe !...

Teresa părea să nu audă nici vorbele astea, și nici altele, și visa toată ziua cu ochii deschiși. Devora puținele cărți de poezie și romane pe care principesa îi îngăduia să le citească și picta mici tablouri în care se vedeau castele crenelate ce se înălțau în mijlocul unor lacuri de cobalt, trubaduri cu ghitara de gît sau, cel mai adesea, castelane ingenuncheate, rugîndu-se, ori Madone, cu dumnezeiescul prunc în brațe. Compozițiile austere și, mai ales, cele sacre, erau preferate de principesă și de aceea, fata dădea deoparte subiectele ușuratic. Această statornică supunere la dorințele altcuiva, acest simțămînt al ascultării obligatorii erau veșnic vii în ea ; cu cît Consalvo dădea mai multe motive de supărare în familie, cu atît mai mult se credea ea datorare să le evite părinților cel mai mic necaz. Ficțiunile poetice ale cărților îi aprin-

deau fantezia și făceau să-i bată inima, dar dacă socotea că-și pierde prea multă vreme cu lecturile frivole, principesa i le întrerupea fără întârziere. Auzea deseori lăudându-se un roman, o dramă ori un volum de versuri și se topea de dorința de a le citi, închipuindu-și cât trebuie să fie de frumoase și câtă plăcere i-ar fi făcut ; nici nu se mai gîndea însă la ele, dacă mama vitregă îi spunea : „Nu, Teresina, nu sînt pentru tine“. Uneori, cărțile acelea le avea Consalvo, care, deși se ocupa numai cu studiile pozitive, cumpăra totuși și lucruri mai ușoare, ca să arate că era la zi cu toate ; atunci, Teresa ar fi putut să împrumute volumul de la frate-său, ca să-l citească pe ascuns ; ideea aceasta însă nici măcar nu-i trecea prin minte, din același motiv pentru care, în colegiu, refuzase să citească unele cărți pe care o colegă izbutise să și le procure, și nu-și plecase urechea la vorbele cu caracter interzis ale prietenelor ușuratece. Duhovnicul și directoarea îi spusese răritos că despre unele lucruri nu trebuia nici măcar să vorbească, iar ea se stăpînise cu hotărîre.

Ca și în copilărie, gîndul la laudele și la răsplata pe care le putea căpăta, ambiția de a se vedea dată drept pildă celorlalte învingeau ispitele curiozității și n-o lăsau să simtă opreliștile pe care și le impunea.

Acum, o duceau des la teatru : vara la comedie, iarna la melodramă, și nu știa să spună care dintre cele două spectacole îi plăcea cu adevărat mai mult. Ea însăși compunea din cînd în cînd cite un vals, cite o mazurcă, sau chiar nocturne, simfonii, fantezii fără cuvinte, intitulate : *Aș vrea !*, *Farmece*, *Poveste tristă*, *Totdeauna...* iar cunoștințele, neamurile, prietenii, cădeau cu toții în admirație, as-

cultindu-le ; profesorul însuși, un bătrînel ales anume de către principesă, ca să nu pună „iască lingă foc“, nu mai știa cum s-o laude ; *don Cono*, bătrînul linge-blide, o numea „Bellini în fustă“, iar odată chiar exclamă :

— Opinez că s-ar cuveni ca ele să fie pregătite și apoi executate în public, de către fanfara ostășească !

Fanfara ostășească era muzica militară, care se bucura de faima de a fi printre cele mai bune din toată Italia. Teresa se împotrivi ; principesa nu putea să se hotărască între plăcerea de a le face cunoscut tuturor talentul „fiicei mele“ și sila de publicitate ; principele, fiindcă nu era vorba de bani, se arăta cu totul indiferent ; *don Cono*, încăpăținat în ideea sa, veni într-o zi să spună că și vorbise cu dirijorul fanfarei.

Maestrul sosi la palat în tovărășia bătrînului linge-blide ; era un tînăr atît de frumos, încît părea Sfîntul Arhanghel Mihail ; părul negru, mustățile blonde, trandafiriu la obraji. De cum îl văzu, principesa începu să strîmbe din nas și să-i facă semne lui *don Cono* pentru a-i spune că nu se aștepta din partea lui la una ca asta : să-i aducă în casă un asemenea ins ?... Între timp, maestrul executa la pian compozițiile domnișoarei, cu un colorit, cu o expresivitate, cu o însuflețire menite să le facă de nerecunoscut pentru însăși autoarea lor ; după fiecare bucată, exprima o admirație sporită, iar cînd totul se termină, spuse că nu alegea, fiindcă erau una mai frumoasă decît alta : și fiindcă nu le putea lua pe toate, lăsa ca alegerea s-o facă însăși „principesa“. Teresa îi dădu *Poveste tristă*, dar cînd, peste o săptămînă, terminînd de scris partitura, maestrul se înfățișă la poarta palatului, pen-

tru a arăta ce lucrase, portarul îi spuse că stăpînii nu primeau.

— Să-mi aduceți tipul ăla în casă ? Nu m-așteptam din partea dumneavoastră la o astfel de năzbîtie ! Se vede bine că n-aveți fete ! îi spusese *donna Graziella* bătrînului linge-blide, fără să se poată liniști ; exagera, însă, ca în oricare alt lucru : tînăra principesă de Francalanza putea oare să-și pună ochii pe un dirijor de fanfară ?

Poveste tristă fu executată într-o duminică, la Marină, de către muzica regimentului, iar compoziția Teresei păru o adevărată capodoperă, cu anumite părți cantabile încredințate unui corn englez dulce ca un glas omenesc și cu niște efecte de orgă menite să facă lumea să se creadă la San Nicola, în fața instrumentului lui Donato del Piano. Teresa, în trăsură închisă, sub platani, stătea să asculte, cu inima care bătea de parcă ar fi vrut să-i iasă din piept, cu un nod de plinset în gît și palidă la față ca un trandafir alb, iar apoi, dintr-o dată, purpurie, atunci cînd, la terminarea bucății, se auzi un ropot de aplauze... Muzica ei, a altora, dramele, poezia o îmbătau, o răpeau, o ridicau spre înălțimi, în cer, în eterul azuriu, unde nu-și mai simțea trupul, unde respira și sorbea, chiar printre lacrimi, fericirea curată. Nici una dintre emoțiile sale, cînd liniștite, cînd inflăcărate, cînd triste, cînd suave, cînd deznădăjduite, dar totdeauna inefabile, care-i făceau inima să crească de bucurie și să se strîngă de teamă, nu-i erau cunoscute lumii. Nu se trăda : cînd sufletul îi era mai tulburat, cu gîndul la iubire, în așteptarea iubirii, în fața oamenilor, a tinerilor frumoși ca verișorul Giovannino Radali ; cînd fantezia îi înfățișa cu mai mare limpezime propriul său viitor, bucuriile și durerile, succesele și nenorocirile, ea rămînea

liniștită, gravă, senină. Puțin îi păsa că pentru a-și vedea de măruntele sau ingratele nevoi reale, trebuia să se stăpînească și să-și împrăstie fan-teziile acelea.

Cunoștința cu maestrul regimentului, laudele lui, execuția bucății muzicale dezlănțuiseră în ea o adevărată furtună ; cînd însă tînărul, din ordinul principesei, nu mai veni la palat, nu se mai gîndi de loc la el. *Don Cono*, dîrz de ideea lui și încu-rajat de plăcutul succes, vorbi într-o zi cu consilierul comunal însărcinat cu spectacolele publice, să-i dea ordin directorului muzicii orășenești să execute și el compozițiile tinerei principese. Acest consilier al spectacolelor era Giuliano Biancavilla, fiul lui *don Antonio* și al *Bivoniei*, un tînăr în jur de treizeci de ani, cu tenul măsliniu și cu părul negru ca un arab, dar fin, elegant și cu niște ochi de o nespusă dulceață. De cum auzi propunerea lui *don Cono*, dădu imediat poruncile potrivite, iar principesa îngădui ca fata să aibă toate convorbirile de trebuință cu maestrul, care era în vîrstă de aproape șaizeci de ani. Dar cînd trebuie să-și vîre dracul coada ! Cu toate precau-țiile sale, *donna Graziella* nu putu să împiedice ca tînărul consilier să nu-și pună ochii, de departe, pe *Teresa* ! La teatru o privea țintă, fără să-i dea pace o clipă ; la plimbare, trăsura sa o urmărea tot timpul pe cea a familiei *Uzeda* ; pînă și-n biserică găsea de cuviință să le stea în cale. Îndată ce-și dădu seama de comedia asta, principesa aduse totul la cunoștința principelui, care nu scoase din gură decît trei cuvinte :

— E nebun, sărăcuțul !

Iar limba nevestei începu să lucreze. Un *Biancavilla* să aspire la tînăra principesă de Franca-

lanza ? Poate pentru că o Uzeda se măritase cu un Giulente ? Consilierul ăla credea, sărmanul, să aibă de-a face cu o altă Lucrezia !... Nobili, desigur ; cei din familia Biancavilla erau nobili și chiar bogați ; dar bogăția și noblețea lor nu îi făceau egalii viceregilor.

— Priviți deci cită cutezanță și cită obrăznicie ! Să-i dea lumii prilej de pălăvrăgeală cu privire la fata mea !...

Și nu-și dădea seama că prin sporovăiala ei răs-pîndea și mai repede noutatea.

În scurt timp, nu se mai vorbi despre altceva în oraș. „I-o vor da ? Nu i-o vor da ?...” Toată lumea recunoștea însă că Biancavilla ochise prea sus. Baldassare, mai ales, nu-și mai afla liniște. El voia, firește, ca tinăra principesă să ia un bărbat făcut anume pentru ea, un baron, cel puțin, atît de bogat încît s-o țină ca pe o regină ; și așteptînd ca principele să-și facă alegerea sa, în inima lui i-l hără-zise tinerei stăpîne pe verișorul *don Giovannino*. Deocamdată, un lucru era sigur pentru el : că domnișoara nici măcar n-avea să-și dea seama de existența lui Biancavilla.

Dimpotrivă, cu vremea, privirile tinărului i le atrăseseră pe ale ei, ca printr-o putere magnetică, parcă, grăbindu-i și tăindu-i respirația, în același timp. Îl privea și ea, din cînd în cînd, fără să-l vadă bine, din pricina tulburării ; se înapoia însă acasă fericită și zîmbitoare, cînd îl zărise, chiar de departe, și începea să improvizeze la pian, tremurînd din cap pînă-n picioare, ca și cînd ar fi putut s-audă și el toate tainicele gînduri de iubire încredințate instrumentului, divinele speranțe de fericire veșnică... În colegiu, compusese uneori cîte un vers, la sărbătoririle profesoarelor, ori la ono-

masticile prietenelor ; voia acum să scrie versuri pentru el, și să le pună pe muzică numai pentru el :

Dac-aș fi palida
Rază de lună
Ce-n noaptea brună
Fruntea-ți răsfată ;
De-aș fi zefirul,
Briza ce-adie
Și te mîngîie...

Nu izbuti să meargă mai departe, dar se apucă să compună pe această temă o romanță intitulată *Dacă* !... plîngînd de emoție, cînd n-o vedea nimeni, în vreme ce notele pătimașe își luau zborul din pian.

În timpul iernii, baronul Cûrcuma dădu cîteva baluri. *Donna* Graziella nu o scosese încă pe Teresa în societate ; întii de toate pentru că nu înțelegea ca tinerii să se apropie de „fiică-sa“, iar apoi și fiindcă nu socotise nici o casă vrednică de a fi frecventată de către tînăra principesă. Cea a familiei Cûrcuma putea, ce-i drept, să treacă drept vrednică, iar apoi și principele ținu ca toată familia să meargă acolo. Dar inima n-o mințea pe *donna* Graziella : chiar în prima seară, de cine dădu ? De Giuliano Biancavilla !... Dacă obraznicul acela ar fi cunoscut puțin lumea, ar fi stat liniștit la locul lui ; el însă, dimpotrivă, găsi nimerit să fie prezentat și să danseze cu Teresa ei !... Aceasta tremura în brațele lui ; el nu-i spuse decît cîteva cuvinte : „Sînteți obosită ?... Mulțumesc !...“ dar ei i se părea că se află în al nouălea cer, în timp ce principesa stătea ca pe ghimpi și-i făcea semne soțului, ca să-l înștiințeze de primejdie. Principele, însă, era într-o strînsă convorbire cu stăpînul casei ; dar iată că, pe neașteptate, obraznicul acela

se înfățișă încă o dată, pentru a-i cere domnișoarei o mazurcă. Atunci, *donna Graziella* interveni :

— Iertați-mă, cavaliere ; fiica mea e obosită.

Cu o mare strângere de inimă, Teresa își dădu seama de împotrivirea mamei. Înflăcărat de a o fi ținut o clipă în brațe, *Biancavilla* prinse s-o urmărească pe străzi, ca o umbră : principesa se înfură, fierbea, gîfîia : o dată, la ușa bisericii *Minoritălor*, trecîndu-i pe dinainte, spuse încet, dar așa încît vecinii s-o poată auzi :

— Ce pisălog !...

Teresa plînsă îndelung, ascunzîndu-și lacrimile, căci prevedea că toate speranțele sale aveau să fie zdrobite, dacă ai săi nu-l voiau. Familia *Biancavilla* știa și ea că principele și principesa *Uzeda* n-aveau să consimtă niciodată la căsătoria aceea ; dar tinărul, care era cu adevărat îndrăgostit, stăruia zi și noapte pe lîngă taică-său și maică-sa să meargă în pețit ; și atîta a stăruit, încît, într-o zi, *Biancavilla*, tatăl, își luă inima-n dinți și se duse să vorbească cu ducele. Cu o mare risipă de „foarte onorați” și de „închipuiți-vă ce plăcere pentru mine”, acesta îi răspunse c-avea să vorbească cu principele, *Giacomo* îi repetă și unchiului aceleași trei cuvinte pe care i le spusese nevestei, doar cu o mică schimbare :

— Sînt nebuni, sărăcuții !

Ca urmare, ducele îi răspunse lui *don Antonio*, cu o sumedenie de cuvinte frumoase, că nu se putea face nimic, „fiindcă principele voia ca întîi să-l însoare pe *Consalvo*”.

Nu era un pretext. Principele începuse tratative cu familia *Cûrcuma* și se dusesese la ei acasă pentru a aranja căsătoria dintre tinăra baroneasă și fiu-său. Propunerea fusese primită cu ochii închiși, iar din prezența asiduă a lui *Consalvo* la

balurile baronului se înțelegea că începuse să-i facă curte domnișoarei. El însă n-avea habar de nimic din ceea ce plănuise taică-său și ieșea acum în lume ca să vorbească despre politică și filozofie. Tot aurul din lume nu l-ar fi înduplecat să facă un tur de vals : își lua un aer doctoral în cercul bărbaților, iar dacă se afla alături de doamne sau de domnișoare, le vorbea despre bilanțul comunal, despre regulamentul școlar și despre veniturile produse de impozitele asupra articolelor de consum, cu multe citate statistice și proverbe latinești. Repetată din gură în gură, vestea despre căsătoria sa ajunsese și la el ; izbucni atunci într-un ris din toată inima, spunînd, mai laconic decît taică-său :

— Sînt nebuni !

Să se însoare, să se căsătorească cu o fetiță înotînd în aur ca aceea tînără baroneasă, să se lege încă și mai strîns de ținutul acela de care voia să scape, să-și ia pe cap grelele îndatoriri ale familiei, tocmai cînd avea nevoie să fie liber ca vîntul și să-și dedice toată energia sa împlinirii scopului pe care și-l propusese ! Nebuni de-a binelea ! Și povestea i se păru atît de caraghioasă, încît nu vru nici măcar să-și întrerupă vizitele la baron.

Chiar în vremea aceea, pierzînd orice nădejde, Giuliano Biancavilla plecă. Unii spuneau că s-ar fi dus la Roma, alții la Paris, iar alții că n-avea să se mai întoarcă niciodată acasă, puțin păsîndu-i de durerea alor săi. Din însărcinarea principelui, căruia-i era teamă să vorbească direct cu băiatul, ducele îi aduse la cunoștință că era vremea să se însoare și că întreaga familie era de acord să i-o dea de nevastă pe tînără baroneasă.

— Foarte bine, excelență, răspunse tînărul. Există totuși o dificultate.

— Care ?

— Că eu n-o vreau !

— Și de ce n-o vrei ?

— Fiindcă n-o vreau ! E vorba de mine sau de excelența-voastră ? E vorba de mine ! Am deci dreptul să-mi manifest voința. Nu o vreau !

Cînd ducele îi comunică principelui acest răspuns, Giacomo era și așa înnebunit de furie, fiindcă expertul însărcinat de tribunal să cerceteze testamentul răposatului *don Blasco* se pronunțase împotriva autenticității scrisului. Aflînd de refuzul hotărît al băiatului, izbucni, strigînd, cu voce răgușită :

— Vai, ce piază-rea ! Anume o face ! Ca să crăp ! Vreau însă să crape el mai întîi ! spuneți-i deci să-și aleagă pe cine dracu vrea : n-are decît să se însoare cu prima tîrfă care o să-i placă, una din tîriturile alea cu care chefuia pe vremea cînd încă nu-și băgase-n cap să ajungă literat ! Să se-nsoare cu cine vrea și să se ducă dracului, fiindcă eu unul n-am chef să mai văd înaintea ochilor această piază-rea !

— Excelență — îi spuse prințisorul unchiului, care-i aducea al doilea mesaj — nu vreau să mă-nsoar nici cu domnișoara Cîrcuma și nici cu alta. sînt încă tînr și-o să mai fie vreme să-mi pun lațul de gît. Sigur este numai că, deocamdată, nu trebuie să mî se vorbească de însurătoare. Nu sînt femeie, ca mătușa Chiara, pe care bunica a măritat-o cu sila...

Norii furtunii celei noi se strîngeau pe tăcute ; din privirile minioase ale principelui țîșneau fulgere, iar în glasul lui întunecat bubuiau tunete.

— Doamne Dumnezeule !... îi spunea principesa Teresei. Ce necaz și cu ciocnirea asta ; ce scandal ! Și cine știe cînd și cum se va termina... Dar tu !

Tu nu, nu i-ai dat nimănui nici cel mai mic motiv de supărare ! Binecuvîntată !... Mereu să fii tot așa de sfîntă !...

Teresa se lăsa îmbrățișată și sărutată de către mama vitregă, savurînd lauda, suferind din pricina certei dintre tată și fiu și implorînd-o pe Maica Domnului să o curme. Ce putea ea oare să-i ofere Fecioarei, pentru a căpăta o asemenea îndurare ? Iubirea ei pentru Giuliano ?... Nu, era prea mult, era lucrul la care ținea cel mai mult... Nu-l mai vedea pe tînăr și nici n-avea cunoștință de cerere și de refuz ; știa totuși că ai săi nu vedeau cu ochi buni partida aceea ; nădejdea era însă încă vie în ea ; într-o zi ori într-alta, tatăl și mama ar fi putut să se răzgîndească și să consimtă la fericirea sa...

În loc de asta, într-o bună zi izbucni furtuna dintre taică-său și frate-său. Fără să-i spună nimănui nimic, acesta din urmă comandase, cu de la sine putere patru rafturi mari, în care să-și așeze cărțile ; cînd văzu mobilele acelea sosind, principele trimise după Consalvo și-l întrebă agitat :

— Cine ți-a dat voie să comanzi, indiferent ce, în casa mea ?

Cu răceala sa studiată, care-l scotea din fire pe taică-său, tînărul răspunse :

— Aveam nevoie de mobilele acestea.

— Aici comand eu, ți-am spus-o de mai multe ori, continuă celălalt, făcînd violente efortări să se stăpînească. Un cui nu se poate bate, fără dezlegarea mea ! Dacă vrei să faci pe stăpînul, cără-te de-aici ! Nimeni nu te oprește ! Însoară-te și rupe-ți și gîtul !

— I-am spus — grăi Consalvo, mai rece ca ori-cînd — i-am spus unchiului că nu vreau să mă-n-sor...

— Nu vrei, ai ?... Nu vrei ?... Iar eu o să te az-vîrl afară cu lovituri de picioare, dobitocule, bădă-ranule, animalule !...

— Cu atît mai bine, adăugă prințișorul, rece ca gheața. Mi-ați face o plăcere...

Principele păli dintr-o dată, gata, aproape, să leșine, apoi se învineți, de parcă-l lovise dam-blaua, și în cele din urmă izbucni, urlînd ca un cîine :

— Afar' de-aici !... Afară din casa mea !... Acum, pe loc, zvîrliți-l afară !

Veniră în goană, palizi și înspăimîntați, princi-pesa, Teresa și Baldassare ; cu bale la gură, prin-cipele fu tîrît de acolo de către nevastă și servitor.

Împreunîndu-și, în fața fratelui, mîinile, ca-re-i tremurau, Teresa exclamă pe un ton de chi-nuitoare dojană :

— Consalvo !... Consalvo !... Cum de poți face una ca asta ?

— Tu îl aperi ? răspunse tinărul, tot liniștit, dar cu glasul puțin cam strident. Apără-l, apă-ră-i pe ucigașii mamei noastre.

— Vai !...

Ea își ascunse fața în mîini.

Cînd se uită împrejur, era singură. Prin casă, un du-te-vino de servitori : chemau un doctor, puneau pungi cu gheață pe fruntea principelui. Se duse să cadă în fața chipului Preasfintei Maria. După scena aceea dezgustătoare, după cumplitele cuvinte ale fratelui, îi încheșta inima remușcarea de a nu fi voit să-și ofere drept jertfă dragostea sa, nădejdlile sale de bucurie, ca să evite cearta violentă și înfricoșătoarea învinuire. Îi cerea ier-

tare Fecioarei pentru acel egoism, îi cerea mîngiere și ajutor, tremurînd de spaimă, clătînîndu-se, ca și cum s-ar fi cutremurat pămîntul sub genunchii săi. Și tot îngenuncheată o găsi și principesa, care o chemă la căpătiul lui taică-său.

— Fiica mea ! Fiica mea !... Ce inimă de fiică !... Da, roagă-te Sfintei Fecioare să ne dea iarăși pace : ea singură, de aci încolo, mai poate face minunea asta... Taică-tău nu mai vrea să-l vadă, nu vrea să-l mai țină în casă ; iar el nu cedează !... Tu nu !... Tu nu !...

Iar printre sărutări și lacrimi, îi vorbi de cineva, de „el“, aducîndu-i la cunoștință că plecase :

— Nici nu putea face altceva mai bun. Poate că îl priveai cu simpatie ; nu-ți fac nici o vină : toate am fost fete și știu cum se petrec lucrurile astea. Dar n-ai fi putut fi fericită cu el, iar taică-tău, pe care nu-l interesează decît fericirea ta, nu voia... Nu ți-aș fi vorbit de toate astea, dacă n-ar fi fost durerile pe care le încercăm și n-aș fi știut că ești atît de bună și atît de înțeleaptă încît să pricepi că taică-tău nu poate să-ți vrea decît binele. Nu-i așa, fetița mea ?...

Prima dată cînd — după scena aceea — auzi pronunțîndu-se numele fiului său, principele strigă :

— Să nu-mi mai pomeniți de această piază-rea ! Să nu-i mai roștiți numele ! Altfel, vă dau afară pe toți...

Ruptura era definitivă. Ducele, aflînd de cele întîmplate veni să-l ia pe Consalvo și-l duse pentru cîteva săptămîni la țară. La înapoiere, se hotărî ca prințisorul să se ducă să locuiască în casa pe care taică-său o stăpînea pe lîngă port. Tinărul nici nu dorea altceva. Își mobilă apartamentul

pe gustul său și începu să se simtă ca-n sînul lui Avram. Își era acum singur stăpîn, nu se mai ducea la liturghie, primea pe cine voia, invita la el acasă mărimile de la Club, cărora le arăta două odăi mari, pline cu tipărituri. Avantajele erau nenumărate. La palat, nu prea putuse să-și dovedească sentimentele sale liberale, punînd afară lumini și steaguri, cu prilejul serbărilor patriotice ; aici, la 14 martie¹ și de ziua Constituției, înălța un drapel mare cît un cort și așeza la balcoane un șir de mici lampioane, care străluceau melancolic în beznă cartierului deșert. Apoi, stătea cît voia în biroul său, și-și lua mesele la orele cele mai năstrușnice. Studia *Enciclopedia populară*, învăța pe dinafară articolele în legătură cu chestiunile de actualitate, iar apoi uluia adunarea cu erudiția sa, spunînd :

— Asupra acestei probleme au scris Tizius, Caius, Sempronius, Martin etc., etc.

Așa cum altădată năpustea asupra mulțimii trăsura lui cu patru cai, tot astfel o strivea acum cu toată greutatea doctrinei sale ; și aceeași lume care odinioară se ferea deoparte, pentru a nu se trezi sub picioarele cailor, exclamînd totuși : „Ce echipaj frumos !“ stătea acum să-l asculte, amețită de vorbăria lui și spunînd : „Ce de lucruri știe !“

Innăscuta înfumurare spaniolească a neamului ignorant și trufaș, și nevoia de a se adapta vremurilor democratice se împleteau astfel în el, pe neștiute. Pentru a-și ajunge scopul, nimic nu-l oprea, iar acțiunile cele mai anevoioase nu-l speriau ; citea cărțile cele mai grele, ca și cînd erau niște romane, și tot ca pe un roman ar fi citit și un tratat de calcule înalte. Obținea de pe urma

¹ 14 martie 1861, ziua proclamării regatului Italiei.

unui asemenea studiu acel profit mediocru care era singur cu putință : căpăta o spoială de cunoștințe în toate domeniile, înmagazina cunoștințe răzlețe, idei contradictorii, o știință confuză și indigestă. Își câștiga însă, în mijlocul masei ignorante a nobilimii locale, reputația de „învățat“, iar când auzeau de numele prințisorului de Mirabella, oamenii de rînd spuneau cu toții : „Ăla care face acum pe literatul ?“

Într-o bună dimineață, printre tipăriturile pe care poșta i le aducea în vrafuri, primi de la Palermo prima fasciculă a *Heraldului sicilian*, operă istorico-nobiliară a cavalerului don Eugenio Uzeda de Francalanza și Mirabella. Toate rudele, subscritorii, cluburile avură, la fel cu el, cite un exemplar. Opera istorico-nobiliară începea cu *Scurte referiri amplificate* cu privire la dinastiile care domniseră în insulă : Casa regală normandă, Casa regală suedeză, Casa regală de Anjou și tot astfel, mai departe, pînă la Casa regală de Savoia : căci cavalerul recunoscuse noua monarhie, ca să poată vinde exemplare din carte bibliotecilor statului. Scurtele însemnări amplificate îl făcură pe Consalvo să ridă, iar Casa regală de Savoia o scoase din fire pe *donna* Ferdinanda, deși, ca să fim drepti, bătrîna era acum într-o necurmată stare de furie din pricina procesului încă nerezolvat. Minia ei împotriva familiei principelui spori, firește, din pricină că tipărirea acelor „porcării“ fusese posibilă grație avansului pe care principele i-l dăduse lui don Eugenio.

După ce făgăduise două mii de lire, principele nu dăduse totuși mai mult de cinci sute, în schimbul cărora unchiul trebuise să-i lase o poliță cu data în alb ; după moartea lui don Blasco, raporturile financiare dintre unchi și nepot luaseră însă o

întorsătură primejdioasă. La început cu frumosul, iar apoi cu amenințările, *don Eugenio* îi scria nepotului, cerîndu-i alți bani, fiindcă în caz contrar, avea să se alieze cu Ferdinanda pentru a ataca testamentul fratelui ; la rîndul său, cu polița în buzunar, principele credea că-și poate ține unchiul la respect. Începîndu-se tipărirea operei, cavalerul pică într-o bună zi la Palermo : era și mai sordid decît înainte și părea mai nemîncat ca oricînd. După o lungă serie de tratative, principele scoase alte două mii de lire, în schimbul cărora — printr-un act anume încheiat — *don Eugenio* renunță la tot ceea ce, eventual, i s-ar fi putut cuveni de pe urma împărțirii averii călugărului și-i recunoscă nepotului proprietatea a o mie de exemplare din operă.

Principele își dăduse seama că tipărirea acelei lucrări nu era, în cele din urmă, o afacere chiar atît de proastă cum credeau toți. Fasciculele succesive, unde începea să se facă istoricul fiecărei familii în parte, se vindeau ca pîinea caldă. E drept că *don Eugenio* se mărginise să-i copieze pe Mugnos și pe Villabianca, înflorindu-i cu expresii născocite de el ; pe de o parte, cărțile acelea erau însă de negăsit sau costau scump și nu se citeau ușor, date fiind litera lor veche, hîrtia lor uscată, îngălbenită și prăfuită, în timp ce ediția lui *don Eugenio* era cu adevărat frumoasă, iar fasciculele cu stemele colorate străluceau de atîta roșu și de atîta aur ; pe de altă parte, compilatorul folosea nevinovatul artificiu de a suprima indicațiile prea precise, așa încît fiecare din cele trei, patru sau cinci familii, care purtau, din întîmplare, același nume, fără a se înrudi între ele, putea să creadă că istoria singurei cu adevărat nobile ar fi și a sa proprie. La Palermo, la Messina, în în-

treaga Sicilie, el descoperea astfel o mulțime de „oameni nobili“ și deci de abonați. Cîte unii voiau să spună că ar mai fi luat bani și ca să adauge, ici și colo : „*O ramură a unei atît de blazonate familii înflorește de asemeni în străvechiul oraș Caropepe...*“ Din această pricină, *donna Ferdinanda* se învinețea de mînie ; Consalvo însuși nutrea un dispreț adînc pentru ruda aceea care nu numai că se prostitua pe el însuși în asemenea chip, dar mai discredită și întreaga stirpe. Spre deosebire de mătușă, prințisorul își păstra sentimentele pentru el și nu și le dădea în vileag decît pe cele care-i erau de folos. Simțea că în politică trebuia să procedeze așa cum îl văzuse procedînd pe taică-său, în familie, cînd se avea bine cu toți și le încuraja nebuniile tuturor, dar îi dădea cu piciorul celui care nu-i mai putea face nici un rău. Acum folosea și el aceeași metodă, adulînd toate partidele. Cel al unchiului duce continua încă să taie și să spînzure. E drept că în cei patru ani care trecuseră de la rezolvarea problemei romane, simpatia mulțimilor începuse, încetul cu încetul, să-l părăsească pe deputat, fiindcă acesta, uitînd de primejdia prin care trecuse, încredințat că-și consolidase puternic poziția, nemaitemîndu-se de răskoale și de răsturnări, începuse iarăși să se arate pătînitor, să se intereseze de treburile sale și ale prietenilor săi mai mult decît de ale țării și să trateze Colegiul ca pe o feudă ; dacă însă lumea măruntă începea iarăși să murmure, mărimile, conducătorii camarilei, se lăsau uciși pentru onorabil și nu jurau decît pentru el, pentru sănătoasele sale principii de moderație : în luna noiembrie a anului șaptezeci și patru fu reales, fără demonstrații, dar și fără împotriviri : în unanimitate. Tot astfel, în fața unchiului, și a prietenilor

săi, Consalvo preamărea tăria credinței lor, perfecțiunea principiului conservator „de care atârna salvarea Italiei” ; găsindu-se însă de față cu vreunul dintre adversari, afirma nevoia de progres, necesitatea ca stînga să încerce și ea să guverneze, fiindcă „așa cum spune vestitul Cutare Cutărică, partidele trebuie să vină cu rîndul la putere”. Iar dacă avea în față doi inși care gîndeau în chip deosebit, tăcea sau le dădea dreptate amîndorura și nu-l nedreptăța pe nici unul. Dincolo de marele principiu aristocratic, de adîncul sentiment de dispreț față de gloată, de puternica părere că ar fi plămădiți, într-adevăr, dintr-un alt aluat, de fierbînta nevoie de a comanda turmei omenеști așa cum îi comandaseră și strămoșii săi, era dispus să consimtă la orice. Nu-l mustra cugetul nici măcar să susțină cu vorba opusul a ceea ce gîndea, dacă era nevoie să-și ascundă adevăratele gînduri și să le exprime pe ale altcuiva. Cuvintele „republică” și „revoluție” făceau să-i treacă fiori de teamă pe șira spinării ; dar, pentru a se ține de curentul democratic, pentru a face să i se ierte origina sa, căuta să intre în grațiile partidului extremist. La Clubul Național, o bună parte din membri, chiar dacă acceptau instituțiile, îi cinsteau, mai presus de oricare alt om din Risorgimento, pe Mazzini ¹ și pe Garibaldi ; alte asociații, și mai ales cele populare, sărbătoreau, în cinstea lor, ziua de 19 martie, ziua Sfîntului Iosif ; el repetă și cu acel prilej punerea marelui steag și a felinarelor, și-i căută anume pe cei mai cunoscuți republicani, ca să le spună :

¹ *Giuseppe Mazzini* (1805—1872), patriot italian, de formație burgheză, întemeietor al organizației clandestine „Tinăra Italie” (*Giovine Italia*). A luptat pentru unitatea Italiei.

— Nu pricep exclusivismul unora : fără Maz-zini, focul sacru s-ar fi stins, iar fără Garibaldi, cine știe dacă Francisc al II-lea n-ar fi fost încă în Napoli.

Nu punea nici un preț pe sinceritatea credinței altuia. Monarhie sau republică, religie sau ateism, totul era pentru el o chestiune de folos material ori moral, imediat sau de viitor. În Noviciat, avu-sese pilda nestăpînitului desfriu al călugărilor, care făcuseră legămînt în fața Dumnezeuului lor să re-nunțe la totul ; acasă, în lume, văzuse că, mai pres-sus de orice, fiecare căuta să-și tragă spuza pe turta sa. Nu exista deci nimic altceva decît in-teresul individual ; pentru a-și satisface amorul său propriu, era dispus să se folosească de orice. De altfel, sentimentul ereditar al propriei supe-riorități nu-i îngăduia să recunoască păcatul aces-tui egoism sceptic : cei din neamul Uzeda puteau să facă ce le plăcea. Conte Raimondo distrusese două familii ; ducele de Oragua se îmbogățise pe seama poporului, iar principele Giacomo, je-fuindu-și chiar neamurile ; femeile făcuseră trăsnaî vecine cu nebunia : de aceea, dacă din cînd în cînd își dădea singur seama că după morala celor mai mulți, ar fi săvîrșit vreo greșeală, se gîndea că, la urma urmelor, făcea mai puțin rău decît toți ceilalți.

4

Trecu destulă vreme pînă cînd principele Gia-como să-și revină pe de-a-ntregul după lovitura pe care i-o dăduse ultima explicație avută cu fiu-său. Amenințat de o congestie cerebrală și

temîndu-se să nu moară subit, el se condamnă singur la o dietă aspră, care îi sărăci singele. Slab, iritabil, ajuns, și mai mult decît înainte, spaima casei și, punînd, mai convins ca oricînd, boala de care suferea pe seama influenței ucigătoare a fiului său, nu mai suporta să audă pomenindu-i-se numele acestuia. La început, dacă Baldassare sau vreunul dintre linge-blide ori dintre servitori aducea vorba de prințisor, el, înșfăcînd amuleta de metal prost și ținînd-o strîns, ca și cînd s-ar fi aflat în primejdie de a se îneca, exclama : „Doamne ferește !... Doamne ferește !...” și le porunceă oamenilor să tacă, să înceteze imediat, roșu la față de parcă ar fi fost, într-adevăr, gata să moară sufocat. Lumea își făcea semnul crucii, auzind vorbindu-se despre frica aceea neome-nească, despre ura aceea împotriva firii ; Teresa suferea însă mai mult decît oricine. Fiindcă frate-său nu mai putea să vină la palat, se ducea ea să-l vadă, împreună cu principesa, față de care Consalvo arăta acum o indiferență aproape senină și urbană, vecină cu politețea. Fără știrea principelui, mama vitregă îi trimitea tînărului o bună parte din lucrurile pe care vechilii le aduceau de la țară și, cu toate că n-avea nici ea prea mulți bani, își puneă totuși punga la dispoziția fiului vitreg. Consalvo îi mulțumea, dar nu primea nimic : taică-său îi făcuse o pensie, iar Baldassare, la fiecare zi-ntîi a lunii, îi aducea banii. Erau puțini, dar el se căznea să se-ajungă cu ei, înfrînîndu-și nevoile costisitoare, înăbușîndu-și dorințele de lux, și nu suferea de loc, sau suferea ca la un tratament dureros, necesar pentru cîștigarea sănătății. Cît despre principe, era ca și cînd n-ar mai fi avut acel fiu : silit să vorbească de el, nu-i mai

zicea nici „fiul meu“, nici „Consalvo“, nici „prințisorul“ ci „Doamne-fereste!“... Îi spunea, de pildă, lui Baldassare :

— Du-i banii pe luna asta lui Doamne-fereste ; sau o întreba pe principesă, în vreunul din rarele momente de bună dispoziție : Ce mai spune dobitocul ăla de Doamne-fereste ?...

Iar Teresa nu se mai gîdea la Giuliano și își uita de propria sa durere, îngrozită de ura aceea nelegiuită. Cu mintea plină numai de gînduri triste, nu mai citea, nu se mai așeza la pian. Inima ei suporta greu exilarea fratelui ; dar el de ce stîrnise mînia tatălui ? Cum de îndrăznise să-l învinovățească ?... Dar dacă totuși avusese el dreptate ? Dacă era adevărat ?... Atunci, își ascundea fața în mîini, ca în îngrozitoarea clipă a revelației, să nu se mai gîndească, să nu-și mai aducă aminte. Nu și-o amintea ea pe mama vitregă făcînd pe stăpîna în casa bieteii sale mame ? Nu-și amintea de durerea pe care o simțise la știrea că taică-său se însura cu cealaltă, la cîteva luni după moartea sfintei ei mame ?... Dar nu ! Nu ! Ca să-și alungă amintirile, ca să-și învingă îngrozitorul gînd, își făcea cruce, se ruga, iar rugăciunea o întărea. Era o vină să rămîi cu asemenea păreri, să stărui în acele cercetări ; ea îi datora tatălui numai respect, ascultare și dragoste. Și socotind de datoria ei să-l răsplătească pentru răzvrătirea lui Consalvo, îl asculta orbește, îl sluja cu umilință. Principele nu-i arăta nici o recunoștință pentru această bunătațe nesecată. Dacă uneori, fiind tristă și simțind nevoia de a-și alina puțin sufletul împovărat, se așeza la pian, sunetele îl iritau și-i porunca să înceteze. Tot mai zgîrcit, ajunsese să se tocmească și pentru cheltuielile în legătură cu îmbrăcămintea ei. Teresa însă se mulțumea cu orice.

Numai din dorința de a critica, de a-și exercita oricînd autoritatea, precum și dintr-un soi de invidie pe care, șleampăt cum era, i-o trezea îndemînarea cu care ea știa să facă în așa fel încît și cea mai modestă haină să pară un veșmînt de lux, o înțepa încontinuu în legătură cu croitoreasa și cu jurnalul de mode.

Într-o zi însă, împotriva obiceiului, se ocupă de îmbrăcămîntea fetei, nu ca să-i impute eleganța, ci ca să o găsească prea modestă.

— Nu ai un veșmînt mai elegant cu care să te-mbraci astăzi ?

Era o duminică de vară și, ca de obicei, principesa și Teresa ieșeau să se plimbe cu trăsura ca să ia o înghețată și să se oprească apoi în fața gardului grădinii publice, să vadă mulțimea de oameni care intrau în ea, pe jos, ca niște burghezi, în tot timpul concertului. De-abia ieșite însă pe poartă, *donna* Graziella, care-și încheia încă mănuișile, îi spuse Teresei :

— Mergem în vizită la mătușa Radali. Astăzi e ziua ei onomastică.

De la o vreme, n-o mai duceau acolo ; principesa și ducesa se salutară însă ca și cînd nu s-ar mai fi văzut din ajun. Erau de față și cei doi fii, ducele și baronul, precum și alte rude ; se serviră răcoritoare și lumea se împrăstie foarte tîrziu.

Ducesa înapoie vizita împreună cu fiii, iar legăturile fură reluate și mai strîns decît înainte. Ducele Michele, pe jumătate chel, gras, astmatic, neglijent în îmbrăcămînt, nu se simțea bine în lume și nu stătea cu plăcere ; în schimb, Giovannino apărea cit putea mai mult. Salutînd-o pe verișoară, așezîndu-se lingă ea, vorbindu-i, el dovedea o mare eleganță, o vie amabilitate ; în-tîiul-născut, mai grosolan, mai ignorant, deschidea

rar gura și nu vorbea decît de prepelițe și de iepuri, de Biviere și de Pantano, de cîini și de arme cu două țevi. Teresa, politicoasă și amabilă cu amîndoi, simțea cum se naștea în ea și devenea, încet-încet, tot mai mare, admirația față de frumusețea verișorului. Îl uitase pe Biancavilla, dar rămăsese un gol în inima ei : gîndul la Giovannino îl umplea. După o lungă amoțire, sufletul i se deschidea încă o dată pentru iubire ; cîntecul îi înflorea pe buze, pianul devenea iarăși confidentul său, iar cărțile de poezie, inspiratoarele sale.

Intimitatea dintre cele două familii se strînse tot mai mult ; exista un neîntrerupt schimb de daruri, zvonul despre căsătoria Teresei cu unul din veri începea să se bucure de încredere, dar nici principele, nici principesa, nu dădeau nimănui nici o lămurire. Baldassare însă triumfa : partida pe care i-o destinase el tinerei stăpîne era chiar aceea pe care o preferau și stăpînii ! Și cu o plăcere uriașă, cu o bucurie de nespus, vedea cum simpatia dintre domnișoară și baron sporea pe fiecare zi. Ducele Michele dăruia familiei Uzeda mari cantități de vînat, dar Giovannino, care se ocupa cu plăcere de horticultură, trimitea buchete uriașe, ce ajungeau toate în odăița Teresei, sau plante rare și delicate, pe care ea le îngrijea cu mult drag. Iubitor de o masă bună, întîiul-născut era întotdeauna puțin moleșit de mîncare și de băuturi ; dacă se făceau cîtiva pași de dans, el rămînea să moțăie pe un fotoliu, în vreme ce Giovannino dansa cu Teresa. Unul din lucrurile care-i făceau cea mai mare plăcere tinerei principese era să audă vorbindu-se de fratele său în casa aceea în care nu i se mai putea pomeni numele : să fie lăudat, să i se ridice în slăvi inteligența și seriozitatea conversației, era cel mai bun mijloc

de a câștiga inima surioarei. Iar Giovannino, amintindu-și vremurile Noviciatului și ștremgările săvârșite la San Nicola, îi proorocea lui Consalvo cel mai frumos viitor și se ducea anume să-l viziteze, ca să-i spună Teresei că îl găsisese studiind cu râvnă.

— Știți, verișoară... îi spuse el într-o seară, Consalvo...

— Pst !... șopti Teresa, rugându-l cu mâinile împreunate, tata... Principele trecea într-adevăr chiar atunci pe lângă ei, îndreptându-se către ducasă.

— Îl vor pe Consalvo, continuă Giovannino, la urechea verișoarei, consilier comunal. O să vedeți c-o să iasă printre primii...

După cum făgăduise, Benedetto Giulente fu nașul candidatului. Nu bănuia că-i pregătește terenul unui rival. I se părea că un loc în reprezentanța cetățenească era destul pentru activitatea și pentru ambiția nepotului ; Consalvo ar fi putut, cel mult, să ia parte, mai târziu, la administrația municipală, să fie ales asesor și, într-o bună zi, cine știe, să fie numit chiar primar. Că ar fi aspirat la Parlament, nu bănuia și nu credea să fie cu putință. Înainte de orice, unchiul duce îi garantase în atâtea rînduri că, o dată retras din politica militantă, avea să-i cedeze propriul său loc ; iar această retragere, dată fiind vârsta onorabilului, nu mai putea să întîrzie prea mult ; poate că scaunul avea să rămînă liber chiar la apropiata legislatură, cînd Consalvo nu împlinea nici măcar vârsta cerută de lege. De altfel, îi lipseau atâtea alte lucruri, experiența vieții publice, în primul rînd, dar mai ales patriotismul. În ochii lui Benedetto, pe care îl chinuia de atîția ani dorul de a fi trimis în Cameră,

faptul că luase parte la bătăliile pentru independență și unitate, că plătise un tribut de sînge, însemna cea mai înaltă îndreptățire pentru a aspira la sarcinile publice. Iar Consalvo, nu numai că era copil pe vremea cînd el se bătea la Volturmo, dar pînă cu doi ani în urmă nu-și ascunsese de loc dragostea și regretul față de vechiul regim. Giulente socotea că transformarea nepotului era, în mare parte, opera sa, și firește că se mîndrea cu acest lucru și se credea hărăzit să îl îndrume încă multă vreme în viața publică pe moștenitorul familiei Uzeda ; atitudinea respectuoasă a tînărului îl întărea în această credință.

Nici măcar rezultatul alegerilor administrative nu se arată în stare să-i deschidă ochii. Printre candidați se afla și el, căci îi expirase mandatul pe cinci ani, iar Consalvo se prezenta pentru prima oară. Consalvo fu ales al doilea, imediat după unchiul duce, mereu întîiul ; Giulente ocupă locul al zecelea... La cea dintîi întrunire a Consiliului nou ales, prințisorul veni îmbrăcat serios, într-o *redingote* croită după moda englezească, cu cravată închisă și pălărie înaltă ; în vreme ce toți stăteau la locurile lor, el se învîrtea prin strîmta sală de ședințe, salutîndu-și cunoscuții, pălăvrăgînd cu primarul, punîndu-i întrebări secretarului și întorcîndu-se din cînd în cînd către jumătatea de duzină de curioși care stăteau pe lingă ușă. Așezîndu-se pînă la urmă într-un colț, ca să evite orice vecinătate, începu să răsfoiască bilanțul cu mîinile înmănușate, și să-și ia note, alergîndu-l pe ușier să ducă bilete în dreapta și în stînga, cum văzuse la Montecitorio. Îndată ce se ivi prilejul să vorbească, îl prinse din zbor. Era vorba de stropitul străzilor, care se făcea într-un chip prea primitiv : el ceru cuvîntul și explică ceea ce văzuse în străinătate.

Recomandă sistemul de la Londra și-i sugeră primarului ideea să-i scrie lordului *mayor* — care este primul magistrat civic al capitalei engleze. Adăugă totodată că primăria ar fi trebuit să se gîndească și la organizarea unui corp de pompieri.

— În călătoriile mele, nu am văzut niciodată un oraș, oricît de mic ar fi fost, care să nu aibă o asemenea instituție asupra necesității căreia socot că nu trebuie să atrag atenția onorabililor din Consiliu.

Cu toate acestea, pentru a arăta, cît de binevenit ar fi fost serviciul acela, dădu cifra medie a caselor care ardeau în fiecare an la Constantinopol.

— E adevărat că nu sîntem în Turcia — și făcu o scurtă pauză, spre a le da colegilor timp să ridă de gluma făcută — dar gîdiți-vă puțin, onorabililor din Consiliu, la marile magazine de pucioasă care se găsesc la fiecare pas înăuntrul zidurilor orașului nostru.

Explică atunci că pucioasa „e o substanță emnamente combustibilă, ca una care intră chiar în compoziția prafului de pușcă ; iar dacă lentele ei combinații cu oxigenul, pregătite în fabrici, își găsesc atitea aplicații în industrie și în comerț, sub numele de acid sulfuric, o combinație prea rapidă ar da foc orașului nostru...”

Discursul avu un frumos succes : cîțiva observară că tinerelul acela fără experiență avea aerul să dea lecții ; aproape toți admirară ușurința cu care vorbea și socotiră că prințisorul de Mirabella era un tînar cu adevărat „instruit”. El continuă să vorbească în fiecare zi ; cu prilejul discutării bilanțului rosti treizeci de cuvîntări, una mai uluitoare decît alta, asupra chestiunii subvenției pentru Teatrul Comunal, îi tîri în horă pe Sofocle și pe Euripide,

odeoanele¹ din Grecia și circurile romane ; vorbind despre spital făcu un mic curs de clinică, luînd la rînd toate bolile pentru care era necesar să se dispună de tot atîtea săli ; în legătură cu pescăria, îl cită pe Darwin cu *Originea speciilor* — „Fiindcă pește-lună care împodobește mesele noastre, și sardelele care hrănesc poporul descind din aceeași protozoari“. La capitolul despre cimitir riscă această idee :

— E adevărat că eu n-aș fi străin de concepția istoricește mai estetică și științificește mai rațională a arderii, dar unanimele, viile proteste ale unei duzini de consilieri clericali îi atraseră atenția că greșise drumul.

Acolo, în consiliu, și în oraș, clericaliî reprezentau o forță cu care trebuia să se ajungă la o tranzație. De altfel, ei cam băgaseră de seamă că prințisorul, împodobindu-și casa cu steaguri și iluminînd-o cu prilejul tuturor sărbătorilor constituționale și democratice, părea să nu aibă habar de solemnitățile religioase și mai ales de sărbătoarea Sfintei Agata. O celebrau, ca întotdeauna, de două ori pe an : în februarie și în august, dar noul Consiliu liber-cugetător, socotind că un singur tîmbălău era de-ajuns, suprimase din bilanț subvenția pentru serbarea de vară. A fost semnalul unui fel de război civil. Din amvon, în confesionale, în paraclise, preoții îi ațîtau pe credincioșii la răscoală ; liberalii se încăpățîneau în intenția lor, indiferenții erau nevoiți să ia atitudine, iar treburile amenințau să se încurce. Consiliul fu chemat să hotărască. O mulțime extraordinară luă parte la ședințele furtunoase ; paracliseri, țîrcovnici, an-

¹ La vechii greci, odeonul era o sală acoperită, asemănătoare cu un teatru, în care se recitau poezii și aveau loc concerte.

trepreneurii și negustorași, interesați ca serbarea să aibă loc, din pricina câștigului la care trăgeau nădejde ; ziaristi improvizați aveau grijă să redacteze relatări precise cu privire la dezbateri, ca să le poată răspîndi. Campionii liberali făceau o mare risipă de elocvență, dar erau fluierați, pe bună dreptate ; în schimb, clericali, aproape toți oratori slabi, erau ridicați în slăvi. Ducele de Oragua nu vorbea, cum nu vorbise niciodată, dar se știa că va vota favorabil ; Giulente, în inima sa, era împotriva, dar, ca să-l lingusească pe unchi, avea să voteze ca el. Cu cine urma să țină prințisorul ? Curiozitatea de a ști acest lucru era imensă ; tocmai de aceea, în ziua în care îi veni rîndul să vorbească, o mulțime de trei ori mai mare ca de obicei se înghesuia în sala neîncăpătoare și trăgea cu urechea la cele ce se spuneau. El începu să vorbească în mijlocul unei tăceri adînci. Introducerea spori curiozitatea, constînd ca de obicei în repetarea laudativă a tot ceea ce spusese „distinși preopinenți“. Apoi :

— Îngăduiți-mi, însă, domnilor consilieri, să părăsesc, pentru o clipă, chestiunea care se află pe tapet și să-mi pun mie însumi o întrebare, care s-ar părea să nu aibă, dar are însă o legătură directă cu ea (*cronicarii notară semne de atenție*). Întrebarea e următoarea : reprezentanții orașului vin oare să stea în această aulă de consiliu pentru a susține ideile care le trec lor prin cap, fie ele chiar chibzuite și drepte, sau nu cumva mai degrabă pentru a îndeplini mandatul pe care-l dețin din partea poporului suveran ?... Sigur că pentru a tutela interesele și pentru a satisface nevoile poporului pe care-l reprezintă ! Or, în chestiunea care ne preocupă, orașul are sau n-are o dorință ? Iar

dacă, da, care este ea ?... Domnilor consilieri, ar fi în zadar să ne ascundem : oraşul, sau, în orice caz, cea mai mare parte din el, vrea serbarea !

Tăcerea religioasă păstrată pînă în acea clipă fu ruptă de un urlat de aprobări ; *Uragan de aplauze*, notară cronicarii clericali, în timp ce consilierii liber-cugetători clătinau din cap, protestau, cereau să ia cuvîntul. Liniştit, în mijlocul furtunii, aruncîndu-şi ochii pe însemnările pe care le avea în faţă, el continuă, stăpînind tumultul, cu glasul răsunător :

— Să socotim pentru un moment drept sigur că voinţa oraşului este în favoarea serbării : noi, delegaţii săi, ce altă îndatorire avem dacă nu pe aceea de a o traduce în fapt ? Şi să mă ierte colegii mei care stau pe locurile acelea (*arătîndu-i cu degetul pe liberalii mai avansaţi*). Aş înţelege ca ideea aceasta să îi revolte pe toţi ceilalţi, dar nu pe ei, care au făcut din imperativul categoric unul din punctele cele mai importante ale programului lor !..

În tăcerea care începea iarăşi să domnească în jur, el începu atunci o lecţie asupra liberului arbitru, citîndu-l pe „celebrul Aristotel“, ori „ilustra şcoala scoţiană“, şi pomenind de numele unui om de seamă german, englez sau francez la fiecare jumătate de minut. Greutatea discursului îi strivea pe ascultători, el însă îşi şi cîştigase inima mulţimii, iar erudiţia sa nu putea s-o facă decît să-l admire încă şi mai mult. Cu toate astea, ca să nu le dispacă reprezentanţilor ideilor radicale, cînd îşi sfîrşi lecţia, continuă :

— Nici măcar persoana aflată în posesia unei procuri nu renunţă la propriile sale principii prin faptul că îndeplineşte voinţa celui care i-a dat procura. Am auzit zvîrlindu-se în această aulă învinuirea de clericalism împotriva tuturor celor care

vor vota serbarea : dar, domnilor consilieri, cine poate să fie atît de cutezător încît să citească în cugete ? Vrem poate să ne întoarcem la funestele vremuri ale lui Torquemada¹ ? Dumnezeuavoastră ştiţi că aici se află oameni al căror patriotism este deasupra oricărei discuţii — complimentul îl viza pe unchiul duce — care, votînd în favoarea serbării, nu înţeleg de loc să şteargă un întreg trecut pe care istoria l-a scris cu litere de aur în analele ei nepieritoare !... Şi eu voi vota pentru serbare (*formidabilă izbucnire de aplauze*) dar votul meu nu dăunează cu nimic principiilor mele (*noi aplauze*). Pentru principiile mele răspund în faţa conştiinţei mele, iar eu, cu conştiinţa mea, nu mă tîrguiesc ! (*Bravo !*) Nici nu i-aş sfătui vreodată pe distinşii mei adversari să se tîrguiască cu a lor ; dar, domnilor consilieri, în această aulă se pot găsi clericali, catolici, atei, protestanţi... evrei, turci, dacă vreţi (*ilaritate*), şi sînteţi într-adevăr siguri că eu nu-s un adept al doctrinei lui Mahomed ? (*nouă ilaritate*). Am citit *Coranul*, care este *Evanghelia* mahomedanilor, şi dacă ar exista cu adevărat paradisul Huriilor, poate că nu numai unul dintre dumneavoastră s-ar converti la credinţa otomană ! (*izbucnire generală de rîs*). Dar şi un turc, fiţi siguri, dacă ar veni în această aulă ca trimis al poporului nostru, care vrea serbarea, tot ar vota-o !... Dacă îi poruncesc procuristului care-mi administrează moşiile să facă o anumită treabă, ar fi cel puţin curios ca procuristul meu să refuze, motivînd că aceasta ar fi împotriva principiilor sale ! (*ilaritate, aplauze*). Dacă refuză, ştiţi ce se întîmplă ?

¹ *Tommaso de Torquemada* (1420—1498), conducător al Inchiziţiei spaniole, vestit prin cruzimea arătată faţă de cei suspecţi de erezie.

Îl dau afară ! Iar dacă noi refuzăm serbarea, ce o să facă orașul ? O să aleagă alți consilieri, care vor îndeplini mandatul !

De-acîi înainte, aplauzele răpăiau ca grindina la fiecare frază, iar cînd începu să arate în numele căror interese „legitime, respectabile, oneste“ toate clasele populare doreau serbarea, ovațiile se schimbă în triumf : partizanii serbării fură cît pe-acîsă-l ducă pe brațe pe străzi ; adversarii înșiși trebuiră să-i recunoască abilitatea. În timpul serbării balcoanele sale fură iluminate ca ziua ; și fiindcă procesiunea cu Sfînta trecea pe sub ferestrele sale, puse să se dea foc la nenumărate petarde și plesnitori.

Cu o zi înainte, Consiliul îl alesese asesor.

Tot cu același prilej, avu loc o mare primire în casa principelui. Ducea cu fiii sosiră printre cei dinții, iar Giovannino, luînd-o pe Teresa deoparte, îi dădu vestea numirii fratelui. Ea nu se putu bucura, fiindcă principele era într-o dispoziție proastă, înspăimîntătoare. Dimineața, tribunalul dăduse sentința în legătură cu testamentul lui *don* Blasco, iar, pe baza rezultatului expertizei, declarase false ultimele hotărîri ale cassinezului, fie-i țărîna ușoară. Dezastrul acela, care coincidea cu numirea lui Consalvo ca asesor, îi apăruse principelui drept o nouă dovadă a puterii de piază-rea a lui „Doamne-fereste“ și toată ziua se frămîntase ca un nebun. Acum, ca să nu se spună că-i păsa prea mult de cele întîmplate, se căznea să se arate nepăsător și să vorbească cîte-n lună și-n stele. Tot umblind încoace și încolo, fiecare discuție pe care-o avea se încheia însă cu un acces de furie împotriva tilharilor de judecători.

— I-au plătit, nici vorbă, anume ca să facă din alb, negru. Dacă-ș fi vrut să-i plătesc și eu, la ora asta sentința ar fi grăit cu totul altceva...

Teresa îi ajuta maică-si să-i servească pe invitați ; ducele Radali nu se lăsa rugat, fiind mereu gata să bea și să mănânce ; Giovannino, în schimb, aștepta ca Teresa să termine, ca s-o servească chiar el. Ea însă de-abia gustă din înghețata pe care i-o oferi tânărul. Proasta dispoziție a tatălui nu-i îngăduia să se distreze, să se bucure de serbare, de tovărășia lui Giovannino. Acesta nu o pierdea din ochi, căutînd parcă prilejul de a sta o clipă lângă ea.

— Ce aveți, verișoară ?... Aveți vreo nemulțumire ?... îi spuse el, în timp ce mulțimea invitaților se apropia să privească trecerea procesiunii.

— Nu, n-am nimic... Dar de ce ?

— Aveți o anumită înfățișare... Sper că nu din vina mea ?

— Ce vorbe sînt astea !... Veniți să vedeți Sfînta.

Așa întrerupea ea de fiecare dată convorbirile care amenințau să ia o întorsătură primejdioasă. Era datorare să procedeze astfel și nu pentru că vorbele tandre sau privirile pline de dragoste ale tânărului nu i-ar fi fost pe plac. Celălalt frate, mai puțin timid, fără a-i spune nici un cuvînt mai afectuos, era în stare să pună mîna pe ea, să o mîngîie, să o îmbrățișeze, dînd apoi lucrurilor o notă de glumă, făcîndu-i pe toți să rîdă și răpîndu-i posibilitatea de a se plînge ; încercările timide și tainice ale lui Giovannino o tulburau ca un lucru oprit, ca un adevărat păcat.

Pe balcon, unde se înghesuiau doamnele, de-abia putu să-și scoată capul ca să privească procesiunea ; Giovannino se așeză lângă ea, prefăcîndu-se că privește și el.

Din stradă se înălța un zgomot ca de stup, atât de multă lume era, iar marele clopot al Domului, cu dangătele lui încete și grave, părea să dea tonul clopotelor de la abație, de la Collegiata și de la biserica minoriților : „Trăiască Sfinta Agata !...“. Toate doamnele îngenuncheară ; Teresa, proster-nată, cu capul plecat, cu ochii țintă la Sfântă, își făcu semnul crucii. Începeau exploziile focurilor de artificii plătite de principe ; în mijlocul fumului, care părea al unei bătălii, fulgerau loviturile repezi și dese ca salvele unui regiment ; strigătele de „trăiască“ se pierdeau în bubuitul exploziilor, iar deasupra mării de capete nu se vedeau decât fluturările de batiste, ca niște roiuri de porumbei înnebuniți. De emoție, Teresa plîngea cu lacrimi fierbinți, rugînd-o pe glorioasa martiră să aducă înapoi pacea în familie, să potolească toate neînțelegerile, să-i facă fericiți pe tata, pe frățior, pe mama vitregă, pe mătuși, pe toți și pe toate. Și, deodată, simți că cineva îi prinde, îi apasă, îi strînge mîna dreaptă : era Giovannino, îngenuncheat alături de ea. Nu se îndura să se desprindă din strînsoarea aceea : i se părea că Sfinta ar binecuvînta unirea lor, că le-ar făgădui întregul ei ajutor. Iar trăsnete-le petardelor și ale pocnitorilor, zgomotul clopotelor și strigătele omeneshi se făceau tot mai asurzitoare ; și în mijlocul aceluia vacarm i se păru că aude niște cuvinte pline de gingășie, glasul lui, care șoptea : „Teresa... Teresa, mă iubești ?“

Focurile de artificii încetară pe neașteptate, iar uralele se înălțară pînă la cer. Atunci, cu blîndețe, încetișor, după ce răspunsese la strîngerea lui Giovannino, ea își eliberă mîna... Iar în tăcerea care, încet-încet, se lăsase din nou, se auzi un glas care striga :

— Da' ce, ați surzit ?

Era cavalerul *don Eugenio*, care sosise chiar atunci. Părea mai mort de foame decît cînd plecase. Hainele, pătate peste tot și peticite, plîngeau pe el ; ghetele nu mai văzuseră cremă cine știe de cînd, iar cravata semăna cu o bucată de frînghie. La vederea unchiului, chipul principelui — și așa în-tunecat — se înnegri de tot. Nemîncatul ăsta mai lipsea acum, după ce că pierduse și procesul ! Și cînd te gîndești că *don Eugenio* făcuse drumul de la Palermo anume ca să-i ceară alți bani :

— Am o idee : fiindcă *Heraldul*...

— Vreți iarăși bani ?... îi strigă în față principele, lăsînd deoparte titlul de „exelență“. Vedeți-vă de treabă ! Nu vă ajung cei pe care i-ați luat ? În loc să dați înapoi, cereți alții ?

— N-am de dat nimic înapoi ; poți pretinde numai exemplarele !

— Sigur că le vreau !

— După ce-am renunțat la proces ?

— Foarte mulțumesc pentru renunțare ! Se spune că testamentul e fals : ați priceput ? Duceți-vă să vă primiți partea ; duceți-vă !...

Banii cîștigați cu *Heraldul sicilian* nu-i fuseseră de nici un folos cavalerului. În primul rînd, oamenii trimiși de el peste tot, să încaseze prețul fasciculelor, opreau, cu voia sau fără voia lui, exact jumătate : ba unii se mai și făcuseră nevăzuți, cu tot capitalul. Încercînd să lucreze singur, cîștigurile se topiseră datorită cheltuielilor de călătorie. Negustorul de hîrtie, gravorul și tipograful nu căpătaseră din dreptul lor decît cîte un avans ; se înțeleseseră deci să sechestreze exemplarele lucrării și să nu le elibereze decît contra plată, așa că *don Eugenio*, dacă voia să le vîndă, trebuia să le plătească atît cît costau și să se mulțumească cu un

cîştig de cîteva lire. Recompensele vărsate de „ramurile familiilor blazonate“ îi slujiseră s-o ducă bine cîteva zile, iar acum se prăbuşise din nou în mizerie. Ca să se ridice, încerca o altă lovitură : *Noul Herald, adică Supliment la opera istorico-nobiliară*. Cu mai puţină ruşine şi mai înfometat decît înainte, voia să treacă aici nu numai familiile pe care le uitase, ci şi nobilii mai noi, cei care nu erau de găsit în Mugnos şi în Villabianca, inşi care lăsau să li se spună „cavalere“ fără să aibă titluri autentice, care etalau blazoane mai mult sau mai puţin fanteziste. Pentru a face asta, îi trebuiau însă alţi bani... Văzînd că din partea principelui nu putea să tragă nici o nădejde, se duse la Consalvo, care — în calitatea lui de asesor — putea să-i dea o mîină de ajutor ; acum, însă, prinţisorul făcuse încă un pas înainte în ce priveşte ideile politice. În ziua de 16 martie a celui an 1876, după şaisprezece ani, partidul de dreapta se prăbuşise, în cele din urmă, spre marea uimire a oamenilor moderaţi şi într-o nesfîrşită bucurie a celor progresişti. În situaţia aceea grea, duşmanii ducelui preziseră că marele patriot, urmînd tactica obişnuită, avea să se întoarcă împotriva vechilor prieteni, dîndu-se de partea noilor biruitori ; profeţia lor, însă, nu se adevăra. Ducele, care nu se mai ducea de multă vreme în capitală şi nu cunoştea deci motivele şi însemnătatea revoluţiei parlamentare, nu crezu în izbînda şi în trăinicia ei, şi se arătă mai mult ca oricînd statornic în ideile sale. Asta i-a şi fost salvarea, fiindcă progresişti biruitori nu aveau încă o poziţie puternică, în vreme ce toată clasa conducătoare a ţării era împotriva multlăudatei noutăţi. După dizolvarea Camerei, un oarecare avocat Molara cuteză să candideze împotriva ducelui, alcătuiind un program aproape revoluţio-

nar, în care era vorba de „cincisprezece ani de proastă guvernare“, de drepturi „călcate în picioare“, de revendicări „iminerente“, precum și de *redde rationem*¹. Susținătorii ducelui se strînseră în jurul acestuia, simțindu-se amenințați împreună cu el. Pentru a răspunde „provocării“ lui Molara, Oragua publică, după cinci legislaturi, o *Scrisoare către alegătorii mei*. Benedetto Giulente, care încă aștepta să-și poată face un program al său, o scrisese. Ea enumera titlurile în numele cărora dreapta socotea că i se cuvine recunoștința Italiei, a cărei unificare era în întregime opera aceluia partid : iar greșelile, dacă fuseseră săvârșite, își aveau izvorul în împrejurări, și nu în intenții. *Don* Gaspere fu deci reales, cu peste două sute de voturi, în timp ce Molara de-abia putu să strângă o sută. Unul din miniștrii Guvernului de refacere², trecînd prin Catania, fu primit cu fluierături.

Dar, în timp ce ducele se îmbăta cu noul triumf, Consalvo presimțea dincotro bătea vîntul și își dădea seama de schimbarea care avusese loc în întreaga Italie, de iminența reformelor liberale. De aceea, fără a lua parte la frămîntarea electorală, declară că dreapta era moartă și îngropată. Ținînd lumea la distanță, ca să nu se molipsească, începu să spună lămurit că era „democrat“. Iar unchiul *don* Eugenio pica tocmai în acea situație grea, să îi propună afacerea cu *Noul Herald* !... Lăsă deci ca jerpelitul ăla să facă anticameră o bună bucată de vreme ; apoi, auzind ce-i cerea, ridică din umeri.

¹ Darea socotelilor (lat.).

² *Guvernul de refacere* — e vorba de guvernul De Pretis, reprezentînd aripa de stînga a burgheziei liberale, venit la putere în martie 1876.

— Ia mai ducă-se dracului toți heralzii ! Lucrurile astea și-au trăit traiul. Comuna nu poate cheltui banii contribuabililor ca să încurajeze publicații inspirate din împărțirea claselor sociale. Există numai o singură clasă : aceea a cetățenilor liberi.

Iar răspunsul, auzit de funcționari și repetat în toate birourile, îi aduse aplauzele adevăraților democrați. Cavalerul porni în grabă să i-l comunice principelui, ca să-și câștige un merit, din punerea fiului într-o lumină și mai proastă. Dar nici denunțul și nici rugămintele stăruitoare nu îi aduseră vreun gologan ; ba Giacomo mai pretindea și banii pe care i-i avansase, acuzându-l, pe deasupra, și de prostie, din pricina sechestrului pe care admisesese să i-l pună tipograful.

Cavalerul încercă un nou demers pe lângă surioara Ferdinanda. Înfățișându-se la ea acasă, i se închise ușa în nas. Cu toate astea, îi trimise vorbă bătrinei domnișoare, încercând să capete un mic împrumut, care pentru ea ar fi însemnat nimica toată, iar lui i-ar fi asigurat o piine : bătrîna îi răspunse că nici măcar dacă l-ar fi văzut crăpînd de foame nu i-ar fi dat bani să-și tipărească „scîrboșeniile“ alea.

Văzîndu-și închisă și calea asta, *don Eugenio* se duse la nepoata Chiara. Îl găsi numai pe marchiz : nevastă-sa, care, de la o vreme, nu-i mai dădea pace, poruncise, într-o bună zi, pe ascuns de el, să se înhame caii și plecase la Belvedere împreună cu micul bastard, ca să nu se mai întoarcă nici-odată. Cavalerul încerca să-i înfățișeze nepotului necazurile sale, dar acesta nu mai termina povestindu-și-le pe ale lui, tot ceea ce nebuna aia îl

făcuse să sufere, astfel încît bietul Gentilom de Cameră plecă încă o dată cu mîna goală.

Atunci, nemaîştiind cărui sfînt să i se închine, se îndreptă spre Giovannino Radali. Cu mirosul de eopoi înfometat, îşi dăduse seama de dragostea dintre cei doi veri, mai ales din vorbele lui Baldassare. Majordomul era mai mulţumit şi mai încîntat ca oricînd de întorsătura pe care o luau lucrurile. Intimitatea sporită dintre cele două familii arăta că principele aproba căsătoria — mai ales că excelenţa-sa nu făcea nimic fără un al doilea scop — iar iubirea pe care şi-o purtau cei doi tineri asigura unirea lor. Motivul pentru care încă nu se vorbea despre asta trebuia căutat în necazurile pe care principele le avusese de suferit de pe urma testamentului ; şi cum stăpînul nu-şi rezolva afacerile decît una cîte una, trebuia, fireşte, aşteptat ca procesul să se termine definitiv, pentru ca el să se hotărască să-şi mărite fata. Dînd deoparte rezerva pe care o păstra cu sfinţenie în legătură cu toate treburile stăpînilor, Baldassare le dădea aşadar celor intimi asigurarea că, o dată terminat procesul, avea să se aranjeze, fără doar şi poate, şi căsnicia.

Cavalerul începu deci să-i facă cu ochiul lui Giovannino, să îl vorbească de bine în faţa Teresei, care se schimba la chip în toate culorile. „Parcă nu s-ar şti c-o să-ţi fie bărbat !...” îi şoptea el nepoatei ; iar către tinăr : „Parcă nu s-ar şti c-o să-ţi fie nevastă !...” Îi încuraja, ducea ştiri de la unul la altul, transmitea salutări şi răvaşe, pînă în ziua cînd îi ceru lui Giovannino un mic împrumut de o mie de lire. Tinărul i le dădu imediat, iar atunci, don Eugenio îşi luă zborul.

„Un primar la douăzeci și șase de ani ?... Unde s-a mai pomenit ?... O să trebuiască să i se dea și un preceptor !... O s-avem o administrație a doicilor !...”

Înțepăturile însă nu prindeau, atît era de mare entuziasmul partizanilor lui Consalvo Uzeda. Parcă nu văzuseră în oraș, în anul cît prințisorul fusese asesor tot felul de îmbunătățiri, mai multe decît fuseseră în stare predecesorii săi să săvîrșească în optsprezece ani ? Sergenții de stradă, care mai înainte umblau haihui, ca niște papă-lapte, slinoși și murdari, tîrîndu-și săbiile ruginite ca pe niște frigări vechi, își etalau acum, datorită lui, uniforme noi, strălucitoare, numai revere, găitane și eghileți, care-i făceau să pară niște adevărați amirali. Iar corpul de pompieri, cu coifurile lucioase și cu panașele roșii ca ale soldaților romani de la Sfîntul Mormînt, nu era tot opera sa ? „Loc tinerilor ! Loc tinerilor instruiți, ca prințisorul de Mirabella !”

Acum, el nu mai studia, socotindu-se destul de pregătit și dîndu-și seama că în știința principală — aceea de a arunca praf în ochi — era un adevărat maestru. Știa că marea popularitate a familiei sale depindea de fastul exterior, de livrelele în culori aprinse, de caleștile strălucitoare, de portarul maestos ; și, oricît s-ar fi spus că vremurile se schimbaseră, toate lucrurile astea, semnele vizibile ale bogăției și ale forței, nu putuseră și nu puteau să-și piardă niciodată valoarea, din pricina schimbării vremurilor. Măsurile din perioada aceea, pe care el, fiind doar asesor, o numea totuși „administrația mea”, se învîrtiseră deci numai asupra a tot ceea ce putea fi imediat prețuit de mulțime.

Ca atare, pusese cel mai mare zel în conducerea și-n îmbrăcarea în uniformă a formațiilor municipale, căroră le era șef și pe care le trecea în revistă, ca un general : paznicii, măturătorii și hingherii. Plecînd din casa părintească, una din micile lui suferințe, suportată de altfel cu răbdare, ca toate celelalte, fusese aceea de a nu mai avea un pluton de cameriști, de rîndași, de vizitii și de ușieri, care să se încline la trecerea sa ; acum, avea sub ordinele sale o mică armată.

Chinul său era totuși contactul cu oamenii și cu lucrurile. Primea, ținînd mîinile în buzunar, ca să nu trebuie să le strîngă pe ale celorlalți, sau le strîngea, cu mînuși pe care apoi le arunca ; semna, apucînd pînă cu două degete, în vreme ce funcționarul îi ținea hîrtille, să nu-i alunece pe jos, iar cînd părăsea primăria, punea să i se-nchidă jilțul într-un ungher, ca să nu stea nimeni pe el. Într-o zi, cînd nu se găsi cheia, rămase șase ore-n picioare. Iar groaza sa erau unii funcționari nu prea curați, cu părul lung și cu unghiile negre. Răbufnea, spunîndu-le : „Nu vă urcați în spinarea oamenilor“ — în vreme ce ei îi vorbeau în legătură cu slujba sau îi înfățișau situația problemelor în curs ; în loc să răspundă la întrebările lor, izbucnea pe neașteptate : „Dar mai tăiați-vă o dată chica aia ! sau : Curățiți-vă puțin unghiile !...“ „Ca și cum toată lumea ar putea să stea ziua întreagă în fața oglinzii, ca el“, bombăneau cei dojeniți, învinuindu-l c-ar fi aristocrat, îngîmfat și prefăcut, fiindcă, după spusele lui, toți oamenii erau frați, făcuți să fie egali... Bombănelile se pierdeau însă în corul laudelor celorlalți funcționari, pe care îi crease el și căroră intervenise să li se mărească lefurile, să li se dea gratificații, să li se acorde concedii sau să li se ierte greșelile : toți cei care-i stă-

teau înainte cu mai multă umilință și îi spuneau excelența-voastră, ca niște slugi. În chipul acesta, partidul care voia să-l ridice la cea mai înaltă magistratură, deși era puternic și în oraș, la primărie ajunsese foarte puternic. Totuși, el se eschiva, invocând vârsta prea tinără și lipsa de experiență ; iar lui Giulente, care-i făcea jocul cu tot mai multă ingenuitate, îi mărturisise că se temea să nu se dea peste cap și să-și închidă viitorul.

— N-o să cazi, îl asigura Benedetto, cu un aer protector — sîntem noi ceilalți care-o să te sprijinim, întregul partid al unchiului duce.

El însă nu se dădea bătut, se lăsa rugat de prefect, mulțumea „din adîncul inimii“ delegațiilor care se duceau să-l invite, dar declara că greutatea era prea mare pentru umerii săi. Continua să șovăie, știind că exista un curent potrivnic, nelipsiții inși care bombăneau, nemulțumiții invidiosi, toți cei care voiau s-o rupă cu obișnuiții nobili, cu veșnicii Uzeda. Și fiindcă funcționari municipali îi repetau zilnic :

— Primar trebuie să fie excelența-voastră : vă vrea orașul... răspunse, o dată :

— Ce știu eu ? Orașul nu mi-a spus nimic !

Fu organizată atunci o demonstrație, cu muzică și drapele, pentru a se duce să-l aclame drept căpetenie a orașului. Lăsă să i se smulgă o făgăduială în doi peri, „dacă prefectul o să propună numirea mea...“ Demonștrantii merseră să strige : „Trăiască primarul Mirabella !“ sub balcoanele prefecturii. Iar cînd decretul de numire fu gata, el puse încă o condiție : ca în alcătuirea Comisiei permanente să intre toate fracțiunile din Consiliu, de la clericali ai Bourbonilor, pînă la republicani : I se îngădui să dicteze chiar el lista asesorilor : în

capul ei, îl puse pe Benedetto Giulente. Zădărnice protestă acesta ; Consalvo îi spuse :

— Dacă nu primiți, se duce totul de răpă. Voi fi primar numai cu numele, dar de fapt vom face totul împreună. Înțeleg că vă cer un sacrificiu, dar dumneavoastră ați mai făcut atâtea altele !

E greu să și-o închipuie cineva pe Lucrezia ! Nu mai putea, într-adevăr, să-și găsească liniștea.

— Din primar, asesor ! Avansează ca racul ! Peste câteva zile o să fie numit om de serviciu ! Meseria pentru care s-a născut ! Și s-a lăsat îmbrobodit de javra aia de iezuit ! ca să-i slujească drept om de paie ! ca să-l slugărească ! fiindcă la altceva nu e bun !

Se ducea să-și verse focul la mătușa Ferdinanda și amindouă erau îngrozitor de nervoase și de irascibile, pentru că tocmai așteptau din moment în moment sentința Curții de Apel în afacerea testamentului. În ziua în care aceasta fu anunțată și îi dădu câștig de cauză principelui, anulând înțîia expertiză și hotărînd una nouă, mătușa și nepoata, vinete din pricina furiei, săvîrșiră lucruri de neînchipuit ; sărmanul Giulente, deprimat de atîtea strigăte, de atîtea reproșuri, fugi de-acasă ca disperat. În schimb, principele, care în ultima vreme începuse iarăși să fie bolnav, se însănătoși ca prin farmec și își manifestă mulțumirea vorbind aproape politicos cu oamenii și cerînd vești pînă și în legătură cu „Doamne-fereste !”

După câteva săptămîni, cu tot anotimpul cald, principesa porni să colinde împreună cu fiica, făcînd însemnate cumpărături de rufărie ; după aceasta, chemă lucrătoare care se apucară să coasă și să brodeze garnituri de toate felurile. „Lucrăm pentru tînăra principesă !” spuneau ele pe un ton afirmativ, care voia totuși să provoace o con-

firmare ; principesa însă nu spunea o vorbă ; își îmbrățișa, în schimb, fiica, mai des decît deobicei, privind-o într-un fel anumit, de parcă i-ar fi spus : „Așteaptă, și-ai să vezi !...” Teresa nu întreba nimic, dar își dădea seama că ziua fericirii ei se apropia. Baldassare nu-și mai încăpea în piele de bucurie și anunța căsătoria fără prea multe reticențe : lucrurile erau acum sigure : nu se ducea principele zilnic acasă la ducesă, ca să pună totul la punct ? Putea să fie o chestiune de săptămîni și toate neamurile aveau să primească vestea fericitului eveniment.

Și, într-adevăr, într-o zi, în legătură cu niște învelitori de pat, dintre care nu izbutea să aleagă nici una, Teresa îi spuse mamei vitrege :

— S-aleagă excelența-voastră : pentru mine sînt toate frumoase...

— Parcă eu trebuie să le folosesc ? Nu înțelegi că e vorba de tine ? răspunse principesa.

O flacăra puternică îmbujoră obrajii Teresei. Își opri răsufklarea și-și plecă genele.

— Vino aici !... Și stringînd-o la piept, *donna Graziella* începu : E vorba de tine, de căsătoria ta... A venit momentul să te facem fericită... Credeai că taică-tău nu se gîndește la tine ? Sînt atîtea treburi, atîtea griji !... Acum însă, o să facem totul repede, o să vezi !... Și dîndu-i o sărutare pe frunte, în timp ce-i sprijinea capul cu amîndouă mîinile, exclamă : Ești mulțumită să fii ducesă ?

O clipă, Teresa crezu că n-a înțeles bine. Clipi din pleoape, uitîndu-se în ochii mamei vitrege, și repetă ca un ecou :

— Ducesă ?...

— Ducesă Radali, desigur, și baroneasă de Filici, pe deasupra, pentru că cel de-al doilea-născut al

tău va purta acest titlu ! Ducesă și cu mulți ducați ! Una dintre cele mai bogate ! Taică-tău, întrucît Consalvo s-a purtat urît cu el, o să aibă grijă de tine. A și aranjat totul, împreună cu mătușa... Iar ce am eu, n-o să fie mai tîrziu tot al tău ? Ei, ce e ? Te faci că nu știi ?... De ce mă privești așa ?... Ce ai ?...

— Mamă... mamă...

Din ce în ce mai palidă, pe măsură ce mama vitregă îi spunea toate lucrurile acelea, mai tulburată și mai înfiorată, ca și cînd ar fi văzut un lucru înspăimîntător, își ducea acum o mîină la tîmplă, iar cu cealaltă îi strîngea mîna principesei :

— Nu, mamă... nu credeam...

— Ce anume ?... Fata mea ! Ai încredere în mine ! Nu credeai ?... Eu, în schimb, eram sigură... Venea aici aproape zilnic !... Ei bine, acum o știi ! Nu ?... Spui că nu ?... Și de ce ?... Pentru care motiv ?... Taică-tău nu se uită la sacrificii ca să-ți asigure partida asta !... Treizeci de mii de uncii, pricepi ? Îți dă treizeci de mii de uncii !... Iar Michele are de patru ori pe atîta... Și tu spui că nu !... Vai, și pentru ce ?...

— Deoarece credeam... nu credeam... să fie el...

— Și cine deci ?... Un altul ?... Principesa păru să caute ; și deodată, ca și cum și-ar fi adus aminte, adăugă : Frate-său, poate ?

Prăbușindu-se pe un scaun, Teresa își ascunse fața în mîini și izbucni în plîns. Cu inima strînsă, simțise, încă din primul moment, că orice refuz al ei ar fi fost zadarnic ; că dacă hotărîseră s-o dea întîiului-născut, trebuia să-l accepte cu orice preț ; iar cuvintele mieroase pe care i le spunea mama vitregă, împreunîndu-și mîinile : „Dacă știam !...

De ce n-ai vorbit ?... Acum, cînd taică-tău a aranjat totul !..." o întăreau în credința aceea dureroasă, făcînd-o să plîngă de două ori mai tare... Să vorbească ? Cu cine și în ce scop ? Cînd în casa aceea nu exista nici un pic de încredere, cînd toți se războiau între ei, cu gîndul numai la propriul lor folos ? Cînd o obișnuiseră încă dinainte să cedeze în orice, iar apoi o legănaseră în ideea c-aveau s-o facă fericită ? Putea ea să presupună că aveau să aleagă singuri, fără s-o întrebe, și că într-o zi aveau să vină să-i spună : „Știi, trebuie să te măriți cu cel care nu-ți place ! ?" Și toate astea, pentru ce ? Pentru că voiau să i-l dea pe celălalt, iar nu pe cel care-i stăpînea inima ?

— Spre binele tău ! spunea mama vitregă. Am hotărît astfel spre binele tău ! Este întîiul-născut, o să fii ducesă, copiii tăi o să aibă să-și împartă două titluri, pe cînd cu celălalt, lor nu le-ar mai rămîne nici unul... Și e și mai bogat ; nu mult, e adevărat ; dar o diferență tot este !... Iar fiica principelui de Francalanza nu trebuie să se mărite cu un al doilea-născut lipsit de strălucire, ca o oarecare !...

Ce-i păsa ei de asta ! Dacă-i dăruise inima lui Giovannino ? Dacă nu se gîndise niciodată că celălalt frate, atît de grosolan, atît de urît, ar fi putut să-i fie bărbat ?

— Nu știi însă, începu iarăși principesa, că nici măcar mătușa ducesă nu va consimți la căsătoria lui Giovannino, chiar dacă noi am consimți, așa cum aș vrea eu să consimt, ca să te fac fericită ? Nu știi că mătușa nu vrea să-l însoare decît pe întîiul-născut ? Asta e legea familiilor noastre ; iar dacă vremurile nu s-ar fi schimbat, Giovannino nici măcar nu s-ar fi gîndit să tulbure

o fată ca tine, știind că n-ar putea s-o ia de nevastă !

— Nu, nu !... izbucni Teresa atunci, printre lacrimi — nu-l invinovațiți ; și eu am fost de vină... îl iubesc și eu...

— Lasă-mă-n pace !... zise mama vitregă, cu un suris plin de indulgență. Fantezii de copii, lucruri trecătoare !... Nu ?... continuă ea cu alt ton, văzînd că plînsul mut al Teresei țîșnea din nou. Tii, cu orice preț, să-l necăjești pe taică-tău ? Ca și cum ar duce lipsă de necazuri ?... Atunci, spune-i însă că nu îl vrei !...

— Eu, mamă ?

— Vrei deci să-mi revină mie plăcerea de a-i da această știre „agreabilă“ ? Fie și-așa ! Nici mie nu-mi place refuzul tău, să știi... Dar, dar, dar... Nu sînt mama ta !... E drept ca atît ție, cît și fratelui tău, să nu vă pese de plăcerea sau de neplăcerea mea...

— Mamă !... De ce vorbiți astfel... Nu știți că v-am iubit și v-am respectat întotdeauna la fel ca pe maică-mea ?...

— Fie și-așa !... Fie și-așa !...

Vai, de ce n-o avea alături pe mama ei bună, în acest ceas de tristețe, cînd nevoia unei iubiri sincere, a unei ocrotiri gingașe era mai necesară ca oricînd ! Maică-sa n-ar fi lăsat-o singură, plîngînd, cum o lăsa mama vitregă, cu aceste singure vorbe drept mîngiere :

— Fie ; o să-i spun totul lui taică-tău ! La urma urmelor, n-are decît să hotărască el !...

Principesa nu-i mai pomeni Teresei despre căsătorie, de parcă nici nu-i vorbise vreodată de asta. Nici măcar principele nu-i spusese nimic ; din atitudine schimbată a tatălui, ea înțeluse însă că el știa totul și că era supărat pe ea. De la o zi la alta,

nu mai vorbi cu ea, nu-i mai spuse pe nume, păru să nu-și mai dea seama de prezența ei ; și, fiindcă aerul de mulțumire pe care i-l dăduseră veștile bune în legătură cu procesul se risipise de pe chipul său, se mohorî din nou, mai rău ca oricînd, și începu iarăși să-și iasă din fire pentru nimica toată. Vestea despre cele întîmplate începu să-și croiască drum printre rude : cei mai mulți o socoteau proastă pe Teresa, care i-l prefera ducelui pe baron ; cîțiva, iar Consalvo era printre aceștia, o sprijineau.

Puțin îi păsa lui de soră-sa, dar, ca să dea dovadă de învățătură și de democrație, exclama :

— Vedeți cîtă putere au prejudecățile ? Vor s-o mărite pe soră-mea cu un văr — și, hop ! o lecție despre căsătoriile dintre consîngeni ! — dar dintre cei doi i-l dau pe cel pe care nu-l vrea, iar nu pe cel care-i place ; și pentru ce ? numai pentru o deosebire de cuvinte ! Duce sau baron !... Și ba-rem dacă în spatele acestor titluri s-ar afla ducatul sau baronia !

Dușmănia mătușii Ferdinanda și a Lucreziei căpătă o nouă hrană ; neghioaba aia i-l prefera întîiului-născut pe cel de-al doilea ! Se împotrivea dorinței lui taică-său ! Păi dacă taică-său nu știuse s-o educe într-o ascultare și mai oarbă !... Unchiul duce, care, ca întotdeauna, alerga după doi iepuri deodată, oscila cînd încoace, cînd încolo, dar în inima sa era favorabil partidei voită de principe, ca mai vrednică de neamul lor. Și, pe urmă, dacă însăși ducesa nu voia să-l însoare pe feciorul mai tinăr ?

Ducesa, ce-i drept, se luase cu mîinile de păr. După ce își jertfise toată viața din dragoste pentru întîiul-născut, ca să-i asigure o uriașă avere lui și urmașilor săi, după ce așteptase atîta amar

de vreme pînă să-i găsească o nevestă, fiindcă nici una, după părerea ei, nu-l merita, acum, cînd i-o găsisese pe verișoara Teresa, cînd era în ajunul încoronării operei a treizeci de ani îndelungați, iubirea lui Giovannino îi strica deodată toate planurile. Nu bănuise un asemenea lucru, atît de sigur i se părea că Giovannino trebuia să simtă îndatorirea de a rămîne holtei, pentru ca numai întîiul-născut să continue spița neamului. „Cînd Michele o să se-nsoare !... Cînd Michele o să aibă copii !...” Giovannino însuși nu vorbise de altceva decît de căsătoria lui Michele, a ducelui. Cei doi frați se iubeau, se înțeleseseră întotdeauna ; dacă Giovannino părea deci c-ar vrea să pună bețe-n roate, vina era a ei, care nu-i vorbise mai dinainte de căsătoria plănuită. Vina era însă și a lui Michele. Nepăsător față de orice, incapabil să se înflăcăreze pentru ceva, iubind numai vînătoarea și masa bună, nu ceruse să se însoare atunci cînd maică-sa lăsase să treacă anii fără să-i caute nevestă ; acum, cînd i-o propunea pe verișoara Teresa, era gata s-o ia, fără voință, fără dorință, cum ar fi făcut oricare alt lucru. Se purta cu verișoara cu familiaritatea pe care o justifica rudenia dintre ei, glumea cu ea, cum glumea cu toată lumea, puțin cam grosolan ; era incapabil să spună o vorbă mai tandră : cine putea deci să-l bănuiască în el pe viitorul soț al fetei ? Nu-l bănuia nici măcar Baldassare, care rămase cu gura căscată auzind că logodnicul nu mai era favoritul său, ci celălalt frate. Cum, adică ? Principele voia să i-l dea tinerei stăpîne pe celălalt ? Cînd domnișoara nu-l voia ? Cînd el însuși, Baldassare, anunțase la toată lumea că logodnicul era baronul Giovannino ? Ei, nu, zău ! Principele nu știe că stăpîna

il iubește pe cel mic. Cînd o să vadă însă că nu e numai o vorbă, o să cedeze... În schimb, fiindcă Teresa avea mereu ochii roșii de plîns — din pricina dușmăniei pe care i-o arăta taică-său, a răcelii pe care i-o arăta însăși mama vitregă și a noii ciocniri care izbucnise în familie, tocmai cînd ea voia să înfăptuie împăcarea — principesa îi spuse într-o bună zi :

— Pînă la urmă, se poate ști ce ai ?...

— Nimic, mamă ; nu am nimic.

— Atunci, de ce această veșnică încruntare ? Te încapățînezi mereu în ideea ta ?... Ei, acum e vremea să vorbim lămurit. Taică-tău a spus răspicat că o să te măriți cu Michele, sau cu nimeni altul. N-am vrut să ți-o spun mai înainte, crezînd că o să se înduplece, dar tu îl cunoști mai bine decît mine... Și pe urmă, tocmai acum vrei să-i faci un atît de mare necaz ? Nu știi că e bolnav, mult mai grav decît pare ?... Și nu numai lui taică-tău, dar și ducesei ? Două familii ! Ai supărat două familii ! Acum, cînd știi cum stau lucrurile, continuă tot așa, dacă-ți place... Sigur că astăzi voința părinților nu mai are pentru copii putere de lege. Dacă ții cu orice preț, poți chiar să pleci de-acasă, cum fac fetele lipsite de respect și de rușine... desfășurînd aceste argumente, glasul *donnei* Graziella se îndulcea, ca și cînd ea n-ar fi putut să creadă în ipotezele pe care le enunța — și poți chiar să te și măriți, dar în alte condiții, bineînțeles, și fără binecuvîntarea părinților tăi... iar dacă tu socoți că astfel o să fii fericită, n-ai decît s-o faci !...

Teresa nu mai plîngea acum, vărsase prea multe lacrimi pe furie, udîndu-și perna, în toate nopțile. Privea drept înainte, ținînd, fără să vadă nimic, cu un tremurat nervos al maxilarului, cu o cută nesfîrșit de tristă a buzei... Iar principesa, încetînd

cu asprimea, căuta să o convingă cu binișorul, drăgăstoasă, spunându-i că nimeni nu putea să judece mai bine decât părinții ce anume i se potrivea ; că ea putea să se înșele, cum se înșelase, de pildă, mătușă-sa Lucrezia. Ținuse, cu orice preț, să-l ia de bărbat pe Giulente, iar acum, în ce fel vorbea despre el ? Sigur că nu erau aceleași situații, fiindcă între Michele și Giovannino nu era o deosebire chiar atît de mare încît să-l facă pe unul vrednic de ea, iar pe celălalt, nu ; exista însă un motiv grav care îi îndemna să i-o dea celui mare, un motiv pe care trebuia totuși să i-l spună.

— Chiar dacă nu-i un tînăr tot atît de frumos ca Giovannino, Michele are o sănătate de fier, în timp ce fratele său e plăpînd, bolnăvicios... Fără să mai vorbim de altceva, încă și mai grav : prea mare neliniște sufletească... Nu știi că taică-său era nebun cînd s-a născut el ? Deie Domnul să nu fie așa, dar dacă într-o zi o ia și el razna ?... Frumoasă treabă ai mai face ! Vezi deci că taică-tău are motive serioase, nu toane. A-l înfrunta, ar însemna să-i faci un necaz care i-ar putea fi fatal, cu atît mai mult cu cît nu se știe ce e cu boala de care suferă... Am plîns îngrozitor, acum cîteva zile, cînd doctorul mi-a mărturisit că trebuie să ne gîndim la sănătatea lui !... Nu voiam să-ți spun nimic ; dar trebuie ca tu să știi ce răspundere ai purta în caz că te-ai împotrivi dorințelor sale, care nu au nici un alt scop, afară de fericirea ta...

Și începu iarăși în ziua următoare, iar apoi în cealaltă și o ținu așa tot timpul, luînd-o cu binișorul și cu argumente cărora Teresa nu le opunea argumentele contrarii, care i se îngrămădeau în minte. Ce exemplu era acela al mătușii Lucrezia, dacă ea își schimbase simțămintele, fără motiv, numai din ciudățenie, după cum spunea toată

lumea ?... Iar dacă se temeau pentru sănătatea morală a lui Giovannino, de ce o sfătuiau să-i dea o lovitură atît de grea, cum era aceea de a nu-l voi drept soț, după ce el îi spusese că n-o iubește decît pe ea ?... Nu, ea nu spunea nici acest lucru și nici pe toate celelalte la care se gîndea ; fiindcă, dacă ar fi trebuit să-și dea pe față tot sufletul său, ar fi trebuit să spună că taică-său voia să o jertfească unei prejudecăți neroade, că mama vi-tregă simula iubirea aceea numai ca s-o convingă să facă ce voia bărbatul ; ar fi trebuit să spună că în nici o altă familie boala tatălui nu a însemnat un motiv pentru a pune la cale nefericirea fetelor ; și ar mai fi trebuit să spună că răzvrătirea lui Consalvo se dovedea acum îndreptățită și că ea însăși ar fi trebuit să se răzvrătească... Dar asta era un păcat ! Duhovnicul i-o pusese în vedere, recomandîndu-i prudență, ascultare, abnegație și toate celelalte virtuți creștinești, în privința cărora familia ei putea să-i dea exemple luminoase : Sora Crocifissa, care stătea la San Placido încă de copilă și care, dintr-o vocație vrednică de dat pildă, renunțase la lumea cea blestemată pentru a i se dărui Mirelui Ceresc, iar acum, ca o dreaptă răsplată a virtuților ei creștinești, era stareță a mînăstirii ; monseniorul Lodovico, care disprețuise și el locul ce i s-ar fi cuvenit în viața lumească, pentru a îmbrățișa starea monastică. Și Fericita Ximena, în veacurile trecute. Tocmai în acel an cădea al treilea centenar al înălțării ei printre Aleși : voia urmașa să se arate nevrednică, tocmai cînd ea o privea din Paradis, cu mai multă dragoste și ardoare ?... Aceleași lucruri i le repeta și mătușa stareță, la San Placido, unde principesa, din ordinul soțului, o ducea acum în fiecare duminică,

Stareța, cu fața care, printre vălurile albe, apărea ca de ceară, era dată cu totul în mintea copiilor și nu știa să facă altceva decît ca, din dosul gratiilor vorbitorului, să îi repete nepoțichii ceea ce fusese pusă să învețe pe de rost : „Trebuie să faci voia tatălui și a mamei tale... Astfel poruncește Stăpînul nostru, astfel poruncește Fecioara Precurată, astfel poruncește Sfîntul patriarh Iosif...” Glasul ei avea tînul acela care se ia de obicei la citirea pomelnicelor ; iar ocolo, între zidurile mînăstirii, Teresa își amintea de copilăria sa îndepărtată, de vechea groază pe care o încerca atunci cînd o puneau în cutia rotitoare ca s-o treacă în minăstirea de nepătruns ; își amintea însă și de laudele călugărițelor, cînd ajuta la împodobirea altarelor cu flori și la aprinderea lumînărilor în fața Crucifixului : „Ce călugăriță sfîntă ! Ce călugăriță sfîntă !...” Iar instinctul jertfei, simțămintele de umilință, setea de recompense care o stăpînise pe cînd era copilă, se trezeau iarăși în ea. Duhovnicul îi mai vîra în inimă încă o teamă : aceea de a împinge la păcat un alt suflet, pentru că — n-o știa ea, dar așa era — cel mai mic dintre băieții Radali amenința să se răzvrătească pe față împotriva maică-si...

Era o minciună : Giovannino nici nu se gîndise să se răzvrătească, ci își pierduse numai veselia, de cînd aflase de plănuita logodnă a fratelui. Iar Baldassare, care crezuse cu tot mai multă tărie în încheierea căsătoriei cu cel de-al doilea-născut, nu mai pricepea nimic din tot ceea ce se întîmpla. *Don Giovannino* îi făcuse sau nu curte verișoarei ? Domnișoara arătase au ba că o primea cu plăcere ? Ducele Michele era sau nu cu totul indiferent față de verișoară, ca și față de oricare alta, și nutrea ori nu nutrea o mare dragoste pentru frate-său ?

Atunci, de unde pornea toată zarva asta ? De la principe, căpăținos ca toți Uzeda... dar Baldassare, la un anumit moment, își astupa gura, ca să nu repete părerile oamenilor cu privire la această familie — și de la ducesă, care, nu degeaba, era și ea nițeluș tot o Uzeda !...

Centenarul Fericitei Uzeda fu sărbătorit cu o pompă deosebită. În vederea slujbei religioase, biserica fraților capucini — numai draperii roșii, ciucuri aurii și covoare înflorate — fu luminată ca ziua ; clopotele sunau de sărbătoare, iar slujbele, care se țineau lanț la toate altarele, chemau o mulțime nenumărată de credincioși de toate condițiile. Urmașii Sfintei se îndreptară și ei într-acolo, dar la ceasuri diferite, pentru a nu se întâlni căci prea mult se iubeau. În cea dintâi zi, principesa și Teresa se opriră o clipă pentru a căpăta din partea glorioasei rude vindecarea principelui Giacomo, ținut de două săptămîni la pat, cu suferințe ascunse. Solemnitatea cea mai de seamă era păstrată însă pentru a treia zi, cînd — după liturghia pontificală — poporul urma să fie admis să contemple moaștele.

Încă mai de mult, prin grija părintelui stareț, ajutat de părintele Camillo și de monseniorul vicar, apăruse o broșură intitulată : *La al treilea centenar al canonizării Fericitei Uzeda*, tipărită cu o mare risipă de chenare și de culori. Toate neamurile primiseră cîte un exemplar, iar Teresa, care se spovedise și aștepta să se împărtășească în ziua marii sărbători, era cufundată în gîndurile ei. Legenda Sfintei, pe care o mai auzise repetîndu-i-se, fragmentar, în felurite chipuri, era povestită în cârtica aceea de-a fir a păr.

„*Ximena, din strălucitul neam Uzeda* —, astfel începea întîiul capitol, — a fost fiica viceregelui

Consalvo și a nobilei Caterina, din familia baronilor de Marzanese. Încă din vîrstă fragedă, a fost frumoașă pildă pentru familia sa, făcîndu-și o desfătare din sfintele icoane și din serviciile divine. Cu toate că datorită unei alegeri firești Ea voia să-și închine viața Mirelui Ceresc, motive politice l-au hotărît totuși pe taică-său să i-o dea de nevastă contelui de Motta-Reale, puternic nobil spaniol, dar om cu suflet crud și fără teamă de Dumnezeu." Urma povestirea refuzurilor și împotrivirii Ximenei, a necurmatelor plîsete, a ciocnirii dintre dragostea filială și cea cerească; dar într-o zi, fiind copilă în vîrstă de cincisprezece ani, s-a întimplat o minune nemaivăzută: în fața Ximenei s-a ivit un înger, care i-a spus: „Ai fost aleasă de Domnul să mîntui un suflet; supune-te!" Atunci, copila a acceptat acel mire.

Al doilea capitol descria castelul contelui, așezat deasupra unui loc mai înalt, „dominînd mai multe drumuri bătute de negustori" și povestea ticăloșiile stăpînului său. „Ataca drumeții, îi lăsa goi, legați de un copac în mijlocul drumului, sau îi lua prizonieri ori îi ucidea în chinuri crîncene. Viața sa era numai desfrîu: insulta femeile, chefua din zori pînă-n noapte, îi blestema pe Dumnezeu și pe sfinți și-și bătea joc de slujitorii cerului." Chinurile la care-și supusese nevasta formau subiectul celui de-al treilea capitol. „Batjocorită toată ziua din pricina îndeletnicirilor ei pioase, silită să asculte nelegiuitele vorbe ale acelui ticălos și ale acoliților lui, să vadă nemerniciile lor și să asiste la mirșăviile lor, Ximena își făcea o platoșă tot mai puternică din credința sa, rugîndu-se Atotputernicului pentru iertarea răutăților; dar răutatea acelui blestemat de soț

al său, întăritată de o atît de pilduitoare sfinţenie, jignită de ocrotirea pe care nevasta le-o dădea sărmanilor căzuţi în ghearele lui, o puse pe Ximena la o asemenea încercare încît pana însăşi roşeşte povestind-o. Într-o seară, îmbătat de marea cantitate de vin pe care-l înghiţise, îngădui ca prietenii săi să pătrundă în odaia nupţială, în care Ximena se odihnea, după o zi întreagă cheltuită în rugăciuni şi binefaceri. Trezită pe neaşteptate şi îngrozită de privirile ticăloase ale acelor beţivani, nefericita sări jos din patul nupţial, căzînd la picioarele unei sfinte icoane a Preacuratei Fecioare a Ajutorului, pe care o ţinea tot timpul la căpătîi, cu multă cucernicie ; şi iată că, atunci, avu loc o nouă minune : îndobitociţii se opriră, ca şi cînd un cerc magic i-ar fi împiedicat să se apropie de femeie : şi venîndu-şi dintr-o dată în minţi, se îndepărtară, închinîndu-se în faţa icoanei.“

Într-o bună zi, plecînd contele spre proprietăţile sale din Spania şi rămînînd nevasta singură în Sicilia, lucrurile se schimbă ca prin minune în castelul de la Motta-Reale. „De unde mai înainte răsunau cîntece obscene, şi încrucişări de săbii, şi împuşcături, şi strigăte sălbatice, şi văicăreli pline de jale, nu se mai ridicară spre cer decît laude către Cel Preaînalt. Locul acela, odinioară spaima drumeţilor, deveni loc de întîlnire al sărmanilor şi al bolnavilor, atraşi de marea faimă a milosteniei contesei. I-adăpostea pe pelerini, adopta orfanii, îi ajuta pe cei în nevoie, vedea de bolnavi şi înseşi mîinile ei îngrijeau rănila şi plăgile, vindecîndu-le ca prin minune. În locurile acelea, unde atîţia nenorociţi căzuseră victimă contelui, se înălţară altare şi cruci întru ispăşirea vechilor crime şi convertirea necredincioşilor.

Toate avuțiile Ximenei fură împărțite bisericilor, iar ea trăia o viață de mare cumpătare, spunînd : «Puținul îmi prisosește, multul mă înspăimîntă.» Nu se mulțumea ca sărmanii să vină la ea, ci se ducea ea după sărmani, înfruntînd vremurile și primejdiile, ocrotită în chip vădit de Cer...”

Între timp, nici o știre în legătură cu contele. Ce făcea ? Unde se afla ? „Într-o noapte cu furtună, cînd fîșneau fulgere și bubuiau tunetele, contesa, ridicîndu-se și trezindu-și slujnica, îi spuse : «Du-te de deschide, bate cineva». Femeia răspunse : «Nu bate nimeni, e tunetul». Pentru a doua oară contesa se ridică și-i spuse femeii : «Du-te de deschide, bate cineva», dar femeia răspunse : «Nu bate nimeni, e vîntul». Pentru a treia oară se ridică însă contesa și-i spuse femeii : «Du-te de deschide, bate cineva», iar femeia răspunse : «Nu bate nimeni, e ploaia». Poruncindu-i-se să trezească servitorii, slujnica se ridică și ea, iar cînd deschise poarta castelului un nenorocit întrebă de stăpînă. Era acesta un om bătrîn, zdrențaros, desculț, pe al cărui chip erau întipărite semnele viciului ; o boală îngrozitoare, care este pedeapsa cuvenită celor desfrînați, îi rosesese fața, iar ochii i se închiseseră pentru lumina zilei. Era mort de foame, de-abia se ținea pe picioare, iar un copilăș ar fi putut să-i vină de hac. Cine era bătrînul acela ?”

Era contele de Motta-Reale. „Risipindu-și în che-furi și în jocuri de noroc toate bogățiile sale, pierzîndu-și sănătatea și fiind părăsit de toți vechii săi prieteni de destrăbălări, alungat de toată lumea din spaimă față de boala ce-l nimicea, se tîrî din loc în loc, hulind și blestemînd, pînă cînd, întorcîndu-se în Sicilia, auzi de marea milostenie a unei femei care-i primea și-i îngrijea pe toți

bolnavii, chiar și pe cei leproși. Și nici urcînd spre castel, nici pătrunzînd în el, ochii săi morți nu putuseră să recunoască vechiul său cuib, iar urechile sale vătămăte nu putuseră nici ele să recunoască glasul soției. Ea însă îl recunoscuse de îndată. Și după ce-l hrăni cu mîncare și băutură, după ce-i îngriji rănilor și-i spălă picioarele, Ximena îl puse să se odihnească în chiar patul său... Iar nenorocitul, care pînă cu cîteva ceasuri înainte blestemase și deznădăjduise, simți pentru întia oară o liniște binefăcătoare destinzîndu-i trupul și o flacăra de recunoștință topindu-i inima împietrită... Ceasul său sunase, însă, iar Domnul hotărîse să-i dea nu trecătoarea sănătate a trupului, ci pe aceea a sufletului... Îngrijit de Fericita Ximena și ascultînd ușorul murmur al rugilor pe care le șoptea Ea, moșneagul intră în agonie. Agonia sa nu avea însă nimic îngrozitor ; ba lui chiar i se părea că s-ar fi însănătoșit de-a binelea, că asculta muzici inefabile și că respira miresme îmbătătoare, de unde cu puțin înainte putrezea în murdăria care-i năpădise întreaga ființă... Și un suris de mulțumire îi deschidea gura, în vreme ce buzele îi șopteau : «Cine ești tu, deci, care nu mă respingi și îmi redai viața?...» Iar Fericita îi răspunse : «Privește-mi chipul !»

Se petrecu atunci o minune încă și mai mare. Ochii orbului se deschiseră : el o recunoscuse pe nevastă-sa, femeia pe care o maltratase și o jignise și care, singură, îl ocrotea în nenorocire și-n boală ; și tocmai cînd sufletul său, iertat și mîntuit, se înălța spre cer, de pe buzele sale ieșiră aceste cuvinte : «Sfîntă, Doamne ! Sfîntă !»

De emoție, Teresa avea ochii scăldați în lacrimi : cântecul însă nu se terminase. Ultimul capitol povestea noile, și mai marile, și mai strălucitele pilde

de milostenie și sfințenie pe care Fericita le dăduse după moartea soțului ; la sfîrșit, povestea moartea și minunile ei. „Încă nu-și dăduse duhul, cînd stoluri de păsărele coborîră pe acoperișul casei sale, se așezară pe marginea pridvorului său, intrară în odăița sa, ca niște mesageri cerești, veniți parcă în întîmpinarea sufletului ei minunat. Un suav parfum de trandafiri, de iasomie și de zambile se răspîndi, ca o tîmîie, din trupul său, iar un mare număr de bolnavi, care se tîrîră să o contemple pentru ultima oară pe patul ei mortuar, se vindecară ca prin minune, numai fiindcă îi sărutară poalele veșmîntului. Printr-o minune dumnezeiască, rămășițele pămîntești ale acestei Alese fură ferite de stricăciune : după atîtea veacuri, trupul Fericitei își păstrează încă prospețimea și culoarea pe care le avea în viață, pîrîndu-se că ar fi ațipită într-un somn divin. Cu prilejul ciумelor și al altor nenorociri, Fericita Uzeda a săvîrșit nenumărate minuni, după cum a fost făcută dovada în fața Tribunalelor Sacre din Roma. În asemenea scop, publicăm aici pentru prima dată procesul canonizării sale, pe care ni l-am putut procura datorită înaltei intervenții a Preaeminentului cardinal Lodovico Uzeda, strălucit urmaș al Fericitei.“

Lectura aceea, solemnitatea centenarului, vorbele duhovnicului, ale mamei vitrege și ale mătușii călugărițe, boala tatălui, însăși ridicarea unchiului Lodovico la cea mai înaltă demnitate ecleziastică — lucru care se petrecuse chiar zilele acelea — totul contribui la a înmuia, ca o ceară, inima Teresei. O sileau parcă să se mărite cu un monstru, cum fusese silită Sfînta, pe vremuri ? Michele nu era un monstru, ci un tînăr de treabă ; iar părinții nu o sileau, ci foloseau calea convingerii, o în-

demnau să aibă virtutea ascultării, vorbeau de binele ei, de liniștea celor două familii, de sănătatea tatălui, bolnav — spuneau ei — din pricina atîtor necazuri. O îndemnau să nu urmeze trista pildă a lui Consalvo ; îi făgăduiau tot felul de recompense pămîntești și cerești. Și pe urmă, solemnitatea aceea a centenarului, ceremonia din ziua a treia proslăvirea moaștelor ! Se apăsese de altar pentru împărțășanie, primise cuminecătura, în vreme ce fumul de tămîie și parfumul marilor buchete de flori îmbălsămau văzduhul, clopotele sunau a sărbătoare, iar orga cînta, gravă și puternică. Cîte frunți umilite, cîte rugăciuni șoptite înaintea Sfintei, cu care ea fusese asemuită ! O groază nemăsurată o înăbușea însă de multă vreme, de atîta amar de ani, cînd se gîndea că trebuie să vadă moarta aceea, cadavrul acela secular, ca și cînd printr-o nouă și monstruoasă minune trupul neînsuflețit ar fi putut să se ridice din raclă, să spargă geamurile, să se agațe de cei vii, împrăștiînd în jur mirosul grețos al balsamurilor intrate în descompunere... Și în mijlocul mulțimii care se dădea respectuos la o parte la trecerea lor, în timp ce ea înainta către capela toată numai lumină, groaza îi sporea, o îngheța, picioarele i se îndoiu. fiori de gheață îi coborau din ceafă, în jos, pe șira spinării... Vai, racla aceea !

Cu ochii închiși, căzu în genunchi, rătăcită, tremurînd, înnebunită de spaimă. Un glas, alături de ea, șopti :

— Roag-o pentru taică-tău... făgăduiește-i că o să fii bună ca și ea...

De spaimă, ca să plece cît mai curînd și ca să nu mai vadă grozăvia aceea, răspunse, cu ochii închiși :

— D.

Și mai trecu încă vreme. Principele se însănătoși și se îmbolnăvi din nou, iar ducesa veni la palat numai cu întâiul-născut; urzeala sfaturilor, a îndemnurilor, a imboldurilor, se strînse în jurul Teresei. Mama vitregă îi spuse că Giovannino, ca să nu fie o piedică pentru fericirea fratelui, dăduse pildă de ascultare plecînd la Augusta, unde stătea ca să vadă de proprietăți. Teresa se considera angajată față de Fericita: deci consimți. Puse o singură condiție, spunîndu-i mamei vitrege:

— Voi face ce vreți vrea, dar numai dacă tata îmi făgăduiește un lucru. Să se împace cu fratele meu și să consimtă ca măcar să-l vad, dacă nu vrea ca el să se înapoieze și să trăiască aici. Să termine procesul cu mătușile și să ajungă la o înțelegere. N-o să fie greu s-o încheie, dacă fiecare va ceda cîte ceva. Dacă vreți, voi vorbi chiar eu cu mătușile. Vocea sa era gravă, privirea voalată.

— Ești o sfîntă! exclamă *donna Graziella*. Sigur că maică-ta te inspiră! O să vedem astfel înapoindu-se pacea între toți!... O să vorbesc numaidecît cu taică-tău și o să obținem ceea ce vreți.

A doua zi o anunță într-adevăr:

— Taică-tău consimte. Consalvo o să vină aici în ziua cînd o să vină și logodnicul tău. Ne vom duce să le invităm chiar noi pe mătuși; iar în privința procesului, nădăjduim să se ajungă la o înțelegere.

După trei luni, ducesa veni să-l prezinte pe duce în casa logodnicei. Consalvo venise la palat mai devreme, iar Teresa, luîndu-l de mînă, îl dusesese în odaia tatălui.

— Tăticule, zisese ea, se află aici fiul dumneavoastră care vine să vă sărute mîna.

Principele, ținîndu-și mîna stîngă în buzunar, îi întinse dreapta pentru sărutat, iar la întrebarea

fiului : „Cum simte excelența-voastră ?“ răspunse : „Foarte bine“, cu glasul oarecum schimbat și fără să întrebe : „Dar tu ?“. Nu schimbaseră încă două vorbe, când caleașca *donnei* Ferdinanda intră cu mare hărmălaie în curtea interioară. Princesesa îi sărută mina bătrînei și o îmbrățișă pe cumnata Lucrezia, care purta un veșmînt cît se poate de elegant : mătase de culoarea caisei, cu garnituri de culoarea fisticului... Dăduse de știre la toată lumea că procesul cu fratele se îndrepta către o împăcare și că acum trebuia să-i dea croitoresei o mulțime de comenzi pentru căsătoria „nepoatei mele, tînăra princesă, cu nepotul meu, ducele“. Era plină de datorii, la croitoreasă, la modistă, la giuvaergiu : incurca tot mai mult administrația soțului, dar partea sa din moștenirea lui don Blasco urma să pună totul în ordine.

Sosiră toate celelalte rude : ducele de Oragua, Giulente și marchizul, fără nevastă, care nu mai voia să se înapoieze de la Belvedere, unde Bastardul, crescut în ani și stricat de educația ei, o bătea măr. Salutîndu-și rudele, principele privea cu coada ochiului la Consalvo și nu-și scotea mina stîngă din buzunar. Sosi, în cele din urmă, și logodnicul, împreună cu maică-sa. Ducele, îmbrăcat aproape elegant, nu făcea o impresie prea urîtă și părea cu adevărat fericit. Maică-sa îi explicase că Teresa era îndrăgostită de el și că muștrele lui Giovannino aveau ca pricină faptul că acesta își pusese în gînd să se însoare cu verișoara, fără ca nici fata, nici familia, și nici ea însăși — care era mama lui și avea un cuvînt de spus — să fi consimțit la asta. Plecase deci la Augusta ; acolo avea să se convingă singur de greșeala pe care o făcuse. Prin urmare, ducesa era triumfătoare : lucrul la care năzuise toată viața se

împlinea în chip fericit : întâiul-născut se căsătoreea, continua neamul ; cel mic, în urma și din pricina acelei iubiri care-i fusese interzisă, n-avea să-i mai dea, fără îndoială, alte griji. La rîndul ei, principesa strălucea de mulțumire : căsătoria Teresei era în întregime truda ei proprie. E adevărat că fata dăduse dovadă de multă supunere și tocmai de aceea o și săruta la fiecare sfert de oră, de față cu lumea ; dar sfaturile bune, argumentele convingătoare cine le dăduse oare ? Ea, pentru fericirea scumpei sale fiice, pentru mulțumirea soțului, pentru liniștea familiei !... Chiar principele avea o mină bună, în ciuda bolii care de-abia-i trecuse și a neliniștii pe care i-o inspira prezența băiatului. Înțelegerea în legătură cu moștenirea lui *don* Blasco fusese destul de avantajoasă : casa *donnei* Ferdinanda, iar renta — ducelui, care le făcuse cîte un dar însemnat Lucreziei și Chiarei : o sută douăzeci de uncii pe an lui Garino ; moșia Cavaliere împreună cu cea nouă — bucățița cea mai bună și cea mai frumoasă — lui.

Împăcarea era deci generală și numai *donna* Ferdinanda se uita chiorîș la Consalvo, din pricina apostazei cu care se murdărise. Dar Teresa, după ce-l împăcase pe frate-său cu taică-său, îl luă pe Consalvo de mină și-l duse în fața matusii, spunînd :

— Mătușă, Consalvo vrea să vă sărute mina.

El se aplecă imediat să prindă laba zbîrcită, spre a-și ascunde risul care-i gîdila gîtul. Bătrîna aia, care înșfăcase fără prea multe scrupule o părticică din averea Bisericii, după ce țipase împotriva trădătorilor, îi purta pică fiindcă el — numai în vorbe — făcea o altă politică... Și-n timp ce se silea din răputeri să-și apropie de buze

mîna ei, ea și-o trăgea înapoi, crezînd că-i face în necaz și bolborosind cu răceală doar :

— Foarte bine ! Foarte bine !...

Consalvo îi întoarse spatele bătrînei nebune. Dar ce să zici de Teresa ? Consalvo rîdea în sinea lui, văzînd zelul cu care se ocupa cu strîngerea la un loc a rudelor încăpățînate. Pentru a-i împăca pe niște oameni care a doua zi aveau să se încaiere din nou, ca să le dea o dovadă de ascultare ticăloșilor acelora de tată și de mamă vi-tregă, ca să se spună că era un model de fiică, renunțase la dragostea lui Giovannino și se căsătorea cu tembelul acela de duce.

— Ești mulțumită ? nu se putu el stăpîni să n-o întrebe, între patru ochi.

— Da, răspunse ea ; iar tristețea jertfei, care-i învăluia fruntea, se împrășteie, ca să facă loc seninătății datoriei împlinite. ●

În vreme ce toate acestea se petreceau în Sala Galbenă, Baldassare, în anticameră, vorbea singur, ca ieșit din fire :

— Ian te uită... Și eu care credeam !... Acum și ea !... Cum adică, sînt toți nebuni ?... Asta nu ! Nu trebuia să mi-o facă !...

Nu, pînă la ultima clipă el nu crezuse în ceea ce vorbea tot orașul : „Ducele ! Se mărită cu ducele !“ „Nu !“ le răspundea el tuturor, cu un surîs de milă, ca unul care știa cum stau lucrurile mai bine decît ceilalți... Acum, văzînd strînsă toată lumea aceea, văzîndu-l pe duce alături de tînăra stăpînă, văzînd-o pe tînăra stăpînă primind felicitările tuturor, începea să i se-nvîrtă capul. Singele neamului Uzeda se trezea în el. După cîncisprezece ani de respect nemărginit, de ascultare oarbă, de voință anihilată, își exprimase și el o părere, anunțase și el un eveniment. Totul îl de-

terminase să-l creadă sigur ; iar cînd principele se împotrivise, el se bazase pe voința tinerilor. Cînd colo, baronul plecase la Augusta, iar tînăra principesă îi zîmbea ducelui. Și atunci, înseamnă că, din pricina unei toane a lor, a smucelii lor, cuvîntul lui, al lui Baldassare, nu făcea nici doi bani ? Adică în casa aceea el nu făcea nici cît o ceapă degerată ?... Și vorbea singur, nu auzea sunetele clopoșelului, uita poruncile, se încurcă la servit ; dar cînd lumea începu să plece, îl apucă deodată o nerăbdare febrilă. Alunga oamenii numai cu privirile, nu stătea locului o clipită și, în cele din urmă, cînd socoti că nu mai era nimeni, intră în Sala Roșie.

— Excelență...

Mai era acolo prințisorul. Cînd îl văzu pe majordom intrînd, Consalvo se sculă și-i sărută mîna tatălui. De abia întoarse spatele, întovărășit de Teresa și de principesă, că principele, scoțîndu-și, în cele din urmă, mîna stîngă din buzunarul unde o ținuse tot timpul, îndreptă coarnele spre piațarea. Glasul lui Baldassare îl trezi însă la realitate.

--- Excelență...

— Ce mai vrei și tu ?

--- Excelență, spuse majordomul, eu plec.

--- Unde ? întrebă principele, crezînd că-i dăduse vreo poruncă de care-și uitase.

--- Plec. Cer îngăduința excelenței-voastre.

Stăpînul îl priyi un pic, crezînd că n-a priceput el bine.

--- Îngăduința ? Din ce pricină ?

--- Din nici una, excelență. Am stat patruzeci de ani în casa excelenței-voastre, iar acum vreau să plec. Excelența-voastră poate să mă țină cu forța ? În casa sa, excelența-voastră poruncește ce vrea și cum pofteste ; cine ce-i poate spune ?...

Și eu, în casa mea, sînt stăpîn. Excelența-voastră poate să-și găsească un alt majordom mai bun ca mine ; nu e lipsă de așa ceva : la zi-ntîi a lunii, eu plec.

— Ai innebunit ?

— Nu-i lipsă de majordomi... În casa sa, excelența-voastră e stăpîn... face cum crede de cuviință... Eu plec... La zi-ntîi a lunii...

6

Una dintre primele măsuri luate de tinărul primar, îndată după instalarea la primărie, fusese cea în legătură cu construirea unei „aule“ pentru ședințele consiliului. Sălița cea veche fu înlocuită cu o sală mare, prevăzută cu două rînduri de bănci, care se ridicau, treptat, de la pămînt, ca într-un amfiteatru, cu cîte trei șiruri de scaune pe fiecare rînd. În fundul sălii, un fel de amvon, mare și înalt, cuprindea : la dreapta, locurile comisiei permanente ; sus, cele ale scrutatorilor și fotoliul destinat prefectului ; la stînga, biroul secretarului ; în mijlocul întregii hardughii, pe o estradă înaltă, marele jilt al primarului, aurit și sculptat, cu o pernă pe care ușierul o lua și o înclua cu cheia atunci cînd prințisorul ridica ședința și pleca. În mijlocul sălii, o bancă mare pentru comisii ; mai la o parte, mese pentru „presă“ ; în fața amvonului primarial, tribuna publică. „Un parlament în miniatură !“ spuneau cei care fuseseră la Roma ; iar ședințele consiliului, sub președinția lui Consalvo, luau acum un caracter cu adevărat parlamentar. Ordinea de zi, care — al-

tădată — era scrisă de mână și agățată pe dosul unei uși, era acum tipărită și li se împărțea tuturor consilierilor; un regulament anume, elaborat de primar, prescria normele de urmat în discuțiile publice. Oratorii nu puteau să vorbească mai mult de trei ori în legătură cu aceeași problemă; secretarului îi era interzis cu strășnicie să intervină în discuții, nici măcar pentru a răspunde la întrebările consilierilor, iar dacă vreunul din aceștia avea să se plingă de murdăria de pe străzi sau de cîinii fără zgardă, prințisorul îi striga de pe jilțul său :

— Prezența cerere de interpelare.

Cea dintîi grijă a noii administrații au fost lucrările publice. Primarul, într-un discurs în care pomeni de *via Appia* — care ducea de la Roma la Adriatica — arătă necesitatea de a pune la punct drumurile; orașul fu dat atunci peste cap, sume considerabile fură cheltuite pentru despăgubirea proprietarilor ~~dăunați~~, dar rezultatele arătoase i-aduseră elogi ~~considerabile~~ tinărului conducător al administrației publice.

După drumuri, administrația lui Mirabella — cum o numea toată lumea — se îngriji să construiască o mare piață, un mare teatru, un mare abator, o mare cazarmă, un mare cimitir. Noi edificii răsăreau pretutindeni, lucrul nu se întrerupea niciodată, orașul se transforma, osanalele la adresa prințisorului se înălțau pînă la cer. Cîte unul atrăgea atenția cu timiditate că toate lucrurile acelea erau foarte frumoase, dar banii? Erau destui?... Consalvo răspundea că bilanțul unui oraș în plin progres „prezenta atîta elasticitate“ încît putea să îngăduie nu numai cheltuielile acelea ci și altele mai mari. Popularitatea fiind numai a sa, el făcea din consilieri tot ce voia; dacă se manifesta vreo

oarecare veleitate de împotrivire, o liniște a smuțindu-i unii contra altora pe cei ce se înțelegeau în împotrivire, sau — cînd treaba devenea mai serioasă — amenințînd chiar cu plecarea. Atunci se potoleau toți. Și pentru tot ce ieșea bine, întregul merit îl avea el ; pentru ceea ce nu mergea cum trebuie, dădea vina pe comisia permanentă. Sesiunile consiliului deveniseră un spectacol la care, grație „tribunei“ publice, lumea alerga ca la o comedie sau ca la spectacolele de scamatorie ; membrii clubului, ori foștii prieteni de che-furi ai prințisorului urcau din cînd în cînd pînă acolo, cu intenția de a-l lua în zeflema ; dar seriozitatea, îngîmfarea, autoritatea lui Consalvo se impuneau într-atît, încît de-abia dacă îndrăzneau să facă vreo epigramă, și aia doar între ei... Cine-și mai amintea acum de prima epocă a vieții lui ? Izbînda îl făcea să se îngîmfeze, puterea sa aproape că-l uimea, mai putea oare, de-aici încolo, să aibă vreo îndoială c-o să ajungă acolo unde voia ? „O să fie deputat, o să-l trimitem la Roma cînd va împlini vîrsta ; are stofă de ministru în el !“ începeau oamenii să vorbească, prin oraș ; dacă auzea însă lucrurile acestea, dădea din umeri, cu un surîs jumătate de plăcere, jumătate de modestie, care părea să însemne : „Mulțumesc pentru părerea bună pe care o aveți despre mine ; căutați-l însă pe-un altul“ !

În felul acesta, se-avea bine cu toată lumea, culegea laude din toate părțile. Cei care-i pricepeau jocul și i-l dezvăluiau, sau nu erau crezuți, sau erau bănuți de invidie și de răutate, iar dacă, pînă la urmă, găseau crezămînt, auzeau răspunzîndu-li-se : „Toți fac la fel, în vremurile astea de frămîntări ! Prințisorul are avantajul că e bogat

și nu trebuie să se îngrășe pe spinarea noastră" ! Nu lipseau însă nici potrivnicii mai dârzi. Pe măsură ce se schimba din punct de vedere material, orașul căpăta și o nouă orientare morală. Popularitatea bătrînului duce scădea de la o zi la alta ; Clubul Național, al cărui stăpîn fusese, își pierdea, încetul cu încetul, prestigiul. Noile societăți populare nu se bucurau încă de încredere, dar reformele făgăduite de stînga le-ar fi conferit-o ; între timp, la discuțiile cu privire la treburile publice luau parte clase și persoane incapabile altădată să priceapă ceva. Presa însăși era mai îndrăzneată, dacă nu chiar mai liberă, și-i trata cu mai puține menajamente pe vechii stăpîni. Prințisorul, adulmecînd curentul, își etala în fața democraților ideile sale cu privire la democrație. Auzindu-l, libertatea și egalitatea înscrise în legi erau încă un mit : poporul se legănase în ideea că vechile bariere fuseseră zdrobite ; privilegiile continuau totuși să existe și erau numai de altă natură. Fusesse lărgit dreptul de vot, iar asta păruse o revoluție ; dar cîți se bucurau oare de acest drept ? Trebuia deci făcută o altă revoluție, „legală și morală“, pentru a-l extinde asupra tuturor. Cuvîntul „revoluție“ făcea să-i tremure buzele și-i zguduia inima, iar dorința intimă, sinceră, fierbinte, a sufletului său era aceea de a exista de două ori mai mulți polițiști decît cetățeni ; cum însă vîntul sufla din altă parte, căuta să se întîlnească cu cei mai cunoscuți radicali, ca să le spună :

„Republica este regimul ideal, visul sublim care va deveni într-o zi realitate, fiindcă presupune oameni desăvîrșiți și virtuți diamantine, iar progresul continuu al umanității ne face să prevedem ziua împlinirii sale.“

Și mai declara :

„Sînt monarhist din pricină că e nevoie de această perioadă de tranziție. Există sau nu milioane și milioane de oameni care pot recunoaște și se pot lăuda singuri că sînt supușii unui om ca și el ? Eu nu am nici un stăpîn !“

Și aici era sincer, fiindcă ar fi vrut să fie el însuși stăpînul altora.

Ducele și intriganții lui de prieteni, încăpățînîndu-se să țină cu dreapta și așteptînd înapoierea lui Sella și a lui Minghetti ca pe aceea a lui Isus Cristos, înființaseră o Asociație Constituțională, al cărei conducător onorabilul deputat nu voia totuși să fie. Acum, în inima sa, recunoștea și el că drumul acela era fără ieșire, dar nu mai avea mult pînă să împlinească șaptezeci de ani, era obosit și nu mai era nimic de făcut. În mai puțin de douăzeci de ani, agonisise o avere de cîteva milioane, a cărei grijă îi ocupa tot restul activității sale. Hotărît cu adevărat să se retragă din viața publică, mai avea încă o ultimă ambiție : să fie numit senator ; așa că dacă, pentru a nu se face de rîs în ochii opiniei publice, nu-i convenea să părăsească dintr-o dată partidul de care, după Șaizeci și șase, se legase și mai strîns, nu-i convenea totuși nici să ducă o luptă prea pe față cu stînga aceea de la care aștepta fotoliul din Palatul Madama. Îi dăduse deci lui Benedetto Giulente președinția Asociației Constituționale, mulțumîndu-se cu locul de simplu membru. Între timp, pentru a lupta împotriva acestei asociații, apăruse o alta, progresistă, în care se înscrisese Consalvo. „Unchiul și nepotul, să lupte unul împotriva celuilalt ? Băiatul se răzvrătește împotriva bătrînului ?“ vorbea lumea, în piață ; nelipsitele limbi

inveninate spuneau însă că lucrurile erau puse astfel la cale cu dragoste și bună înțelegere, că ducele era foarte mulțumit să-și aibă nepotul în tabăra dușmană, după cum și prințisorul se folosea de creditul unchiului printre conservatori. De altfel, deși în aceeași asociație cu progresiștii, le spunea acestora din urmă că stînga nu avea încă „un specialist în problemele financiare de forță lui Sella” și nici „oratori eleganți ca Minghetti”. Celor care nu-și ascundeau dezamăgirile pricinuite de regimul constituțional, nu-i venea de loc greu să le spună :

— S-a făcut o greșală crezîndu-se că se pot obține roade frumoase. Turma a avut totdeauna nevoie de un păstor, cu bitele și dulăii de pază trebuincioși...

Le dădea dreptate pînă și celor puțini, care regretau autonomia Siciliei :

— S-o spunem cinstit, între noi : parcă astăzi am sta mai bine !

Nu i-ar fi venit de loc greu să-i admită mătușii Ferdinanda că guvernul Burbonilor era singurul convenabil : cum însă bătrîna nu-i putea fi de folos, o lăsă să pălăvrăgească. Ba chiar se folosea de dușmănia aceea, ca și de ruptura cu taică-său, de altfel. Fiindcă știa că mulți, auzindu-l exaltîndu-și credința sa în democrație, rideau neîncetători, exclamînd : „El, prințisorul de Mirabella, viitorul principe de Francalanza, urmașul viceregilor ? Să fim serioși !...”, ținea să afirme :

— Pentru această credință, pentru aceste principii, m-am certat cu taică-meu, m-am lipsit de moștenirea mătușii mele și aş înfrunta orice împotrivire, oricît de mare.

În Comitetul Executiv, între conservatorii aristocrați și radicalii progresiști se încingea din când în când câte o ceartă ; atunci striga :

— Aici nu trebuie să se vorbească despre politică !...

O dată, însă, când cearta devenise mai aprinsă, l-au tras în horă. Rizzoni, cel mai radical dintre toți, spuse tare :

— Întrebați-l însă pe prințisor, dacă viitorul nu e al nostru, că doar și el e tot democrat !...

— Nepotul meu ? răspunse Benedetto Giulente. Aristocrația încarnată ?...

Nevoit să răspundă, el zîmbi, își netezi mustățile și spuse :

— Idealul democrației este aristocratic.

— Cum adică ? Să auzim !... Asta e ceva nou !... Ce naiba... strigară toți.

Îi lăsă mai întâi să vorbească ; apoi spuse încă o dată :

— Idealul democrației este aristocratic... De fapt, ce vrea să-nsemne democrația ? Că toți oamenii să fie egali ! Dar în ce anume egali ? Poate că în sărăcie și în supunere ? Egali în bogății, în forță, în putere... Și fiindcă — după o clipă de uimire — reîncepură strigătele, el reteză scurt discuția : Treceam acum la un alt punct : memoriu către guvern, pentru realizarea unui bazin de carenaj.

Acum, se ducea din când în când pe la taică-său. Nu mai simțea nici o aversiune împotriva lui ; zelul, ardoarea cu care se ocupa de treburile publice, încordarea tuturor puterilor sale în înfăptuirea noului scop nu lăsau loc nici unui alt sentiment : nici de ură, nici de iubire. Cît despre principe, vizitele fiului îi dădeau fiori și de îndată ce-l auzea anunțat de către noul majordom

— fiindcă Baldassare, încăpăținat ca un adevărat Uzeda, plecase de-a binelea — își băga mîna stîngă în buzunar și n-o mai scotea decît ca s-o întindă, cu degetele răsfirate ca niște coarne, în spatele băiatului, atunci cînd acesta se hotăra să plece. Discuțiile lor se învîrteau în jurul unor lucruri neînsemnate, ca între străini ; principele se făcea a nu ști că fiu-său era primul magistrat civil ; oricum, însă, acum stăteau și ei unul lingă altul, ca oamenii

Teresa, acum ducesă Radali, își vedea astfel răsplătită jertfa pe care o făcuse. De altfel, lăsînd deoparte primele timpuri, cînd amintirea lui Giovannino nu dispăruse cu desăvîrșire din inima ei, iar superioritatea lui asupra celui alt frate i se păruse și mai mare, nici măcar nu suferise atît cît se temuse. Ducele Michele nu numai că se purta frumos cu ea și îi dădea toată libertatea, dar îi și arăta, în felul lui, nițel cam grosolan, o dragoste vie și sinceră. Ducea mamă, și ea, mulțumită să vadă că-i izbîndiseră toate planurile, o răsfața în toate chipurile și împărțea cu ea chiar și conducerea gospodăriei. Baronul plecase la Augusta, unde vedea de treburile moșiei și le scria de două sau de trei ori pe lună, mamei sau fratelui, încheindu-și scrisorile cu „salutări cuminătei“. Liniștea care domnea în noua ei casă, pacea care se restabilea în cea veche, dragostea soțului, izbînzile lui Consalvo, laudele pe care le culegea ea însăși — fiindcă ocupase primul loc printre doamnele tinere — făceau să-i înflorească pe buze zîmbete din ce în ce mai deschise. E drept că nu-și mai simțea inima dispusă să compună muzică sau poezii, dar ședea încă deseori la pian, să facă exerciții, și avea, poate, mai multă grijă decît înainte să se facă frumoasă.

Acum era liberă să citească orice carte i-ar fi plăcut, iar cînd nu avea nimic de făcut, devora romane, drame și poezii. Fervoarea acelor lecturi nu o împiedica totuși să-și vadă de îndatoririle religioase, cu zel și înflăcărare ; în casa Radali veneau însuși monseniorul episcop, însuși vicarul și aceiași prelați care frecventau și casa principelui : ei le-o dădeau tuturor pe ducesa noră drept pildă de virtuți casnice și creștinești.

Sarcina o făcu în curînd să-și uite cu totul de visele din trecut și o legă cu și mai multă dragoste de realitatea prezentului. Suferi foarte puțin în acest timp : vremea zbură repede în mijlocul atîtor griji și atîtor gînduri. Nașterea fu cît se poate de fericită : toți așteptau un băiat și se născu un băiat, un copil mare și vioi, care părea de un an. „Putea să fie altfel ?“ spunea toată lumea. „Cînd e vorba de o fiică și de o soție bună ca ea, ocrotită de o sfîntă din cer ?...“ Pregătirile de botez au fost uriașe : ducele își voi fratele drept naș. Ducea mamă încuviință ; Teresa, odihnindu-se pe patul nupțial, unde stătea mai mult dintr-o fericită lene decît din nevoie, spuse că alegerea era firește cum nu se putea mai bună. Giovannino întîrzie să răspundă, dar, solicitat de duce — și în numele mamei și al soției — sosi în ajunul ceremoniei. Părea un alt om : se făcuse mai puternic, soarele îl bronzase, barba, care crescuse, îi dădea un aer bărbătesc, simpatic ca și înainte, dar în alt chip. Îi strînse mîna cumnatei, cerîndu-i îngrijorat lămuriri cu privire la sănătatea sa, și voi să-și vadă imediat nepotelul, pe care-l găsi încîntător, și-l sărută o dată și încă o dată, pînă se sătură. Mai liniștită și mai senină decît el, ea îl primi ca pe un prieten pe care nu l-a mai văzut de multă vreme. După ceremonia

botezului, la care fură invitate toate rudele apropiate sau mai îndepărtate și toate cunoștințele, adică jumătate din oraș, Giovannino anunță c-avea să plece din nou. Se luară la întrecere ca să-l rețină, dar el declară că are mult de lucru la țară și se duse, făgăduind să se înapoieze fără doar și poate, să-și revadă finișorul.

Mulți dintre cei invitați la botez, de curind în relații cu familia Uzeda, întrebaseră cam cine putea fi bătrînul acela slab și prăpădit, care purta un costum strălucitor de nou și niște pantofi făcuți praf, o pălărie soioasă și un baston cu măciucie de argint.

Era cavalerul don Eugenio. Tipărirea *Noului Herald*, adică a *Suplimentului* îi procurase o altă clipă de bună-stare. Trăise pe picior mare, avea ceva bani; scandalul era însă uriaș: le atribuisese titluri de noblețe, steme și coroane tuturor celor care-l plătiseră: spițeri, cizmari, bărbieri etalau înăuntrul prăvăliilor tablouri cu rame aurite în care, dedesubtul coroanelor, coifurilor și ornamentelor multicolore, se vedeau blazoane cu lei, vulturi, șerpi, pisici, iepuri sălbatici, iepuri de casă și tot felul de jivine mergătoare sau zburătoare; apoi, castele, turnuri, coloane, munți; tot astfel, aștri de toate mărimile, luni de argint, pline sau în formă de seceră; sori de aur, stele, comete și toate culorile curcubeului, toate metalele, toate hlamidele. Nu-l opriseră nici scrupulele, nici greutatețile: cui se numea Panettiere¹ îi dăduse drept blazon un cuptor aprins pe un cîmp auriu, cui purta numele de Rapticavoli², o frumoasă legătură

¹ Brutarul.

² Fură-varză.

de verdeată pe un cîmp argintiu. Aşa stînd lucrurile, afacerea adusese bani mulţi şi frumoşi ; dar, ca şi altădată, o bună parte din ei se pierduseră pe drum. Răscumpăraseră totuşi ediţia primului *Herald*, pe care tipograful o ţinea sub sechestru şi, cu o mie de exemplare din operă, se înapoiase în oraşul său pentru a le vinde şi a le păpa.

Îşi făcea însă socotelile fără principe. După aranjarea poveştii cu procesul, acesta regretase înţelegerea şi se plîngea că fusese înşelat, că se alesese cu te miri ce şi mai nimic, în vreme ce toată moştenirea lui *don* Blasco trebuia să-i revină doar lui. Proasta dispoziţie, greaţa, slăbiciunea de care suferise, începuseră să-l tulbure din nou : întăritat în sinea lui, incapabil să se declare bolnav din pricina superstiţioasei temeri că mărturisirea va duce la înteţirea bolii, îi purta pică fetei care-l silise să ajungă la o înţelegere, striga în gura mare că fusese jefuit ca-n codru. De cum îl văzu pe unchi înapoindu-se şi-l auzi mărturisind că avea ceva bani, se duse să-i ceară înapoierea împrumutului. Cum însă *don* Eugenio invocă renunţarea la drepturile sale, strigă :

— Care dracu drepturi ? Am fost jefuit ! Au luat ei tot ! V-am dat bani, înapoiăţi-mi-i, acum cînd îi aveţi.

— Nu-i am ! Îţi jur că nu-i am ! Am cîţiva gologani cu care să-mi duc zilele ; dacă-ţi dau două mii cinci sute de lire, ce mai mîînc ?

— Daţi-mi atunci exemplarele, răspunse, prompt, Giacomo.

— Dar sînt singura mea avuţie ! Dacă mi le iei, cum o să mă descurc ? Ce-ţi pasă ţie de nişte maculatură ? Tu care eşti atît de bogat ? Pentru

mine e pîinea !... O să le vînd incetul cu incetul, o s-o duc atît de greu...

Inflexibil, principele ţinu să aibă în mînă toată ediţia *Heraldului sicilian* şi a *Suplimentului*, ca garanţie pentru împrumutul dat de el.

Cu toate că jumătate din Sicilia fusese inundată cu tipăritura aceea, *don Eugenio* izbutea totuşi deseori să plaseze cîte un exemplar, iar atunci se ducea să-l ia de la principe, făgăduindu-i să-i aducă banii ca să-i împartă pe urmă cu el ; banii însă nu mai soseau niciodată aşa că, într-o bună zi, plictisindu-se să tot fie înşelat, nepotul îi spuse răspicat :

— Mi se pare că gluma a durat prea mult ; de-aci înainte, dac-o să vreţi alte exemplare, o să le plătiţi anticipat.

Atunci, sfîrşindu-i-se banii aduşi de la Palermo, pentru fostul gentilom de cameră începură iarăşi încurcăturile. Ca un băiat de librărie, urca şi cobora scările, cu picioarele umflate de gută, tirîndu-se cu chiu, cu vai, pentru a-şi oferi *Heraldul* său, şi ca să arate o fasciculă de probă, iar cînd izbutea să facă rost de un cumpărător dădea fuga să-l imploare pe principe să-i dea exemplarul, jurîndu-se şi răsjurîndu-se c-o să se-ntoarcă imediat cu banii ; principele, însă, îi spunea cu asprime :

— Mai întii aduceţi-i !

Neştiind cum să se descurce, bătrînul oprea rudele şi simplii cunoscuţi, cerîndu-le să-i împrumute treizeci de lire ; după ce făcea rost de ele, i le ducea nepotului, care nu elibera exemplarul decît numai după ce le băga în buzunar. Căpătînd însă preţul de la cumpărător, *don Eugenio* uita să-şi achite datoriile contractate, aşa că operaţia se reînnoia de fiecare dată cu mai multă

greutate. De altfel, de la o vreme, cavalerul găsea piața mult mai puțin favorabilă decît înainte : auzea răspunzîndu-i-se de către oameni cărora nu le propusese niciodată *Heraldul* : „Încă o dată ? Îl și am !“ Spuneau asta ca să scape de el ?... Într-o zi, ca să se convingă, ținu să-l întrebe pe unul dintre aceștia de unde îl avea :

— Asta e bună ! L-am cumpărat ! A venit cineva de-acasă de la dumneavoastră : nu sînteți unchiul principelui ?

Bătrînul se lovi peste frunte : pungașul ăla de Giacomo !... Nemulțumit că-i luase marfă de nouă mii de lire în schimbul celor două mii cinci sute pe care i le avansase, nemulțumit că-l pusese în imposibilitate să vîndă, prezentîndu-i plata anticipată, mai vindea acum și exemplare pe seama sa ! „Vai ce tîlhar !...“ Luîndu-și însă înfățișarea lui obișnuită de naiv, dădu fuga la palat :

— Dac-ai vîndut și tu lucrarea, să facem socotelile ! îi spuse el principelui.

— Care socoteli ? răspunse acesta, căzut parcă din nori.

— Ai vîndut cartea ! La ora asta, datoria mea trebuie să fie lichidată.

— Ba nu zău !... O să facem socotelile cînd o să am timp...

Don Eugenio veni mereu, stăruitor, iar nepotul, aci-i spunea că avea treabă, aci că-l durea capul, aci că tocmai era gata de plecare. Unchiul nu-și pierdu răbdarea și reveni în fiecare zi, să-i amintească făgăduiala, pînă cînd, într-o dimineată oarecare, trîntindu-se pe un scaun, îi spuse :

— Ascultă : socotelile o să le facem cînd o să-ți convină ție, dar astăzi n-am nimic în buzunar și sînt obosit. Împrumută-mi ceva.

— Cum adică ? Mai vreți încă ? strigă principele, pâlind la față. Credeți poate că ne-am achitat ? S-au vîndut în total șase exemplare ! Mai aveți nas să cereți și alți bani ?

— N-am ce face, îi mărturisi cavalerul, cu o înfățișare de hămesit, uitîndu-i-se drept în ochi.

— Și veniți la mine ? Ce pretenții aveți ? Să vă dau eu de mîncare ? Fiîndc-ați risipit totul ? Fiîndcă nu v-ați gîndit niciodată la viitor ?

— Trebuie să mănînc, înțelegi ? mai spuse încă o dată cavalerul, cu același glas, iar după priviri, parc-ar fi vrut să-și înfulece nepotul.

— Duceți-vă la fratele dumneavoastră, la sora dumneavoastră... care au datoria să vă ajute... Ce căutați la mine ?

Speriat însă de căutătura bătrînului, îi întoarse spatele. Cînd îl auzi plecînd, îl chemă pe portar, pentru a-i porunci să nu-i mai dea voie să intre.

Măsura stîrni unanima aprobare a servitorimii : cavalerul ăla, ce-i drept, nu făcea nici o cinste familiei, și nu atît pentru ceea ce se spunea despre el, cît pentru starea în care se prăbușise. Noul majordom mărturisi :

— Mi-era mie rușine ori de cîte ori trebuia să i-l anunț stăpînului...

Toate încercările bătrînului de a mai intra în palat se dovediră zadarnice și zadarnic susținu el : „Nepotul meu mă așteaptă, mi-a spus c-o să fie acasă“, sau : „L-am văzut înapoiîndu-se“, sau chiar : „Uite-l colo, în dosul ferestrei ăleia...“ Portarul, vizitîii, ușierii i-o spuneau de la obraz : „Excelența-voastră poate să plece, fiindcă își pierde vremea“, și îi spuneau excelență ca și hama-lilor travestiți în baroni, în timpul carnavalului. Încercă să intre cu forța, dar atunci puseră mîna pe el și-l împinseră afară :

— Cu anasîna, excelență ?... Astea nu sînt purtări vrednice de o excelență ca dumneavoastră !...

Intr-o zi se instalează în odaia portarului, spunînd că n-o să se miște de-acolo pînă cînd o să treacă nepotul. La început, portarul luă lucrurile în glumă ; pe urmă, încercă să-l convingă cu vorba bună, luîndu-l pe latura amorului propriu :

— Aici nu-i locul excelenței-voastre !... Un cavalier ca excelența-voastră să stea ca un portar ! Nu se rușinează ?...

Bătrînul însă nu se mișca și nu scotea o vorbă, închis în el însuși și flămînd ca un lup : portarul începu atunci să-și piardă răbdarea și renunță dintr-o dată la excelență :

— Vreți sau nu să plecați ? și fiindcă *don* Eugenio stătea ca țintuit pe scaun, celălalt își ieși din minți, lăsă deoparte și pe dumneavoastră, și apucîndu-l de spate, îl ridică în picioare și-l dădu în brînci afară, strigînd : Afară de aici, ei drăcie !

Donna Ferdinanda îl alungă ca pe un cîine răios ; ducele îi dădu un mic ajutor, făcîndu-l să priceapă că nu mai trebuia să conteze pe alte pomeni. Cel mai mare bine care i se putea face și pe care-l dorea și el era să i se găsească o slujbă ; Benedetto Giulente, care îl ajutase și el, vorbi cu Consalvo.

— Ce post vreți să-i dați ? răspunse prințisorul. E un dobitoc, nu știe să facă nimic. Vreți ca unchiul primarului să facă pe ușierul sau pe hingherul ?

Era limpede că la primărie nu se putea face nimic din pricina orgoliului legitim al prințisorului. Giulente se duse la duce, sugerîndu-i să-i facă rost de vreo slujbă în provincie sau la prefectură. Iar ducele, ca să evite alte cereri de ajutor, făcu

ce făcu și-i obțină un post de copist la Arhiva provincială, cel mai bun care putu fi găsit. Când îi dădură însă de știre, cavalerul se făcu roșu ca macul.

— Mie, un post de copist ? Drept cine mă luați ?

— Vedeți, însă... — îi atrase atenția, respectuos, Benedetto — excelența-voastră nu are titluri academice... e înaintată în vîrstă... administrațiile publice sînt pretențioase...

— Și-mi propui să fac pe copistul ? strigă cavalerul. Mie, Eugenio Uzeda de Francalanza, gentilom de cameră al lui Ferdinand al II-lea, autorul *Heraldului sicilian* ? De ce n-o faci tu, ditamai măgarul ce ești ?

Bătrînul începu iarăși să ceară ajutor, dar ducele, drept pedeapsă pentru că refuzase slujba, îi închise ușa-n nas, iar Lucrezia, după ce-l socotise vrednic de cele mai înalte slujbe — ca să-l facă pe bărbatu-său de rușine — nu-l mai primi nici ea în casă, cînd îl văzu cerșind... Într-o zi, tot mai în mizerie și mai jerpelit, cavalerul se duse la nepoata Teresa. Portarul, fiindcă nu-l recunoștea, nu voia să-l lase să intre ; sosit, în cele din urmă, în fața ducesei nore care se cruci văzîndu-l în halul acela, începu să se văicărească :

— Vezi în ce stare m-a adus taică-tău ? Pungașul ăla care mi-a furat cartea ! Hoțul ăla care mi-a...

— Unchiule, pentru Dumnezeu !... strigă Teresa și își goli punga în mîinile bătrînului, care tremura de lăcomie la vederea banilor. Se mai înfățișă și-n alte dăți la palatul ducal, însă ducesa mamă, ca să evite comentariile slugilor, îi spuse Teresei că dacă voia să-l ajute, n-avea decît s-o facă, dar că în casă să nu-l mai lase să vină.

Și i se închise și ușa aceea.

El unul aştepta să i se facă rost de un post de profesor sau de casier, datorită căruia să trăiască boiereşte fără să facă nimic, şi, fiindcă nu i se dădea satisfacţie, oprea pe stradă oamenii cunoscuţi şi le povestea pătaniile sale, după cum vrea el.

— M-au jefuit, m-au adus în sapă de lemn ! Fratele meu, benedictinul, îmi lăsase cinci sute de uncii, dar au rupt testamentul şi au făcut unul fals ! Nepotu-meu, principele, mi-a furat marea mea operă, *Heraldul sicilian* !... Îmi închid uşa-n nas ! Mie, Eugenio de Francalanza ! Gentilom de cameră ! Preşedinte al Academiei Celor Patru Poeţi ! Ştiţi parcă cine sînt eu ? Dac-aţi veni la mine-acasă, v-aş arăta cîte medalii şi diplome am : un dulap întreg !...

Paralel cu mizeria, cu lipsurile, cu umilinţele, megalomania lui sporea zi după zi ; aşa, de pildă, spunea :

— Guvernul m-a invitat la Roma pentru o catedră dantescă. Nu mă duc însă ! Doar nă-s nebun ! O să mă duc mai degrabă în Germania, unde toate lucrările mele sînt arhicunoscute şi unde ştiinţa e respectată !... Prefectul mi-a spus că regele ţine să mă aibă ca profesor al fiului său. Să fac pe învăţătorul ? Drept cine m-au luat ? Dacă pe el îl cheamă Savoia, pe mine mă cheamă Uzeda. Ehei, *don Umberto*, poate că nu ştii cu cine ai de-a face !... Pe urmă, la ureche : Aţi putea să-mi împrumutaţi cinci lire ? Mi-am uitat portmoneul acasă...

Îi dădeau două, una, şi chiar o jumătate ; vîra orice în buzunar. Rudele, aflînd de scandalul acela, ridicau din umeri, sau spuneau : „Trebuie pus capăt !” dar fără să facă apoi nimic. Giulente şi

Teresa, pe ascuns, îl ajutau cît puteau mai mult : el, însă, se obișnuise să cerșească, meseria era dulce și ușoară, trecerea banului din buzunarul altuia în al său i se părea cum nu se poate mai firească ; și apoi, îl mai îndemna să continue și o ascunsă pornire de pedepsire a rudelor, ca să le facă de rușine.

Dar într-o zi se răspîndi prin tot orașul o știre :

— Nu știți nimic ? Cavalerul *don Eugenio* cere de pomană !

Cerșea, de-a dreptul. Chiar dacă avea cîteva lire în buzunar, se apropia de oameni necunoscuți, întindea mîna și spunea :

— Vă rog, puteți să mă ajutați cu doi bani ? Un ban, să-mi cumpăr o țigară ?

Înhăța moneda că pe o pradă, o ascundea în buzunar și se apropia de altcineva :

— Un ban, ați avea bunătatea ?

Teresa, împreună cu soțul, se duse să-l caute în chichineța în care se aciuse și i se aruncă la picioare :

— Unchiule, o să vă dăm tot ce-o să vreți, numai să nu mai faceți una ca asta !... Un om ca dumneavoastră să se înjosească în asemenea hal ?

— Da, da...

Luă banii ce i se întindeau ; a doua zi, cerși iarăși. Era vorba acum de o idee fixă ; nebunia care îl tulbura din nou sfîrșea prin a-i răvăși mintea lui slabă de Uzeda. Zdrențăros, ca un adevărat cerșetor, cu barba alb-murdară în neorînduială pe fața-i scofilcită, cu picioarele în niște tîrlici de postav cît toate zilele, rătăcea de ici-colo, sprijinindu-se într-un baston și cerînd :

— Un gologan, vă rog !... numai de data asta !...

Și ca să-și facă rost de el, dădea reprezentații cu nebunia sa. Cîte unii îl întrebau cine era și dacă nu era cumva cavalerul Uzeda, iar atunci se pornea :

— Eugenio Consalvo Filippo Blasco Ferrante Francesco Maria Uzeda de Francalanza, Mirabella, Oragua, Lumera etc. etc., gentilom de cameră (cu leafă) al Maiestății-Sale — ăla rege ! și își scotea pălăria — Ferdinand al II-lea, decorat de Altețasa beiu al Tunisului cu ordinul *Nisciam-Iftikar*, președinte al Academiei Celor Patru Poeți, membru corespondent al mai multor societăți științifico-literare-vulcanologice din : Napoli, Londra, Paris, Caropepe, Petersburg, Paulsburg, New-York și Forlimpopoli, autor al celebrei opere istorico-heraldico-blazonico-nobilo-cronologice intitulată *Heraldul sicilian*, cu *Supliment...* Un ban, să-mi cumpăr o țigară...

7.

Al doilea copil al Teresei, un alt băiat, se născu la un an după cel dintîi, din care pricină toată lumea le spunea soților : „Se vede că nu vă pierdeți vremea !“ Dacă la prima naștere nu suferise de loc, pe cea de-a doua ducesa aproape nici nu o luă în seamă : răsplată meritată pentru purtările sale ireproșabile. De data asta, ceremonia botezului fu modestă, atît pentru că era vorba de al doilea-născut, un baronaș, cît și pentru un alt motiv, supărător. Scărpinîndu-se într-o zi mai jos de ceafă, în mijlocul spatelui, din pricina unei mîncărimi puternice, principele apăsase cu unghiile pînă cînd dăduse puțin sînge. La început

nu băgase de seamă, dar după citva timp, în locul pe care îl zgîndărise se formă un fel de umflătură, care crescă pînă cînd începu să-l stînjenească în mișcări și să-l împiedice să stea culcat pe spate în pat. Toți ai casei puseră lucrul pe seama faptului că se scărpinase prea tare ; cu toate astea, întrucît boala nu mai trecea, se socoti necesar să fie chemat un chirurg. Medicul își dădu și el cu părerea că era un lucru de nimic, dar spuse că fără o mică incizie n-avea să se vindece. Auzind de operație, principele se-ngălbeni la față și refuză să se supună la așa ceva. Tocmai după ce născuse Teresa, tumoarea crescuse, supărîndu-l atît de rău încît consimțise să se lase tăiat. Fleacul acela de operație dură mai mult decît s-ar fi crezut, iar principele trebui să stea multe zile în casă ; iată de ce botezul baronașului de Filici fu celebrat fără nici o pompă. Primarul Consalvo sluji de naș, iar Giovannino veni de la Augusta, să ia parte la ceremonie. Într-un an, potrivit făgăduielii, îi făcuse finisorului două sau trei vizite : vizite scurte, de una sau două zile. Se spunea că la Augusta, sau mai exact la moșia de la Costantina, ar fi avut-o pe fata unui vechil, o frumoasă țărăncuță bălaie, rumenă și înfloritoare, din pricina căreia refuza să stea prea mult la Catania. Ducea mamă era cum nu se poate mai mulțumită de asta, ca de cea mai sigură garanție împotriva înșurătorii. Ducele se bucura, auzind că fratele său se distra, iar cît despre Teresa, cu toate că cîntea o împiedica să aprobe legătura aceea, îi arăta totuși cumnatului o dragoste frățască și îl primea cu multă bucurie ; iar dacă el trimitea de la Augusta vreun comision pentru maică-sa, îl îndeplinea chiar ea, deseori. Cerea de obicei albituri, obiecte de uz casnic,

dar uncori și stofe pentru veșminte femeiești, corsete, batiste de mătase... Erau pentru fata vechilului ?

Ori de cite ori venea în casa mamei, avea fața mai arsă de soare, barba mai zbîrlită, pielea mîinilor mai aspră. Pe chipul acela ca al unui arab din deșert, albul ochilor era însă de o nespusă gingășie. Teresa îi mulțumea Domnului pentru cumînțenia pe care i-o însuflase și pentru sănătatea pe care i-o dăruia ; în inima ei se întrebă totuși cum de putuse tînărul acela atît de elegant, atît de lacom de plăceri, să se resemneze la a duce viața aspră de țară, trăind cu o țărăncă, în mijlocul țaranilor... Nu era însă chiar ea pricina acelei transformări ? Și imediat, ca pentru a se justifica în propriii săi ochi, se gîndea : „Și eu m-am schimbat !...“ Unde mai erau, într-adevăr, inspirațiile sale poetice, înaripatele sale fantezii ? Se măritase de doi ani și iată că începea a treia sarcină. Cînd visa la Giuliano Biancavilla sau la Giovannino, se gîndea oare c-o să devină o mașină de făcut copii ?... Acum se hărțuia cu acele gînduri pe care duhul ispitei trebuia desigur să i le sugereze... Biancavilla, înapoiat din călătoria lui, uitase și el, și se însura ; într-o zi se întîlniră față în față ; tresări o clipă, dar după un ceas întîlnirea fu dată uitării. Giovannino, îi era cunoscut : nimic nu mai rămînea deci din vechile vise. Îi părea poate rău ? De loc ! Se gîndea : „Ce-mi lipsește să fiu fericită ? Sînt tînără, frumoasă și bogată, toți mă iubesc, toți mă laudă, am doi îngerași de copii : de ce mă plîng ?“ Și atît cît îi stătuse în puteri, făcuse și bine : de-acolo de sus, maică-sa nu trebuia oare s-o binecuvînteze ? Iar Fericita nu putea să fie mulțumită de urmașa asta îndepărtată ?

Dar duhul ispitei se slujea de mijloace deosebit de subtile ca s-o tulbure în seninătatea aceea. Erau poate cărțile, poeziile, romanele acelea care, uneori, când se simțea mai liniștită și mai sigură și când suridea de mai multă fericire, făceau să se ridice deodată un fel de ceață — ce întuneca frumoseul ei cer — și îi dădeau nu știu ce spaimă ascunsă și necazul după o fericire pierdută înainte de a o fi putut atinge ? Era oare păcat să citești asemenea cărți și să te iei după astfel de vedenii ? Duhovnicul și preoții care o înconjurau spuneau că da, că erau primejdioase ; dar nu recunoșteau oare în același timp că, pentru ea, primejdia era mult mai îndepărtată deoarece avea un suflet drept, o minte sănătoasă și un cuget de o mare curățenie ? Și pe urmă, ea renunțase, în definitiv, la o groază de lucruri ; dacă ar fi renunțat și la a trăi cu închipuirea, ce i-ar mai fi rămas ?

Și Giovannino citea mult ; ori de câte ori venea de la Augusta, o întreba :

— Cumnată, aveți ceva cărți să-mi împrumutați ? și ducea cu el lăzi întregi, o dată cu celelalte lucruri cu care se aproviziona.

Cum să-și fi omorât vremea când n-avea de supravegheat muncile cîmpului : culesul viilor, semănăturile, strînsul bucatelor ?... Un alt lucru cu care se aproviziona, când venea în oraș, era chinina. La Costantina, pe moșiile de la Balata și de la Favarotta domneau frigurile ; el, ce-i drept, în anotimpul primejdios, se ducea la Melilli, pe colinele de la Iblei, unde aerul era ca un adevărat balsam ; oricum, era totuși bine ca, atît pentru el, cît și pentru muncitori, remediul suveran să nu lipsească niciodată.

Într-o seară frumoasă de vară, Teresa și ducea mamă, lăsându-l pe micul duce acasă, în grija cameristei, și luînd-o în caleașcă pe doică, împreună cu fiul mai mic, făceau obișnuita plimbare. Baronașul sugaci, legănat de mișcarea ușoară a trăsुरii, dormea într-un adevărat nor de voaluri, pe genunchii doicii. Teresa purta pentru întia oară un veșmînt foarte bogat, primit de cîteva zile de la Torino ; vedea că toate doamnele, ale căror trăsuri se încrucișau cu a ei, întorceau capetele, cercetînd-o și admirînd-o. Trăsura urcă pînă la Madonna delle Grazie ; stăpinele și doica se dădură jos, intrară în capela cea mică și îngenuncheară în fața altarului. Teresa își plecase privirile, ca să evite vederea zidului plin cu îngrozitoare *ex voto*¹, adevărat depozit de mădulare, care o dezgustau acum, tot atît cît o îngrozeau cînd era mică ; uitîndu-se însă țintă la chipul Fecioarei, îi exprima întreaga sa recunoștință pentru binefacerile cu care o copleșea. Se simțea atît de liniștită, de la o vreme : aproape fericită ! De cîtva timp nimic nu o mai tulbura ; nu mai avea să-i ceară Madonnei nici un fel de sprijin. Ba da, sănătatea tot nesigură a tatălui său, posomoreala care-l rodea după operația chirurgicală. Închis, întunecat, supărat, simțind și mai mult decît înainte nevoia de a se certa cu cineva, începuse din nou să rumege ideea de a-l însura pe Consalvo. Cu toate că nu vorbea cu el și că parcă nici nu-i păsa de această piază-rea, îl rodea totuși gîndul că avea să i se sfîrșească neamul dacă piază-reaua asta nu se însura. Și îi căutase o nouă partidă, toc-

¹ Ca urmare a unei făgăduieli (lat.). Prin *ex voto* se înțelege un obiect dăruit bisericii pentru îndeplinirea unei dorințe.

mai la Palermo, o partidă pe care toți i-o dădeau drept cu adevărat extraordinară ; Consalvo spusese însă, încă o dată, nu, iar principele o rupsesse iarăși cu el, și mai violent...

Iată de ce se rugă Teresa ceva mai îndelung ; își făcu apoi semnul crucii și se sculă în picioare. Soacra se ridicase mai de mult ; doica, țărancă umilă care-i ducea în brațe rodul pîntecului ei, tocmai termina să se roage ; copilul trezit de tirșiitul pașilor, de mormăitul cerșetorilor orbi, se uita la flacăra de pe altar, jumătate rîzînd, jumătate uimit. Ea le împărți săracilor tot ce avea în buzunar și se urcă din nou în trăsură. Ducea mamă îi porunci vizitiului să meargă și să se oprească la cafeneaua „Sicilia“.

Acolo, chelnerul nici n-apucase încă să le aducă înghețatele, cînd cineva le strigă din spatele trăsorii, cu o voce nefirească :

— Teresa... Mamă...

Era ducele, de nerecunoscut, cu cămașa deschisă din pricina nădușelii, palid ca un mort. Și în vreme ce ele, înspăimîntate, îl întrebau :

— Ce e ?... Michele !... Ce ai ?... el i se adresă vizitiului, poruncindu-i :

— Înapoi spre casă !... Imediat înapoi !...

Și deschise ușa, se urcă și se așeză, trîntindu-se alături de doică.

— Taică-meu ?... Copilul ? striga în timpul acesta Teresa, prinzîndu-l de mîină ; el însă :

— Nu, nu...

Și în timp ce caii, biciuiți, plecau scoțînd scînteii din caldarîm, le explică, în cele din urmă :

— Giovannino... O telegramă de la vechil... febră pernicioasă !... Am alergat la doctor, apoi la gară !... V-am căutat pretutindeni... O să plec la noapte, cu un tren special...

În primul moment, Teresa simți aproape o alinare. Tulburată la vederea soțului, înspăimântată de vorbele lui fără înțeles, se dusesse cu gândul la cele mai îngrozitoare nenorociri : moartea tatălui, o neprevăzută primejdie pentru celălalt fiu. Asigurându-se că nici unul dintre ai săi nu era amenințat, nu socoti prea gravă boala cumnatului. Fiindcă Michele își pierduse capul și fiindcă soaera — înduioșată pe neașteptate de soarta acelui fiu pe care îl neglijase atita — era acum agitată și vorbea de plecare și de alergat după alți doctori, își dădea seama că era datoria ei să judece. După ce citi telegrama vechilului, încrederea ei se întări. Telegrama spunea : „*Fratele excelenței-voastre aflat pat febră mare ; administrat imediat chinină, temînd febră pernicioasă ; necesar cineva familie, un doctor*“. Ducele nu dăduse atenție forme dubitative a înștiințării ; ea le dădu curaj la toți și se oferi să îi însoțească ; dar ducesa, care exclama la fiecare două cuvinte : „Fiul meu !... Fiul meu !...“ ținu ca ea să rămînă. Pregăti atunci geamantanele pentru bărbat și pentru soacră, fără să uite nimic, recomandîndu-le să n-o lase cumva fără știri și asigurîndu-i că și dac-ar fi fost vorba de febră pernicioasă, chinina administrată și îngrijirile medicului din Catania aveau s-o biruie, fără îndoială.

La unu noaptea, Michele și ducesa plecară. Rămînînd singură acasă, începu să-și piardă încrederea. Dacă n-ar fi fost vorba de ceva grav, telegrama, cererea unui alt medic, chemarea neamurilor nu ar fi fost necesare. Și de ce nu semnase chiar el telegrama ?... Strîngîndu-și copiii la piept se ruga în inima ei : „Doamne, Fecioară Milostivă, aveți grijă să nu se întîmple o nenorocire !...“.

Iar la ziuă, cînd Michele și ducesa ajunseseră fără îndoială la căpătîiul lui, de ce oare nu venea nici o veste?... Ca să-și dea curaj, își spunea în sinea ei : „Nici o veste... veste bună !“ și încerca să-și imagineze bucuria de pe chipurile soțului și soacrei, cînd își vor fi văzut fratele și fiul zîmbindu-le și liniștindu-i... Dar de ce nu o linișteau și pe ea ? Nu știau că și ea era neliniștită?... Cum își mai reproșa acum crudul egoism care o făcuse aproape să se bucure, cînd auzise că cel aflat în primejdie era cumnatu-său ! Nu-i era ca și un frate ? Nu-l iubea cu o dragoste frățească?... Cum se pierdea acum, cum se ștergea amintirea celeilalte iubiri pe care o avusese pentru el ! Nu rămînea acum decît prietenul, ruda, cel care-i ținuse pruncul în brațe, la botez !...

Iar veștile tot nu soseau. Veneau să se intereseze neamurile, prietenii, tot felul de oameni : și ea nu le putea spune nimic. Clătînînd din cap, marchizul Federico spuse că ar fi auzit vorbindu-se că tinărul dormise cîteva nopți pe moșia de la Balata, unde malaria era în toi :

— Mi-e teamă că e adevărat ; ar fi mai rău decît dac-ar fi fost îmпуșcat !

Principesa Graziella protesta :

— Veștile proaste vin ca aduse de vînt !... Dacă i-au dat chinină la vreme, nu-i nici o primejdie !

Pînă la amiază nu sosi nimic. Voia să trimită o telegramă, ca să ceară un răspuns ; împărtășindu-i însă ideea mamei vitrege, aceasta spuse că nu i se părea potrivit, că era mai bine să mai aștepte.

După-amiază, rămase iarăși singură. Gîndurile triste începură s-o asalteze din nou. Ca să lupte împotriva lor, ca să le alunge, începu să se roage. Rugîndu-se, se duse cu gîndul la Fericita, la can-

delcle votive care ardeau în capela sa. Cu hainele cu care era îmbrăcată, aruncîndu-și numai un șal pe umeri și însoțită de cameristă, se duse în trăsură închisă la biserica fraților capucini. Sub altar se afla ca întotdeauna seculara raclă mortuară, obiectul spaimelor sale. O privi cu curaj, își împreună mîinile, îi ceru sfintei rubedenii sănătate pentru acel sărman și-i porunci paracliserului să aprindă o candelă permanentă. Înapoindu-se acasă, nu găsi nimic, dar un sunet de clopoțel o făcu să tresară : poate că era telegrama. Era numai un ușier de la primărie, trimis de Consalvo, care voia să afle noutăți... Deschise o fereastră, avînd nevoie de aer. Înapoindu-se în odaia ei, se prăbuși pe un scaun, cu fața ascunsă în mîini. Îl văzu mort. Michele nu-i trimitea vestea funestă, din grijă față de starea ei. Și, dintr-o dată, trecutul tot îi reveni în amintire ; îl văzu din nou, așa cum îl cunoscuse, cum îl iubise : auzi glasul lui blind, care o întrebasese : „Teresa, Teresa, mă iubești ?...” și cu ochii uscați, cu vocea sugrumată, recunoscuse : „Da, eu l-am ucis !...” Din pricina mea și-a schimbat viața... s-a dus să se înmormînteze acolo... și-a aflat moartea !...

Sări în picioare. Dacă-o fi auzit-o cineva ? Copiii dormeau ; era singură. Și dureroasele, crudele gînduri prinseră s-o năpădească din nou. Nu fusese ea singură vinovată, mai fuseseră și chiar mai mult decît ea — toți ceilalți ! Mama ei vitregă, tatăl ei, mama lui, toți oamenii aceia aspri, nemiloși, neînduplecați, toți cei care-i împiedicaseră să fie fericiți atît pe el cît și pe ea însăși. Fiindcă nu fusese fericită, nu, niciodată ! Și-o lăudau pentru dragostea pe care i-o păstra soțului ! Cînd nu-l iubise nici măcar o clipă ! Cînd îi era aproape silă de el ! Cînd îl disprețuia pentru ignoranța și

pentru vulgaritatea lui ! Și o sacrificaseră din pricina îndărătniciilor lor, din pricina capriciilor lor din superstiție față de titluri, din idolatrie pentru cuvintele deșarte ! Nebuni și răi : avea dreptate Consalvo. Făcuse bine el, care se răzvrătise. Prostia fusese în întregime a ei, care ascultase orbește. Vina ei ! Și a lui ! Ca să asculte, ca să respecte, ca să mulțumească : pe cine ? „Pe asasinii mamei noastre !...”

Cu ochii larg deschiși își ținu răsuflarea. O auzise oare copilul ?... O privea cu ochii lui limpezi, senini, strălucitori ca niște licăriri cerești, în penumbra serii... Nu alergă la el. În penumbră, străluceau și argintul crucifixului, și geamul de la icoana Maicii Domnului. De ce oare îngăduiau Ei asemenea lucruri ! Nu le știau ? Nu erau în stare să le curme ?

Se deschise ușa : camerista intră, spunând :

— Telegrama, excelență !

Citi : „*Doctorii asigură învins ultimul acces. Recapătă cunoștința. Sîntem mai liniștiți*”.

Atunci izbucni în plins.

Ducele se înapoie după o săptămână. Fratele său intrase în convalescență, dar în ziua sosirii îl găsiseră pe moarte : într-un acces de delir încercase să se arunce de pe balcon ; patru oameni de-abia izbutiseră să-l oprească. Nu îl salvase decît o adevărată minune. Îndată ce-avea să fie în stare să călătorească, aveau să-l aducă acasă, ca să-i asigure vindecarea prin schimbarea aerului.

După cîteva zile, ducea — care rămăsese la căpătîiul lui — scrise, într-adevăr, chemîndu-l pe duce să o ajute la transportarea bolnavului. Cînd îl văzu sosind, încovoiat, slăbit, cu barba încîlcită pe fața galbenă, Teresa aproape că nu-l recunosc.

În sufletul ei era iarăși pace. Își pierduse pentru o clipă nădejdea în ajutorul dumnezeiesc și tocmai cînd ea se îndoia, cînd aproape că-l învinuia pe Domnul de a o fi uitat, o minune îl salvase pe sărmanul acela. Recunoscuse intervenția Ferici-tei : înălță deci la cer cele mai înflăcărâte rugi de mulțumire. Candela ardea acum zi și noapte în capelă, zvonul despre minunatul ajutor sporea faima Sfintei.

Nici urmă de furtună nu mai rămăsese în ea. În fața cumnatului, slăbănog, descărnăt și tremurînd, nu simțea nimic altceva decît o mare milă, nu înălța alte rugi decît pentru vindecarea lui. În timp ce — ca o adevărată soră — nu mai știa cum să-l îngrijească, se gîndea : „Cit s-a urîțit ! Nu mai e de recunoscut !...“ El se lăsa îngrijit ca un copil, fără putere, fără voință, fără memorie. După îngrozitoarea lovitură care îl amețise, trupul se înzdrăvenea din nou, încetul cu încetul, dar însușirile mintale se restabileau mai greu. Dozele de chinină, prea puternice, îi luaseră aproape auzul ; deseori, se credea încă la Augusta și îi chema pe cei care-i stăteau acolo în preajmă. Vorba ieșea rar de pe buzele sale ; privirea obosită, ațintită în gol, părea uneori oarbă.

După o lună, medicii recomandară să fie dus la munte. Maică-sa îl însoți la Tardaria. În timpul absenței lor, care dură trei luni, Teresa născu un alt băiețaș. În noiembrie, cînd frigul nu le mai îngădui să stea în mijlocul pădurilor, ducesa și convalescentul se înapoiară : Giovannino era acum vindecat de-a binelea, culorile sănătății îi înflo-reau pe obraji ; mintea însă îi era încă slabă. Ușoara sa surzenie îl făcea neliniștit, iritabil, nervos. Aci se frămînta să iasă afară, să vadă lumea ; aci se închidea în odaie, ocolindu-i pe toți. Ade-

sea, la o ușoară contrazicere, la o observație neînsemnată a mamei sau a fratelui își pierdea răbdarea și răspundea ca un bădăran ; uneori, striga ținându-se cu minile de cap :

— Vreți oare să mă faceți să înnebunesc ?...

Teresa singură părea să exercite o influență liniștitoare asupra sufletului său bolnav. Ca prin puterea unui alt simț, mai fin, desăvârșit, el pricepea tot ce-i spunea Teresa, de parcă-i citea cuvintele în priviri, în însăși mișcarea buzelor. Și încetul cu încetul, datorită acelei înrîuriri binefăcătoare, se făcu mai bine, se vindecă, își reluă obiceiurile de altădată, începu să se îmbrace iarăși cu grijă, să se intereseze de lucrurile pe care le vedea și le auzea. Într-o zi, puse să i se radă barba : fu o schimbare de felul aceloră ce se văd la teatru : întineri într-o clipă, sc ivi din nou băiatul frumos de altădată.

— Așa e bine ! îi spuse Consalvo, care venea deseori pe la el, când treburile lui de primar îl lăsau liber.

Se afla acum la apogeul popularității sale : nu se mai auzea vorbindu-se decît de inteligența sa, de istețimea sa, de marele bine pe care i-l făcea orașului : guvernul îl numise comandor al ordinului Coroana Italiei. Deseori, totuși, se încingeau discuții între el și Giovannino, fiindcă acesta din urmă atrăgea atenția asupra faptului că aruncînd mai departe banii, cu nepăsare, pentru lucrări mai mult sau mai puțin folositoare, finanțele comunei, odinioară deosebit de înfloritoare, riscau să se prăbușească.

— Cine are, cheltuie ! răspunse Consalvo. — *Après moi le déluge* ¹...

¹ După mine, potopul (fr.).

— Va trebui să se facă datorii, dacă o să continui în ritmul ăsta...

— Cineva o să le plătească. Dragul meu, trebuie să mă fac popular ; mă folosesc de mijloacele care-mi stau la îndemână. Crezi tu că turma asta mă prețuiește pentru ceea ce merit ? Trebuie să-i arunci praf în ochi !

În discuțiile lor, Teresa și Giovannino vorbeau tot timpul de el și erau de aceeași părere când îl judecau. Disprețul acela al lui față de orice și față de oricine îl îndurera : era, desigur, un semn de tărie, dar, pînă la urmă, nu-i putea dăuna ? Teresa, mai ales, credea că adevărata forță trebuia să fie mai modestă, mai prudentă, mai timidă ; cumnatul era de acord cu judecata ei, dar îl scuza totuși pe Consalvo, punînd tot ce era mai puțin frumos în el pe seama sistemului politic. Mai presus de orice, pe ea o necăjea faptul că fratele său nu avea o credință puternică și că le dădea dreptate tuturor, bătîndu-și joc de orice. Nu-și mai îndeplinea îndatoririle creștinești și asta o mîhnea adînc ; mai curînd ar fi preferat însă o negare cinstită, în locul subterfugiilor la care recurgea el. De ziua Sfintei Agata, în fruntea Comitetului Executiv, în haină neagră și decorații, el lua parte la liturghia pontificală, în fața miilor de persoane înghesuite în catedrală, pentru ca pe urmă să spună :

— Mascarada s-a terminat !

— De ce te duci, atunci ? îl întreba surioara. E mai bine să stai acasă, dacă socoți că-i vorba de o mascaradă.

— E mai bine... confirma Giovannino.

— Dacă stau acasă, pierd sprijinul paracliserilor și pe al bigoților !

— Dar liber-cugetătorii, care te văd în biserică, ce spun ? adăugă vărul, în timp ce Teresa încuviința din cap.

— Spun, ca și mine : „Favoarea populară costă !...”

Nu, nu, ea nu voia ca fratele ei să fie așa. Și se-ncingeau între ei discuții aprinse, în cursul cărora el o numea bigotă și clericală, pentru a termina întotdeauna cu o rugămintă :

— Nu mă-nvrăjbi cu monseniorii tăi !

Prelații care veneau la tinăra ducesă îi aduceau însă și ei numeroase elogii fratelui. Cam clătinau din cap, ce-i drept, din pricina scepticismului său, dar îi recunoșteau însușirile frumoase : „iar când e fondul bun, nu trebuie să-ți pierzi nădejdea”. Frecventarea acelor oameni ai bisericii și ascultarea pe care le-o dădea, nu o făceau pe Teresa să renunțe la ideile ei în materie de politică religioasă. Credincioasă cucernică, dar nu bigotă, nu putea, de pildă, să condamne desființarea minăstirilor, auzind povestindu-i-se — acum când era măritată — scandalurile benedictinilor. Și de ce se încăpățina oare papa să pretindă puterea vremelnică, dacă Isus spusese : „Împărăția mea nu-i pe acest pământ...” Asemenea păreri, care ar fi dus-o la excomunicare pe oricare alta, ei îi erau tolerate de către confidenții săi spirituali, care, de altfel, nu se dezlipeau de lângă ea, obțineau avantaje de pe urma cucerniciei sale și a influenței pe care o aveau asupra fratelui primar. Dacă voiau ca anumiți copii să intre în Azilul de binefacere, ca niște bătrâni să intre în Azilul săracilor, sau ca niște bolnavi să fie primiți în spitale ; dacă trebuia să fie sprijinite călugărițele, surori de caritate, pe care ateii voiau să le izgonească, sau să se capete cu un preț de favoare

terenul pentru azilele catolice; dacă se iscau certuri între primărie și episcopie, Teresa slujea de mijlocitoare, obținind deseori de la Consalvo tot ce îi cerea. Îi făceau însă rău glumele, ironiile, afirmațiile pline de scepticism ale fratelui, care spunea că-i acordă lucrurile acelea pentru a obține, în schimb, altceva, când o să vină vremea. O dată, când ea îi reproșă lipsa de caracter, îi răspunse zîmbind :

— Draga mea, nu cunoști povestea cu ăla care vedea paiul din ochii altora, dar nu și birna dintr-ai săi ? Gîndește-te puțin la ceea ce-ai făcut tu în-șăți !

Erau singuri. Ea lăsă capul în jos.

— Voi ai să te căsătorești cu Giovannino și l-ai luat pe Michele, pe care nu-l voiai ; e adevărat, sau nu ? Și era vorba de un pas de mare însemnătate, cel mai însemnat din viață, cel care hotărâște întreaga existență... Dacăș vrea să-ți urmez exemplul, aș putea să-ți spun și eu că ai procedat astfel din lipsă de caracter. Am să-ți spun însă că ai făcut-o fiindcă ți-a convenit. Caracterul, ține-o bine minte, este ceea ce îți convine...

Ea continuă să tacă. Era pentru prima dată când fratele îi vorbea despre lucrurile acelea intime. Dar, ca pentru a corecta ceea ce putea să fie neplăcut în cuvintele sale, Consalvo continuă :

— De altfel, nu-ți fac nici o vină. Poate că pentru tine a fost mai bine așa. Bietul Giovannino, după boală, nu mai e întreg la minte...

— De ce ?... întrebă ea. Cum poți să spui una ca asta ? Mie nu mi se pare...

— Nu ți se pare ție, dar li se pare tuturor celor care vorbesc cu el. Nu vezi că e tot timpul cu capu-n nori ? Privește-l când merge singur pe

stradă : lovește trecătorii, nu vede trăsurile, aidoma lui taică-său...

— E-adevărat ce spui ?

— Alaltăieri, dacă nu erau sergenții de stradă, rămânea sub o căruță. Uneori nu judecă, mă pune să-i repet lucrurile de cîte două-trei ori pînă să le priceapă... Vorbește cu bărbatu-tău, îngrijești-l, fiți atenți, înainte să se întîmple vreo nenorocire.

Rămase adînc tulburată. I se păruse că Giovannino se însănătoșise de-a binelea ; nimic n-o mai făcea să bănuie că dezechilibrul lui mintal ar mai fi putut să dureze. Acum, așteptînd ca el să se înapoieze acasă, simțea un fel de spaimă, ca și cînd un nebun adevărat avea să-i iasă în față. Văzîndu-l însă că se înapoia senin, surîzător, cu un cornet cu zaharicale pentru copii și cu o mulțime de știri pentru ea, fu sigură că fratele ei se înșela sau că măcar exagera, fără îndoială.

— Știi, îi spuse ea prima dată cînd rămase singură cu el, temerile tale sînt neîntemeiate, Giovannino nu are nimic...

Consalvo clătină din cap ; cum însă Teresa stăruia, arătîndu-i că, acasă, tînărul nu dădea nimic de bănuit și că de față cu ea judeca foarte bine, el lăsă să-i scape cu un aer de galanterie :

— Cred că se simte bine... cu tine.

La auzul acestor vorbe, pe neașteptate și înainte de a le prinde înțelesul, o văpaie i se urcă în obraji. Voia să-i răspundă, să-i spună că gluma era nepotrivită și rușinoasă, că vorbele acelea cuprindeau o bănuială jignitoare și mîrșavă, să-i ceară să i le lămurească mai bine să-l silească să le retracteze... dar toate ideile acelea îi treceau prin minte repezi ca niște fulgere, iar ea rămânea mută, sufocată, aprinsă la față, fără să mai audă nimic din ce-i spunea fratele... Cînd se trezi singură,

căută să gîndească. Ce voise să spună Consalvo ? Era cu putință s-o bănuiască pe ea ? Și chiar dac-ar fi avut o asemenea bănuială, ar fi venit el s-o exprime în fața ei ? Nu, era doar o glumă, o ne-cugetată dar nevinovată aluzie la ceea ce fusese odinioară... De ce însă nu răspunsese ea imediat, arătînd că vorbele acelea erau deplasate ? De ce rămăsese atît de tulburată, de ce continua să fie neliniștită, chiar acum cînd își ținea capul între mîini și-și punea toate acele întrebări ?... Tăcuse fiindcă se simțea vinovată ?... Cumnatu-său, prin urmare, era neliniștit departe de ea și nu judeca din pricina ei ? Și-atunci cum se făcea că era surizător și senin, cînd stătea în fața ei ?... Iar ea, ce anume făcuse pentru ca toate astea să fie cu putință ? Îl îngrijise, îi arătase dragostea frățească pe care i-o purta, se folosisese de ascendentul pe care-l avea asupra-i, ca să-l vindece... Și apoi ? Nimic altceva !... Nimic altceva !... Domnul îi era martor !... Nimic, întocmai ca un frate ! Și-atunci de ce-i spusese frate-său vorbele alea ?... Poate fiindcă într-o vreme, multă vreme înainte, fusese ceva între ei ? Fiindcă Giovannino nu-i era frate de sînge ?... Și o îndoială cumplită îi trecu prin minte : „Dar dacă ceea ce a spus Consalvo mai este repetat și de alții ?“

Uimirea stăpînea furtuna aceea de îndoieli, de temeri, de proteste. Cum de putuse Consalvo — dacă ea era nevinovată nu numai în fapte dar și în cuget — să se gîndească la rău sau chiar numai să-i amintească trecutul pe care ea îl socotea mort și îngropat ? De ce oare ?... De ce ?... Și văzîndu-l pe Giovannino înapoindu-se acasă, auzîndu-l vorbind, stînd alături de ea la masa comună, înțelese : pentru că acum trăiau sub același acoperiș, pentru că erau toată ziua împreună, pen-

tru că ieşeau împreună în trăsură, pentru că îl găsea acasă la taică-său, la mătuşi, pretutindeni unde mergea... Nu, încă nu observase că intimitatea lor ar fi ajuns la un asemenea punct, sau mai curînd nu înţelesese că intimitatea aceea ar fi putut face să se nască o bănuială îngrozitoare ; iată însă că mintea începea să i se lumineze : da, nu-i era frate, era un străin, un om pe care altădată îl iubise... Trebuia deci ca el să plece, să stea departe, ca în cei dintîi ani ai căsniciei, ca înainte de boală... Da, să plece... Şi deodată ea înţelese un lucru mai îngrozitor decît toate : că aceasta era cu neputinţă, pentru că îl iubea. La ideea de a nu-l mai vedea, la gîndul de a rupe acea dragă şi dulce comuniune sufletească, simţi că i se sfîşia inima. Şi fiindcă nu fulgere trecătoare, ci o strălucire crudă îi lumina acum gîndul, recunoscu că nu-l iubea numai pentru tovărăşia sufletească, ci în totul, trup şi suflet, ca înainte, ca întotdeauna...

Bărbatu-său se îngrăşase mai tare, era şi mai stîngaci decît înainte şi îşi pierduse şi ultimele fire de păr : ţeasta lui lucioasă îi făcea scirbă. La ideea de a-şi trece mîna prin părul des şi parfumat al lui Giovannino, începea să tremure... De ce se potriveau în felul de a gîndi, în gusturi, în păreri ? Fiindcă se iubeau !... De ce doar ea singură, pe vremea cînd el era bolnav, fusese în stare să-i liniştească sufletul neliniştit ? Fiindcă se iubeau !... Se iubeau, iar asta însemna că erau ticăloşi. Cu atît mai vrednici de osînda cea veşnică, cu cît erau mai sfînte legăturile pe care ar fi trebuit să le respecte !... Ea, sfînta !... sfînta !...

Şi-n mintea ei îngrozită i se păru că păcatul fusese chiar săvîrşit, fără să mai fie nimic de făcut. Ori de cîte ori Giovannino stătea lîngă ea, tremura ca în faţa martorului şi complicei pro-

priului ei păcat. Îl ocălea, nu i se mai uita în ochi, se frământa cînd el își ținea nepoței în brațe, sărutîndu-i îndelung, cu lăcomie, ca și cînd ar fi sărutat-o chiar pe ea, o parte din trupul ei... „Ce e cu tine, Teresa ?“ o întreba el ; iar încurcătura și răceala ei sporeau tot mai mult, fiindcă el nu-i mai spunea acum „cumnată“, ci o chema pe nume, după cum și ea îl chema tot pe nume ; atît de departe ajunsese intimitatea lor. Michele și soacra începeau să bage și ei de seamă atitudinea ei schimbată și nu știau pe seama cărei cauze să o pună, sau o puneau pe seama unei indispoziții de nedefinit, de care se plîngea ea. Dacă ar fi știut !... Dacă ar fi descoperit !...

Cînd ajunse la paroxism, groaza ei se împrăștie, ca o febră. Ce puteau să descopere ? Ce fapte, ce vorbe, ce priviri de înțelegere ? Intervenise între ei o zi, o oră, un minut, ceva care să-i oblige să roșească ? Era vina altundeva decît în gînd ? Și era ea cu adevărat sigură că ar fi nutrit și el, ca și ea, gînduri păcătoase ? Ce dovadă directă avea ? Nu cumva tocmai spaima aceea a ei și repulsia pe care i-o arăta acum, puteau să fie singurele indicii denunțătoare ? Și încetul cu încetul, silindu-se să gîndească, se liniști. El avea să plece, vremea avea să stingă, încă o dată, focul care izbucnea din cînd în cînd în inima ei, ca văpăile unui vulcan...

O înrăutățire neașteptată a sănătății tatălui o ajută să uite. Tumoarea, dispărută de o bucată de vreme din locul unde trecuse bisturiul chirurgului, apărea acum din nou, mai la dreapta, spre sub-suoră. Bolnavul de îndată ce-și dădu seama de noua formație malignă avu un acces de furie neputincioasă, atît de formidabil încît spaima în-

gheță inimile alor săi. Ea alergă, petrecu zile întregi la căpățîiul celui căzut în deznădejde, suportă cu răbdare toate izbucnirile veninului său, alină cît putu suferințele mamei vitrege. La momentul oportun, doctorii se pregătiră să taie, să ardă ; și de data asta, bolnavul țipă că nu vrea.

— Vor să mă ucidă ! Nu sînt doctori, sînt măcelari ! Îi plătiți ca să mă ucidă, ca să scăpați de mine !...

Și delirînd, arunca dintr-o dată masca de catolic zelos, temător de Dumnezeu, iar de pe buze îi ieșeau îngrozitoare și dezgustătoare sudălmii. Principesa își astupa urechile, Teresa înălță ochii spre cer ; monseniorii, însă afirmău :

— Nu el vorbește, ci boala... Nu știe ce spune...

Văzînd însă veșmintele negre, bolnavul striga :

— Și voi aștilalți, corbilor, ce poftiți ?... Adulme-cați carne omenească, ai, corbilor ?... Ștergeți-o de aici !... Ștergeți-o de aici !...

Criza se sfîrși într-un plîns cu hohote. El făgădui liturghii pentru sufletele din purgatoriu, lumînări și candelă pentru toate icoanele Maicii Domnului și pentru toate crucifixurile, își ceru iertare de la ai săi, implorîndu-i să nu-l părăsească. Ingenunchea la căpățîiul lui, Teresa îl convinsese să se lase operat încă o dată.

— Faceți... faceți ce vreți... Dar nu mă lăsați !... Te implor, pe sufletul mamei tale ! să nu mă lași...

Ea asistă la măcelărare. Vederea tatălui, care — din pricina cloroformului — se frămîntă sub masca de pîslă, rîse, spuse cuvinte de neînțeles, iar apoi se liniști, se albi la față, de parcă murise; îi îngheță la început singele în vine ; se stăpîni însă, ca să nu-i încurce pe doctori, și cu o încordare extraordinară a voinței își birui nervii. Văzînd însă instrumentele chirurgicale și simțînd mirosul

înțepător de acid fenic, ce se amesteca cu vaporii de anestezic, un fior de gheață îi cuprinse inima, o senzație de greață îi trecu prin gură și i se păru că totul i se învălnea în juru-i.

— Plecați ! Plecați de aici !... îi spunea chirurgul când își reveni în simțiri ; ea însă clătină din cap : făgăduise, deci rămase.

Nu vedea rana, ci numai gestul circular pe care îl făcea operatorul cu brațul, sîngele care improșca șorțurile chirurgului și asistenților, care păta patul și podeaua, care făcea și mai dezgustător mirosul aerului. Cît sînge ! Cît sînge ! Lighenașele se umpleau ochi ; o dată golite, se umpleau la loc... Stătea de cealaltă parte a patului, ținînd o mîină a tatălui, rece ca a unui cadavru. Biruită de groază, nu putea nici să se roage, nici să gîndească : o singură idee îi stăpînea sufletul : Cînd au să termine ?... N-au să mai termine niciodată ?

Nu mai terminau. Ca un artist în luptă cu materia inertă ce trebuie adusă la forma dinainte stabilă, chirurgul tăia mai departe, reteza, răzuia, lăsa un instrument și lua un altul, îl lua iarăși pe cel dintîi, liniștit, rece, deosebit de atent. Un incident prelungi însă așteptarea, întîrziînd operația : o picătură de sînge stricat căzu pe mîna ușor zgîriată a asistentului ; pentru ca omul să nu se infecteze, fu aprins termocauterul și se trecu cu platină înroșită peste mîna sa ; se auzi sfîrșitul cărnii arse, iar aerul deveni rău mirositor.

Peste o oră, totul se sfîrși. După ce se spălară petele, se bandajă rana și se așezară instrumentele în cutiile lor, principele fu trezit. Prima privire a tatălui, încă orb, încă mort, spori groaza Teresei. Ea așteptă totuși întoarcerea lui la viață și surîzîndu-i îi spuse, strîngîndu-l de mîină ;

— S-a făcut... totul a mers foarte bine... Nu-i așa, doctore ?...

Deodată însă o părăsiră toate puterile. Soțul ei, care intrase împreună cu principesa și cu celelalte rude, o duse într-o sală îndepărtată. Doctorul veni să-i spună pe un ton autoritar :

— Și acum, vreți sau nu să vă duceți acasă ? Duceți-vă să vă odihniți : aici nu mai e nimic de făcut...

Nu fu în stare să se întoarcă nici măcar pentru o clipă în odaia bolnavului ; ținu însă ca Michele să rămână, ca să-i aducă vești, mai târziu. Coborî scările împleticindu-se, sprijinindu-se de brațul doctorului, și se prăbuși pe pernele trăsorii. Și-n vreme ce caii goneau, iar curentul de aer îi înviora plămînii, începu să i se elibereze și sufletul de îndelungata apăsare. Se gîndea : Cîte dureri, cîte suferințe ! Ce-i foloseau tatălui bogățiile și puterea la care ținuse atîta ? Nu ar fi dat totul în schimbul sănătății ?... Și era osîndit ! Operația aceea era aproape zadarnică : abcesul avea s-apară în altă parte... Iar împotriva acelei biete vieți, pe care boala o mistuia, ea se răzvrătise într-o zi, într-o clipă oarecare, în inima sa — nu prin vorbe, o, Doamne, ci numai cu gîndul, dar cu un gînd la fel de vinovat — se răzvrătise împotriva acelei sărmane vieți... De ce ? Cum de fusese cu putință ?... Dacă el săvîrșise unele greșeli, acum plătea, chinuindu-se îngrozitor. Și dacă păcătuisese, i se cuvenea ei să-l judece ? Nu întreprinsese nimic ca s-o facă fericită : putea ea să-l judece pentru asta ?... Și unde era fericirea ? Ar fi fost fericită altfel ? Cine știe cîte alte dureri ! Cîte suferințe ! Iar din fața ochilor nu-i dispărea de loc mișcarea pe care-o făcea chirurgul, tăind în carne vie... Se gîndea taică-său la lucrurile astea ? Își dădea el

seama că se înşelase?... N-avea dreptul să-l judece ; dar atunci, de ce îi veneau în minte toate învinuirile pe care le auzise aducându-i-se în repetate rînduri : că fusese aspru, prefăcut, violent, că-şi jefuise surorile şi fraţii, că falsificase testamentul călugărului, că-şi lăsase unchiul să moară ca un cerşetor, că-i amărise viaţa şi-i grăbise moartea nevestei, a mamei ei adică?... Erau toate acestea adevărate ? Era el alit de ticălos ? Iar dacă fusese calomniat din pizmă şi din răutate, de cîteva ori mai ticăloasă era lumea ? Ce ticăloasă şi cumplită lume era aceea în care putea să prindă rădăcină ura dintre tată şi fiu !... El nu voia să-l vadă pe Consalvo ; jertfa ei fusese aşadar zadarnică ! Avea să moară fără să-l vadă, blestemînd şi plîngînd !... Ce lume ticăloasă, ce lume nefericită !... Şi atunci, de-odată, ca şi cînd caii care trăgeau la trăsură ar fi dus-o înapoi în timp, se gîndi, ca la un adăpost sigur, ca la un port ferit de furtuni, la minăstirea în care, copilă fiind, se simţea atît de apăsată. Era fericită, nici vorbă ; mătuşa călugăriţă care-şi petrecea zilele, toate la fel, cu rugăciuni şi cu grijile neînsemnate ale sfîntului locaş, departe de orice ticăloşie, la adăpost de ispite, de greşeli şi de păcate. Se gîndea : „De ce mi-a fost teamă de minăstire ?... Puteam să intru în ea pentru totdeauna !...“ Imaginaţia ei îndurerată recunoştea acum că adevărul era acolo, în tăcerea aceea, în singurătatea aceea, în renunţarea aceea. „Aş mai intra acum ?“ îşi punea ea întrebarea şi răspundea : „Acum, în clipa asta !“ Ce era viaţa dacă nu aşteptarea morţii ? Şi de ce i-ar fi fost silă de singurătate, de renunţare, de tăcerea vieţii mînăstireşti, dacă se simţea singură, îngrozitor de singură, dacă renunţase la atîtea lucruri care-i

fuseseră scumpe, dacă vorbele lumii erau triste și dureroase ? „Dar dacă nu mă nășteam ?...”

Un fior de frig o cuprinse atunci cînd trăsura se opri în curtea casei. Iar copiii ? Își uitase de copiii săi ? Cînd îi strînse la piept, îndelunga frămîntare a sufletului ei se schimbă în plîns. Și-n clipa aceea, auzi un glas, un glas viu, blind și compătimitor :

— Teresa, ce ai ?... Cum a mers ?... E rău ?

Nu putu să răspundă : plînsul o înăbușea.

— Teresa !... Pentru numele lui Dumnezeu, nu te chinui atîta ! Dumneata care erai atît de tare !... Nu a reușit operația ? Da ?... Și atunci ?... Haide, Teresa, fii cuminte !... O să se vindece, ai să vezi... Sărăcuța !... Ai dreptate... Acum, însă, ajunge ! Ajunge, Teresa... Ascultă-mă... spune-mi... Michele n-a venit cu dumneata ?...

Ea răspundea dînd din cap. Voia să-i spună să tacă, fiindcă vocea aceea plăcută, cuvintele acelea liniștite înteteau furtuna plînsului, fiindcă mila aceea blindă îi descopereau propria-i nefericire. Nu, nu era puternică ; era slabă, timidă, plîpîndă ; nu putea să-i ajute pe alții ; avea ea însăși nevoie de sprijin și de ajutor.

Iar glasul plin de milă spunea mai departe :

• — Sărăcuța !... Sărăcuța !... Fă-ți curaj ! Sînt aici copiii dumitale, privește-i cît sînt de frumoși... Fă-o din dragoste pentru acești îngerași, nu te îmbolnăvi și dumneata... Și mama care nu-i aici !... Îl vrei pe fratele dumitale ? Vrei să trimit să-l cheme ? Spune-mi ce vrei ; sînt eu aici...

Și brațul lui o cuprinse, tîmpla lui atinse tîmpla ei. Ea plîngea încă, dar de duioșie, nu de durere : după toate lucrurile îngrozitoare pe care le văzuse, după lucrurile triste la care se gîndise, sufletul ei avea nevoie de mîngîieri, iar cuvintele mîngîie-

toare îi coborau blînd în inimă, ca un balsam. Gîndindu-se că era singură pe lume, că nu avea pe nimeni care s-o înţeleagă, se lăsa prinsă acum — cu voluptatea tremurătoare a slăbiciunii — de forţa aceea, de simpatia aceea. El îi ştergea ochii, îi aranja pe frunte părul în neorînduială. Mina lui tremura.

— Atît... şoptea el... destul atît...

Îi trecu din nou braţul în jurul taliei, îi prinse o mîină. Suspinele care făceau să-i tresalte pieptul îndurerat strîngeau şi mai mult îmbrăţişarea. O sărută pe frunte. Ea se desfăcu din strînsoare şi se ridică. Tocmai sosea ducesa.

Din clipa aceea, amîndei îşi citiră în ochi gîndul vinovat. Îşi ocoleau privirile, dar gîndul stăruia, ca şi cînd l-ar fi exprimat cineva, lucrurile neînsufleţite înseşi. Dacă mina, dacă veşmîntul unuia îl atîngea pe-al celuilalt, li se înroşeau frunţile, li se tulburau minţile. Ea nu se mai gîndea nici la taică-său, care se prăpădea, nici la copiii săi. Numai la ispită, tot timpul. Se duse să se prosterne în faţa Fericitei : candela votivă ardea mereu, ca flacăra care-i chinuia inima. Rugăciunile nu folosiră la nimic : nimeni nu le auzea. Nimic nu-i era de folos. Se gîndea : „Va fi astăzi... va fi mîine...”

Odată soţul îi spuse :

— Giovannino mă nelinişteşte... începe să fie din nou tulburat, ca după boală, ai văzut ?

Ea nu văzuse nimic : o mira faptul că nu-şi dăduseră încă seama de propria ei tulburare.

— Nu vorbeşte, nu rîde, pare că-ncepe să-l frămînte nu ştiu ce, idee fixă... Ce putem face ?

Ce puteau să facă ?

Într-o zi, la masă, Giovannino anunţă :

— Plec la Augusta.

Era salvarea, se gîdea că era salvarea, în timp ce ducea și Michele spuneau :

— Încă o dată ? Ca să te-mbolnăvești din nou ? În anotimpul ăsta ? N-o să te lăsăm să pleci de-a-ici ! Ea se gîdea că era salvarea ; dar fiindcă Michele o întrebă :

— E-adevărat că nu poate să plece ? răspunse :

— E o imprudență...

El își înălță privirea spre ea. Nu se mai priveau în ochi de multă vreme. Îi fusese atunci teamă : ochii aceia larg deschiși, aprinși, îngrozitori, ochii nebunului, îi spuneau într-una : „Ai de gînd, deci, să mă faci să înnebunesc“ ?

Și rămase. Dar ajunsese ca un sălbatic. Ea își dădu imediat seama de nebunia lui, fiindcă era îndreptată împotriva ei. O ocolea, nu-i mai adresa nici un cuvînt. Cînd îi aduceau copiii, îi respingea, ca și cînd atingînd acea carne din carnea ei ar fi atins-o pe ea însăși. Îl năpădi o mizantropie îngrozitoare și nu mai plecă nicăieri : într-o zi, nevoit să iasă, nu se mai înapoie acasă. Se înapoie a doua zi : nu se putu afla unde fusese.

În ziua aceea, în zori, fu chemată de principesă. Principele Giacomo era pe moarte ; încetul cu încetul, sîngele otrăvit gangrena întreg trupul. În dimineața dinainte, spre marea uimire a tuturor, trimisese după Consalvo. Voia să facă o ultimă încercare spre a-l convinge să se însoare ; groaza de piaza-rea ceda în fața necesității supreme de a asigura descendența neamului. În mintea lui superstițioasă, slăbită și mai mult de boală, căsătoria fiului era de altfel singurul mijloc de a-i răpi acestuia puterea aceea funestă. Însurat, așezat la casa lui, dispunînd de un venit oarecare și de zestrea nevestei, n-ar mai fi avut nici un motiv să-i dorească tatălui o viață scurtă.

Consalvo veni imediat, se informă cu îngrijorare de starea sănătății sale, stătu la căpătiul său. Principele explică :

— Te-am chemat pentru a-ți spune ceva... E vremea să te însori.

— Să se gîndească excelența-voastră la sănătatea sa, spuse Consalvo, răspicat. Pe urmă, o să vorbim și de treburile astea.

— Nu, stărui principele. Trebuie să te-nsori acum... Nu adăugă însă : Pentru că sînt pe moarte... Consalvo își înfrînă un gest de plictiseală.

— Dar de ce se teme excelența-voastră ?... Că ni s-ar stinge neamul... N-aveți nici o grijă : o să mă-nsor... V-o făgăduiesc... Lăsați-mi încă nițică vreme... Vreți să-mi iau obligația în scris ? adăugă el, zîbind. Sînt gata !... Sînteți mulțumit ?...

Bolnavul tăcu o clipă, după care spuse mai departe, cu un glas hotărît :

— Nu vreau să pierzi vremea... Trebuie s-o faci acum.

— Acum, imediat, pe moment ?... continuă Consalvo, pe același ton de glumă.

— Acum... sau o să te căiești !

Băiatul își ascunse cu greu un gest de revoltă.

— Dar, Sfinte Dumnezeule, de ce se grăbește atita excelența-voastră ?... Măcar de-aș fi o fată care, îmbătrînind, ar risca să nu mai găsească nici o partidă ! Am de-abia douăzeci și nouă de ani ; pot încă să mai aștept, să fac o alegere cum trebuie. Pe vremea excelenței-voastre băieții erau înșurați la optsprezece ani ; acum sînt alte idei. Nu spun că datorită sistemului vechi ieșeau soți și tați răi... dar, după cum se gîndește astăzi, după cum gîndesc eu, trebuie să fi căpătat o experiență intensă, să fii în plinătatea vieții, înainte de a da viață altora. Poate mă-nșel ; dar vă asigur că,

însurîndu-mă acum, aş face-o nefericită pe tovarăşa mea şi-aş fi eu însumi nefericit. M-aş căi, dac-ar trebui s-o ascult pe excelenţa-voastră. Nu m-aş împotrivi să vă dau ascultare, dacă supunerea faţă de dorinţa dumneavoastră nu ar avea urmări prea grave, pentru mine şi pentru alţii...

Cît timp vorbi băiatul, etalîndu-şi elocvenţa, principesa şi servitorii care alergară îi găsiră înplecă, el înşfăcă clopoţelul şi sună desperat, iar principesa şi servitorii care alergară îi găsiră într-o stare înspăimîntătoare. Palid, de parcă şi murise, cu fălcile încheştate, ţinînd strîns în mîini cuverturile cocoloşite :

— Notarul ! Notarul ! Notarul ! bolborosea el.

La fiecare cuvînt al celor din casă, care îl întrebau ce avea şi care încercau să-l liniştească, chelălăia, ca un cîine turbat :

— Notarul !... Notarul !... Notarul !...

Teresa îl găsi în starea aceea. Nu se linişti decît după ce veni notarul. Iar atunci, îşi dezmoşteni fiul. Numai în izbucnirea aceea furioasă, ca să se răzbune, se putuse hotărî să-şi dicteze ultimele dorinţe. Şi oprind cu strigăte răguşite observaţiile bătrînului notar, căruia nu-i venea să-şi creadă urechilor şi căuta să-l facă să judece şi să împiedice monstruozitatea aceea, îi dictă :

— Numesc moştenitor universal al întregii mele averi pe fiica mea Teresa Uzeda, ducesă de Radali... cu îndatorirea de a precede numele copiilor săi de cel al familiei mele, chemîndu-se Uzeda-Radali de Francalanza... şi astfel pentru toţi urmaşii, pînă la sfîrşit...

— Excelenţă...

— Scrieţi !... Las soţiei mele Graziella, principesă de Francalanza, palatul meu strămoşesc... cu

îndatorirea expresă, expresă, scrieți : expresă, de-a-l locui ea singură, în tot timpul vieții sale...

— Domnule principe !...

— Scrieți !... Și continuă să dicteze legatele către personalul de serviciu, către rude — pentru doliu, către biserici — pentru slujbe, către preoți — pentru pomeni ; și nici un singur cuvânt, nici o singură aluzie la fiul acela. Porunci ca funeraliile să fie celebrate cu fastul cuvenit numelui său și ca trupul să-i fie îmbălsămat ; pe măsură însă ce-și exprima aceste intenții, glasul îi răgușea, puterile îl părăseau : cînd termină, notarului i se păru că sosise într-adevăr ultima clipă. Atunci însă bolnavul se însufleți, luă hîrtia, o citi din nou cuvînt cu cuvînt și o iscăli. Cînd se îndepliniră și cele din urmă formalități, cînd testamentul fu închis, iritația aceea violentă pieri dintr-o dată. Vorbise de propria-i moarte ! Își dictase ultimele dorințe ! Se îngrijise de funeralii ! Era propria sa piază-rea ! Nu-i mai rămînea decît să moară ! Nimeni nu mai scoase de la el nici o vorbă : nemișcat, posomorît, își închise ochii, așteptînd.

Între timp, notarul dăduse fuga la duce :

— Prințisorul dezmoștenit ! Dat afară din casă ! Moștenitoare universală, fata ! Palatul lăsat mamei vitrege !... Cînd oare s-a mai pomenit una ca asta ?... Să se fi sfîrșit într-adevăr cu neamul Francalanza ?... Gîndiți-vă și dumneavoastră !... Îndreptați această situație scandaloasă !... Sfătuiți-l pe nebunul ăla !...

Zilele acelea ducele avea treabă : cea de-a treisprezecea legislatură fusese închisă, iar colegiile fuseseră convocate pentru ziua de 26 mai. Hotărît să se retragă dacă ar fi fost numit senator, el se prezenta încă o dată în alegeri, fiindcă numirea nu voia să vină. Și între fidelitatea vechilor

prieteni și indiferența deznădăjduită a tuturor celor care — spre a scăpa de el — își puneau nădejdea în reforma electorală ce fusese făgăduită, candidatura lui nu stătea mai rău decât în celelalte dați : Giulente, după ce se socotise pe punctul de a obține locul, pornea să lupte iarăși pentru unchi. La aflarea știrilor aduse de notar, cu toate treburile pe care le avea, ducele dădu fuga la palat, dar principele poruncise să nu i se dea drumul nimănui. Porni atunci să-l caute pe Consalvo. Acesta se afla la primărie, unde prezida, în sala comisiei permanente, o ședință cu niște ingineri în vederea unei noi lucrări pe care o plănuise : construirea unor mari apeducte, destinate să-i asigure orașului apa trebuincioasă. Auzind că îl chema unchiul, ceru îngăduința celor de față și se duse să-l primească în cabinetul său.

— Nu știi ce se întâmplă ? spuse ducele încetișor dar cu un aer grav și neliniștit ; și-i aduse totul la cunoștință.

— Ei și ? răspunse Consalvo, răsucindu-și mustățile.

— Cum, ei și ?... Du-te de i te aruncă la picioare ! Cere-i iertare !... Cedează și tu o dată...

— Eu ?... Dar de ce ?... Și cu un zîmbet nelămurit, adăugă : Poate oare să-mi ia ceea ce-mi dă legea ? Nu ? Facă ce vrea cu restul !

Unchiul se uită la el uluit, fără să înțeleagă. Era adevărat, deci ? Acest Uzeda nu semăna cu toți ceilalți ? Cînd ceilalți — numai ca să strîngă bani — se judecau, se încăierau, treceau peste toate scrupulele și peste toate legile, ăsta de-aici stătea nepăsător și zîmbea, aflînd că fusese dezmoștenit ?

— Nici nu te gîndești însă la ce pierzi ! Palatul lăsat nevestei sale, ca să te dea afară din el ?... Nu pricepi nici atîta lucru ? Nu-ți pare rău ?

Consalvo îl lăasă pe unchiul-său să vorbească, după care răspunse :

— Excelența-voastră a terminat?... Aflați că partea cuvenită prin lege, adică un sfert din avere, mi-ajunge și chiar îmi prisosește. Cît despre palat... — aici păstră un moment de tăcere, fiindcă asta într-adevăr îl ardea ; principele știuse cum să-l lovească... — cît despre palat, nu e lipsă de case, iar cu bani se pot face altele și mai frumoase decît a noastră... Acum să-mi dea voie excelența-voastră : mă așteaptă comisia.

Vestea se împrăstie prin oraș. Toată lumea, de sus pînă jos, îl critica într-un singur glas pe principe. Să nu-ți poți suferi copilul și să-l urăști, treacă-meargă ; dar chiar în asemenea hal?... Sufletul, lui Dumnezeu, iar averea, cui i se cuvine?... Nu-și aducea el oare aminte că și bătrîna principesă, mama sa, îl urise și totuși se purtase cu el ca și cu fiul preferat. Așa ceva nu era cu puțință decît în cușca aia de nebuni... Nebun tatăl, nebun și fiul ! Susținătorii prințisorului spuneau însă : „Vedeți cît de dezinteresat este?... Ca să fie om de caracter, ca să nu facă concesii, pierde o avere și puțin îi pasă !“

În vreme ce toată lumea îl critica pe principe, printre servitori, printre oamenii de casă, printre linge-blide, domnea o adevărată consternare. Familia Francalanza terminată ! Avuțiile lăsate unei femei ! Palatul lăsat nevestei ! Venise oare sfîrșitul lumii?... O singură persoană se trudea să-și ascundă bucuria : ducesa Radali, mama. Averea care se strîngea în mîinile întîiului ei născut era deci uriașă ! tînărul duce n-avea să-și mai poată ține socoteala veniturilor. Dacă Giovannino nu se însura — și ea ținea la asta ! — averea viitorului duce urma să fie amețitoare. Aproape c-o și simțea

și nu pricepea de ce rămînea Michele nepăsător la aflarea acestui lucru și de ce-i spunea :

— Nu mi-e gîndul la asta, mamă... Mă gîndesc la Giovannino... Nu îl vedeți ? Mohorît, veșnic tăcut, în cîte-o zi mă și înspăimîntă.

Ea una nu vedea nimic și era convinsă că Michele exagera ; mulțumirea i se citea în ochi, făcîndu-se observată în fiecare gest, în fiecare vorbă. Și Teresa o privea, fără s-o înțeleagă. Dintre toți, numai ea nu știa de testamentul tatălui. Nu auzea șușotelile rudelor, nu pricepea aluziile oamenilor. Avea în piept un foc care-o ardea, un foc mornit, care-o mistuia încetul cu încetul... De ce nu-l lăsase să plece ? De ce nu îndepărtase ispita ? Iar ochii lui îi spuneau neîncetat : „Vrei deci să mă faci să înnebunesc ?“

Nu putea nici să audă și nici să înțeleagă ceva, sub greutatea tragicei fatalități de care se simțea tot mai împovărată. Uneori, se ruga ca agonia tatălui să țină cît mai mult, fiindcă numai agonia aceea, numai spaima aceea de moarte o desprindea de gîndul mistuitor. Ce-avea să se întîmple după moartea tatălui ?... Apoi văzînd îngrozitoare chinuri ale principelui, își reproșa rugăciunea aceea lipsită de omenie.

Principele murea încetul cu încetul, în blesteme și rugăciuni, în izbucniri de furie și de plîns. Aci se temea să rămînă singur, aci îl apucau furiile fiindcă vedea oameni în juru-i. După ce-și numise fata moștenitoare, o respingea și pe ea, fiindcă, trebuind să-l moștenească, putea și ea să-i grăbească moartea, datorită rugăciunilor. Nimeni nu-i vorbea nici despre testament, nici despre altceva ; ca să i se facă pe plac, trebuia așteptat s-aducă el însuși vorba despre aceasta. De cele mai

multe ori, ușa lui era încuiată — nimeni nu putea pătrunde la el.

Iar într-o noapte, un servitor alergă la familia Radali : principele își dădea duhul. Știrea îi fu comunicată baronului Giovanni, spre a-și înștiința fratele, care dormea împreună cu nevasta.

— Și ce să fac ?... Ce să fac ?... bolborosea el, pradă unei tulburări extraordinare.

Se duse în cele din urmă să-și cheme mama. Ducea alergă în camera soților ; cînd o văzu ivindu-se pe neașteptate, Teresa — care nu mai dormea de mult timp — simți o răceală șerpundu-i prin trup.

— Tatăl meu ?... și scoțînd un țipăt, se prăbuși pe pat.

Ducea îl scutură pe ducele Michele, spre a-l trezi din somnul său greu, și dădu fuga să caute un întăritor pentru inimă. Camerista și doica veniră și ele în grabă.

În odaia alăturată, baronul parcă se prostise. Frate-său îl chema, servitorii, trecînd grăbiți încoace și încolo, îi spuneau :

— Biata ducesă ! Veniți și excelența-voastră... dar el privea pragul odăii soților, cu ochii ațintiți și holbați, ca și cînd ar fi văzut ceva îngrozitor.

— Giovannino, strigă deodată ducele.

Intră. Era întinsă pe pat, cu brațele goale, cu pieptul gol, cu părul de aur împrăștiat pe pernă, cu buzele întredeschise, cu ochii dați peste cap.

— Ajută-mi să o ridic...

Era țeapănă ca o moartă. O ridică de subsuori. Ca și cum i-ar fi tremurat mîinile, începu să o zguduie. Tremura. Tremurau toți, fiindcă noaptea era friguroasă.

— Își revine în simțiri, spuse ducesa.

Atunci, el se îndepărtă și se duse să stea în dosul ferestrei din odaia cealaltă. Peste o jumătate de oră plecară toți trei : soacra și soțul o sprijineau pe Teresa ; Michele îi spuse fratelui :

— Tu du-te de te culcă... E frig... Mă voi întoarce îndată ce-mi va fi cu putință.

În casa principelui se aflau toate neamurile. Consalvo stătea în Sala Galbenă, împreună cu unchiul ; la căpățiul muribundului se aflau numai principesa și unchiul duce. Teresa se duse să stea lângă mama vitregă.

— Mai bine să se sfârșească, spuneau cei din Sala Galbenă. Suferă prea mult...

Consalvo nu scotea o vorbă. Se gîndea cu spaimă la boala aceea cumplită, care ar fi putut să atace și să nimicească chiar propriul său trup, atît de plin de viață în clipa aceea. Sîngele sărăcit al bătrînului neam făcea, după Ferdinando, încă o victimă precoce, pentru că taică-său avea de-abia cincizeci și cinci de ani. Avea să moară și el înainte de vreme, înainte de a repurta victoria, doborît de acele boli nemiloase, care-i secerau încă de tineri pe cei din familia Uzeda ? Taică-său și-ar fi dat toate bogățiile ca să mai trăiască un an, o lună, o zi. Dar ce n-ar fi dat el însuși, pentru ca în vinele lui să curgă sîngele viguros și plin de sănătate al unui om din popor ?...

„Nimic !...“ Sîngele sărac și stricat al vechiului neam îl făcea ceea ce era : Consalvo Uzeda, prințisor de Mirabella, astăzi — principe de Franca-lanza, mîine. Simțea că tocmai acelui nume istoric și acelor titluri sonore le datora locul pe care-l ocupa în lume, ușurința cu care se deschideau în față-i toate căile de seamă. „Totul se plătește !...“ gîndea el ; dar, mai curînd decît să dea ceva ca să trăiască viața îndelungată și plină de vigoare a

unui plebeu obscur, ar fi dat totul pentru o singură zi de glorie supremă, cu prețul oricărei boli... „Chiar și cu prețul judecății ?” Numai această altă primejdie întunecată, care apăsa asupra tuturor celor din neamul său, îl îngrozea ; pe urmă, ținând seamă de limpezimea minții sale, de justetea ideilor sale, de ascuțimea vederii sale, se liniștea ; săracii aceia cu duhul, maniacii aceia, care se chemaseră Ferdinando și Eugenio Uzeda, putuseră să-și piardă mințile : el nu era amenințat... Și în clipa aceea, sub influența acelor gânduri, a celui simțământ de teamă, se judeca aproape cu asprime pentru lupta îndelungată pe care o susținuse împotriva tatălui său. Încăpăținarea, asprimea de neclintit de care dăduse dovadă nu erau simptome neliniștitoare, dovezi că el însuși ar fi putut să-și piardă mințile, ca și ceilalți ? Chiar împotrivindu-se silniciilor tatălui, chiar judecându-l după cum merita, n-ar fi putut el să păstreze o anumită măsură, să respecte formele, să salveze aparențele ? De ce atita scandal ? Nu fusese cumva nedrept cu el ?... Și se simțea acum aproape dispus să-i ceară iertare muribundului, să-și schimbe atitudinea...

În odaia bolnavului, se spuneau rugăciunile celor în agonie ; principele horcăia. În fața spectacolului morții, sentimentul de groază îi îngheța din nou inima lui Consalvo. Îi era milă de taică-său, de toți ai săi. Schimbători, aspri, samavolnici, maniaci : erau parcă răspunzători de însușirile lor urite ? „Totul se plătește !...” și chiar plăteau numele ilustru, viața fastuoasă, destinele cele mai pizmuite !... Dar fața aceea ascuțită a tatălui, privirea aceea oarbă, horcăitul acela supărător !... Tînărul își plecă genunchii, intuind lucruri pe care le negase. El, care-și bătuse joc de religiozitatea surioarei, învinuind-o de bigotism, înțelegea acum că

rugăciunea și credința erau pentru ea un refugiu. Îngenunchată, cu mâinile împreunate, nemișcată, ca o statuie de pe un mormint, ea nici nu vedea, nici nu auzea. Consalvo aproape că-i pizmaia mîngîierea sigură la care ea putea să recurgă în vremuri de restriște...

Preotul care-l veghea pe cel în agonie își ridică deodată brațele către cer. Se auzi izbucnirea în plîns a principesei, gemetele femeilor de serviciu, suspinele marchizei și ale Lucreziei.

Numai Teresa nu plîngea ; adevărul e că nici ducea Radali și nici *donna* Ferdinanda nu plîngeau. Defilară cu toții prin fața cadavrului, sărutîndu-i mîna. Femeile, afară de fiică și de nevastă, fură scoase afară din încăpere. În Sala Roșie, ducea spunea iarăși că pentru sărăcuțul acela era mai bine că murise ; asta nu mai era viață pentru el. Ducele, împreună cu majordomul și cu Benedetto Giulente, dădeau porunci potrivite cu împrejurările, în vreme ce slugile fereceau toate ferestrele și toate porțile. Michele, apropiindu-se de Consalvo, îi strînse mîna, șoptind :

— Curaj !...

Acesta tocmai se pregătea să-i răspundă ceva, cînd auzi un glas :

— Excelență...

Era portarul, care-i făcea semn că trebuia să-i vorbească.

— Îngăduiți-mi... îi spuse ei vărului, și se apropie de servitor, crezînd că vrea să-i ceară vreo poruncă.

— Excelență... veniți aici... șopti celălalt, tirîndu-l în odaia alăturată, cu un aer tainic, pe care Consalvo, cu toată tristețea momentului, îl găsea nițeluș cam caraghios. Excelență ! spuse omul, cînd fură singuri, cu un glas îngrozit, care-i băgă ti-

nărului frica-n oase. Ce nenorocire, excelență !... Vărul domniei-voastre, baronul... cumnatul ducesei...

— Giovannino ? întrebă el, fără să priceapă despre ce e vorba.

— S-a sinucis, a murit !... Adineaori, a venit adineaori cameristul ducesei... L-am lăsat jos... Omorât, cu un foc de revolver... Ca s-o înștiințeze pe excelența-voastră... Trebuie să trimiteți pe cineva...

Un suspin de groază și de mîhnire scăpă din pieptul lui Consalvo. „Fiul nebunului“, nebunia, moartea violentă !... Deodată însă se scutură și-i strînse brațul servitorului :

— Nici o vorbă, nimănui, pricepi ?... O să mă duc chiar eu... Așteaptă pînă vin înapoi... Nu spune că am plecat.

Simțea că era dator să facă ceva. Iar simțămîntul acela, precizia înțelegerii, rapiditatea hotărîrii îi dădeau o senzație de ușurare, de încredere, ca și cum, după ieșirea dintr-un vis urît, și-ar fi dat seama tocmai atunci că era treaz și în siguranță... De nebunia și de sinuciderea vărului nu era străină Teresa : nu știa în ce măsură, dar era sigur că nu numai ereditatea, nu numai boala tulburaseră mintea tinărului. Trebuia deci să ascundă sinuciderea, pentru Teresa, pentru familie, pentru lume... Și de-abia ajuns în casa familiei Radali, de-abia intrat în odaia în care cadavrul zăcea pe pămînt, lîngă un divan, sub o panoplie de arme, spuse, de față cu servitorii care stăteau depri-mați :

— Ah, și armele astea blestemate !... Crezuse că revolverul era descărcat... Bietul Giovannino !... Ce nenorocire !...;

Nimeni nu îndrăzni să răspundă. Înainte de sosirea justiției, luă arma pe care mortul o strîngea în palmă, scoase cele cinci cartușe rămase și o puse la loc în mîna cadavrului. Iar pretorului, care, aflînd de moartea principelui Giacomo, îi spunea cu un aer îndurerat :

— Domnule principe !... Cîte nenorociri !... Două deodată... Pare de necrezut !... îi confirmă, cu voce limpede, liniștit pe de-a-ntregul :

— Pare, într-adevăr !

Acel „domnule principe“ pe care magistratul i-l adresa înaintea oricărui altuia îi aducea aminte că o epocă nouă începea pentru el. Tăria de care dăduse dovadă, promptitudinea cu care văzuse ce trebuia să facă îl linișteau : nu se temea c-o să cadă și el victimă nebuniei familiei Uzeda ; de la ai săi avea numai bogăția și puterea. Iar înșelăciunea în care țira justiția nu era cel din urmă motiv al mulțumirii sale ; îi spunea pretorului :

— Bietul meu văr era singur acasă... avea patima armelor... crezuse că revolverul ăsta era descărcat... Cînd colo, priviți, mai rămăsese uitat în el un singur cartuș...

8

Cele două ducese au stat o lună între viață și moarte. Durerea mamei a fost îngrozitoare, fiindcă văzuse în înspăimîntătoarea nenorocire mîna lui Dumnezeu. Moartea aceea fusese îngăduită pentru ca ea să-și dea seama de greșeala sa și să-și măsoare vina pe care o săvîrșise lăsîndu-l în părăsire pe sărmanul acela și lipsîndu-l de dragostea ei. Aproape că mizase pe moartea lui, în folosul celui-lalt ! Nu se trezise nici măcar la întîia amenințare,

cînd nenorocitul se aflase pe marginea gropii ! Iată de ce, în fața cadavrului însîngerat, simțise că o mină o trîntise la pămînt : cînd își reveni în simțiri, lacrimile nu mai conteniră ; văzînd durerea mută, de neconsolat a celui alt băiat, crizele de plîns aproape că o înăbușeau. Cît despre ducesa Teresa, toți se arătară uimiți de tăria neașteptată pe care o arătă în cele dintîi momente. Cele două nenorociri, care îndoliau amîndouă familiile, o loveau pe ea mai mult decît pe toți ceilalți, fiindcă făcea parte din ambele ; totuși, în primele ceasuri, în vreme ce toți ceilalți își pierduseră capul, ea dădu dovadă de o rezistență de necrezut. Iar dacă la vestea morții baronului rămase aproape nepăsătoare, faptul păru aproape firesc, pentru că tocmai îi închisese ochii tatălui și era deci sub povara unei dureri și mai mari. Singur Consalvo nu izbutea să priceapă cum de se putea ca noua nenorocire — care îi impresiona pe ceilalți prin tragica ei coincidență cu cealaltă și, mai mult, prin neașteptata ei repeziciune — nu o zguduia pe soră-sa, nu-i provoca nici un gest de uimire, ca și cînd ar fi prevăzut-o. Îndepărtată cu forța de lîngă patul mortuar al principelui, ea singură putuse să-și smulgă soacra și bărbatul de lîngă cadavrul tînrului, ea singură îi hotărî să plece din casă și să se adăpostească împreună cu copiii în palatul Francalanza. Veghe toată noaptea, fără să plîngă, ștergînd lacrimile celorlalți, trecînd de la mama vitregă la soacră, de la copii la bărbat. Numai cînd se făcu ziuă și cînd dinspre biserica San Martino de'Bianchi se auzi dangătul clopotului care bătea de înmormîntare, își duse mîna la inimă și se prăbuși.

Compătimirea a fost de nedescris. „Singur Dumnezeu i-a putut da atîta putere“, spuseră slujitorii

bisericii : „alta ar fi fost trăsniță pe loc“ ! Iar femeile, servitorii, obidiții : „Gîndiți-vă că-n două ceasuri i-a fost dat să vadă și cadavrul tatălui și pe al cumnatului !... Puteai, într-adevăr, să înnebunești !“ *Donna Ferdinanda*, *Lucrezia* și *Marchiza*, cît se poate de liniștite, stăteau cu rîndul la căpătîiul celor trei bolnave, fiindcă și principesa trebuise să se așeze la pat. Consalvo stătea deseori lîngă soră-sa și îi ținea tovărășie lui *Michele* ; seara, însă, puneă să i se aducă sus, din odaia portarului, registrul deschis pentru public. Număra sutele de iscălituri așezate în șir și sutele de cărți de vizită îngrămădite pe două tăvi mari și citea articolele necrologice, care sfîrșeau toate cu : „Condoleanțele noastre cele mai sincere pentru fiul neconsolat“, și mesajele de simpatie îndurerată trimise de Consiliul Comunal, de Camera de Comerț, de asociațiile politice. Hîrțile acelea erau adevărate documente și dădeau măsura popularității și creditului său, fiindcă — mari și mici, cunoscuți și necunoscuți — orașul întreg trecea pe sub poarta palatului. După înmormîntare — slujită cu o pompă nemaivăzută — începu să primească. De la două la șase, ziua, și de la opt la unsprezece, seara, sălile erau înțesate : adeseori, consilieri, funcționari, prefectul, generalul, chestorul, rude, prieteni, cunoștințe, admiratori de tot felul, partizani de toate soiurile, reprezentanți ai tuturor partidelor și ai întregii clientele politice defilau neîntrerupt. Cu aerul cuvenit în astfel de împrejurări, toți stăruiau asupra acestei îndoite nenorociri, cu adevărat de necrezut ; el insista puțin asupra bolii tatălui și asupra „accidentului“ vărului, dar apoi, ca să scoată lumea din încurcătură, îndrepta discuția asupra unui alt subiect, le cerea asesoriilor și prefectului știri în legătură cu mersul treburilor,

comenta cu alții rezultatele alegerilor generale și noua izbîndă a unchiului duce. Cînd se scurseră cincisprezece zile de la cele două morți, se înapoie la primărie : nu mai putea să trăiască departe de ea și se temea ca, fără el, lucrurile să nu se dea peste cap, sub conducerea lui Giulente, care, ca asesor mai vechi, căpătase dreptul de semnătură. Cufundat din nou în noianul treburilor publice, nu se mai gîndea la altceva nici cînd se înapoia la palat, nici cînd mîncă, nici cînd se ducea să se culce. De altfel, nu-l tulbura nimeni, bolnavele se însănătoșeau cu încetul, vegheate de principesa văduvă, de Lucrezia, care nu-și mai încăpea în piele de fericire că putea să facă din nou pe stăpîna casei, și de celelalte rude, fără să-i mai punem la socoteală pe obișnuiții monseniori. Mai întîi începu să se dea jos din pat ducesa soacră ; avea ceva mai mult de cincizeci de ani și părea o bătrînă decrepită. Teresa le dădea cel mai mult de gîndit doctorilor ; boala ei încăpătînată, rebelă, alimentată parcă de o otravă tainică, se prelungea, sleind-o de puteri. Încetul cu încetul se făcu și ea ceva mai bine, dar în ziua în care încercă să se scoale, căzu în nesimțire. După asta, își veni însă în fire. Într-o dimineață, înainte de a pleca de-acasă, ducîndu-se să-ntrebe dacă soră-sa n-avea nevoie de ceva, Consalvo o găsi împreună cu mama vitregă, cu ducesa și cu Michele. De-ndată ce intră, se-ntoarseră toți către el, tăcuți, cu un aer grav. Cu capul sprijinit pe un munte de perne, pe a căror albeață fața ei scofilcită părea ca de ceară, Teresa îi spuse, cu o voce înceată și slabă, obosită parcă :

— Ascultă, Consalvo ; stai un moment... Avem ceva de vorbit cu tine.

El se așeză, așteptînd.

— Ascultă : am vorbit de un lucru care te privește pe tine... Tatăl nostru... știi și tu că tatăl nostru, într-un moment de furie... a voit... a voit să mă prefere pe mine și nu pe tine... Eu una nu cred că asta putea să fie adevărata lui voință... Dacă Domnul nu ni l-ar fi răpit, cu siguranță că și-ar fi modificat-o... Le-am spus, lui Michele și mamei, că pe mine nu mă lasă cugetul să primesc... ceea ce am căpătat în asemenea condiții. Tăcu puțin, după care adăugă : Spuneți și voi... nu pot.

Urmă o clipă de tăcere. Ducea avea ochii plini de lacrimi și clătina din cap cu amărăciune. Consalvo spuse :

— De ce să vorbim tocmai acum despre astfel de lucruri ?

Vorbele surioarei și renunțarea aceea la moștenire îl lăsau cu totul indiferent. De la o vreme se obișnuise cu gândul că n-o să aibă din partea lui taică-său decît ceea ce-i dădea legea. Mai curînd îl mira întrucîtva mărinimosul dezinteres al Teresei, pe care cumnatul și soacra îl aprobau.

— Odată și odată, spuse Michele, trebuia totuși să stăm de vorbă. Eu și maică-mea o aprobăm din tot sufletul pe Teresa ; nu vrem să profităm de testamentul acela ca să-ți răpim ce-i al tău... Sîntem destul de bogați... sîntem prea bogați... și-o să dăm...

Își întoarse capul, ca să-și ascundă ochii înroșiți de plîns. Ducea plîngea cu hohote.

— Dar de ce acum ? întrebă iarăși Consalvo. Mai avem vreme... Mătușă, liniștești-vă !... Bine, bine, vă mulțumesc... Știți că eu nu am anumite prejudecăți... vreau să spun că, pentru mine, toți copiii, de parte bărbătească sau femeiască, întîlnăscuți sau... Observînd atitudinea umilă, aproape rugătoare, a bătrînei, nu-și mai sfîrși fraza, ci

spuse : În sfârșit, dacă Teresa renunță la testament, vom împărți totul în părți egale : e bine așa ?

— Da, cum vrei tu...

Teresa, care stătuse nemișcată, cu ochii închiși, păru să se trezească.

— Încă ceva, continuă ea. Răposatul a mai vrut, de asemeni, în aceeași clipă de furie... a vrut să-i lase mamei casa asta... Nu-i însă drept ca tu... moștenitorul numelui... singurul purtător al numelui nostru, să ieși din ea...

Consalvo simți o emoție greu de lămurit : era și plăcerea de a învinge voința tatălui, și mândria de a putea să rămână în casa strămoșilor, și teama de a-i datora ceva, în schimb, mamei vitrege. Într-adevăr, Teresa spuse mai departe :

— Mama renunță la casă... o să ia, în schimb, o altă proprietate... sau o compensație bănească.

— Pentru mine... exclamă principesa Graziella, e totuna ! Doresc ca totul să se facă prin bună înțelegere, ca familia să fie mereu unită.

--- Totuși, continuă Teresa, nu trebuie nici ca dînsa să iasă din casa soțului său... O să-i cedezi un apartament, pînă cînd o să îplinească o mie de ani... Proprietatea o să fie însă a ta...

Tăcu, pentru a doua oară. Părea că fiind gata să moară, cu sufletul gata desprins de cele lumești, și-ar fi dictat cele din urmă dispoziții, ca să asigure pacea, bunăstarea, fericirea urmașilor.

Sub influența generozității și dezinteresului de care dădeau dovadă cu toții, ca să nu rămână mai prejos decît ceilalți și ca să nu se spună că ea singură punea piedici în calea înțelegerii generale, *donna* Graziella consimțise să facă schimbul ; nimic pe lume, însă, n-ar fi determinat-o să părăsească palatul.

— E drept... Foarte bine... spuse Consalvo. Mulțumesc !... O să ne-nțelegem.

Din ziua aceea Teresa începu să se însănătoșească mai repede. Pentru tot ceea ce făcuse, pentru nobila renunțare a cărei inițiativă o luase și pe care îi hotărîse pe toți ceilalți să o primească, i se ridică de pretutindeni un adevărat cor de laude. Episcopul în persoană veni să o viziteze, de îndată ce putu să-l primească ; și în timp ce ea îi săruta mina, plîngînd, îi spuse :

— Fiica mea, am aflat. Fii binecuvîntată acum și în vecii vecilor, pentru binele pe care îl faci.

Ea scutură din cap, șoptind :

— Ce înseamnă asta !

Pe urmă — și în numele soacrei și al soțului — îl rugă să împartă pomeni în valoare de zece mii de lire. Ceilalți prelați primiseră încă mai de mult însărcinarea de a sluji liturghii pentru odihna sufletelor principelui și baronului.

Familia Radali hotărîse să părăsească palatul Francalanza urmînd să plece la Tardaria, de îndată ce Teresa avea să fie în stare să suporte călătoria. Din ziua nenorocirii, singur Michele mai pusese piciorul în casa pătată de sîngele fratelui. În vederea pregătirilor de plecare era însă nevoie ca una dintre femei să se ducă acolo. Și fiindcă încercarea era prea grea pentru mamă, Teresa se duse ea, împreună cu bărbatul. Urcă scările sprijinindu-se de brațul lui ; intrînd însă în anticameră, simți nevoia să stea jos și să ducă la nas sticlucă cu săruri. Revenindu-și, făcu ceea ce avea de făcut, cu vechea sa tărie. Odăile mortului erau toate încuiate.

A doua zi plecară la munte, unde rămaseră toată vara și toată toamna.

Între timp, Consalvo se stabili definitiv în palatul părintesc. Lăsându-i principesei apartamentul dinspre miazăzi, și-l rezervase pentru el pe cel de gală, dar numai pentru primiri, căci locuința și-o aranjase la cel de-al doilea etaj. Cu mama vitregă n-avea aproape nimic comun : luau masa separat, fiindcă mînceau la ore diferite, avîndu-și fiecare servitorii săi și trăsura sa. Se vedeau din cînd în cînd, pentru nevoile administrației. Consalvo n-avea habar de situația casei, în vreme ce principesa cunoștea totul în chip desăvîrșit ; prin urmare, dacă administratorul cerea porunci și lămuriri, îl trimitea să discute cu mama vitregă. Nu numai că se simțea mai atras de treburile publice decît de ale sale, dar socotea și că nu avea nici un rost să se ocupe de acestea din urmă atîta vreme cît proprietățile nu erau împărțite.

Împărțirea începu la înapoierea familiei Radali. Cele două ducese erau complet însănătoșite : soacra părea și mai bătrînă, iar nora era însărcinată. Toate punctele din contract fură stabilite de comun acord, cu același dezinteres de care dăduseră dovadă la început. Teresa ținu ca toate feudele istorice să îi rămînă fratelui, mulțumindu-se cu proprietățile cumpărate de curînd, cu rentele, cu capitalurile, cu diferitele credite. În schimb, Consalvo dori ca de această diferență, întru totul morală, să se țină seama la evaluarea moșiilor. Renunțînd la palat, principesa luă moșiile de la Gibilfemi și ferma de la Oleastro, care făceau de două ori mai mult. În timpul tratativelor, Consalvo se dusesese aproape în fiecare zi la soră-sa. Continuă și pe urmă cu acest obicei pe care și-l luase. La urma urmelor, trebuia să-i fie recunoscător pentru renunțarea care-i dublase partea, de la un sfert, la jumătate. Dar, cu toate că-i era oarecum îndato-

rat, cu toată tristețea doliului, el izbutea cu greu să se abțină de a-și ironiza sora, în legătură cu înflăcărata și sporita ei cucernicie. Vicarul, duhovnicul, călugărițele păreau să locuiască acum în casa ei. Noile biserici ale Maicii Domnului della Salette și della Mercè, minunile de la Lourdes și din Valle di Pompei precum și activitatea misionarilor erau subiectul tuturor discuțiilor lor. Stringându-se din nou la un loc, în ciuda legii, călugării capucini, care fuseseră dizolvați, cumpăraseră, din ofrandele credincioșilor, o casă : Consalvo aflase că și soră-sa contribuisese la cumpărarea aceea. Nu socotise ea, odinioară, drept înțeleaptă legea care împărștia comunitățile ? Cum de putea acum să se ducă în fiecare vineri să se roage în capela Fericitei Ximena, unde ardea candela aprinsă pentru sănătatea lui Giovannino, de a cărui nebunie și de a cărui sinucidere fusese și ea întrucitva vinovată ? Știa ea oare că tinărul se sinucisese și că nu murise dintr-un accident ?... Credința ei încăpățînată, rezistentă la dezamăgiri, era sinceră sau era mai degrabă o formă a maniei ereditare a celor din familia lor ? Consalvo înclina către această ultimă ipoteză, poate și fiindcă el nu avea nici o credință ; dar nici o faptă, nici un cuvînt nu dădeau pe față ceea ce era în inima surioarei. Cînd îndrăzni să facă primele aluzii ironice, ea îi spuse :

— Ascultă, Consalvo : fiecare răspunde în fața lui Dumnezeu pentru faptele sale. Eu pot să sufăr din pricina scepticismului tău, dar nu m-apuc să ți-l reproșez. La fel aș vrea ca și tu să-mi respecți credințele mele și, dacă-ți place să le numești astfel, superstițiile mele. Îți cer prea mult ?

Își lăsă capul în jos, mai întîi fiindcă raționamentul era just, iar apoi fiindcă legăturile Teresei în lumea clericală îi puteau fi de folos.

Ziua mult aşteptată se apropia, ce-i drept, cu rezeziune ; reforma electorală era la ordinea zilei ; după votarea ei, Camera urma să fie dizolvată. Iar el îşi dădea seama acum că alegerea sa nu era chiar atât de sigură pe cât i se păruse în prima zi, la Roma, în cursul convorbirii cu onorabilul Mazzarini, şi mai târziu, la începuturile primariatului. Prin lărgirea dreptului de vot şi prin scrutinul de listă, nu-l mai puteau trimite în Cameră numai cei câteva sute de alegători ai unchiului : era nevoie de câteva mii. Iar dacă era sigur de oraş, nu-şi dădea seama cât putea să conteze pe secţiunile rurale.

Chiar şi bătrînul duce, simţind dincotro bătea vîntul, îi anunţa pe cei apropiaţi că avea să primească un loc în Senat : sigur că o să fie măturat ca o frunză uscată, se retrăgea în cele din urmă în bună rînduială, prefăcîndu-se că renunţă nesilit de nimeni, ca să nu îndure ruşinea unei înfrîngerii. Şi-n vreme ce Consalvo se gîndea la treburile sale, neliniştit de schimbarea aceea, de acea „revoluţie morală“, invocată de el, dar petrecută niţel cam devreme, Giulente nu vedea nimic, nu-şi dădea seama de nimic. Adulmeca urmele ducelui, ca şi cînd ar fi fost tot oracolul dinainte cu douăzeci de ani, aştepta să pună mîna pe moştenire, jura încă pe dreapta şi pe Cavour, era sigur că alegătorii cei noi aveau să răstoarne Guvernul de Refacere, restaurînd principiul moderat. Şi fiindcă din zori şi pînă-n noapte nu se gîndea decît la lucrurile astea, lăsa mai departe frînele casei pe mîna nevestei, care, acum, sfîrşind prin a incurca totul, aştepta şi ea alegerile, fără să spună nimic — ba chiar continuînd să-şi bată joc de el — pentru a nu-i mai da socoteală şi pentru ca, la fel cu unchiul Gaspere, să se poată îmbogăţi şi el.

Consalvo nu se ocupa de el : îl disprețuia atît de mult încît, uneori, aproape că-i făcea rău. Recunoscînd că trebuia să se apuce cît mai curînd de treabă, grăbi o hotărîre pe care o luase încă mai de mult : să renunțe la slujba de primar. Nu numai că avea nevoie să fie liber, dar îi convenea și să ocolească o primejdie gravă ; căci, prelungindu-se șederea sa la Primărie, avantajul pe care-l căpătase s-ar fi pierdut și s-ar fi schimbat într-o pagubă de nereparat. De fapt șandramaua începea să scîrție din încheieturi. Cheltuielile nebunești pe care le făcuse goliseră casa de bani, iar ultimul bilanț fusese încheiat cu un *deficit* considerabil, pe care nu-l putuse ascunde decît printr-o sumedenie de artificii ; situația asta nu mai putea însă să dăinuie : trebuia ori să impună noi taxe, ori să contracteze un împrumut, iar el nu voia să înfrunte lipsa de popularitate a unor asemenea măsuri. Se agăță deci de primul pretext, ca s-o șteargă. Administrația comunală discuta încă o dată modul de încasare a impozitelor, fiindcă sistemul dării lor în arendă nu dăduse rezultate multumitoare. În convorbirile particulare, Consalvo declară că înapoierea la încasarea directă era, după el, o greșeală și că trebuia deci să fie îndreptate lipsurile sistemului în vigoare, iar nu să fie părăsit : în *Comitetul Executiv* nu scoase o vorbă și lăsă ca majoritatea să-și spună cuvîntul. Majoritatea hotări să schimbe sistemul. În aceeași seară, ducîndu-se acasă, scrisese două scrisori : una către prefect, prin care-și dădea demisia ; cealaltă colectivă, către toți asesorii, înștiințîndu-i că „din motive de delicatețe“ își trimisese demisia la prefectură.

A fost ca un fulger pe un cer senin.

— Delicatețe?... exclamă Giulente, căruia toți ceilalți îi cereau lămuriri. Ce delicatețe? Nu înțeleg!...

Iar Comitetul Executiv, în întregime, se duse să-l întâlnească, în timp ce știrea se răspîndea cu repeziciune prin birouri.

— O să ne explici, îi spuse Benedetto, în numele colegilor, ce înseamnă această scrisoare?

— Înseamnă, răspunse principele, privind în văzduh, că nu am vrut să săvîrșesc nici o silnicie și că întrucît felul vostru de a vedea este opus celui al meu, plec, pentru a vă lăsa liberi.

— Dar în legătură cu ce?... Poate cu impozitele?

— Cu impozitele, ca și cu altele...

Înțelegînd că oamenii aceia veniseră cu gîndul să-l hotărască să-și retragă demisia, tăie calea stăruințelor. Spuse că de la o vreme, în numeroase probleme, într-o sută de mărunte treburi cotidiene, își dăduse seama că nu mai era între ei frumoasa înțelegere de altădată. Or, el nu putea nici să renunțe la propriile sale idei, nici să le impună celorlalți: cel mai bun lucru era deci să plece.

— Puteați însă s-o spuneți mai înainte! Să nu ne părăsiți la mijlocul drumului! Se face una ca asta? În chip nelămurit ei pricepeau renghiul pe care li-l jucase, încurcătura în care-i lăsa; singur Giulente stăruia:

— Ei bine, există un mijloc de a îndrepta lucrurile: vom reveni asupra hotărîrilor luate; Consiliul nu le-a examinat încă; vom face cum o să vrei tu.

— Stăruiești zadarnic, spuse Consalvo. Hotărîrea mea este de neclintit. Dați-vă totuși seama că nu-s de fier. Am lucrat cîțiva ani pentru orașul meu;

astăzi am nevoie de odihnă. De altfel, ar fi timpul să mă gîndesc puțin și la treburile casei mele, acum cînd le am pe umeri... Vă mulțumesc pentru grija dumneavoastră — asesorii, în schimb, făceau spume la gură — dar credeți-mă că nu pot. Nici un om nu e indispensabil ; aveți tot atîta experiență ca și mine ; las administrația pe mîini bune...

Benedetto se duse la prefect, rugîndu-l să intervină ; vorbe în vînt. Comitetul Executiv se întruni în casa lui Giulente, să ia hotărîri. Cîtiva, voind să evite încurcăturile, susțineau că după demisia primarului, trebuia să urmeze cele ale tuturor asesorilor ; n-ar fi părut însă o dezertare ? Nu și-ar fi demonstrat astfel incapacitatea lor și le-ar fi dat crezămînt celor care spuneau că nu erau decît niște marionete trase de sfori, pe care primarul le mînuia după pofta lui ?

— E o trădare ! vociferau cei mai îndîrjiți. O trădare îngrozitoare ! Ne-am lăsat trași pe sfoară de tilharul ăsta !

— Liniște, vă rog !... De ce trădare ? Ce interes ar avea ?...

— Cum, ce interes ?... și atunci i-o spuseră de la obraz : Dar nu înțelegeți ?... Nu înțelegeți că vrea să fie deputat și că acum — după ce și-a făcut treburile — ne părăsește fiindcă vede că se clatină șandramaua ?... Acum, cînd are altceva de făcut, o dată cu apropierea alegerilor ?

Se făcu alb la față și se uită în juru-i cu un aer rătăcit, în timp ce mintea i se lumina treptat. Da, în ultima vreme își dăduse bine seama că nepotul nutrea și el ambiția de a fi deputat ; era însă sigur că n-avea să se prezinte imediat, că avea să-i cedeze rîndul, măcar pentru prima oară, și-n orice caz putea parcă să bănuiască un asemenea

renghi, încurcătura în care îl punea, moștenirea de impozite, de datorii, de uri, pe care i-o lăsa în brațe ? De data asta nu mai protesta în legătură cu văicărelile, cu asprele învinuiri pe care colegii săi le aruncau împotriva fostului primar. „Înșelăciune !... Trădare !... Ticăloșie ! Ar merita să-l tai cu cuțitul !...” dimpotrivă, toate vorbele astea aveau ecou în mintea sa, iar el recunoștea că erau drepte, înțelegînd, în cele din urmă, că nemernicul acela, inițiat chiar de el în viața publică, îi răpea locul atît de așteptat și-i mai dădea și cu piciorul, drept mulțumire. Iar ducele ? Ducele care, în atitea rînduri, îi făgăduise că o dată retras avea să-i lase lui moștenirea politică ?... Dar ducele, la care alergă, îi spuse :

— E adevărat, îți făgăduisem sprijinul meu, dar în alte vremuri, cînd nu puteam să prevăd situația actuală... Acum, cînd se prezintă Consalvo, îți dai și tu seama în ce încurcătură mă aflu...

„E adevărat, așadar ? E și el tot trădător, mai rău decît nepotul ?” își spunea Benedetto în gînd, în vreme ce, cu glas tare, arăta :

— Excelența-voastră știe însă că Consalvo e de stînga, că ține cu Progresiștii, în timp ce excelența-voastră...

— Te gîndești încă la dreapta și la stînga ? exclamă, rîzînd, ducele, care avea în buzunar promisiunea formală a unui loc în Senat. Nu vezi că s-a sfîrșit cu vechile partide ? că e vorba de o revoluție ? Cine poate să spună ce-o să iasă din urnele la care au chemat plebea ? Un adevărat salt în beznă !... Dacă m-aș prezenta — ca să se justifice, recunoștea, în cele din urmă, adevărul — aș cădea eu însumi !... Și vrei ca alegătorii să asculte de glasul meu ? Sprijinul pe care pot să-l dau e numai ideal... și s-ar putea să fie o piatră

de git, care să-l scufunde pe candidat. Atunci, Giulente alergă la Consalvo. Era într-o stare de cumplită deznădejde ; în fața bătrînului nu îndrăz-nise să înfrîngă vechiul respect, dar simțea nevoia să se dezlănțuie, să-i spună ticălosului ăluia ce i se cuvenea.

— Ai făcut... ai făcut ceea ce ai făcut pentru scopurile tale, ca să mă lași pe mine în încurcătură ?... Ca să mă ruinezi !... Ca să-mi iei locul ?...

Consalvo îl privi zîmbind în doi peri, prefăcîndu-se că nu pricepea.

— Ce aveți ? Liniștiți-vă... Nu înțeleg...?

— E adevărat că îți pui candidatura ?

— Poate, dacă reușita o să mi se pară probabilă...?

— Și nu știai... nu știi că locul e al meu ? că îl aștept de atîția ani ? Că unchiul tău mi-l făgă-duise mie ?

— Locul ? întrebă Consalvo, cu același aer de uimire nevinovată. Care loc ? Cu scrutinul de listă n-o să mai fie un singur loc, ci vor fi trei.

— Și mai și rîzi ? Ba mai mă iei și peste picior ? După ce mi-ai luat locul prin trădare ?

Zîmbetul dispăru de pe fața lui Consalvo.

— V-atrag atenția că sînteți furios și că nu vă gîndiți la ce spuneți.

— Aha, nu mă gîndesc ?

— Aici nu e vorba de locuri la teatru, pe care stau cei care au plătit biletul. Nu v-am luat nimic, pentru simplul motiv că n-aveți nimic. Dacă socotiți c-o să puteți reuși, nimeni nu vă împiedică să vă prezentați. În ce mă privește, dac-o să am această convingere, o să mă prezint și eu. Înrudirea noastră nu e atît de strînsă încît să ne facă incompatibili. Nu-i nici un angajament între noi ; fiecare e liber să facă ce crede de cuviință...

— Iar tu ești liber să mă lași în drum, acum cînd vezi că se cascade prăpastia ?...

— Nu-i nici o prăpastie. Sînt de învins unele greutăți ; înseamnă că aveți posibilitatea să vă dovediti iscusința...

Lui Benedetto i se urcă singele în cap.

— Sînteți toți din același neam ! strigă el pe neașteptate ; toți, numai pungași patentati...

Consalvo îl privi o clipă în albul ochilor. Deodată, îi trînti un rîs în nas, îi întoarse spatele și dispăru.

La ieșire, Giulente nu răspunse la salutul servitorilor și nici nu auzi ce-i spunea majordomul. Crezură că înnebunise, văzîndu-l plecînd așa, aprins la față, cu brațul ridicat și cu pumnul strîns. Vorbea singur : „Prefăcuți, mincinoși, trădători !... Revoluția ! N-a stat pe gînduri !... Ei, însă, cad în picioare !... Și-a aranjat treburile familiei sale !... Acum nepotul !... N-a stat pe gînduri !... Bourbonici pînă în măduva oaselor !... Trebuia spînzurat, în Șaizeci !... Iar eu, bufonul, care i-am slujit pe amîndoi !... Urările făcute lui Francisc al II-lea !... Acum e de stînga !... Bufon !... Am fost întotdeauna un bufon !“

Îndurerat, indignat, se trezise în el deodată conștiința situației subalterne în care fusese ținut, a moșiciei cu care îl trataseră. „Înrudirea noastră nu e atît de strînsă !...“ Obraznicul ăla i-o spusese în față ! Rude ? Fuseseră vreodată rude pentru el ? Toți, dar absolut toți, îl priviseră de sus, ca pe un intrus, ca pe un nevrednic de ei ! La început, ignoranții ăia îl disprețuiseră din pricina studiilor sale, din pricina „josnicei“ diplome pe care o obținuse ; și singurii în folosul cărora trebuise să-și exercite profesiunea, pentru a le susține mirșaviile lor, nu fuseseră decît ei : bătrîna, principele,

Raimondo... „Și cine sînt oare ?... Un neam blestemat, de jefuitori spanioli, îmbogățiți grație tîlhăriilor ! Cu mine se pun ei ?... Îi calc în picioare...” În schimb, îi slujise, îi adulase, îi linguşise ; ce altceva făcuse decît să le preamărească îngîmfarea, să le încurajeze nebuniile, să le aprobe ticăloșiile ? „Bufon ! bufon ! Am fost întotdeauna un bufon !...”

Sosi acasă fără să știe din ce parte venise. Trase cu putere de clopoțel și intră ca un îndrăcit. Lucrezia, întinsă pe o canapea, cu mîinile pe pîntece, îl privi nițeluș curioasă, după care spuse :

— Ce ai ?

Se opri în fața ei, cu ochii ieșiți din orbite.

— Ce am ?... Ce am ?... Am că sînt o adunătură de trădători infami !...

— Cine ?

— Cine ? Unchiu-tău, nepotu-tău, rudele tale, neamul ăla blestemat, blestemată să fie ziua, și ceasul...

Se uita mereu la el, ca la ceva ciudat și ridicul. Mai mult uimită decît supărată, îl întrerupse :

— Ce dracu spui ?

— Ce spun ? Spun ce am de spus. Ai vrea să le iei apărarea ? Sau ești complice cu ei ?

— Ești un adevărat imbecil ! rosti ea, ridicîndu-se.

Atunci, Benedetto nu mai văzu nimic în fața ochilor. Apucînd-o de braț, strigă :

— E adevărat ? Ai tot dreptul s-o spui, tu !... Sînt un imbecil...

Și tremurînd tot, îi trînti o palmă, care o izbi drept peste obraz și bubui ca o lovitură de pușcă. Apoi, îi dădu drumul și se duse să se închidă în odaie.

Servitorii, care-l văzuseră pe stăpîn intrînd în chipul acela neobişnuit, stăteau să asculte : nici unul nu sufla. După terminarea scenei, camerista — din dosul uşii, care rămăsese deschisă — trăgea din cînd în cînd cu ochiul, ca să vadă ce făcea doamna. Aceasta stătea nemişcată, înapoia ferestrei, cu obrazul umflat şi aprins. Peste o oră, stătea încă în aceeaşi poziţie. Pe neaşteptate, începu să se plimbe, privind cînd în văzduh, ca pentru a prinde muşte, cînd pe jos, de parcă ar fi căutat un lucru rătăcit, oprindu-se deodată în mijlocul odăii, de parcă i-ar fi venit pe neaşteptate cîntec pe idee, reluîndu-şi apoi cursa, de parcă ar fi urmărit pe cineva. Servitorilor, care-i cereau ordine, le răspundea scurt, dar nu supărată. Obrazul i se dezumfla şi se albea, încetul cu încetul ; din cînd în cînd, ducea mîna la el.

— Excelenţă, venîră servitorii s-o întrebă, e vremea să punem masa ?

— Aşteptaţi, răspunse ea şi se duse să ciocăne în uşa odăii bărbatului.

Benedetto era trîntit pe pat cu hainele desfăcute, cu capul încă în flăcări. Văzînd-o intrînd pe nevastă-sa, nu spuse nimic. Lucrezia se apropie de el.

— Cum te simţi ? îl întrebă ea.

— Bine, răspunse Giulente, fără să o privească.

— Vrei să stăm la masă ?

— Cum vrei tu.

— Sau crezi că e prea devreme ?

— Cum crezi şi tu.

— Atunci pot să dau ordine ?

El făcu din cap un gest de indiferenţă. Lucrezia porunci să se pună masa. Pe urmă se înapoie în odaia soţului.

— De ce stai în pat ? Ai ceva ?

— Nu, nimic.

Benedetto se sculă și se duse să se trîntească pe un fotoliu. Îi părea rău de fapta lui violentă, dar nu-și arăta remușcarea. Își rumega mai departe necazul, judeca posibilitățile pe care le avea, nu știa ce hotărîre să ia.

— Ce-ați hotărît la Primărie ? îl mai întrebă Lucrezia.

— Habar nu am !... izbucni el. Nu vreau să mai aud vorbindu-mi-se de nimic... Ducă-se cu toții la dracu... Dacă vreunul dintre ai tăi îmi apare în față, îl dau în brînci pe scări.

— Ai dreptate, răspunse nevastă-sa.

Cu o zi înainte, din dosul ușii, înțelesese — din spusele asesorilor — renghiul pe care Consalvo i-l jucase bărbatului ei și își dăduse seama că Benedetto nu putea să fie deputat. În primul moment, renăscuse în ea dușmănia față de nepot, față de acei Uzeda care juraseră, parcă, să o zdrobească și care aveau pretenția să acapareze totul pentru ei. Dar încă nu știa cu cine să se ia la hartă. Era într-adevăr vina lui Consalvo, sau nu cumva mai degrabă a dobitocului de Benedetto ? Spusele asesorilor erau adevărate ? Ducele nu luase nici o măsură ?... Nici înfățișarea răvășită a lui Giulente, cînd se înapoiase acasă, nici vorbele tari pe care le spusese în legătură cu Consalvo și cu ducele nu o convinseseră ; ar fi putut el să vorbească o zi întreagă, fără nici un rezultat. Palma o transformă. Ca și cînd mintea ei tulbure ar fi avut nevoie de o zguduire materială pentru a funcționa ca lumea, își spuse imediat în sinea ei : „Are dreptate !“ În timpul celor două ore pe care le petrecuse în odaie, privind strada fără să vadă nimic, plimbîndu-se ca o maimuță în cușcă, își repetase în minte : „Are dreptate !... E mîna lui Consalvo !... E mîna unchiului !... Vor să mă stri-

vească !... Cine știe ce cred ! C-or fi într-adevăr stăpîni peste toate ?..." Iar acum, cînd Benedetto se dezlănțuia, repeta :

— Ai dreptate ! Ai dreptate !...

În timpul mesei, tăcură amîndoi. Giulente de-abia gustă din mîncăruri și-și lăsă tacîmul în farfurie.

— Te simți rău ?... Dorești ceva ?... Vrei să te duci la culcare ?...

Risipea față de el tot felul de atenții, se oprea din mîncare atunci cînd soțul nu mai mîncă. La un moment dat, Benedetto se ridică. Se simțea într-adevăr rău, cu totul răvășit, și se duse să se culce. Ea-l ajută să se dezbrace, îi scutură pernele, îi pregăti cafeaua.

— Vrei să rămii singur ? Vrei să te odihnești ?

— Da.

Plecă. Nu-nchise bine ușa, că o deschise din nou.

— Nu te neliniști, îi spuse ea soțului, înapoiindu-se. Nu se alege un singur deputat. O să te prezinți și tu. O să vedem cine-i mai tare : ori el, ori noi !

9

Situația electorală era următoarea : fusese distrus blocul afaceristo-conservator, care îl susținuse, vreme de douăzeci de ani, pe ducele de Oragua ; fusese lichidată Asociația Constituțională, cea Progresistă fiind și ea în curs de dizolvare ; erau înfloritoare și bătaioase asociațiile muncitorești, care, în cele din urmă, găseau în vot arma cu care să poată coborî în arenă. În vreme ce, în clasa burgheză, vechii moderați, admiratorii lui Lanza și ai

lui Sella, erau siliți să se ascundă, noile falange de alegători vorbeau de libertăți mai mari, de reforme mai radicale, de republică și de socialism. Sperându-i pe progresiștii timorați, cuvintele acestea puteau să-i împingă în rîndurile conservatorilor, să dea o nouă viață moderatismului agonizant. Locul cel mai avantajos era deci între progresiști și radicali. Consalvo de Francalanza îl ocupă atunci imediat. Înscrierea sa în partidul de stînga, rup-tura sa cu unchiul duce, după „revoluția parlamentară” din 1876, îndreptăteau programul ultra-liberal pe care tocmai îl anunțase.

De-abia plecat de la Primărie, își începuse activitatea în afara orașului, în secțiile rurale. Acolo, meseriașii și țăranii se trezeau la politică ; existau asociații muncitorești, cercuri agricole, cazinouri democratice organizate și disciplinate, cu care trebuia s-ajungi la o înțelegere. Nobilii, burghezii, bogătașii fură cucerțiți de la bun-început. Însoțit de prieteni și de admiratori care se ofereau singuri, începu să facă înconjurul circumscripției electorale. Primarul, cetățeanul cel mai bogat sau în-sul cel mai influent oferea un prînz sau o recepție în cinstea sa, poftindu-le și pe celelalte mărimi. Nu se vorbea de alegeri, dar principele, prietenos cu toată lumea, se informa de nevoile ținutului, asculta plîngerile tuturor, își lua note pe un carnet și lăsa oamenii fermecați de purtările sale amabile, uimiți de elocvența sa și mulțumiți de parcă și întocmise decretul în legătură cu construirea drumului de fier, cu repararea străzilor ori cu mutarea pretorului. După banchet sau după gustare și după vizitele la fruntași, Consalvo se ducea însă la sediul societăților populare. Acolo, în încă-perile acelea mici și urît mobilate, înțesate de oameni săraci, cu mîinile bătătorite, începea cal-

varul său. Stringea mâinile acelea, fără mănuși ; se amesteca cu cei umili, stătea printre ei, accepta băuturile răcoritoare pe care i le ofereau și nici o zvicnire a mușchilor nu dădea pe față chinurile pe care vecinătățile și contactele acelea îl sileau să le îndure. Pregătit dinainte, ținea discursuri lungi în legătură cu nevoile ținutului, cu criza vinurilor și a fructelor citrice, ori cu impozitele apăsătoare, și făgăduia legi menite să ocrotească agricultura, asigura ușurări de taxe, premii, înlesniri de tot felul. Teoria lui era cea a progresului, „a progresului care nu se oprește niciodată...“, dar, dacă vedea atîrnînd de pereți portretele lui Garibaldi și Mazzini, stăruia asupra urgenței unor „libertăți mai ample, cerute de spiritul vremurilor“, iar dacă le vedea pe cele ale familiei regale, recunoștea nevoia de a proceda „cu grijă și cumințenie“. Găsea aproape întotdeauna pe cineva care-i slujea drept ghid ; cîteodată însă nu se afla nimeni care să-l poată prezenta în cercurile mai intransigente : atunci, se prezenta singur, întreba de „domnul președinte“, anunța că aflîndu-se în trecere dorea să viziteze „această atît de merituosă asociație din ținut“.

Aproape pretutindeni își cîștiga simpatii și aduna voturi. Numai faptul că *don* Consalvo Uzeda, principe de Francalanza, le făcea o vizită, îi dispunea în favoarea sa pe acei obidiți. Strîngerile de mină, discuțiile pe un ton familiar, frazele umflate și făgăduielile îi schimbau și pe cei mai îndărătnici. Mulți însă rezistau ; izbutea totuși să aducă dezbinarea acolo unde pînă atunci domnise armonia. O duzină de asociații îl aleseră pe loc președinte de onoare ; mulțumi pentru „deosebita cinste, de care aș fi nevrednic, dacă n-ar trebui să-mi pună în lumină imensa dragoste față de muncitori, a

căror viață mai omenească, a căror bunăstare și a căror fericire au fost și vor fi întotdeauna scopul vieții mele“. După discursurile oficiale adăuga : „Cînd veți avea nevoie de mine, cînd veți veni în oraș, amintiți-vă că locuința mea e a voastră...“

Iar despre alegeri tot nu se vorbea. Epuizînd acel prim punct al programului său, trecu la cel de al doilea, adică la înțelegerea cu ceilalți candidați. Pentru cele trei locuri, existau o duzină de aspiranți ; dînd însă deoparte pretențiile ridicule, cum era cea a lui Giulente, rămîneau, în afară de a sa, patru candidaturi serioase : avocatul Vazza, care avea o clientelă întinsă și se prezenta cu un program „liberal“ fără a indica vreun partid parlamentar ; profesorul Lisi, fost președinte al Asociației Progresiste, și ca atare cu idei de stînga ; Giardona și Marcenò, radicali. În vederea unei acțiuni comune, Consalvo luă legătura cu primul dintre aceștia doi, care era cel mai moderat. De la radicalismul diluat al acestuia pînă la liberalismul său avansat, era oare o distanță chiar atît de mare încît să nu se poată înțelege ? Cu toate astea, susținătorii lui Giardona voiră declarații lămurite ; el își luă obligația să voteze pentru toate reformele cerute de partid și în deosebi pentru reformele sociale. Merse pînă la a spune, în mijlocul lor :

— Eu sînt socialist. După ce l-am studiat pe Proudhon, m-am convins că proprietatea este un furt. Dacă strămoșii mei n-ar fi furat, ar trebui ca eu să-mi cîștig pîinea cu sudoarea frunții.

Declarațiile acelea nu dădeau totuși o satisfacție deplină. Radicalii mai avansați, care-l susțineau pe Marcenò, se ridicară împotriva sa. Apăru după asta o gazetută, *Raspelul*, care și-l luă drept țintă, numindu-l „nobilul principe, seniorul de Franca-

lanza", făcînd aluzie la rudele sale, partizane ale Burbonilor, și afirmînd că un aristocrat ca el, scoborîtor din Viceregi, nu putea fi sincer cînd etala atîta credință democratică. Atunci, scoase și el o fițuică, *Noul alegător*. Toate numerele, de la început pînă la sfîrșit, erau pline cu el, cu isprăvile lui la Primărie, cu drepturile lui la recunoștința orașului. Gazetele cotidiene publicau și ele articole în care-l ridicau în slăvi pe „tînărul patrician, democrat în fapte, nu în vorbe”.

Încheind înțelegerea cu Giardona, rămînea de ales între Lisi și Vazza, pentru a alcătui o tripletă. El, unul ar fi voit să intre în legătură cu cel din urmă, fiindcă era cel mai puternic ; Giardona amenința însă să lase totul baltă, pentru că Vazza, proclamîndu-se „liberal”, într-un chip nu prea lămurit, era cel mai moderat dintre toți, fiind văzut cu ochi buni chiar de către Curie¹. Dimpotrivă, alianța cu Lisi, care se apropia cel mai mult de ideile lor, era singura firească. Recunosc și el că era mai bine așa. Se stabili înțelegerea, dar fiecare începu să lucreze pe contul său.

Legea reformei electorale era încă în discuția Senatului, dar în casa principelui se și aduna lume în fiecare scară : rubedenii nobile, funcționari comunali, învățători, avocați, samsari, antreprenori : un adevărat bal mascat. Apartamentul de gală era deschis pentru public ; el nu-și izola alegătorii în odăile întunecoase ale administrației, cum făcuse unchiul duce, ci deschisese nobilele Săli Galbenă și Roșie, Salonul Oglinzilor, Galeria Portretelor. Toți erau însuflețiți de cel mai viu entuziasm ; oamenii de rînd, care veneau pentru întîia oară la palat, care se așezau pe fotoliile

¹ Administrația pontificală a bisericii romano-catolice.

de atlas, sub privirile neclintite ale Viceregilor, s-ar fi lăsat tăiați în bucăți pentru candidatul acela, care făgăduia marea cu sarea, fericirea, atât generală cât și particulară, a fiecărui votant. Un agrimensor isteț alcătui o broșură intitulată : *Consalvo Uzeda, principe de Francalanza, scurte date biografice* și i-o prezentă. Puse să fie tipărită în mii de exemplare și o răspîndi în toată circumscriptia electorală. Ridicolul acelei publicații, stîngăcia elogiilor de care era plină nu-l stinghereau de loc, sigur fiind că față de un alegător care ar fi rîs, alții o sută credeau totul, ca și cînd ar fi fost vorba de articole ale Crezului. Nutrea un dispreț nemărginit față de turma aceea și o ură neîmpăcată față de oricine încerca să-i bareze calea. Fiindcă, ce-i drept, pe măsură ce agitația sporea, atacurile *Rășpelului* deveneau tot mai supărătoare, iar o mulțime de foi, foițe și buletine electorale, apărute ca să susțină o candidatură sau alta, ori pentru a trage foloase de pe urma acelei curiozități care-i făcea pe oameni să-și risipească banii pe hîrtie nefolositoare, îl atacau, dimineța și seara, spunînd pe seama sa tot felul de baliverne. În fața lumii rîdea, dar în sinea lui se necăjea ; dacă ar fi putut, le-ar fi pus căluș în gură acelor pamfletari, i-ar fi exilat, i-ar fi vîrît în închisoare. Învinuirea care-l rănea cel mai mult, care-l făcea într-adevăr să sîngereze, era aceea care începea prin a spune : „Alegători, candidatul pe care vi-l prezentăm nu are nici feude, nici blazoane, și nici aur cu care să cumpere conștiințele ; voi, cetățeni, veți demonstra însă că un pumn de monede nu ajung pentru a cumpăra acest prețios tezaur, care e conștiința voastră“. Era o minciună, deoarece nu cheltuia alți bani, afară de cei pentru

presă, pentru poștă, pentru trăsură ; putea însă să găsească o mai mare crezare decât altele, iar el ținea să fie ales pentru atitudinea de care dăduse dovadă în viața publică și pentru cultura pe care se trudise să și-o câștige. Pe urmă, amintindu-și de obligația de a rămâne liniștit, pe care și-o luase față de sine însuși, dădea din umeri, își stăpânea ieșirile disprețuitoare și izbucnirile de minie și spunea : „Să mă alegă pentru blazoane și feude ; ce mă interesează ? Numai să mă alegă !” Iar intimilor, care se necăjeau pentru el, văzându-l atacat astfel, le răspundea zimbând : „Au dreptate ! Cel mai de seamă titlu al meu, în alegeri, este cel de principe !”

Ceea ce el exprima printr-o glumă era curatul adevăr. „Principe de Francalanza” — cuvintele acestea înfățișau formula magică, înfățișau talismanul care săvârșea minunea de a-i deschide toate căile. Știa că declarațiile de democrație nu puteau să-i strice pe lângă alegătorii din casta sa, fiindcă aceștia nu-l socoteau sincer și erau siguri că-l vor avea, la momentul potrivit, de partea lor ; pe de altă parte, simțea că învinuirile de aristocrație nu-i dăunau cine știe cât pe lângă un popor educat de veacuri în respectul și admirația față de nobili, mîndru, aproape, de fastul și de puterea lor. După el, poporul acesta de treabă, care se lăsa jecmănit de Viceregi, fusese pervertit datorită unor doctrine false, unor măguliri neroade ; era sigur că luîndu-l între patru ochi pe unul din cei care strigau mai cu foc „libertate și egalitate”, și spunîndu-i : „Dacă ați fi în locul meu, ați mai țipa tot astfel ?” îndrăznețul republican s-ar fi găsit într-o încurcătură de toată frumusețea. Chestiunea, spuneau unii, era că aceste locuri de frunte, aceste situații privilegiate nu trebuiau să mai existe ; atunci însă Con-

salvo zîmbea de milă. Ca și cînd, chiar dacă s-ar fi admis posibilitatea de a abolii, dintr-o trăsătură de condei, toate inegalitățile sociale, ele nu ar fi apărut din nou a doua zi, oamenii fiind deosebiți din fire, iar pungașul trebuind întotdeauna, în orice vreme și sub orice regim social, să-l vîre-n cofă pe cel cîstit, cel îndrăzneț să i-o ia înaintea celui timid, cel puternic să-l subjuge pe cel slab ! Cu toate acestea se pleca și, în vorbe, admitea orice în legătură cu spiritul noilor vremuri. Gazetutele furibunde îl incolțeau cu dîrzenie, învinuindu-l de îngîmfare „spaniolească” și de orgoliu „organic” ; el însă le spunea alegătorilor, care-l numeau tot timpul „domnule principe” : „Pe mine nu mă cheamă domnul principe, mă cheamă Consalvo Uzeda...” Arăta acum un zel deosebit în a se lepăda de tot ce ar fi putut jigni sentimentul de egalitate omenească, nu mai vorbea de „călătoriile mele” și nici de „feudele mele”, voia parcă să se scuze de titlul său și de bogățiile sale ; rușinîndu-se aproape de marea stemă prinsă pe arcada porții, de rastelul din vestibul, de portretele strămoșilor și de multe alte pete, de multe alte certificate ale lipsei sale de demnitate. Făcea însă acest lucru numai unde trebuia și cînd trebuia, în fața radicalilor sinceri, a republicanilor neîntînați ; cea mai mare parte a vremii știa că avea în jur oameni care spunîndu-i „principe” și arătîndu-se în tovărășia lui, aveau credința că se împărtășesc într-un fel oarecare din strălucirea sa.

Trudea ca un cîine, făcînd vizite, scriind scrisori, îndrumîndu-și trepădușii, prezidînd ședințele comitetului. Noaptea, se chinuia să adoarmă, cu mîna ca arsă de atingerea atîtor altor mîini murdare, nădușite, aspre, bătătorite, infectate, cu mintea

înfierbîntată de apriga dorință a izbînzii. Va reuși oare ? Uneori avea această intimă și puternică siguranță ; guvernul ținea cu el : Mazzarini, venit la putere ca ministru al lucrărilor publice, îi transmisese de la Roma tot felul de scrisori prin care îl recomanda prefectului. El însă nu se mulțumea numai să învingă, voia să învingă peste așteptări, să fie cel dintîi dintre cei aleși, să își cîștige în chip definitiv circumscripția electorală, printr-un vot unanim, plebiscitar. Acordul cu Giardona îi folosea, desigur, dar cel cu Lisi fusese poate o greșeală. Situația lui Vazza era în schimb foarte puternică și nu puțini erau cei care dădeau asigurări că va ieși primul : culegea pretutindeni adeziuni și mai ales clericalii, fără a-i susține cauza în public, lucru pentru el, pe sub mînă, dar cu o deosebită eficacitate. Fusese o adevărată greșeală să renunțe la alianța asta și să-l prefere pe Lisi ; ca să încerce să o repare, să se folosească de intrigile din paraclise, se gîndi să stea de vorbă cu soră-sa. Nu o mai vedea de la o vreme, dar știa că viața ei aspră, aproape austeră, faptul că, după îndoitul doliu, renunțase cu totul la îndeletnicirile și la plăcerile lumești, precum și cucernicia pilduitoare, îi atrăsese și mai mult bunăvoința mon-seniorilor. Se duse deci să o vadă. Cînd să intre în salonul ei, auzi însă o voce țipătoare, care striga :

— Am spus-o la toată lumea și n-o să obosesc repetînd-o ! Prăbușească-se Samson și toți filistenii !

Era mătușa Lucrezia. Se opri să asculte.

— Să mă ierte excelența-voastră, răspundea cu blindețe Teresa, dar și să vorbiți astfel împotriva nepotului...

— Nepotul meu ?... Ce fel de nepot ? striga cealaltă. Lui, prin urmare, i-a fost îngăduit să se poarte astfel cu bărbatul meu ? Dinte pentru dinte și ochi pentru ochi, spune proverbul ! N-o să iasă nici Benedetto, dar nici el : o să vedem ! Mai degrabă mă mir de dobitocul ăsta de monsenior...

— Mătușă !

— De acest coșcogeamite dobitocul de monsenior, care nu vrea să-l sprijine pe bărbatul meu. În loc să-i facă jocul lui Vazza, ar trebui să-l sprijine pe Benedetto, care a fost întotdeauna moderat și, ca atare, mai aproape de clericali ! Și mai mult mă mir de tine, care nu vrei să pui o vorbă pentru unchiu-tău !... Dar o să-i vorbesc eu ! Am limbă și pot să vorbesc și singură ! Dacă toți îl părăsesc pe Benedetto, mai sînt și eu pe-aici ! Eu n-o să-l părăsesc ! Nu-l am decît pe el pe lume !... Nu pricepi că l-au îmbolnăvit de ficat ? Vor să-l ucidă, asasinii ăștia ! Dar o să rîdă mai bine cine-o să rîdă la urmă !

Stăpînindu-și risetele, Consalvo intră. Îndată ce-l văzu, Lucrezia se ridică.

— Te salut, am treabă, îi spuse ea nepoatei ; apoi, fără să-i arunce o privire, ca și cînd nici nu-l zărise, și trecînd prin fața lui țeapănă și îngîmfată, repetă, rostind apăsător : O să rîdă mai bine cine-o să rîdă la urmă !

Consalvo începu să rîdă.

— Nebuna aia are ce-are cu mine !... Ce dracu pretindea ? Ce-a pățit ?

— Biata de ea, n-o birfi ! răspunse Teresa, cu o indulgență compătimitoare.

— E încă un noroc că nu-i dai dreptate ! Voia să renunț la viitorul meu, pentru ochii frumoși ai lui bărbatu-său ? Și acum, deodată, arde de

dragoste pentru soțul ăsta, atît de disprețuit altădată ?...

Teresa nu răspunse ; făcu numai un gest de adîncă compătimire.

— Și ce dorea de la tine ? Îți vorbea de alegeri ?

— Da.

— Voia votul tău, ha ! ha !

— Nu, credea că i-aș putea fi de folos.

— Și ce i-ai răspuns ?

— Că nu pot nimic.

— Nici pentru mine ? adăugă repede Consalvo.

— Pentru nimeni, frate ! Nu mă ocup cu așa ceva.

— Dar monseniorii tăi ? exclamă el zîmbind.

— Nici eu, nici ei, nu vorbim despre astfel de lucruri.

— Și atunci despre ce vorbiți ? Lămurește-mă și pe mine un pic.

La tonul ușor ironic al lui Consalvo, ducesa închise o clipă ochii, ca pentru a găsi putere să-nfrunte contrazicerile, ca și cum s-ar fi rugat pentru necredinciosul acela.

— Vorbim, zilele astea, despre o mare minune pe care Domnul a îngăduit-o. N-ai auzit vorbindu-se de Slujnica Domnului ?

Auzise și el ceva, în fugă, în legătură cu o pretinsă minune săvîrșită cu o țarancă din Belpasso ; fără să-i aștepte răspunsul, Teresa vorbi însă mai departe.

— Este o țărăncuță umilă, care trăiește într-o colibă, împreună cu taică-său și cu maică-sa, în cîmpiile de la Belpasso. A fost întotdeauna deosebit de religioasă și se arată în ea semnele Grației. În toate vinerile, după ce stă trei ore în genunchi, îi apar pe trup stigmatetele Domnului Nostru, în-

prăstie o mireasmă gingașă de tămâie, iar de pe buzele sale...

— Astora le spui tu semne ale Grației ? Sînt fenomene de isterie !

Teresa tăcu o clipă, cu aceeași expresie de indulgență pe care o avem față de niște bieți ignoranți.

— Dacă erau fenomene de isterie, doctorii ar fi vindecat-o. În schimb, nici unul din cîți au văzut-o nu s-a priceput să explice aceste manifestări ; toate pretinsele lor remedii s-au dovedit nefolositoare.

— Înseamnă că au chemat niște doctori dobtoci...

— Nu, ci pe cei mai reputați !... Pe frunte îi apare o pată roșie, în formă de cruce, iar pe piept imaginea crinului. Cu voce joasă, adăugă : Monseniorul se va duce s-o cerceteze.

— O să-i vadă și pieptul ?

Ea se trase înapoi, dar privirile îi căpătară o expresie de indignare și de dojană.

— Consalvo ! Știi că-mi pare rău că te aud vorbind astfel...

— Ei, lasă ! Nu se poate glumi ?... Tu, însă, crezi cu adevărat ?

— Cred, răspunse ea, scurt.

O cercetă puțin din priviri. Voia să-i spună : „Cu cine socoți că vorbești ?... Ai înnebunit și tu, ca toți ai noștri ?“ Dar nu pentru asta venise.

— Despre alegeri, deci, nu vorbiți ?

— Nu. Sînt chestiuni pe care eu nu le pricep și, pe urmă, Biserica nici nu ia parte la aceste lupte.

— Nici aleși, nici alegători, nu-i așa ? Și totuși Părinții tăi spirituali își dau multă osteneală pentru un oarecare avocat...

— Sfintul părinte le-a poruncit catolicilor să nu meargă la urne *ca partid...*

— Aha ! Știi deci că există o deosebire între un partid organizat și simpli cetățeni ?

— Nu-i greu de priceput.

— Foarte bine ! Foarte bine !... Iar ca simpli cetățeni, ce fac catolicii ?

— Îl sprijină, uneori, pe cel care se apropie mai mult de ei.

— Adică ?

— Pe cel care crede.

Cele patru cuvinte însemnau : „Tu nu te afli printre aceștia ; iată de ce nu pot nimic pentru tine“. Dar Consalvo, care făcea pe nevinovatul, răspunde :

— Care crede, în ce ?

— Înainte de orice, în principiile veșnice ale adevărului.

— Iar apoi ?

— În biruința Bisericii.

— Și tu ?... începu Consalvo, gata să protesteze, gata să-i spună și neroadei aceleia ce i se cuvenea.

Se stăpîni însă încă o dată. Ce-l priveau pe el neroziile alea ? Important era să știe dacă trebuia să renunțe cu desăvîrșire la intervenția ei.

— Aha, foarte bine !... continuă el, schimbînd tonul. Biruința Bisericii !... Dar pe cine trebuie să biruie, ia s-auzim ?

— Pe dușmanii și pe asupritorii săi.

— Cine-s ăștia ? Unde sînt ? În Italia ? În Franța ? Ia s-auzim : ce-i de făcut ? Să-i fie înapoiată Roma papii, ai ? Să i se dea toată Italia, toată lumea ? S-auzim, să ne lămurim, o dată pentru totdeauna, ca să știm cum să procedăm, ca să vedem pînă la ce punct ne putem înțelege...

Ea spuse, cu seriozitate :

— E inutil s-o iei pe tonul acesta. Mai curind ori mai tirziu dreptul legitim o să triumfe.

— Cum ? Cînd ? Unde ?

Ea-și înălță capul și-și închise ochii pe jumătate, ca-n așteptarea inspirației. Apoi grăi :

— O să se nască un mare monarh, din urmașii în linie dreaptă ai sfîntului Ludovic al Franței¹, și-o să se cheme Carol. O să facă din Europa șapte regate și o să-l așeze din nou pe Sfîntul părinte pe scaunul lui Petru...

De data asta, Consalvo nu izbuti să-și stăpînească risul.

— Ha ! Ha ! Ha !... O să-l cheme chiar Carol ? Și de ce nu Filip, Ignat, Epaminonda ? De unde naiba pescuiești asemenea bazaconii ?

— Ce-ți pasă, dacă sînt bazaconii ?... Îmi pare rău că rîzi... Ți-am spus de atîtea ori că fiecare își are propriile sale convingeri.

— Da ! Da !... Dar de unde ți-a venit asta de-a-cum ? De unde ai aflat că se vor întîmpla toate isprăvile astea ?

Ea întinse mîna către o mică etajeră plină cu cărți și luă de acolo un volumaș legat în piele neagră și aurit pe margini. Consalvo citi pe frontispiciu : *Europa eliberată sau biruința Bisericii lui I. C. asupra tuturor uzurpărilor și tuturor ereziilor. Ecoul profeților și-al Sfînților Părinți...* Deodată, întoarse capul, auzind glasul cameristului, care anunța din prag, îndepărtînd draperia :

— Părintele Gentile, excelență.

Intră un preot înalt, slab, cu ochelari groși pe nasul încovoiat ca un cioc.

¹ E vorba de Ludovic al IX-lea, rege al Franței (1226—1270).

— Fratele meu, principele de Francalanza, făcu Teresa prezentările. Părintele Antonio Gentile...

Preotul se înclină adînc. Consalvo îl cercetă din cap pînă-n picioare. Altul, acum ! Casa aia devenea un paraclis !

— Părintele, adăugă Teresa, întorcîndu-se către frate-său, are bunătatea să se îngrijească de educația copiilor mei...

— Sînt foarte bucuros, răspunse preotul, s-o pot sluji pe doamna ducesă...

— Nu sînteți sicilian ? îl întrebă Consalvo, ca să spună și el ceva, să nu pară că pleacă imediat, dar nerăbdător s-o șteargă, fiindcă-și dădea seama că pierduse oricum, prea multă vreme.

— Nu, domnule, sînt din Roma, răspunse preotul.

— Sînteți de mult printre noi ?

— De-abia de cîteva luni.

— Mi-a făcut plăcere... spuse principele, sculîndu-se.

Preotul se ridică și se înclină a doua oară. Teresa îi ceru voie și-și însoți fratele.

— Deci, stăruî Consalvo, ce trebuie să fac pentru a căpăta sprijinul doamnei ducese ?

— Dar eu nu sînt în stare să fac nimic !... protestă Teresa, cu un zîmbet de-abia ascuns.

— Trebuie să-i jur credință lui Carol, Marelui Monarh ?... Nu-i altă scăpare ?... Dar dacă nici n-a venit ?... Destul, la revedere ! Iar pe ăstăla, de unde l-ai cules ? Cine e ?...

— Unul dintre cei mai culți preoți din ordinul iezuiților !...

Timp pierdut ! Timp pierdut ! Nu se putea face nimic cu acești Uzeda ! Cei mai buni, cei care păreau mai în firea lor, se dovedeau deodată nebuni,

ca și ceilalți. Acum și asta îi chema în casa ei pe iezuiți, credea în proorocii neghioabe, în preținse minuni, ajunsese un instrument orb în mîna popilor ! Unde era copila de odinioară, grațioasă, drăguță, poetică, pioasă, dar nu bigotă, credincioasă, dar nu orbită ? Chiar și ca fizic, își pierduse eleganța tinutei, se îngrășa, era de nerecunoscut. Nebunia o biruia și pe ea, lua forma religioasă, devenea misticism isteric ! Toți la fel, toți !... El singur se socotea întreg la minte, puternic, prudent, imun față de boala ereditară, stăpîn și judecător al lui însuși și al celorlalți... Și, apărînd în *Gazetta ufficiale* decretul care închidea sesiunea, se aruncă în luptă cu toată hotărîrea.

Zi și noapte, în casa sa, transformată într-o piață, într-un tîrg, delegații sosiți de la secțiile rurale și alegătorii din oraș veneau și plecau, discutînd, tocmindu-se, strigînd, cu pălăria în cap, cu bastonul în mînă. Cu cît venea mai multă lume, cu atît mai multă invita el ; din porunca sa, trepădușii remorcau într-acolo, ispitiți de marsala și de țigări, de curiozitatea de a intra în palatul viceregilor, mîndri de importanța la care se înălțaseră dintr-o dată, indivizi din toate clasele, negustori, copişti, uşieri, mătăsari, rîndași, toți oamenii mărunți care, fiindcă dăduseră o semnătură în fața notarului, țineau în mîinile lor o pîrticică de suveranitate. El strîngea toate acele mîini, primea toată lumea aceea, cu un „mulțumesc pentru adeziune !“ și nu mai spunea decît „dumneavoastră“ : ei plecau încîntați, înflăcărați de entuziasm, declarînd : „Și se spunea că e îngîmfat ! Un nobil atît de cumsecade“ !

Într-o seară, făcînd înconjurul sălilor, Consalvo zări un chip nou, care semăna totuși... cu cine ?...

Cu Baldassare, vechiul său majordom ! Favoriții însă dispăruseră, iar pe buza odinioară rasă a fostului servitor creșteau, în schimb, o uriașă pereche de mustăți, cănite ca niște cizme.

— Mulțumesc pentru adeziune ! îi spuse Consalvo, strângându-i mina.

— Pentru nimic !... Datoria !... bîlbîi Baldassare.

Plecînd din casa principelui, majordomul se aruncase în politică, îmbrățișase idealurile democratice și prezida acum o asociație muncitorească de ajutor reciproc. Și fiindcă prințisorul — Baldassare folosea încă diminutivul pentru a vorbi de fiul fostului său stăpîn — se prezenta cu un program democratic, îi convinsese pe ceilalți membri să-l sprijine ; reintra astfel în palatul pe care îl părăsise ca servitor, cu importanța cuiva care aducea un frumos capital de voturi. Așezat pe unul din acele fotolii de atlas pe care odinioară le împinsese către musafirii nobili, privea în jurul său și asculta, cu gravitatea fostului majordom, mai serios și mai decorativ decît atîția alții ; un primar din provincie, care stătea lîngă el, îi spuse :

— La noi izbînda e sigură. Dar aici, profesore, cum merg treburile ?

— Excelent ! răspunse Baldassare, dînd din cap.

În seara aceea, membrii comitetului comunicau numele alegătorilor prieteni pe care-i înscriseseră în liste. Fostul servitor se apropie de Consalvo.

— Domnule principe — din pricina democrației, nu i se mai adresa cu „excelență“ — asociația noastră a înscris cincizeci de alegători. Sînt toți ai noștri !

— Vă mulțumesc ; nu știu cum să vă mulțumesc.

— Vă rog, vă dați seama : datoria ! O să învingem, fără doar și poate ! Izbînda e a noastră !

— Primesc din toată inima această plăcută urare. Iar Baldassare, uitînd nedreptatea pe care i-o făcuse răposatul principe, se făcu luntre și punte ca să asigure triumful prințisorului și ajunse în scurt timp unul din locotenenții săi. Îi făcea rapoarte lui Consalvo, primea instrucțiuni, îi dădea, la rîndul său, sfaturi ; stăpînul și sluga dispăruseră, ședeau alături la aceeași masă, principele îi trecea hîrtia și pana vechiului servitor, își vorbeau cu „dumneavoastră“, ca doi diplomați care încheiau un tratat.

Lupta deveni între timp și mai aspră. Consalvo căutase să facă unele spărturi printre fruntașii clericali, dar aceștia răspunseseră că alianța sa cu Lisi și cu Giardona făcea imposibilă orice înțelegere. Giulente agoniza. Ca să salveze primăria, trebuise să fixeze noi taxe și să le îngreuneze pe cele vechi, să lase în părăsire toate lucrările neterminate, să reducă toate cheltuielile ; iar revolta era unanimă împotriva lui, din pricina caracterului odios al impozitelor, a zgîrceniei ridicate la rangul de dogmă. Îndelungata lui aspirație la moștenirea politică a unchiului și însăși boala lui de ficat erau nițel cam ridicule ; nevastă-sa îi desăvîrșise prăbușirea, lăudîndu-i patriotismul, după ce își bătuse joc de el : „La Volturmo era cît pe-aci să-și piardă un picior !...“ și întrebînd pe toată lumea, chiar și pe băieții de prăvălie și pe negustorii ambulanti : „Nu sînteți alegător ?... Duceți-vă atunci și cereți să fiți înscris...“ În cele din urmă, ea îi încredințase tot lui Giulente și socotelile administrației, unde haosul era mai ceva decît la primărie.

Ceilalți candidați nu se dădeau totuși învinși, iar cei care stăteau cel mai prost se încăpățîneau

și mai tare, recurgeau la toate mijloacele, tocmeau voturile, zvîrleau învinuiri violente împotriva adversarilor norocoși, și mai ales împotriva principelui. „Noi nu avem nepoți educați de iezuiți, nici unchi cardinali ai Sfintei Biserici, nici rude reacționare ; nu ne sprijinim pe toate partidele, de la nobilime pînă la gloata de rînd !...“ Consalvo îi lăsa să vorbească, dădea fuga în provincie, se înapoia în oraș, își lărgea cercul partizanilor săi. Trimișii lui Baldassare, la rîndul lor, proslăveau prin birturi democrația principelui, și le plăteau băutura tuturor celor care făgăduiau să-l voteze. Într-o seară, însă, discuția se îndîrji rău de tot, între partizanii săi și adversarii, care-i spuneau principelui Rabagas¹, iezuit și trădător. De la vorbe se ajunse la fapte, scaunele și sticlele prinseră să zboare, sclipiră cuțitele și se pronunțară amenințări grave. Consalvo li se adresă atunci vechilor săi tovarăși de chefuri, celor cu care petrecuse pe vremuri prin taverne și prin lupanare : mutre îngrozitoare, gealați cu fețe palide, brăzdate de cicatrice începură să-i păzească atît palatul cît și propria sa persoană ; se împrăștiară prin locurile dubioase, amenințînd, băgînd spaima-n inimi... „Candidatul lui Francisc al II-lea a asmuțit mafia în întreg colegiul, cu scopul de a-i înfricoșa pe cetățenii cinstiți“, dădură de veste gazetele adversare ; în violența bătăliei, cele mai cumplite învinuiri își pierduseră însă orice eficacitate și erau puse, firește, pe seama urii de partid, a necazului celui care simțea că-i fugea pămîntul de sub picioare. Numele de Francalanza era pe toate

¹ Numele unui personaj dintr-o comedie a scriitorului francez Victorien Sardou (1830—1907), înfățișînd tipul demagogului ambițios, lipsit de principii, gata oricînd să-și schimbe crezul politic.

buzele, nimeni nu se mai îndoaia acum de alegerea principelui. Iar el își pregătea discursul electoral.

Mari afișe multicolore lipite în întreg orașul anunțară evenimentul : „MEETING ELECTORAL“. *Cetățeni : Duminică 8 octombrie 1882, la orele 12 ziua, în Palestra (fosta mănăstire a călugărilor benedictini) principele de Francalanza își va expune programul său politic în fața alegătorilor Colegiului I*“. Urmau semnăturile comitetului : un președinte, bătrîn magistrat ieșit la pensie, bine văzut de toate partidele și tocmai de aceea pus de Consalvo în locul acela ; apoi șase vicepreședinți, peste cincizeci de membri, opt secretari, douăzeci și patru de vicesecretari. Aceste discursuri nu se mai puteau face pe furiș, în familie, ca pe vremea ducelui de Oragua : fiecare candidat trebuia să se prezinte în fața alegătorilor, să le înfățișeze ideile sale, să discute problemele la ordinea zilei. „Cel puțin, e sigur că se vor duce în Parlament cei care știu să vorbească !...“ Dar să-l auzi pe principele de Francalanza vorbind în piață ca un dentist ambulant... spectacolul era, într-adevăr, cu totul aparte. Ceilalți candidați își țineau discursurile în teatre, dar pentru al lui Consalvo așteptarea era atît de mare, plouau atîtea cereri de locuri, veneau atîtea delegații din provincie, încît nici un teatru nu păru destul de încăpător. Palestra, mare cît o piață, era a doua curte interioară a mănăstirii San Nicola și — cu arcadele, coloanele și terasele sale — semăna intrucîtva cu un amfiteatru ; era locul cel mai vast, cel mai nobil, cel mai potrivit cu măreția evenimentului. Și pe urmă, Consalvo însuși, care făcuse alegerea, avea și el un anumit gînd.

Se ocupă personal de decorare. Dar, în timp ce tapițerii lucrau la așezarea drapelurilor ornamentale, a ghirlanțurilor de iederă, a draperiilor și a portretelor, principele se uita în jur, cu un simțămînt de uimire, năpădit pe neașteptate de amintirile copilăriei. Imensa și nobila mînaștire, elegantul locaș al călugărilor iubitori de petreceri, aristocratul colegiu din tinerețe, era de nerecunoscut. Dispăruseră coridoarele care se întindeau cît vedeai cu ochii, fiind închise cu ziduri și grilaje și transformate în săli și cabinete școlare; refectorul, schimbat în atelier de desen al Institutului Tehnic, era înțesat de șevalete și împodobit cu desene și ghipsuri; capela de noapte era plină cu echipament nautic; în locul uriașelor tablouri, deasupra ușilor odăilor se aflau etichete pe care scria: **CLASA I, DIRECȚIUNEA, CANCELARIA.** Jos, în curtea interioară, magaziiile fuseseră transformate în cazărmi. Generațiile de soldați și de studenți care se succedaseră de la Șaizeci încoace devastaseră galeriile interioare, sfărîmaseră băncile, rupseseră balustradele, zidurile erau pline cu figuri și expresii obscene, iar călimările, azvîrlite ca din praștii — din pricina supărării căderilor la examene sau a bucuriei promovărilor — lăsaseră pretutindeni pete mari de cerneală.

În fața acelei pustiiri, Consalvo se gîndea acum cu un fel de regret la moartea lumii călugărești, la care asistase cu o bucurie atît de vie. În vremea aceea — își amintea — avea cincisprezece ani și era nerăbdător să-și ocupe locul care-l aștepta în societate: Dacă i s-ar fi spus atunci c-o să se înapoieze la San Nicola ca să vorbească despre egalitatea socială și despre gîndirea laică!... Nu, nu se putea deprinde cu acest ideal democratic,

împotriva căruia vorbeau și educația sa, și însuși sîngele său. Acolo, la San Nicola, poate mai mult decît acasă, se adăpase el din trufia aristocratică și se deprinsese să se considere plămădit dintr-un aluat deosebit de cel obișnuit... Unde era odaia sa ? O căută la Noviciat și nu o găsi. Poate fusese acolo unde scria CABINET DE FIZICĂ. Un supra-veghețor, slujindu-i de călăuză, povestea despre strălucirea mînăstirii, despre serbările somptuoase, despre belșugul ospetelor, despre noblețea călugărilor, și-și exprima regretul, arătînd ruinele prezente.

— Aici locuiau novicii, toți feciori ai celor mai de seamă baroni — frumoase vremuri ! Acum vin aici feciorii cîrpacilor !

Prestigiul nobleței și-al bogăției era, deci, cu adevărat nepieritor, dacă acel biet om vorbea în felul acesta despre o reformă care le folosea celor de teapa sa... Consalvo voia să răspundă : „Aveți dreptate...” dar zgomotul loviturilor de ciocan, care venea dinspre Palestră, îi amintea nevoia de a-și ascunde sentimentele și de a juca rolul pe care și-l luase. Acolo, printre zidurile acelea, făcuse el cîrdășie cu partidul „șobolanilor”, căroră *fra'* Cola voia să le taie coada ; i-ar fi putut aduce oare cineva vreo învinuire din pricina celui trecut atît de îndepărtat ? Aș... Cine-și mai aduce aminte de ștregăriile unui copil ! Giovannino murise și nu se putea întoarce de pe lumea cealaltă ca să-l dea de gol ! Și chiar dacă ?..

Între timp pregătirile se apropiau de sfîrșit ; în duminica adunării totul fu gata. Înfățișarea Palestreii era plină de măreție. Două mii de scaune erau așezate în arenă, într-o ordine desăvîrșită, rămînînd totuși și un spațiu liber pentru spectatorii în picioare. Latura de miazăzi a porticului,

rezervată prezidiului și asociațiilor, cuprindea o masă mare, înconjurată de fotolii și flancată de măsuțe pentru presă și pentru stenografi. Celelalte trei laturi erau pentru invitați : autorități, doamne, felurite delegații. Terasa întregă, ca și arena, rămîneau pentru spectatorii mărunți ; pentru a feri capetele de soare fuseseră întinse uriașe corturi de muselină tricoloră. Drapelele ornamentale îmbrățișau coloanele, iar din mijlocul fiecărui grup ieșea în relief un portret : la dreapta și la stînga balustradei de unde urma să-și țină candidatul discursul, Umberto ¹ și Garibaldi ; apoi, Mazzini și Victor Emanuel ; mai alături, Margherita și Cairoli ² și tot astfel, de jur împrejur, Amedeu ³, Bixio Cavour, Crispi, Lamarmora ⁴, Rattazzi, Bertani ⁵, Cialdini ⁶, familia de Savoia și cea garibaldistă, monarhia și republica, dreapta și stînga.

Încă de la orele zece mulțimea începu să se înghesuie, iar ușile erau supravegheate de cei mai viguroși membri ai comitetului, care puteau fi recunoscuți după o mare cocardă tricoloră, prinsă în piept. Jos, în curtea exterioară, se adunau asociațiile în jurul prapurilor și drapelelor, ca să-l primească pe candidat și să-l însoțească în Palestrea. Trei fanfare sosiră una după alta, alcătuite

¹ *Umberto I*, fiul lui Victor Emanuel al II-lea, rege al Italiei, începînd din anul 1878.

² *Benedetto Cairoli* (1825—1889), om de stat italian.

³ Pare să fie vorba de *Victor Amedeu al III-lea* (1773—1796), regele Sardiniei.

⁴ E vorba de *Alfonso di La Marmora* (1804—1878), general și om politic italian.

⁵ *Agostino Bertani* (1812—1886), unul dintre cei mai fervenți republicani, adept al lui Garibaldi.

⁶ *Enrico Cialdini* (1811—1892), general și om politic italian. În 1860 a învins trupele pontificale în bătălia de la Castelfidardo.

dintr-un și mai mare număr de membri și tirînd după ele o mulțime de curioși ; zgomotul se ridica pînă la cer, iar șuvoaiele de omenire se înghesuiau în fața mării porți din dreptul scării regale. Instrumentele muzicanților străluceau în veselul soare de toamnă ; panașe și steaguri unduiau în vînt, afișele multicolore îmbrăcau sărbătorește zidurile mînașirii.

Baldassare, în *redingote* și cu pălărie înaltă, cu o cocardă mare cît o roată de moară, se ducea și venea, nădușit, pufăind, ca și cu douăzeci și opt de ani în urmă, cînd organiza ceremonialul funeraliilor bătrînei principese. Atunci, însă, era servitor cu leafă, iar acum, un cetățean liber, care participa la un miting democratic și care-i dădea ajutor principelui nu pentru bani, ci pentru o idee. Și adresîndu-se mulțimii, care voia să intre cu orice preț, spunea, ridicîndu-și brațele :

— Puțintică răbdare, domnii mei ; e devreme... tocmai peste un ceas...

Era oare cu puțință să lase să intre gloata, înaintea invitaților ? La unsprezece și jumătate rezistența deveni însă imposibilă ; poruncindu-le subalternilor săi să apere măcar locurile rezervate, îngădui să se deschidă terasa și arena. Într-o clipă, valul omenesc se năpusti într-acolo. Era încă vorba de mulțimea anonimă, de lumea mărunță ; încetul cu încetul începeau însă să vină persoanele de vază, domni și doamne elegante, înaintea trăsurilor cărora se deschidea cealaltă mulțime, rămasă în curtea exterioară. Baldassare, în Palestră, indicîndu-le doamnelor locurile, se întorcea din cînd în cînd către însoțitori :

— Spuneți fanfarelor să vină aici, să-și ocupe locurile ! N-o să avem muzică la sosirea candidatului !... Dobitocii ăia să nu ne joace vreun renghi !

Cu neputință să aibă fanfarele, chiar și strigînd după ele un ceas întreg ; trebui deci să dea fuga el însuși, ca să le cheme :

— Ce faceți aici ? Nu-i ăsta locul vostru ! Veniți înăuntru !...

Nu mai era majordom, dar lucrurile prost făcute tot nu le putea îngădui. Nu spusese unul din comitet că trebuie să se cînte imediat ce sosea principele ? El se făcu foc :

— Primirea are loc în Palestră, nu în curtea interioară ! Mie vreți să-mi dați lecții ?... Și așeză fanfarele la locul lor, poruncind : *Imnul regal și Imnul lui Garibaldi...*

Acum, Palestra oferea un spectacol cu adevărat extraordinar : arena înfățișa o mare de capete, șirurile de scaune erau ocupate în întregime, iar spectatorii, în picioare, stăteau înghesuiți ca scrumbiile ; pe terasă, o mulțime pestriță, deasupra căreia înfloreau umbreluțele a numeroase doamne, care nu găsiseră loc jos. Înfațișarea cea mai somptuoasă o aveau însă porticurile : se afla strînsă acolo toată crema societății — doamnele în primele rînduri, bărbații în spate — iar un zumzet ca de stup se înălța de jur împrejur : flecăreli mondene, proorociri în legătură cu rezultatul alegerilor, altercații politice și, mai cu seamă, exclamații de nerăbdare, încercări de aplauze — ca la teatru, cînd se vrea ca actorul să iasă la rampă — care-i făceau pe toți să-și sucească gîtul și să-și scoată ceasornicele. Bătea de amiază, căci se auzeau primele dangăte ale clopotului celui mare de la San Nicola, cînd se auzi de departe un zgomot mocnit. „E-aici ! E-aici... Sosește... e gata !...” Se auzeau acum lămurit strigăte de : „Trăiască Francalanza !... Trăiască deputatul nostru !...” și izbucniri de aplauze, ale căror bubuit sporea, răsuna pe coridoare, cu-

tremura geamurile, trezea toate ecourile ațipite ale mînăstirii. În Palestră, mulțimea se ridicase în picioare, gîturile erau întinse, privirile ațintite spre arcada de la intrare. Răsunară deodată, întonate de cele trei fanfare, cele dintii note ale *Imnului regal*, în timp ce-și făceau apariția cele dintii drapele, iar un urlat formidabil, un adevărat uragan de aplauze, de urale, de strigăte nelămurite izbucni în acel spațiu vast, găsindu-și un ecou furtunos în cealaltă mulțime, care-l înconjura pe candidat.

Consalvo înainta, alb la față, mulțumind numai cu cîte un semn din cap, asurzit, orbit, înspăimîntat de spectacol. În spatele său, șuvoaie noi se revărsau pe terase, în porticuri, în arenă, învingînd rezistența primilor ocupanți ; cu toate astea, mii de mîini aplaudau, fluturau batiste și pălării ; doamnele, în picioare pe scaune, salutau cu evantaiile și cu umbreluțele, alcătuiind grupuri pitorești pe fondul întunecat al mării mulțimi de bărbați ; ovațiile se prelungeau, strigătele atingeau ascuțimi stridente la fiecare reluare a *Imnului regal*, aplauzele răpăiau ca o grindină violentă pe un acoperiș de țigle. Ici și colo, grupuri mici de adversari sau de indiferenți stăteau tăcuți, dar, văzută de sus, toată mulțimea aceea ar fi avut o singură gură pentru urlat și numai două brațe, ca să aplaude. „Unu... două... două și jumătate... trei minute...“, socoteau cîte unii, cu ceasornicele în mînă și se vedea lume cu lacrimi în ochi, din pricina emoției ; mulți își pierdeau graiul, iar cei care oboseau fluturînd batistele și le legau de gîturile roșii și asudate. „Destul... destul...“ spunea Consalvo, cu voce înceată, simțind o adevărată groază în fața acelei mări care urla, iar Baldassare, de departe, nemai-

putînd să străbată zidul viu care-l strîngea din toate părțile, făcea semne deznădăjduite către fanfară ; în cele din urmă, muzicanții înțelesesă, muzica încetă, aplauzele și strigătele se stînsesă ; deodată, însă, în vreme ce președintele comitetului venea în fața balustradei, ca să-l prezinte pe candidat, răsunară notele *Imnului lui Garibaldi* și un nou freamăt străbătu mulțimea, iar delirul reîncepu... De data asta, învingînd groaza celui dintîi moment, Consalvo mulțimea mai degajat în dreapta și-n stînga, și zîmbea, sigur de el, cu inima plină de o minunată încredere. Muzica încetă iarăși, mulțimea se liniști, drapelele sprijinite de coloanele porticului alcătuiră o nouă decorație ; prezidiul, ziariștii, stenografii luară loc la mesele lor, iar secretarii își scoaseră hîrțile din dosare. Unul dintre ei se sculă în picioare și în mijlocul unei tăceri solemne începu, cu o voce țipătoare, pomelnicul adeziunilor. Lumea era însă obosită, iar vorbele se pierdeau într-un murmur neclar. Într-un grup de studenți glumeți, se discuta cu însuflețire dacă principele-candidat avea să înceapă cu aristocraticul „Domnilor“ sau cu republicanul „Cetățeni“. Unul din ei întrebă : „Dar dacă o să spună *Domnilor cetățeni* ?“ Entuziaștii le aruncau însă priviri severe celor sceptici, obligîndu-i să tacă. În cele din urmă, pomelnicul se sfîrși. Consalvo, cu o mîină pe catifeaua balustradei, privind într-o parte, aștepta. La un semn al președintelui, se întoarse către mulțime :

— Concetățeni !... Dacă bunăvoința prietenilor mei v-a făcut să credeți că aș poseda darul de orator și v-a adunat aici cu făgăduiala că veți asculta un discurs adevărat și frumos, îmi pare rău că trebuie să vă dezamăgesc...

Glasul neted, hotărît, sigur, se auzea de pretutindeni, slab, dar limpede, chiar şi în cele mai îndepărtate colţuri.

— Vă declar, concetăţeni, că nu pot, că nu ştiu să vorbesc ; atît de puternic este tumultul impresiilor, al sentimentelor, al afecţiunilor care-mi răscolesc în acest moment sufletul. (*Stenografii notară : Foarte bine !*) Simt că pînă în cele din urmă zile ale mele nu se va mai putea şterge amintirea acestei clipe de nedescris, a acestui curent de simpatie care mă înconjoară, care mă îmbărbătează, care mă înfierbîntă, care-mi înflăcărează inima şi care se înapoiază la voi tot atît de viu, de puternic, de sincer, cît este şi cel care porneşte din inimile voastre către mine. (*Aplauze prelungite.*) Această restituire este însă un lucru prea mărunţ şi nu ajunge pentru a mă achita de datorie — întreaga mea viaţă pusă în slujba voastră de-abia ar ajunge. (*Aplauze.*) Concetăţeni !... Cereţi un program oricui solicită onoarea sufragiilor voastre -- programul meu, în lipsă de alte merite, îl va avea pe acela de a fi scurt ; el poate fi rezumat în trei cuvinte : libertate, progres, democraţie... (*Aplauze zgomotoase şi entuziaste.*) O mulţumire superstiţioasă îmi umple inima auzindu-vă pe voi, cetăţeni liberi, înconjurîndu-mă cu aplauze, nu pe mine, ci aceste cuvinte sfinte, aici, între aceste bătrîne ziduri care au fost o bucată de vreme fortăreaţa trîndăviei, a privilegiilor, a obscurantismului teologic... (*izbucnire unanimă de aplauze zgomotoase*), aici între aceste ziduri, odinioară cuib al ignoranţei, astăzi far luminos care radiază lumina gîndirii biruitoare ! (*Nouă izbucnire de aplauze frenetice, glasul oratorului este înăbuşit pentru cîteva minute.*) Concetăţeni, credinţa mea în aceste mari idealuri umane nu este nouă, nu da-

tează din aceste zile în care toată lumea o etalează, la fel ca unii îndrăgostiți, care ridică-n slăvi grațiile femeii dorite !... (*ilaritate*), susținând că nu-i vor favorurile (*din nou ilaritate*) ci că se mulțumesc să suspine după ea din depărtare... (*Rîsete generale*.) Credința mea datează din zorii vieții mele, cînd prejudecățile de castă pe care le-am cunoscut, dar pe care nu regret că le-am cunoscut, căci astăzi sînt mai în stare să le combat (*foarte bine !*), m-au ținut închis între aceste ziduri. Îngăduiți-mi să vă povestesc o anecdotă din acele zile îndepărtate. Erau vremurile în care Garibaldi, Eliberatorul, alerga în triumf de la un capăt la altul al feudei Burbonilor, pentru a face din ea o provincie liberă, a liberei patrii italiene... (*Bravo, bine !*) Eram copil pe-atunci, și-n mintea mea nepricepută și neștiutoare numele de Garibaldi însemna numele unui războinic năprasnic, care nu cunoaște alte legi în afara asprelor, violentelor legi ale războiului. Într-o zi se răspîndi un zvon : Garibaldi era la porțile orașului nostru ; călugării benedictini se pregăteau să-l găzduiască... neputînd să-l nimicească, o dată cu diavoli lui roșii... (*Rîsete*.) Iar mie aproape că-mi era frică să-l privesc în față pe acel general viteaz, ca și cînd m-ar fi putut face scrum numai cu privirea sa fulgerătoare. Dar într-o zi, colegii mei mi-l arătară pe Eroul celor două lumi. Îl văzui atunci pe acel blond arhanghel al libertății îndeletnicindu-se... știți cu ce treabă ? cu îngrijirea trandafirilor din grădina noastră ! În ziua aceea am avut revelația acelei inimi largi și generoase, în care forța leonină se îmbina cu o suavă gingășie... (*ropot de aplauze*) revelația celui om care, după ce cucerise un Regat, trebuia, aidoma lui Cincinnatus, s-ajungă

să cultive sfînta glie, deasupra căreia plutește astăzi mărinimosul spirit al celui numit, pe bună dreptate, „Cavalerul umanității“...

Se dezlănțuie un asemenea uragan de aplauze și de strigăte, încît stenografii se opriră din scris. Lumea urla : „Trăiască Francalanza !... Trăiască Garibaldi !... Trăiască deputatul nostru !...“ iar vorbele principelui se pierdeau în hărmălaia generală, și i se vedea numai gura care se deschidea și se închidea, de parcă mesteca, și brațul care gesticula solemn, pentru a termina anecdota : confuzia dintre Menotti Garibaldi și taică-său, substituirea vărului, mort, cu el însuși... „Tăcere !... Vorbește încă !... Trăiască Garibaldi !... Trăiască prințisorul !...“ Scoțîndu-și din buzunar batista, el o flutură în vînt, strigînd :

— Trăiască Garibaldi ! Trăiască Eroul celor două lumi !...

Apoi, așteptînd să se facă tăcere, își șterse fruntea îmbrobondită de sudoare.

— Concetățeni — continuă el cînd se făcu liniște — eu sînt tînăr de ani, iar viața va putea să mă-nvețe multe lucruri, să-mi arate înșelăciunea multor altora și să-mi dea acea experiență, acea chibzuință matură pe care poate că nu o am încă ; dar, oricare-ar fi întîmplările și încercările pe care mi le rezervă viitorul, un singur lucru pot să-l afirm încă din această clipă, sigur că nici scurgerea anilor, nici înrăutățirea soartei nu vor duce la pieirea lui : credința mea în democrație !... (*Salvă de aplauze entuziaste.*) Credința aceasta îmi e dragă tot atît cît îi e drag căpitanului drapelul cucerit pe cîmpul de luptă... (*Izbucnire de aplauze.*) Locuitorului din Alpi, care-și petrece toate zilele printre crestele munților, grandioasa priveliște nu-i spune nimic sau îi spune foarte puțin ; alpinis-

tului plecat de la șes, care a cucerit treaptă cu treaptă vârful greu accesibil, dar sublim, îi crește inima de bucurie și de o îndreptățită mândrie, când contemplă meritatul orizont. (*Ovații generale și prelungite.*) Cetățeni ! Nu vreau să tulbur solemnitatea acestei adunări evocînd în fața voastră măruntele polemici în care-și irosesc puterile sufletele mărunte ; știți însă că mi-a fost azvîrlită o învinuire ; știți că s-a spus despre mine c-aș fi... aristocrat... (stenografii nu știură dacă trebuia să noteze *Uimire* sau *Tăcere* sau *Mișcări felurite*, oratorul însă se și grăbise să continue) : învinuirea aceasta își află temeiul în strămoșii mei. Eu nu răspund însă de nașterea mea... (*Nu ! Nu !*) nici dumneavoastră de a dumneavoastră și nici nimeni altul de a sa, avînd în vedere și ținînd seamă că la venirea pe lume nu ne cere nimeni părerea... (*Ilaritate zgomotoasă.*) Eu răspund de viața mea ; iar viața mea a fost închinată în întregime unei opere de eliberare : eliberare de prejudecățile sociale și politice, eliberare morală și intelectuală ; și nimic nu s-a dovedit în stare să întrerupă această operă : nici ispitele ușurate, nici batjocurile ironice, nici bănuielile insultătoare ; și nici măcar — deși mai chinuitoare pentru inima mea — împotrivirile întîmpinate în însuși căminul părintesc... (*Bine ! Bravo ! Aplauze.*) Vă dați seama că nu mai pot renunța la această credință ; că-mi este cu atît mai dragă și mai de preț cu cît mai mult mă costă... *Aplauze furtunoase și prelungite. Strigăte de „Trăiască Francalanza ! Trăiască democrația !... Trăiască libertatea !...“ Oratorul este nevoit să tacă, timp de cîteva minute.)*

Plăcerea și admirația stăpîneau toate sufletele : pe-ale prietenilor, care vedeau asigurată victoria,

pe-ale adversarilor, care-i recunoșteau abilitatea, și chiar pe-ale oamenilor de rînd, care nu înțelegeau, dar exclamau : „Ce avocat ! Nici nu există avocați în stare să vorbească așa !“ Iar doamnele, peste măsură de însuflețite, petreceau ca la un spectacol, schimbînd observații în legătură cu arta și cu persoana principelui, de parcă-ar fi fost un actor de mîna întîii, care și-ar fi interpretat rolul.

— Dar voi, concetățeni, urmă el, veți socoti poate că deși această credință rezumă un întreg program, este necesar ca un legiuitor să-și traseze o linie de comportare precisă în toate chestiunile particulare, care reflectă orientarea politică, organizarea administrațiilor publice, regimul economic și așa mai departe. Îngăduiți-mi deci să vă înfățișez ideile mele în această privință. După dizolvarea vechilor partide parlamentare, cele noi nu se conturează încă. Eu urez însă alcătuirea... și-i voi împărtăși soarta acelui partid care ne va da libertatea împreună cu ordinea, în interior, și pacea, o dată cu respectul, în exterior (*foarte bine, aplauze*), a acelui partid care va înfăptui toate reformele legitime, păstrînd toate tradițiile (*Bravo ! Bine !*), a acelui partid care nu va plănui să umple tezaurul statului, golind buzunarele cetățenilor (*ilaritate generală, aplauze*), a acelui partid care va ocroti Biserica, în calitatea ei de putere spirituală, și o va ține în frîu, ca element de discordie civică (*aprobări*), a acelui partid, în sfîrșit, care va asigura în modul cel mai echitabil, pe calea cea mai dreaptă, în timpul cel mai scurt, prosperitatea, măreția, puterea marii patrii comune. (*Aplauze generale.*)

Adevărul este că, la acest punct, aplauzele n-au fost generale, iar cîteva tusețe pornite dintr-un

anume colț au făcut multe capete să se întoarcă într-acolo.

— Îmi veți spune, continuă însă oratorul, că programul acesta este prea vast și prea eclectic ; pentru că, după un proverb, este cu neputință să ai și butoiul plin și nevasta bețivă (*ilaritate*). Butoiul plin din care să nu poți scoate îmbătătoarea licoare ar reprezenta o bogăție inutilă ; și-ar valora tot atât dacă ar fi plin cu apă sau cu oricare alt lichid ; să ai însă și nevastă bețivă, ar fi într-adevăr un prea mare noroc — fac apel la părerea tuturor bărbaților. (*Izbucnire de ilaritate generală, aplauze vii și repetate.*) Trebuie să scoți din butoi acea cantitate de vin care să-ți ajungă să-ți potolești setea și să-ți veselești sufletul. Spun francezii că : *Si jeunesse savait ! Si vieillesse pouvait !*¹ Ceea ce este cu neputință în viața unui singur om este nu numai cu putință, dar și necesar, în viața colectivă a popoarelor. Legiutorul trebuie să posede cutezanțele tinereții, îmbinate cu înțelepciunea bătrâneții ; legea trebuie să țină socoteală de toate interesele, de toate credințele, de toate aspirațiile pentru a le contopi și a le armoniza ; ea se conduce, în chip necesar, după experiența trecutului, dar nici nu trebuie și nici nu poate să-i reteze aripile viitorului ! (*Ovații.*) De aceea sînt vrednice de invidiat și invidiate instituțiile noastre, care — grație unui prudent echilibru între cele două ramuri ale Parlamentului și Puterea executivă — îngăduie să ne apropiem de împăcarea supremă. Ca toate lucrurile omenești, instituțiile acestea nu sînt desăvîrșite, dar pot fi desăvîrșite, și acestei opere de continuă îmbunătățire îi voi închina toate puterile mele, lipsit cum sînt

¹ Dacă tinerețea ar ști ! Dacă bătrînețea ar putea ! (fr.).

de temeri și de fetișisme. Constituția poate și trebuie să fie îmbunătățită. Această necesitate o înțeleg toți : de la poporul, care își cere întreaga sa suveranitate, pînă la rege, care și-o recunoaște pe a sa ca venind din partea poporului. (*Incuvîințări.*) Spre norocul nostru, poporul și regele sînt astăzi în Italia un singur lucru (*aplauze*), iar monarhia democratică a Casei de Savoia explică și legitimează sentimentele democrato-monarhice ale italienilor. (*Bravo !*) Atîta timp cît pe tron vor domni principii leali și regi drepecți, dezbinarea va fi imposibilă, soarta noastră va fi asigurată. (*Ropot de aplauze prelungi, strigăte de : „Trăiască Regele !... Trăiască Italia !...” Vocea oratorului este acoperită de aplauze.*) Cum însă respectul suveranității populare și bunăstarea celor ce muncesc trebuie să fie scopul principal al legiuitorilor, va fi cu neputință să ni-l atingem dacă nu vor veni să ia loc în Cameră cei mai legitimi, cei mai direcți reprezentanți ai poporului. Îngăduiți-mi deci să urez alegerea a numeroși candidați muncitori. Mulți sînt împotriva candidaturilor muncitorești, bazuindu-se pe un proverb englezesc care spune : *The right man in the right place*¹. Ei uită însă că acest citat este o sabie cu două tăișuri și că atunci cînd Parlamentul ar trebui să se ocupe de chestiunile muncitorești, *The right men in the right places*² ar fi tocmai cetățenii muncitori. (*Bine ! Bravo !*) Odată, un peruchier își dădea aere de critic, iar vestitul Voltaire, plictisit de atîta aroganță, îi spuse : „Meștere Andrei, vezi-ți mai degrabă de peruci“. (*Ilaritate.*) Dacă ar fi fost însă vorba de făcutul perucilor, meșterul Andrei i-ar

¹ Omul potrivit la locul potrivit (engl.).

² Oamenii potriviți în locurile potrivite (engl.).

fi putut spune el vestitului poet : „Domnule Voltaire, vedeți-vă mai degrabă de tragedii“. *Ilaritate zgomotoasă, aplauze prelungi.*) Concetățeni, chestiunea socială — trebuie s-o recunoaștem cinstit — este în momentul de față mai importantă decât toate celelalte. Este ea nouă ? Nu, desigur. Să facem un scurt istoric...

„Am pățit-o ! Ne-am dus pe copcă !...“ murmură aici și colo adversarii ori studenții ; glasuri minioase intervină însă poruncitor : „Tăcere !“ în vreme ce oratorul, luînd-o de la Adam și Eva, și de la Cain și Abel, galopa prin Babilonia, prin Egipt, prin Grecia și prin Roma, și sărea dintr-o dată în evul mediu, cădea tocmai în Optzecișinouă, se oprea la principele Bismarck și la socialismul de catedră. Atenția publicului începea să scadă ; cu toate acestea erau destui care se sileau să-l urmărească în cursa aceea nebunească.

— Și atunci, Statul va trebui oare să fie încarnarea providenței divine ? (*Ilaritate.*) Nu, acolo unde statul n-o să poată face față, va trebui să intervină inițiativa individuală : așadar *Trade-unions*, arbitri, cooperative, libertate de grevă. Era rezolvată astfel chestiunea socială ? Nu, nici pomeneală !

Cîte o doamnă căsca în dosul evantaiului, iar cei care obișnuiau să mănince la ora unu își luau potecuța. În cele din urmă însă, după ce declară că problemele sociale „sînt noduri gordiene pe care nici o spadă nu trebuie să le taie, dar pe care un studiu făcut cu dragoste și o răbdare sînguricioasă le pot dezlega“, oratorul trecu la politica externă.

— Stabilitatea Europei — ar fi zadarnic să o ascundem — se resimte încă de pe urma ideilor preconceptuate ale Sfintei Alianțe. Unitatea germanică putea să fie pe placul italienilor, dar poate

că panslavismul era un fenomen nu lipsit de primejdii. Socot că principele Metternich nu se înșela cînd spunea... Nu i-a scăpat însă ascuțitei priviri a contelui Cavour. E sigur că ideea vestitului Pitt...

Defilau toți oamenii de stat trecuți și prezenți, intrau în horă Machiavelli, Gladstone, Campanella, Macaulay ¹, Bacon de Verulam ; oratorul se întreba singur :

— Care este misiunea istorică a Angliei ?... Dacă Spania ar asculta însă de vocea singelui ?... Și toate astea, din pricina trădării de la Tunis ² ! Nu, nu a fost Franța de la Magenta și de la Solferino : a fost Franța lui Brennus ³ și a lui Carol al VIII-lea ⁴.

Ascultătorii se scuturară puțin ; stenografii noastră : *Aplauze puternice*. Antagonismele de rasă aveau să se aplaneze însă într-o bună zi ; iar atunci, aveau să apară Statele Unite ale Europei.

— Totuși, după cum a spus-o foarte bine Camillo Bensi : pacea trebuia asigurată prin alianțe devotate și prin batalioane puternice. (*Foarte bine !*) Clocotește lupta între susținătorii navelor de tip

¹ Thomas Babington Macaulay (1800—1859), istoric și om politic englez. Autor al cunoscutei opere : *Istoria Angliei*, precum și al unor *Schițe istorice și biografice*.

² Aluzie la conflictul colonialist dintre Italia și Franța, fiecare din ele urmărind subjugarea Tunisiei. Prin trădarea de la Tunis se înțelege, pare-se, tratatul încheiat în mai 1881 între beii Tunisului și Republica Franceză, prin care aceasta își asigura protectoratul asupra Tunisiei.

³ Șef al tribului celtic al senonilor, care, în fruntea oștilor sale, a bătut pe romani (390 î.e.n.) și a ocupat Roma, pustiind-o.

⁴ Rege al Franței. În 1493 a cucerit regatul Neapolelui, dar a trebuit să-l părăsească în grabă, împotriva lui ridîcîndu-se toate statele italiene.

mare și cei ai celor de tip mic ; eu unul socot că și unele și altele sînt necesare în războiul maritim de astăzi. Caius Duillius a distrus flota cartagineză schimbînd bătălia navală. (*Bravo ! Aplauze*). În felul acesta — într-o zi nu prea îndepărtată — după ce ne vom recîștiga granițele noastre firești (*aplauze deosebit de vii*), vom strînge într-un singur mănunchi întregul popor care vorbește limba lui Dante (*izbucnire de aplauze*), ne vom stabili coloniile noastre în Africa și poate chiar în Oceania (*foarte bine !*) și vom reface Imperiul Roman ! (*Ovații.*)

Îndată după aceasta trecu la problema financiară.

— „Suspine-aici, și plîns, și groaznic vaiu¹... (*Ilaritate.*)

Vaietele nu erau însă de nelecuit. „Să nu facem din dragoste față de patrie comparații cu Statele Unite ale Americii...” Înainte de orice trebuia reformat sistemul fiscal... Paul Leroy Beaulieu² spune... După părerea ilustrului Smith... Citate și cifre se încălecau unele peste altele. Numai puțini îl mai urmăreau acum în acele elucubrații, o parte din lume pleca, doamnele căscau fără sfială.

— Să trecem acum la tratatele de comerț... Să cercetăm sarcinile obștiilor agricole...

De fiecare dată cînd anunța un nou subiect, grupuri mici de spectatori plictisiți spălau putina : „Frumos discurs, dar prea ține mult...” Cei care plecau sileau mulțimea să se tragă într-o parte, devotații porunceau : „Tăcere !”, iar Baldassare nu-și mai afla locul, văzînd lipsa de educație a publicului. „Administrarea dreptății... Dreptatea în

¹ Dante, *Infernul*, cîntul al III-lea, versul 22, (în traducerea lui Gh. Coșbuc).

² Paul Leroy Beaulieu, (1843—1916), economist francez.

administrație. Să descentralizezi, centralizînd, să centralizezi, descentralizînd...”

În privința marinei comerciale, sistemul premiilor nu era lipsit de inconveniente. Apoi, „reforma poștală și telegrafică, legislația telefoanelor ; nu trebuia uitată nici hidra birocrăției...”

În arenă și în porticuri, și mai ales pe terase unde soarele prăjea capetele, puteau fi văzute acum largi locuri goale. „Asta nu mai e un program electoral, e un discurs de ministru !...” rînjeau disprețuitor cîte unii ; auditorii erau striviți sub povara acelei erudiții, a acelor înșiruri monotone de felurite denumiri ; lumina prea puternică și tăcerea din mînaștire hipnotizau lumea ; președintele comitetului își apleca încet capul, biruit de somn ; la o izbucnire a glasului candidatului, îl sălta însă cu repeziciune, privind cu uimire în jur ; muzicanții căscau, morți de foame. Din cînd în cînd, Baldassare dădea semnalul aplauzelor, îi însuflețea pe cei devotați, doborîți și învinși de oboseală și ei, și simțea că-l apucă desperarea văzînd cum treceau neobservate frumoasele lucruri spuse de orator. Acesta vorbea de o oră și jumătate, era learcă de nădușeală, glasul îi răgușea, brațul drept, zdrobit de neîntrerupta gesticulație, refuza acum să-și mai îndeplinească sarcina. El continua însă, hotărît să meargă pînă la capăt, cu toată oboseala pe care o simțeau atît el, cît și publicul, pentru a se spune că vorbise două ore în șir. La un moment dat, cîteva scaune răsturnate de oamenii care plecau făcură un zgomot asurzitor. Toată lumea întoarse capul, temîndu-se de un incident neplăcut, de o încăierare ; oratorul fu silit să tacă pentru o clipă. Începînd din nou să vorbească, glasul îi ieși din gîtlej răgușit și slab, dar ajunsese la perorație.

— Acestea și altele sînt reformele pe care le doresc eu fierbinte ; cred totuși că nu trebuie să abuzez de răbdarea dumneavoastră. — Suspine de ușurare ieșiră din piepturile apăsate. — Concetățeni ! Dacă mă veți trimite în Cameră, îmi voi consacra întreaga mea ființă înfăptuirii acestui program. (*Bine ! Bravo !*) Nu mă socot infailibil, fiindcă nu-s nici profet și nici copil de profet (*se rîde*) : voi primi, așadar, cu multă bucurie — și chiar îi rog încă de pe acum pe concetățenii mei să mi le sugereze — acele idei, acele propuneri, acele inițiative pe care ei le socot drepte și rodnice. (*Foarte bine !*) Deviza noastră să fie : *Fiat lux*¹ ! (*Aplauze.*) Lumina științei, a civilizației, a progresului neînterupt. (*Izbucnire de aplauze.*) Gîndul la patria noastră să stea cît mai sus în inimile noastre. (*Aprobări.*) Patria noastră este această Italie pe care a prezis-o gîndirea lui Dante și pe care părinții noștri ne-au dat-o cu prețul singelui. (*Aplauze deosebit de vii.*) Patria noastră este și această insulă binecuvîntată de soare, unde și-a avut leagănul *Dulcele Stil Nou* și de unde au pornit cele mai glorioase inițiative. (*Noi aplauze.*) În sfîrșit, patria noastră este acest iubit și frumos oraș, în care noi toți alcătuim o singură familie. (*Aclamații.*) Se spune că deputații ar reprezenta națiunea și nu doar circumscripțiile electorale. Dar în ce consistă interesele naționale, dacă nu în suma intereselor locale ? (*Foarte bine ! Aplauze.*) Prin urmare, dacă-mi voi îndrepta mintea către studierea marilor probleme, cred că vă pot făgădui că-mi voi pune la inimă, ca pe ale mele personale, treburile ce vor privi îndeosebi Sicilia, circumscripția aceasta electorală, orașul

¹ Să se facă lumină ! (lat.).

meu natal și pe toți concetățenii mei. (*Aclamații puternice.*) Recunoscător față de voi toți pentru indulgența cu care m-ați ascultat, închei invitându-vă să facem o întreită urare. Trăiască Italia ! (*Ropot de aplauze, strigăte de : „Trăiască Italia“ !*) Trăiască regele ! (*Aplauze generale și zgomotoase.*) Trăiască libertatea !

(*Tot publicul în picioare aplaudă și aclamă. Se flutură batistele, se strigă : „Trăiască Francalanza ! Trăiască deputatul nostru !“ Președintele îl îmbrățișează pe orator. Emoție generală, entuziasm de nedescris.*)

Consalvo nu mai putea, istovit, frînt, epuizat de o oboseală de histrion : vorbea de două ore, de două ore făcea publicul să rîdă ca un măscărici, îl emoționa ca un actor de tragedie, răgușea ca un vînzător de leacuri care vrea să-și vîndă pomada. Și în vreme ce imnul regal, intonat din porunca lui Baldassare, înțețea entuziasmul publicului, în grupul studenților batjocoritori, cineva spunea :

— Și-acum, după ce a vorbit, ai putea să-mi repeți ce a spus ?

În ultimele zile, neliniștea lui Consalvo se schimbă într-o adevărată febră primejdioasă. Nu se putea să nu izbîndească, dar voia să iasă primul. Districtul său era acum întregul oraș, întregul colegiu, alegătorii și nealegătorii. Afișele pe care scria : **VOTAȚI PENTRU PRINCIPELE DE FRAN-CALANZA. ALEGEȚI-L PE CONSALVO UZEDA DE FRAN-CALANZA. CANDIDAT LA PRIMUL COLEGIU ESTE PRINCIPELE CONSALVO DE FRAN-CALANZA**, creșteau în dimensiuni, erau adevărate cearșafuri de hîrtie, cu litere de-o

șchioapă : părea că înseși zidurile strigau numele său... Primul ! Primul ! Voia să fie primul !...

În seara din ajun, la palat era un adevărat infern : toată lumea întreba : „Principele ?... Unde-i principele ?...” dar oamenii de casă răspundeau că se afla la unchiul duce, care nu se simțea prea bine. Cu toate astea, treaba mergea bine, ca și când ar fi fost el acolo. Veniseră reprezentanții lui Giardona și ai lui Lisi, pentru a stabili lista oficiilor electorale ; între timp, se pregăteau să plece cei care aveau sarcina să stea de veghe în secțiile rurale. La miezul nopții sosi și principele. Adunarea se prelungi pînă la două, când primele trăsuri plecară spre secțiile mai depărtate.

A doua zi, după constituirea oficiilor și începerea votării, o dată cu știrea victoriei principelui — fiindcă alegătorii care se declaraseră de partea lui se numărau cu miile, veneau anume pentru asta din vilegiatură, se lăsau tirîți la urne pe targă, în caz că nu puteau merge pe picioarele lor — printre partizanii lui Lisi se răspîndi un zvon, mai întii mocnit, iar apoi tot mai puternic : „Trădare, trădare !...” Se spune că principele, în ultimele ceasuri ale serii dinainte, ajunsese la o înțelegere cu Vazza ; cîte unii chiar precizau :

— L-am văzut noi intrînd în casa avocatului, către unsprezece... și susțineau că acolo ar fi fost pusă la cale trădarea, acordul cu clericalii, abandonarea lui Lisi, și poate chiar a lui Giardona.

— Cum, cînd ? Ce dracul bălmăjiți ? Principele a fost acasă la duce, nu s-a mișcat de-acolo !... răspundeau adepții săi, în exaltarea victoriei, sigură acum.

Spre seară, sosiră la palat primele telegrame de la secțiile din provincie ; nu toate rezultatele acelea erau însă la fel de favorabile : candidații

locali aveau majorități puternice ; locul principelui, în lumina celor dintîi rezultate, oscila între al doilea și al treilea. Consalvo, galben la față, avea febră. Dar, pe măsură ce veneau rezultatele de la secțiile urbane, poziția lui se consolida ; despre al treilea loc nici nu se mai vorbea ; se găsea, împreună cu Vazza, pe cel dintîi și pe cel de-al doilea. Cînd sosiră ultimele rezultate și ultimele mesaje, cu cifrele definitive, nu mai fu nici o îndoială : era în frunte, cu 6043 de voturi ; venea apoi Vazza, cu 5989 ; pe urmă Giardona, cu 4914 ; radicalul Marcenò rămînea pe dinafară, cu 3309 ; Lisi se prăbușise, cu mai puțin de 3000 de voturi ; ceilalți erau toți la distanță de mii de voturi, cu 2000, cu 1000, de-abia. Giulente nu avea mai mult de 700.

Era noaptea tîrziu, dar palatul Francalanza, luminat ca ziua, strălucea prin toate ferestrele. O mulțime nesfîrșită venea să se bucure împreună cu „cel dintîi ales al poporului“ ; pe scări era o agitație care nu se mai termina ; în săli nu-ți puteai trage sufletul. Consalvo, radios, de-abia se mișca prin mulțimea compactă, prindea toate mîinile, se lăsa înconjurat de toată lumea, vindecat, ca prin farmec, de mania izolării și a molipsirilor, în bucuria nebună a mărețului triumf. Iar cînd o uriașă retragere cu torțe, o imensă demonstrație, cu fanfare și drapele, veni să-l aclame cu frenezie, el ieși în balcon, vorbi mulțimii, se expuse din nou, ca să-i mulțumească curiozitatea, ca un tribun.

Vreme de trei zile orașul se află într-o frămîntare continuă : demonstrația se repeta în fiecare seară, iar entuziasmul, în loc să se răcească, sporea.

În rîndurile celor de jos făcea furori o canțonetă,
cîntată pe melodia lui Mastro Raffaele :

Să trăiască prințișorul
Că plătește vinișorul ;
Strigăm ura, că dă banul
Să ne umplem burdihanul.

Grupuri de bețivani strigau : „Trăiască Victor Emanuel ! Trăiască revoluția ! Trăiască Sanctitatea-sa !...” și lucruri încă și mai nebunești ! Timp de trei zile, palatul rămase încă invadat de lumea care venea să-l felicite pe cel ales : o procesiune continuă, de la zece dimineața pînă la miezul nopții, cu o întrerupere de numai două ore, pentru micul dejun și pentru prînz. Modest, el încerca să vorbească de rezultatele generale, de „excelenta experiență” pe care o făcuse noua lege, de cumîntenia de care dăduseră dovadă italienii ; nu era însă lăsat să continue, vorbindu-i-se numai de el și de victoria lui, răsunătoare și meritată. A patra zi, ieși pe străzi. Își scrînti brațul, din pricina atîtor saluturi, din pricina atîtor strîngeri de mînă. Bucuria i se citea pe față, se vedea din toate faptele și din toate vorbele sale, în ciuda grijii de a o stăpîni. Obosit de a vedea lume și pentru a-și savura și în alt chip victoria, se gîndi să-și viziteze neamurile. Începu cu ducele, care se simțea într-adevăr rău, cu cei optzeci de ani de mașinații și intrigi pe care-i ducea în spate.

— E mulțumită excelența-voastră de rezultate ?
îl întrebă Consalvo.

Bătrînul, însă, cu toate că-și recomandase nepotul la toată lumea, pentru ca puterea să rămînă în familie, nu izbutea totuși să înlătore un sentiment de ușoară invidie față de noul astru care răsărea, în timp ce el nu numai că apusese politi-

cește, dar simțea și că nu mai avea prea mult de trăit.

— Am auzit... e bine... mormăia el, plictisit.

— Ați văzut însă că și în restul Italiei totul a mers foarte bine? Părea c-o să se prăbușească lumea, iar radicalii nu-s decît cîteva duzini. Dreapta a cîștigat și ea...

Îl lingusea nițel pe unchi, de la care aștepta acum moștenirea. La Roma urma să aibă nevoie de bani, de mulți bani; cu cît avea să fie mai bogat, cu atît mai curînd avea să-și cucerească locul în capitală. Iar răceala aceea pe care i-o arăta ducele nu-l neliniștea: cui putea să-i lase averea, dacă nu moștenitorului numelui de Uzeda? Copiilor Teresei, poate?

După ce părăsi locuința unchiului, se duse la soră-sa. Deși trebuia să-i fie recunoscător acesteia pentru generozitatea cu care se purtase față de el, cînd cu moartea tatălui, nu-i iertase totuși refuzul de a-l ajuta în timpul campaniei: voia acum să-i arate că știuse să învingă și singur. Teresa nu era însă acasă. Portarul îi spuse că ducesa noră plecase cu trăsura la țară, împreună cu monseniorul vicar. Urcă totuși și o găsi pe bătrîna ducesă împreună cu părintele Gentile.

— Teresa a plecat la Belpasso, s-o viziteze pe Slujnica Domnului, o știi, țărîncuța aia cu minunile... Monseniorul episcop nu i-a îngăduit nimănu-i o astfel de vizită; a făcut o excepție numai pentru soră-ta...

— Sfințenia ducesei, spuse cu umilință călugărul iezeit, lămurește și îndreptățește această excepție.

Consalvo socoti de datoria sa să-și plece puțin capul, în semn de mulțumire, ca pentru o vorbă amabilă care i-ar fi fost adresată chiar lui.

- Și cînd o să se-ntoarcă ?
- Astă-seară, cu siguranță.
- Monseniorul, continuă să explice călugărul, a interzis, cu multă înțelepciune, ca spectacolul acesta să alimenteze bolnăvicioasa curiozitate a mulțimii ; dar sentimentele creștinești care-o însuflețesc pe tinăra doamnă și o deosebesc dintre toate...

Conversația dintre iezuit și ducesa continuă în legătură cu același subiect. Văzînd pe măsura de lucru lîngă care se așezase o foaie de hirtie tipărită, Consalvo o parcurse cu coada ochiului : **FORMULE DU SERMENT.** „*En présence de la Très-Sainte Trinité, de la Sainte Vierge Marie et de tous les Saints qui sont nés ou qui ont vécu sur le sol de... au nom des pays de... ici représentés, et devant notre vénère pasteur père et chef spirituel, moi, délégué à cet effet, je déclare formée la province chrétienne du... sous le patronage spécial de Saint... Au nom de cette nouvelle province je reconnais librement et solennellement le Christ Jésus, fils de Dieu vivant, vrai Dieu et vrai homme, dans l'hostie sainte exposée sur cet autel, comme notre Seigneur et maître et comme Chef suprême du... Au pied du Christ Jésus nous jetons nos biens, nos familles, nos personnes, notre vie, notre honneur, en un mot tout ce qui tient le plus au coeur de l'homme...*”¹ Stăpînindu-și cu greu risul, Consalvo se ridică în picioare.

¹ Formula jurămintului. În prezența Preasfinței Treimi, a Sfintei Fecioare Maria și a tuturor Sfinților care s-au născut sau care au trăit pe pămîntul... în numele țărilor... reprezentate aici, și de față cu venerabilul nostru păstor, părinte și șef spiritual, subsemnatul, delegat în acest scop, declar formată provincia creștină a... sub patronajul special al Sfîntului... În numele acestei provincii, în sfînta împărtășanie expusă pe acest altar îl re-

— Nu știi că Ferdinanda e bolnavă ? îl întrebă ducesa.

— Ce are ?

— O răceală. La vârsta ei însă, totul poate să fie grav. De ce nu te duci s-o vezi ?

Ascultă sfatul. Și din partea aceea putea să-i vină ceva, cam o jumătate de milionaș. Dacă ar fi fost mai atent, ar fi luat-o pe bătrână cu binișorul, fără să renunțe, bineînțeles, la nici una din ambițiile sale. Încăpăținarea, rigiditatea de care dăduse dovadă și față de ea fuseseră prostești, vrednice de un Uzeda năstrușnic, nu de onorabilul de Francalanza, de omul cel nou care voia el să fie. Și sosind acasă la bătrână, în casa aceea unde venise de atâtea ori când era copil, să vadă blazoane, să asculte povestea Viceregilor, să se îmbete de infumurare aristocratică, pe buze îi flutură un suris discret. Dacă ar fi știut alegătorii !

— Cum se simte mătușa ? o întrebă el pe camerista al cărui chip nu-l mai văzuse.

— Așa și așa... răspunse femeia, uitându-se curioasă la domnul acela necunoscut.

— Spuneți-i că nepotul său, principele, ar vrea s-o vadă.

Bătrîna era în stare să nu-l primească ; așteptă deci răspunsul cu o oarecare grijă. Auzind că dincolo se găsea Consalvo, *donna* Ferdinanda, cu glasul răgușit de răceală, îi spuse cameristei : „Lasă-l să intre“.

cunosc liber și în chip solemn pe Isus Christos, fiu al lui Dumnezeu cel viu, Dumnezeu adevărat și om adevărat, drept Domn și stăpîn al nostru și drept șef suprem al... Aruncăm la picioarele lui Isus Christos avuțiile noastre, familiile noastre, ființa noastră, viața noastră, onoarea noastră, într-un cuvînt tot ceea ce stă mai mult la inima omului... (fr).

Aflase ultimele blestemății săvârșite de nepot, de faptul că vorbise în public, ca un scamator de bilci, și că se lepădase de principiile de castă, de imnul înălțat libertății și democrației, de năvala golănimii în palatul Francalanza, de primirea lui Baldassare la masa principelui a cărui slugă fusese altădată. Lucrezia îi povestise totul, ca să se răzbune, să îl distrugă pe Consalvo și să-i răpească moștenirea. Iar de dispreț și de mînie, *donna Ferdinanda* simțise involburîndu-i-se vechiul sînge al neamului Uzeda ; acum însă era bolnavă, iar egoismul bătrîneții îi domolea clocotele. De altfel, Consalvo venea s-o vadă ; se umilea deci, dîndu-i această satisfacție pe care i-o refuzase atîta vreme. Pe urmă, cu toate renegările și blestemățiile, el era totuși principele de Francalanza... capul familiei, protejatul ei de altădată... „Lasă-l să intre...”

Se duse spre ea, deosebit de prevenitor, se aplecă asupra pătuțului de fier, același de atîția ani, și întrebă :

— Cum vă simțiți, mătușică ?

Ea făcu numai un semn nelămurit cu capul.

— Aveți febră ? Lăsați-mă să vă iau pulsul... Nu, numai puțină căldură. Ce-ați luat ? Ați chemat un medic ?

— Medicii sînt toți niște măgari, îi răspunse ea, scurt, întorcîndu-se cu fața spre perete.

— Excelența-voastră are dreptate... știu foarte puțin... dar ceva mai mult decît noi tot știu... De ce să nu vă îngrijiți de la început ?

Bătrîna răspunse cu o izbucnire de tuse cavernoasă, care se termină cu o flegmă gălbuie.

— Tușiți și nu luați nimic ! O să v-aduc eu niște pastile, de-a dreptul minunate. Îmi făgăduiți să le luați ?

Donna Ferdinanda făcu obişnuitul semn cu capul.

— N-am ştiut nimic, altfel veneam mai de mult. Mi s-a spus că excelenţa-voastră e bolnavă de-abia adineauri, în casa Radali... Ştiţi că soră-mea s-a dus astăzi s-o vadă pe Slujnica lui Dumnezeu, cea despre care se povestesc atâtea ? S-a dus împreună cu vicarul ; n-a primit decît ea îngăduinţa. Se pare că e o favoare însemnată... Excelenţa-voastră crede în tot ceea ce se spune ?

Nu primi nici un răspuns. Continuă totuşi să vorbească, înţelegînd că bătrinei trebuia să-i facă plăcere să asculte flecăreli şi noutăţi şi să vadă pe cineva alături.

— Eu unul, cu tot respectul cuvenit, nu cred nimic. Să fie oare păcat ? Însuşi Sfîntul Toma a vrut să vadă şi să pipăie, înainte să creadă... şi doar era sfînt !... Dar, cîstit vorbind, unele poveşti !... Teresa a devenit fanatică !... Destul, însă ; fiecare să-şi aibă grijă de propria sa conştiinţă... Iar mătuşa Lucrezia ce are cu mine ? Ce-ar fi vrut să-i fac eu ?... Mă bîrfeşte peste tot, de parc-aş fi cel din urmă dintre oameni...

Bătrîna nici nu sufla, stînd întoarsă cu spatele.

— Şi totul din marea dragoste faţă de soţ, care i s-a aprins pe neaşteptate în piept !... Altădată socotea ridicole apucăturile lui Giulente — nu-i mai spunea unchi, ştiînd că-i făcea plăcere bătrinei — iar acum sînt infami toţi cei care nu l-au sprijinit !

O nouă izbucnire de tuse o făcu pe bătrînă să sufle ca nişte foale. Cînd se linişti, spuse cu un glas obosit, dar cu un accent de dispreţ amar :

— Vremuri ruşinoase !... Neam degenerat !

Întepătura îi era adresată şi lui. Consalvo tăcu puţin, cu capul lăsat în jos, dar cu un zîmbet bat-

jocoritor pe buze, fiindcă bătrîna nu putea să-l vadă. Apoi, cu glas slab și pe un ton umil, continuă :

— Poate că excelența-voastră are ceva și cu mine... Dacă am făcut ceva ce nu i-a plăcut, îi cer iertare... Conștiința mea nu-mi reproșează însă nimic... Excelența-voastră nu poate să se plîngă că unul cu numele său se află din nou printre fruntașii țării... Poate că regretați metoda cu care s-a ajuns la acest rezultat... Credeți-mă că o regret eu însumi, înaintea dumneavoastră... Nu ne alegem însă vremea în care venim pe lume ; o găsim așa cum e și trebuie s-o primim așa cum e. De altfel, dacă e adevărat că astăzi treburile nu merg prea bine, credeți oare că înainte mergeau încîntător ?

Nici o silabă de răspuns.

— Excelența-voastră socotește vremea noastră drept rușinoasă, iar eu n-o să-i spun că toate merg bine ; e adevărat însă și că trecutul pare de multe ori frumos numai pentru că e trecut... Important este să nu te lași copleșit... Mi-aduc aminte că în Șaizeci și unu, cînd unchiul-duce a fost ales pentru prima oară deputat, taică-meu mi-a spus : „Vezi ? Cînd erau viceregi, cei din neamul Uzeda erau viceregi ; acum, cînd avem deputați, unchiul stă în parlament“. Excelența-voastră știe că nu prea m-am împăcat cu răposatul ; el însă a spus atunci un lucru care mi s-a părut și-mi pare încă foarte drept... Pe vremuri, puterea familiei noastre venea de la regi ; astăzi vine de la popor... Deosebirea e mai mult de nume decît de fapt... Sigur, nu e plăcut să depinzi de gloată ; dar mulți dintre suveranii aceia nu erau nici ei ușă de biserică. Și e mai greu să îi cîștigi de partea ta și să ți-l păstrezi binevoitor pe un singur om, care ține în mîinile sale friiele lumii, se socotește investit cu o putere

divină și transformă în lege orice toană a sa, decît turma omenească, numeroasă dar slugarnică din fire... Și apoi, în definitiv, schimbarea e mai mult aparentă, decît reală. Chiar și viceregi de odinioară aveau nevoie să-și atragă mulțimea de partea lor ; dacă nu, existau ambasadori care se duceau să reclame la Madrid și care obțineau din partea Curții rechemarea... sau chiar capul !... Vi s-o fi spus poate că o alegere costă astăzi bani ; amintiți-vă însă ce spune Mugnòs despre viceregele Lopez Ximenes, care a trebuit să-i ofere treizeci de mii de scuzi regelui Ferdinando, pentru a rămîne pe locul său... și i-a dat banii ! Avea, într-adevăr, dreptate Solomon, cînd spunea că nu-i nimic nou sub soare ! Toată lumea se plînge de corupția de astăzi și n-are încredere în sistemul electoral, fiindcă se cumpără voturile. Știe însă excelența-voastră ce povestește Suetoniu¹, vestitul scriitor din antichitate ? Povestește că August, în zilele cînd se țineau comițiile, împărțea cîte o mie de *sesterți*² de cap de om în triburile din care făcea parte, ca să nu ia nimic de la candidați !

Spunea lucrurile astea și pentru el însuși, pentru ca justetea propriilor vederi să-i pară și mai puternică ; cum însă bătrîna nu se clintea, socoti că ațipise, poate, și că vorbea cu pereții. Se ridică, deci, să se uite : *donna* Ferdinanda ținea ochii larg deschiși. Vorbi mai departe, plimbîndu-se prin odaie :

— Istoria este o repetare monotonă ; oamenii au fost, sînt și vor fi veșnic aceiași. Condițiile exterioare se schimbă ; sigur că între Sicilia dinainte de Șaizeci, aproape feudală, încă, și cea de azi, pare

¹ *Suetoniu* (69—141), istoric latin, autor al biografiilor celor *Doisprezece Cezari*.

² Monedă măruntă de argint, la romani.

să fie o prăpastie ; deosebirea însă e numai și numai de suprafață. Cel dintîi ales prin sufragiul aproape universal nu e nici un om din popor, nici un burghez, nici un democrat : sînt eu, fiindcă mă numesc principe de Francalanza. Prestigiul nobilimii nu s-a stins și nu se poate stinge. Acum cînd toți vorbesc despre democrație, știți care-i cartea cea mai cerută în biblioteca Universității, unde mă duc din cînd în cînd, pentru studiile mele ? *Heraldul sicilian*, al unchiului *don Eugenio*, fie-i țărîna ușoară. De-atîta umblat cu ea, i s-a distrus de trei ori legătura ! Și țineți totuși seama : înainte, fiind nobil, cineva se bucura de prerogative uriașe, de privilegii, de imunitate, de scutiri foarte însemnate. Acum, dacă toate astea s-au dus pe apa Sîmbetei, dacă noblețea nu mai este decît ceva ideal și dacă totuși e căutată de toată lumea, nu înseamnă oare că valoarea și prestigiul ei au crescut ?... În politică, excelența-voastră le-a rămas credincioasă Burbonilor, iar acest sentiment al său este mai mult decît respectabil, dacă-i socoți drept suverani legitimi... Dar legitimitatea lor de ce depinde oare ? De faptul că au stat pe tron mai bine de o sută de ani. De-acum în optzeci de ani, excelența-voastră i-ar recunoaște așadar drept legitimi și pe cei din familia Savoia... Desigur, monarhia absolută apăra mai bine interesele clasei noastre ; dar o forță superioară, un curent irezistibil a doborît-o... Trebuie oare să ne punem și noi unghiile-n gît ? În loc să disprețuim noile legiuiri, mi se pare că sîntem datori să ne folosim de ele în sprijinul nostru !...

Furat de elanul oratoric, bucuros de recenta victorie, simțînd nevoia să se justifice în propriii săi ochi și să reintre în grațiile bătrînei, el înseila un nou discurs, cel adevărat, negarea celui ținut

în fața gloatei, iar bătrîna stătea și-l asculta, fără să mai tușească, subjugată de elocvența nepotului, distrată și aproape legănată de declamarea aceea afectată și teatrală.

— Își amintește excelența-voastră lecturile din Mugnòs ?... spuse mai departe Consalvo. Ei bine, să ne închipuim că istoricul acela ar fi încă în viață și ar voi să-și pună la zi *Teatrul* lui *genealogic*, la capitolul : *Despre familia Uzeda*. Ce ar spune ? Ar spune aproape astfel : *Don* Gaspere Vzeda — Consalvo pronunță f în loc de s și v în loc de u — a fost înălțat la cele mai mari demnități, cu prilejul acelei prăbușiri în care regatul nostru a trecut din mina regelui *don* Francisc al II-lea de Burbon în aceea a regelui *don* Victor Emanuel al II-lea de Savoia. A fost deputat în Parlamentul național din Torino, Florența și Roma, iar în cele din urmă a fost ridicat de către regele *don* Umberto — printr-un decret special — la demnitatea de senator. *Don* Consalvo de Uzeda, al VIII-lea principe de Francalanza, a fost primar al orașului său de naștere, mai apoi deputat în parlamentul din Roma, iar pe urmă... Tăcu puțin, închizînd ochii : se și vedea pe banca ministerială, la Montecitorio ; într-un tîrziu, continuă : Asta ar spune-o Mugnòs, dac-ar învia ; asta o vor spune, cu alte vorbe, viitorii istorici ai familiei noastre. Vechii Uzeda erau comandori ai ordinului Sfîntului Iacob ; cei de astăzi au comandoria Coroanei Italiiei. Este altceva, dar nu din vina lor ! Iar excelența-voastră îi socoate degenerați ! Iertați-mă, și de ce ?

Bătrîna nu răspunse.

— Fiziologic, da ; singele nostru e sărăcit ; și totuși, asta nu-i împiedică pe mulți dintre ai noștri să ajungă sănătoși și în plină putere la invidiabila

vîrstă a excelenței-voastre !... Ca moral, ei sint deseori încăpățînați, ciudați, trăsniți, uneori... voia să adauge „nebuni“, dar trecu mai departe. Excelența-voastră să se gîndească însă la trecut. Să-și amintească de acel Blasco Uzeda, „poreclit în limba siciliană Sciarra, care în graiul toscan Încăierare vrea să însemne“ ; să își aducă aminte de acel Artale Uzeda, poreclit *Sconza*, adică Prăpăd... Eu și cu taică-meu nu ne-am înțeles, iar el m-a dezmoștenit ; dar viceregele Ximenes și-a băgat feciorul în temniță și l-a osîndit la moarte... Excelența-voastră își dă seama că dintr-un anume punct de vedere e bine că vremurile s-au schimbat !... Și să-și aducă aminte de trădarea fiilor lui Artale al III-lea ; să-și aducă aminte toate certurile dintre rude, pentru averile confiscate, pentru zestrele femeilor... Cu asta, nu înțeleg să justific ceea ce se întîmplă astăzi. Noi sîntem prea schimbători și prea încăpățînați în același timp. Să ne uităm la mătușa Chiara, la început în stare ca mai curînd să moară decît să se mărite cu marchizul, apoi, trup și suflet cu el, iar, în cele din urmă, în luptă pe viață și pe moarte. Să ne uităm la mătușa Lucrezia, care, dimpotrivă, a făcut adevărate nebunii ca să se mărite cu Giulente, după care l-a disprețuit ca pe o slugă, iar acum e una și-aceeași cu el, pînă la a-mi declara mie război și a-l împinge la ridicolul acelui eșec electoral ! Să ne uităm, într-un alt sens, chiar la Teresa. Din ascultare filială, din dorința de a trece drept sfîntă, s-a măritat cu cel pe care nu-l iubea și a grăbit nebunia și sinucidera bietului Giovannino, iar acum se duce să îngenunche în fiecare zi în capela Fericitei Ximena, în care arde candela aprinsă pentru izbăvirea sărmanului nostru văr ! Iar Fericita Ximena ce altceva

a fost dacă nu o încăpățînată divină ? Eu însumi, din ziua cînd mi-am propus să-mi schimb viața, n-am mai trăit decît ca să mă pregătesc pentru cea nouă. Istoria familiei noastre e plină însă de asemenea convertiri neașteptate, de asemenea stăruințe încăpățîinate în bine și în rău. Aș distra-o, într-adevăr, pe excelența-voastră, dacă i-aș scrie întreaga cronică a zilelor noastre, în stilul autorilor din vechime ; excelența-voastră și-ar da imediat seama că judecata sa nu-i exactă. Nu, neamul nostru nu e degenerat : este mereu același.

NOTĂ

În atenția cititorilor noștri

În textul volumului III al monografiei *Goethe* de Fr. Gundolf (B.P.T., nr. 652) s-au strecurat câteva regretabile greșeli tipografice.

La pag. 99, în locul rîndului 3 de sus se va citi textul următor : „*cic, o formă literară fixă, iar imitarea ei nu mai*“.

La pag. 218, în locul rîndului 11 de sus se va citi textul următor : „*dagogică (mai ales instruirea de către poet a celui*“.

La pag. 328, rîndul 3 de jos nu se va citi.

Îi rugăm pe cititorii noștri să facă îndreptarea cuvenită.

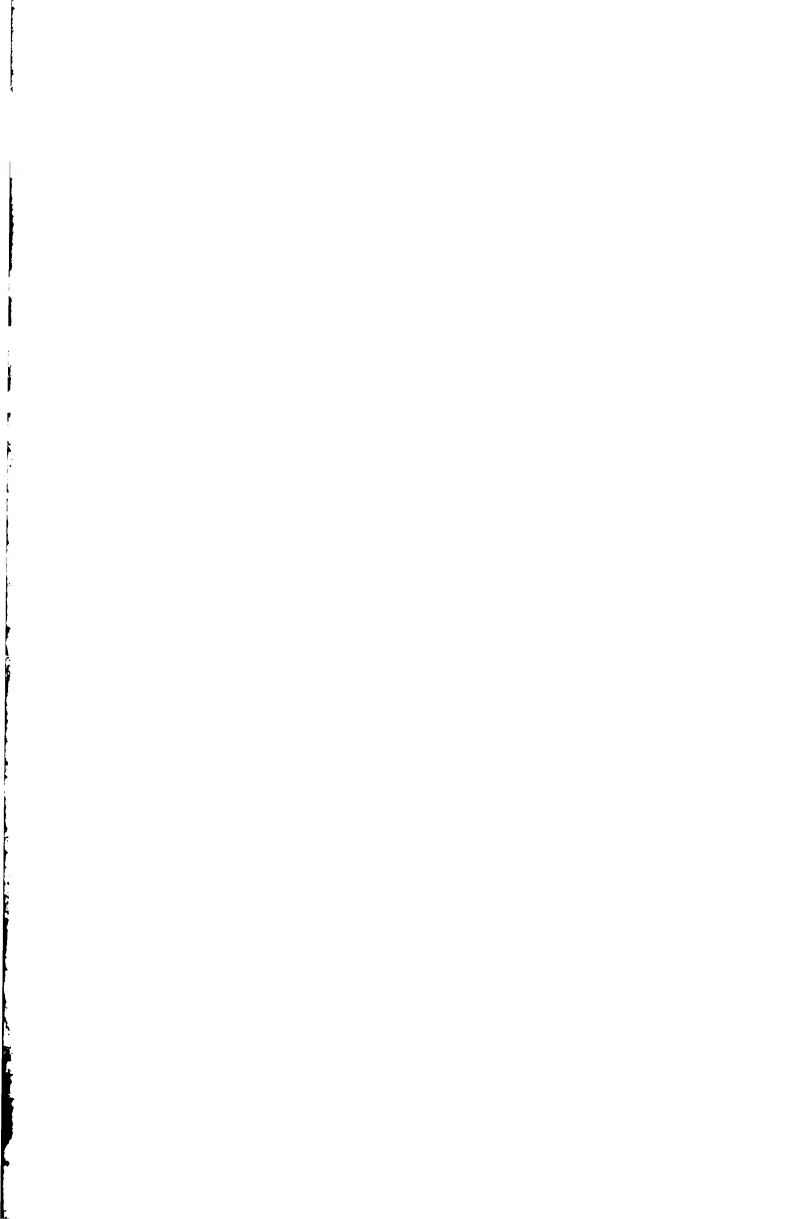
„BIBLIOTECA PENTRU TOȚI“

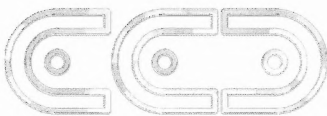
Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Apărut 1971. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format
700×920/32. Coli ed. 19,03. Coli tipar 13,5.
A. nr. 17 484/1971. C.Z. pentru bibliotecile mari
și mici 85—31=59.

Tiparul executat sub comanda nr.
10 661 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scînteii”, Piața Scînteii nr. 1,
București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

EM

de

Anonim

și
CAT Graur

Antwerpen
2025

